

türkiye yazıları

ÖZEL SAYI

SUNU

Bundan on üç ay kadar önce, *Türkiye Yazıları* daha yayın yaşamına atılmadan, bugün sürekli okurumuz ya da abonemiz olan çoğu arkadaşımız, basılı bir soruşturma kağıdı almıştı bizden. "Dergimizin çıkartacağı ilk özel sayının aşağıdaki sekiz konudan hangisine ayrılmasını yeğlersiniz?" deniyordu. Gelen yanıtları değerlendirdiğimiz zaman, hiç şaşırmadık. Uygulanagelen kültür politikasının eleştirisi ile ulusal demokratik bir kültür politikasının i-puçlarını öneren bir özel sayı isteniyordu. Başka bir deyişle, kültür-sanat konularında, okurlarımızın tam bir devrimci uyanıklık içinde bulunduğu belirlenmiş oluyordu.

Bu devrimci uyanıklığa, belli bir konuda üç-beş yazıyla yanıt vermek olası mı? Seminer düzenlemek düşüncesine burdan geldik. İstedik ki, bugün Türkiye'nin kültür birikimi adına yetkiyle konuşacak çevre ve kişileri elden geldiğince bir araya getirelim, özel sayımızı da bu güçten kaynaklanarak oluşturalım.

Amatör bir dergi için, küçük, "Ankaravî" bir dergi için, böyle bir seminer düzenlemek ve ileri bir kültür politikasının belirlenmesi yolunda ilk adımları atmak, bu sayede açılacak tartışmalara önyak olmak, yadırgatıcı mı dersiniz? Yadırgatıcı ya da değil, ya da başkası... İşte eli-

ulusal demokratik
kültür politikasının
temel öğelerine yaklaşım
bildirileri

AHMET SAY / KERİM KORCAN / İCEN
BÖRTÜCENE / EMİN DEĞER / MUZAFFER
ERDOST / HALİT ÇELENK / ANIL ÇEÇEN
/ SARGUT ŞÖLÇÜN / İ. MERT BAŞAT / NU-
RER UĞURLU / AFSAD / PROF. TALAT TE-
KİN / VECİHİ TİMURÖĞLU / GÜLTEKİN
EMRE / ERDAL ÖZ / FAKİR BAYKURT /
ADNAN BİNYAZAR / ORHAN ASENA /
TAHSİN SARAÇ / MUTLU PARKAN - AH-
MET SONER / CENGİZ BEKTAŞ / REMZİ
İNANÇ / BEDREDDİN CÖMERT / ERKAN
OYAL / İNCİ ARAL

SAYI : 13
NİSAN 1978/25 LİRA

Bu Sayıda

nizde özel sayımız! İşte belgeler, işte bildirilerin tam metinleri...

*

Biliyorsunuz, dergimize her sayı bir ressamımız, desencimiz imzasını atar. Kültür Politikasına ilişkin bir özel sayıda, acaba hangi değerli ressamdan, değerli gravürümüzden yararlanmalıydık? Bir belgeseldir bu elinizdeki sayı. Belgeli klişeye aktarabilecek en uygun sanat dalı olarak "fotoğraf"ı düşündük. Evet, Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği'nin fotoğraflarını yayımlıyoruz bu sayı.

AFSAD, fotoğraf sanatçılarını örgütlemeyi ve fotoğrafın bir tüketim metaı olmaktan çıkarılıp toplumsal bir işlevi olmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Başkanı Fikret Otyam'dır. Üyelere karanlık oda olanağı sağlamakta, tartışmalar ve gösteriler düzenlemektedir.

2 Nisan günü, Ankara Sanat Sevenler Derneği'nde, AFSAD tarafından düzenlenen "Türkiye'de Fotoğraf Sanatının İşlevi" konulu tartışmalı toplantıyı hep birlikte izleyeceğiz.

*

Bu sayıda bazı önemli dizgi yanlışları var. Örneğin, arkadaşımız Bedreddin Cömert'in resim-heykel alanındaki somut istemlerine ilişkin yazısının başlığında, *istemler* sözcüğü *sistemler* olarak çıkmış. Özellikle anlam değiştiren dizgi yanlışları, inanın, sizlerden çok bizim için kahredici bir olay.

Bir de sevindirici olaydan söz açalım: Dergimizi ve dergimizin çıkardığı kitapları bundan böyle Türkiye'nin en geniş örgütlü, en güvenilir dağıtım şirketlerinden biri olan ve entellektüel çevrelerle yakınlığı göbek bağından gelen GE-DA dağıtacak. *Türkiye Yazıları*'nın kitlelere ulaşmasında, yaygınlaşmasında önemli bir adım. Taşradaki kitabevlerinin sipariş verebilmesi açısından da kestirme ve sağlam bir yol. Diyebiliriz ki, GE-DA firmasının on yılı aşkın dağıtım hizmeti süresi içinde, Türkiye'nin hemen tüm kitabevleri bu örgütle bağ kurmuşlar ve kitap getirtmişlerdir. Böyle olunca,

AFSAD ÜYELERİNİN FOTOĞRAFLARI

AHMET SAY: Açış konuşması / **KERİM KORCAN:** Oturum Başkanı Olarak konuşma / **İCEN BÖRTÜCENE:** Uygulanagelen Kültür Politikasının Eleştirisi ve İleriye Yönelik Bir Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım / **M. EMİN DEĞER:** Kültür Emperyalizmi / **MUZAFFER ERDOST:** Ulusal Demokratik Kültür Politikası ve Eğitim / **HALİT ÇELENK:** Çağdaş Hukuk Kavrayışı Açısından Uygulanagelen Kültür Politikasının Eleştirisi / **ANIL ÇEÇEN:** Kültür Politikası ve Kültür Örgütlenmesi / **SARGUT ŞÖLÇÜN:** Ulusal demokratik Kültür Politikasında Sanat Etkenliği Açısından Emekçi Sınıfların Rolü / **İ. MERT BAŞAT:** Devrimci Hareket ve Yazar / **NURER UĞURLU:** Geleneksel Kültür Çizgimizin Yozlaşması / **AFSAD:** Fotoğrafın İleriye Dönük Sanat Etkenliğindeki Yeri / **TALAT TEKİN:** Edebiyat Öğretiminde Ders Kitaplarının Eleştirisi / **VECİHİ TİMUROĞLU:** Eğitim ve Öğretim Demokratikleşmesinin Koşulları / **ERDAL ÖZ:** Ulusal Demokratik Kültürümüzde Çocuk Edebiyatının Önemi / **FAKİR BAYKURT:** Yazar Hakları ve Yazar Sorunları / **GÜLTEKİN EMRE:** Cumhuriyet Döneminde Dergilerin Ulusal Demokratik Kültürümüze Katkıları / **ADNAN BİNYAZAR:** Yazının Tüm Sınıflara Malolmasında Köy Gerçeği / **TAHSİN SARAÇ:** Ulusal Demokratik Kültürümüz ve Batı / **MUTLU PARKAN - AHMET SONER:** Ulusal Demokratik Kültürümüzde Sinemanın Yeri / **CENGİZ BEKTAŞ:** Mimarlık Açısından Ulusal Demokratik Kültürümüz / **ORHAN ASENA:** Ulusal Demokratik Kültürümüz ve Tiyatro / **BEDREDDİN CÖMERT:** Resim - Heykel Alanındaki Somut İstemler / **REMZİ İNANÇ:** Yayınevleri ve Kitabevleri Açısından Uygulanagelen Kültür Politikasının Eleştirisi / **ERKAN OYAL:** TRT Çalışanlarının Demokratik Hakları ve Yayıncılığa Yansımaları / **İNCİ ARAL:** Ulusal Demokratik Kültürümüz ve Müzikteki Gelişmeler.

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : A. Ahmet Say / Yönetim yeri : Selânik Cad. No. 7 Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : Posta Kutusu 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone 100 TL, altı aylık 50 TL. ABD için 30, öbür ülkelere 20 Amerikan Doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı : Ge-Da, Cağaloğlu, İstanbul / Ankara dağıtımı : Ge-Da, Necatibey Cad. 56 / Ege Dağıtımı DATIC, Konak, İzmir / Taşra Dağıtımı : Ge-Da Ankara / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt; Çağ Matbaası, 24 28 49, Ankara / Türkiye Yazıları'nın yönetim yeri Pazar dışında hergün saat 17.30 ile 19.00 arasında açıktır.

Türkiye Yazıları'nın taşradaki okurları, yayınlarımıza izleyebilmek için yöredeki kitapçıya GE-DA'nın adını vermekle yetinebileceklerdir.

Türkiye Yazıları'nın daha dolgun, daha gelişmiş sayılarında buluşacağımıza inanarak saygı ve sevgileri-mizle...

Bu ortak bildiri, seminere katılan tüm kuruluş ve kişilerin tartışarak önerdiği ve tüm sanat dalları ile kültür alanındaki değişik uzmanlık konularını kapsayan somut istemleri içermektedir.

Giriş

Türkiye'de bugüne değin, kendi özüne dönük, kendi temel ekonomik yapısı üzerinde boy veren bir kültür politikası izlenmemiş, kültürümüz genel olarak belirli dış etkilenmelere açık kalmış, hatta denebilir ki, yabancı kültür ithali, resmi kültür politikasının esasını oluşturmuştur.

Kuşku yok ki, bugün kapitalist ve doğal olarak sosyalist ülkelerde devrimci bir kültür oluşmaktadır ve bu ilerici ve devrimci kültürler de dünya kültürleri arasında yer almaktadır. Resmi kültür politikası aracılığıyla genel olarak, yalnızca emperyalist ülkelerden egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda oluşturulan kültürler aktarılmış, halka ve geçmişe dönük kültürlerle ise, bu kültürlerin insancıl, birleştirici ve ilerici özünü değil, ayrırcı bölücü ve gerici özünü sergileyen açıdan eğilinmiştir. Türkiye Yazıları Dergisi tarafından düzenlenen "Ulusal-Demokratik Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım" semineri, tüm halkımızın insancıl, birleştirici özünden kaynaklanarak ve halkların devrimci kültürlerinden yararlanarak; toplumumuzu ilerici doğrultuda yönlendirmeğe katkıda bulunmak üzere, bildirilerde yer alan somut önerileri kamuoyuna sunar:

SOMUT ÖNERİLER

Hukuk :

— Sanat ve düşün yapıtlarını suçlayan yasa hükümlerinin değiştirilmesi ve Ceza Yasamıza "sanat yapıtları suç sayılmaz" ilkesinin eklenmesi;

— Düşünce, sanat ve bilim özgürlüğünü ortadan kaldıran yasa maddelerinin, özellikle Türk Ceza Yasasının 141., 142. maddesinin kaldırılması, 154. maddesi ile Polis Görev ve Yetki Yasasının 6. ve 8. maddelerinin ve Sansür Tüzüğü'nün sinemamızı demokratik bir öze kavuşturacak yönde değiştirilmesi gerekir.

Eğitim-Öğretim :

— Eğitim ve öğretim kurumlarının tam demokratikleştirilmesi ve bu nedenle,

a. Bu kurumlarda faşist kuruluş ve kişilerin denetimine, etkinliğine ve faaliyetine son verilmesi için, bu kurumların faşist kişi ve kuruluşlardan geciktirilmeksizin ve hiç bir ödün vermeksizin arındırılması,

b. Bu kurumlarda, emperyalizmin etkinliğine ve faşizmin işlerliğine son vermek ve bunu sürekli olarak denetlemek amacıyla kalıcı bir kurulun oluşturulması,

c. Eğitim ve öğretim kurumlarında, yalnızca emperyalist sisteme, dünya kapitalist sistemine bağlı eği-

tim yöntemlerine ve kültürel verilere tutkun olma politikasının hızla terk edilmesi,

d. Eğitim ve öğretim kurumları için, yalnız gelişmiş burjuva toplumların değil, sosyalist ülkelerin öğretim yöntemlerinden de nesnel bir yaklaşımla yararlanarak, Türkiye için daha sağlıklı, toplumsal gelişmeye uyandırılabilir ve kendi içsel dinamizmi ile gelişebilir bir eğitim politikasının ana çizgilerinin belirlenmesi; toplumsal yapının her aşamasında emperyalist ülkelerden yeni bir eğitim modeli ithal etme politikasının yerine, toplumsal yapıyla birlikte kendi içsel yasa gereği, büyüyebilir, gelişebilir bir eğitim ve öğretim politikasının saptanması zorunludur.

— İlk ve orta öğretimde şovenist, fütuhatçı, çağdışı bütün ders kitapları kaldırılmalı; yerine, öğrencilere insan sevgisi aşıl原因an, insanlığın bugüne kadar edindiği ilerici kültür birikimini aktarabilen ve onları toplum sorunlarına yöneltecek kitaplar hazırlanmalıdır.

— Bölgeler arası dengesizlik gözönünde tutularak, her bölgenin kültürel değerlerinin geliştirilmesine olanak açılmalıdır.

— Yabancı dilde öğretim yapan okulların kültür emperyalizminin uçbeylikleri olma durumundan kurtarılması ve tüm okullarımızda yabancı dil öğretiminin güçlendirilmesi gerekir.

— Yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitim ve öğretim sorunlarının kesin olarak çözülmesi zorunludur.

Radyo-televizyon :

— TRT gerçek özerkliğe kavuşturulmalıdır.

— Yasa dışı dönemlerde işe alınan tüm personel TRT'den uzaklaştırılmalıdır.

— Yayın ilkelerinde bütünlük sağlanmalı; demokratik, halkımızın kültüründen kaynaklanan, insan varlığının saygınlığına açık, faşizme ve şovenizme kapalı yayınlar yapılmalıdır.

— TRT yönetimi ve yayınlarıyla ilgili tüm kurullarda TRT çalışanlarına söz hakkı tanınmalıdır. Genel Müdür bir kurul aracılığıyla seçilmelidir.

— Reklamlar sınırlandırılmalıdır.

Basın :

— Daha demokratik bir kültür ortamına basının katkısını arttırmak için,

a. Basın-İlan Kurumu yeniden düzenlenmeli, resmi ilanların akışındaki ayrıcalıklar kaldırılmalıdır.

b. Özel ilanların baskı aracı olmasını ortadan kaldırmak amacıyla, bu ilanlar Basın-İlan Kurumu eliyle dağıtılmalıdır.

c. Gazete, dergi ve kitap dağıtımının yurt yüzeyinde en geniş olanaklarla ve hakça yapılabilmesi için, devletçe bir "Yayın Dağıtım Kurumu" kurulmalıdır.

d. Kağıt fiyatlarının sık sık yükseltilmesine son verilmelidir. Kültürel yozlaşmaya neden olan magazin basının sınırsız kağıt tüketimi sınırlanmalıdır. Dergi ve kitap için kullanılan kâğıda devletin indirim yapması zorunluluğu vardır.

e. Kitap ve dergi yayınlarının gönderilmesinde PTT giderlerine özel indirim yapılmalıdır.

f. Yerel basını güçlendirecek önlemler devletçe alınmalıdır.

g. Basın görevlilerinin askeri mahkemelerde yargılanmalarına son verilmelidir.

Yazar sorunları :

— Yazarlığın bir meslek haline gelebilmesi, yazarların ekonomik ve sosyal güvenceye kavuşması için, köklü yasal ve örgütsel önlemler alınmalıdır.

— Kültür ve edebiyatla ilgili çalışmaların sürdürüldüğü devlet kurumlarında yazarların örgütlerine temsil hakkı verilmelidir.

— Yazarlarımızın yapıtlarını dünyanın çeşitli kültür dillerine çevirmek üzere, Kültür Bakanlığı bünyesinde sürekli bir çeviri kurulu oluşturulmalıdır. Kültür Bakanlığı aracılığıyla yılda bir kaç kez çıkacak ve Türkiye'deki sanat, edebiyat, düşün yaşamını yansıtacak bir dergi çeşitli kültür dillerinde yayınlanmalıdır.

Tiyatro :

— Tüm tiyatrolar devlet baskısından uzak, ama onun güvencesi altında olmalıdır.

— Tiyatro yapıtlarının yayınları devlet eliyle yapılmalıdır.

— Bölge tiyatroları kurulmalıdır.

— Devletin yönetimindeki tiyatrolar özerkliğe kavuşturulmalı, bu tiyatroların yönetimiyle ilgili tüm kurrullarda tiyatro çalışanları söz sahibi olmalıdır.

Sinema :

— Sinema eğitiminin bilimsel ve günümüz teknolojisine uygun bir düzeye getirilmesi gerekir.

— Yapımcı ve yöneticilere, özellikle bu alandaki genç yeteneklere olanak açmak için, kredi verilmesi zorunludur.

— Rüşum vergisi indirilmelidir.

Müzik :

— Çok sesli müzik, Batı aktarmacılığına yer vermeksizin geliştirilmek üzere, devlet tarafından köklü önlemler alınmalıdır.

— İlk ve orta dereceli okullardaki müzik öğretimi programı yeniden ele alınmalı, ulusal müzik ekolumüzün doğup serpilmesi doğrultusunda, halkımızın bu alandaki kültürel değerleri kaynak kabul edilmelidir.

— Halk müziği arşiv çalışmaları bilimsel düzeyde başlatılmalı, yurt çapında derleme çalışmalarına geçilmelidir.

— Çok sesli müzik, küçük bir azınlığın beğenisine sunulmak durumundan kurtarılmalı, tüm halkın müzik beğenisini geliştirecek önlemlerle birlikte yurt yüzeyine yayılmalıdır.

Mimarlık :

— Mimarlık konusunda özellikle biçim açısından ön tanımlardan kaçınılmalıdır. Kısıtlayıcı "resmi görüşler" önlenmelidir.

— Mimarlık yapıtlarımızın tanımını, sayımını, korunmalarını doğru yapabilmek için, kültürümüzün bütün çağlardaki ürünlerini, özellikle halk yapı sanatının ürünlerini kapsayacak biçimde ele alınması sağlanmalıdır.

— Mimarlık yüksek öğrenim kurumlarının, halkın gerçek gereksinimleri ve uygulama alanıyla ilişkileri düzenlenmelidir.

— Yurt dışından proje satın alınmasını, şu ya da bu yolla proje aktarılmasını önleyici yasal önlemler alınmalıdır.

— Özellikle okul ve belediye yapıları gibi kamu yapılarının programları yukardaki kavrayış açısından yeniden ele alınmalıdır.

Resim-Heykel :

— Ulusal Müze zaman yitirmeksizin açılmalıdır.

— İl galerileri açılmalıdır.

— Kamu kurumlarında bulunan sayısız resim yapıtlarının toplanmasına gidilmeli, bu yapıtlar ulusal müze açılıncaya değin korunmalıdır.

— "İstanbul Resim-Heykel Müzesi" özerk bir yönetime kavuşturulmalıdır. Bu müzede yangına karşı ne gibi önlemler alındığı açıklanmalıdır.

— Devlet resim ve heykel sergileri düzensizlikten kurtarılmalıdır.

— İleri bir sanat beğenisi aşlamak üzere ilk ve orta öğretimde sanat tarihi dersleri ciddi olarak uygulanmalıdır.

Fotoğraf sanatı :

— Fotoğraf sanatının halka yaygınlaştırılması ve yeni kuşaklara bu alanda fırsatlar verilmesi amacıyla yerli ve yabancı fotoğraf malzemeleri devlet eliyle sağlanmalıdır.

— Bu alandaki eğitimin çağdaş teknoloji ve bilimsel bir düzeyde gerçekleştirilmesi için devletçe önlemler alınmalıdır.

— Fotoğraf sanatını yaygınlaştıracak galeriler yurt yüzeyinde açılmalıdır.

Spor :

— Sporun, genel eğitimin vazgeçilmez bir yanı olduğu gözönünde tutularak, kültür politikası içindeki yeri saptanmalıdır. Elit sporun ve kitle sporunun yoksul halk kitlelerinin örgütlenmesine yararlı olacak, faşist ve kapitalist şartlanmalardan uzak bir biçimde düzenlenmesini sağlayacak temel ilkelerden hareketle, devlet gereken önlemleri almalıdır.

AÇIŞ KONUŞMASI

AHMET SAY

Sayın Bakan, sayın konuklar, sevgili arkadaşlar, kardeşler,

Türkiye Yazıları dergisinin düzenlediği seminere hoş geldiniz.

Ulusal demokratik kültür siyasasının temel öğeleri ne yaklaşımın adımlarından biri olan bu toplantıyı açarken, birkaç noktaya değinmemeye izin vermenizi diliyorum.

Hepimizin bildiği gibi, sanatın bir kuramsal tarafı vardır, bir de pratiği... Sanatın pratiğinde, yaratıcı sanatsal çabayı olanca gücüyle üreten sanatçılarımız, koşullar ne olursa olsun, hangi ölçüde elverişsiz olursa olsun, yaratıcılıklarını sürdürmektedirler. Bugün, sanatın tüm dallarında, özellikle edebiyatta, dünya halklarının yanında, biz de kıvanç verici bir yerde bulunmaktayız. Emperyalizm ne derse desin, sanatçılarımızın yaratıcılığı, çağdaş anlamda, ileri bir düzeydedir ve Türkiye'nin hakkını kimseye yedirmeyeceğimiz bellidir. Bu böyledir; halkımızın yaratıcı çabası adına, sanatçılarımız derinden derinden, ürünlerini ortaya koymaktadırlar ve bu evrensel eylem, engellenemeyecek biçimde işlerliğini sürdürmektedir. Ancak, bu onur kazandırıcı durumun, uygulanagelen kültür siyasası ile arkadan hançerlenmek istendiğini biliyoruz.

Uygulanagelen kültür siyasası, sanatçı çabayı hiçe indirmekle amacındadır. 160 Sayfalık bir kitabın, maliyet yüzünden okura 30 liraya ulaşması, o kitabın okur tarafından edinilmesini engellemek demektir. Televizyonda Pazar günü "ihtiyar polis", Pazartesi günü "kadın polis", Salı günü San Fransisko müdürü polis, Çarşamba günü üç taze polis, Perşembe günü bumburu-

Oturumları izleyenlerden bir görünüş

şuk trençkotlu polis, Cuma günü "görevi tehlikeli" polis, Cumartesi günü "köpek polis" programlarının direterek ve bilerek gösterilmesi, bir kültür olayının değil, polis devleti olayına alıştırmanın uygulaması demektir. Bunları bırakalım; en etkin kitle haberleşme araçları, "sanatçı" olarak, "sanatçı" diye, ne feodal kültürün, ne de burjuva kültürünün benimseyeceği sapıklıkları tam bir utanmazlıkla halkımıza kabul ettirmeye çalışmaktadır.

T.Y.S. adına Baykurt konuşurken Ortada Tahsin Saraç, sağda oturum yazmanı Nazlı Eray

Bizler, halkımızın bilinçlenmesini baltalayan böylesi bir kültür siyasasına karşı, ulusal bir kültür siyasası sözünde durmasıyla varlığını kanıtlayacak demokratik bir kültür siyasası öneriyoruz. İki gün içinde, kültür, sanat ve bilim adamlarınca, bu kültür siyasasının ana çizgilerine yaklaşan ve belli uzmanlık alanlarını kapsayan 27 bildiri sunacağız. Yarın, öğleden sonra, hepimizin katkısıyla oluşacak bir "seminer genel bildirisi" oluşturacağız.

Ulusal demokratik kültür siyasamızın oluşmasındaki bu adımın, özgürlük ve ileri insanlık yolundaki birliğimizin, beraberliğimizin ve aynı doğrultuda ortak çalışabilmenin tadını gelin çıkartalım.

Şimdi, sabah oturumunun başkanı sayın Kerim Korcan'ı ve yazman olarak genç şair arkadaşlarımız Veysel Çelik ile Ali Cengizkan'ı, yerlerini almaya davet ediyorum.

Başarılar dilerim. Derin saygılarımla.

OTURUM BAŞKANI KERİM KORCAN'IN KONUŞMASI

Arkadaşlar, dostlar ve değerli konuklar!

Türkiye Yazları'nın hayırlı bir teşebbüsü, gözüpek bir hamlesi, manalı bir çıkışıyla karşı karşıyayız şu anda. Bu seminer hedefini bulur ve umulan başarıya ulaşırsa, ki biz o kamdayız, ulusal-demokratik kültür politikamızın oluşması önce burada, sonra da yurt düzeyinde, enine boyuna tartışılacak. Sanırım bu inançla bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Ayrıca bu seminerin ülkemizin her bakımdan kritik anlarını yaşadığı, derin acılarla kıvrıldığı bir zamanda meydana gelişi, yapılışı, hem onu tertipleyenler bakımından, hem değerli bildirileriyle kültür meselelerimize ışık tutanlar bakımından, hem muhatabımız olan geniş halk kitleleri bakımından, derin bir ağırlık ve önem taşımaktadır! Öyleyse önce buraya bir işaret koyalım izninizle.

Kritik zaman, dedik, gelişigüzel söylenivermiş, iki raslantı ürünü sözcük değildir bu. Sosyal bir sorumluluk duygusunun, bizi bu noktanın üstüne parmak basmaya ittiğini, bilmem ayrıca açıklamaya ihtiyaç var mı? Fakir halkımız amansız bir kışın ortasında, silâhsız, cepanesiz, elbisesiz, doktorsuz, ilaçsız, yakacaksınız, yeter derecede karnını doyuramayarak, umutsuz, namussuz bir savaş vermektedir. Vatan sathında yapılan bu savaşın adı nedir? Bunu bilen var bilmeyen var. Kavgayı kızıştıranlar bu adı koymaktan şiddete kaçmıyorlar. Tabii şaşılacak bir şey değil bu da. Çünkü hep biliyoruz, kurt dumanlık havayı sever!

Sağda Kerim Korcan, ortada Bakan Kışlalı, solda. Veysel Çolak

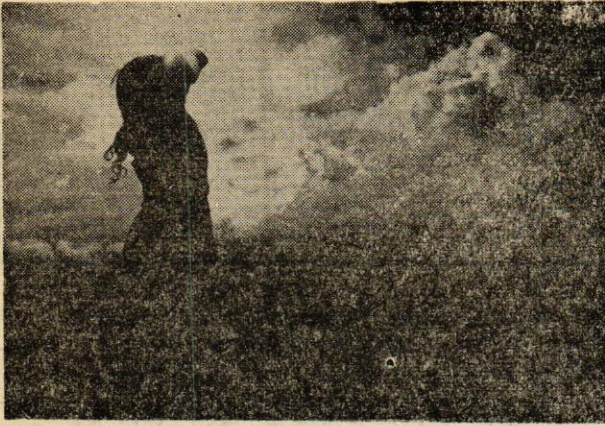
Öyleyse biz izninizle açıklayalım, sözcüklerin üstüne basa basa koyalım bu savaşın adını. Böylece sisler dağılsın, bitsin şu namussuz kavram kargaşası, herkes savunacağı safı bilsin. Şimdi bir millî mücadele değil elbet söz konusu. Adıyla, sanıyla İçtimai mücadeledir yapılan, yani Millî Mücadelenin ikinci bölümü, yani sosyal kurtuluş savaşıdır bu! Şimdi biz emeğimizi, göz nurumuzu, insan oğullarının yedi bin senede geliştirdikleri kültürü korumak, savunmak zorundayız... Ulusal-demokratik kültür politikasının gelişmesi, kendini gerçekten halka kabul ettirmesi, yukarda adımlarımızı savaşa yardımcı olması, ışık tutması ve çözüm getirmesiyle mümkün olacaktır.

Kritik zaman, dedik, bu tanımlama kafadan söylenivermiş bir şey değil, bu tanımlama gerçeğin ta kendisidir. Şimdi ülkemizdeki siyasî hava, şimdi ülkemizdeki sosyal hayat alabildiğine gergin. Semavî bir afet değildir bu şüphesiz, yani ellerimizle gözlerimizi kaparsak da kaybolmaz, hücumunu durdurmaz. Biz yamçılarımızı başımıza çekip onu yok da farzedebiliriz, ama böyle de yapsak o kaybolmaz...

Analarımız, bebelerimiz, çocuklarımız, onların mektepleri, öğretmenleri, yurtları, profesörleri tehlikede şimdi. Fabrikada işçi huzursuz, tarlada tarım emekçisi, dairede memur huzursuz. Bir ateşten dolaptır bu, göz karartıcı bir hızla dönmekte, giden gelmemekte, gelene ne olduğunu bilmemektedir. Şu var ki ulusal - demokratik kültürün parlaması, halkı aydınlatması, bilelim ki, bu kanlı yarasaların oyunlarına kesinlikle son verecektir.

Dikkat edelim ilâhî değil, ama sosyal kaderimiz bu kanlı geçitlere getirip bıraktı bizi. Umut şimdi dağların ardında kabul, şu da var, biz bu kaderden kaçamayız. Öyle yaparsak düşman arkamızdan bakıp gülmekle kalmaz, en öldürücü silâhlarıyla düşer peşimize. O zaman, masmavi göklerimizde uçan güvercinler darılır, şairlerimiz susar, ülkemiz ıpıssız kalır. Nasıl yapacaklar peki o zaman işçilerimiz işgüçlerinin pazarlığını? Sopayı ele almayacaklar mı patronlar? Cesur kalemlerimiz, gerici kâtipliğine dönüştürmeyecek mi yazarlığını. Oğullarımızın yaşama şevki kırılmış, boynuları bükülürken, kızlarımız kanatları yorulmuş kumrular gibi, onursuz ve mahzun olmayacaklar mı?.. Ulusal-demokratik kültürün gelişmesi, bizi tarihi yürüyüşümüzde aydınlatacak, organize çapulu yenmemizde en kahredici silâhımız olacaktır.

Fotoğraf : Özcan Yurdalan

Soralım şimdi öylese, peki biz buralara nerelerden geldik? Evet bunu bir defa değil, belki yüzlerce defa hem kendimize, hem kahırlı günlerimizi paylaştığımız savaş arkadaşlarımıza sormalıyız. Geleceğimizi bilmemiz, geçmişimizi bir masal havasının dışında kavrayıp anlamamıza sıkı sıkıya bağlıdır. Hayal kurmak, şiir yapmaya yarar, tarihi anlamaya değil.

Osmanlı imparatorluğunun son günlerini iki demirden mısra içinde çok güzel hikâye ediyor Mehmet Akif : "İşimiz düştü mü tersaneye yahut denize/Adetimizdir muhakkak koşarız İngilize." diyor. Ama, sonradan Alman emperyalizmine çırak yazılan müflis Osmanlı İmparatorluğu, işte bu İngilizin darbeleriyle yıkılıp yanmış, kül olmuştu: "Göçüyorsun da arşu fersinle, yok tabiatla bir inilti bile."

İmparatorluk göçtü ama, bu müslüman dostu İngiliz gene ayakta, hatta, Anadoluyu işgale gelen Yunanlıların da baş destekçisiydi. Sonra onlar yenilip İzmir'den denize dökülünce, derin bir şefkat ve titizlikle Yunanlıların kılıç artıklarını denizden toplayan da İngilizlerdir. Lozan konferansında ise, Türk delegasyonunun başkanına, Amerikan temsilcisini gösterip: "Paşa, para bir bende, bir de bunda, sonra siz yurdunuzu imar etmek için bize gelmeyecek misiniz?" diyen de İngiliz değil miydi? Yazık ki tarih bu konuda Lort Kürzon'un dediği şekilde gelişti. Onlar Anadoluyu imar etmek değil, ama, başka bir yoldan tahrip etmenin yollarını buldular.

Şimdi öyleyse biz, Yunan'ın hangi kapıdan kovulduğunu, İngiliz'in ise hangi geçitten yeniden ülkemizin meseleleri içine alındığını, girdiğini, bu hırslı imparatorluğun ikinci cihan harbinde iktisaden yorulup, siyasî bakımdan geri plâna düşünce, Amerikayı kendi yerine başımıza nasıl belâ ettiğini ve bunları kimlerin, hangi zümrelerin aracılığıyla yaptığını bilmek zorundayız... Ulusal-demokratik kültür politikamızın serpilip gelişmesi ,yenilmez bir güç kazanması, bizi, çok iyi biliyoruz ki, bu noktalarda aydınlatacak, her bakımından güçlü kılacaktır!..

Kanlı Ayandon

*Kıyısından geçemeyiz bu kudurgan şartların
Gösteremeyiz düşmana
Sakın ha gözyaşlarımızı,
Acımazlar üstümüze gelebilirler
Ter istiyorlar bizden,
Kan istiyorlar bunu unutma!*

*Haramiler kesebilir yolumuzu yarın,
Göğüs kafesimizdeki kuşu arayabilir,
Kapkara namlular,
En iyi müdafâ taarruzdur bunu hep biliyoruz,
Umudu zincire vurmak sevdasındalar,
Bunu unutma!*

*Kederli ve yorgun dönmüşsek o akşam evimize,
Yaralysak hatta,
Ve son kurşunu da atmışsak,
Tuttuğumuz siperler düşmüşse de teker teker,
Yıldızlı uzun bir geceden sonra,
Güpgüzel güneşlerin doğacağını unutma!*

*Ağlamak kâretmez, döğünmek bizi var etmez,
Emek ve ter davasına asker yazılmadık mı biz?
Bir kişi yılarsa biliyoruz bundan etkilenir binler,
Ama, onbinlerin umudu olduğumuzu unutma!*

*Gül yavrum güleyim, çağır anam geleyim,
Uzat bahar kokan mendilini ter sileyim,
Omuz kuvvet alır yaslandığımız omuzdan,
Daha bir niceleri katılacak kavgamıza
Sakın ha kaygılanma,
Kucak açması bizden, davranmak kara kızdan,
Zafer dayanışmamıza bağlı, bunu unutma!*

Kerim Korcan

UYGULANAGELEN KÜLTÜR POLİTİKASININ ELEŞTİRİSİ VE İLERİYE YÖNELİK BİR KÜLTÜR POLİTİKASININ TEMEL ÖGELERİNE YAKLAŞIM

İCEN BÖRTÜCENE

Önce konumu sınırlama gereksinimi içindeyim. Çünkü bildirinin hazırlanış ve sunuş süresinin sınırlamaları uygulanagelen kültür politikasının eleştirisinin, Cumhuriyet döneminden başlatılması zorunluluğunu doğurmuştur. Oysa Anadolu'da kurulmuş çeşitli toplumların ve onların kurdukları devletlerin birbirlerine bağlanmış tarihsel evriminin bir sonucu olarak "uygulanagelen kültür politikasının eleştirisi" yada "değerlendirilmesinin" yapılması gerekir; ancak bu yolla gerçeğe yakın bir değerlendirmeye yaklaşılabilir. Çünkü kültürel gelişme insanın doğayı, ve kendi dışındaki toplumsal çevresini işletecek, lehine değiştirecek ve yorumlayabilecek etkinliklerinin tarih içinde gösterdiği gelişmedir ve bu gelişmenin niteliği de kültür düzeyini belirleyecektir. İşte bu toplumların tarihsel süreç içindeki kültürel etkinliklerinin gelişmesi kuşkusuz birbirinden soyutlanamaz ve biri bir diğerinin yeşerdiği ortamı oluşturur. Bu sakıncayı göze alarak Cumhuriyet döneminden bu yana uygulanagelen kültür politikasının değerlendirmesine geçmek istiyorum .

Kurtuluş Savaşı Osmanlı İmparatorluğunun feodal kalıntıları üzerinde ve onu geriletici, feodalizmin ve gericiliğin son kalesi olan padişahlığa; ulusu yok etmeye yönelik emperyalizme karşı verilmiş bir savaştır. Bağımsızlığın simgesidir. Bağımsızlık ve emperyalizm ile savaşım kurtuluştan sonraki dönemde de sürdürülmüş ve gerek ekonomik alanda gerek toplumsal düzeyde yürütülmek istenmiştir. Ancak izlenen politikalarla bir yandan kapitalist gelişme yolu seçilirken öte yandan emperyalizm ile savaşım vermek istenmiştir. Başka bir anlatımla bir yandan ulusalcı bir savaşım verilirken öte yandan kapitalist gelişme çabaları ile emperyalist sistem içine yeniden düşülmüştür. Böyle bir sonuç kaçınılmazdı, çünkü emperyalizm birbirine karşı iki öğeyi birlikte taşır: sömüren, ekonomik baskı altında tutan tekeli sermaye devleti ile sömürülen devlet.

Özünde böyle bir karşıtlığı taşıyan sistemde ona karşı durarak yer almak eğilimi bir çelişkidir ve günümüzün Türkiyesine biçim veren de budur. O nedenle Cumhuriyet döneminde bağımsızlık amaç ve isteklerine karşın kapitalist gelişme yolunun seçilmesi ülkemizi emperyalist sistemle bütünleştirdi. Ancak bu bütünleşme emperyalist sisteminin tekeli özelliği ile bütünleşmek biçiminde ortaya çıktı. Yani emperyalizmin sömürülen bir ülkesi olarak.

Bu tür bir ekonomik politikaya çıkan sosyal, siyasal ve kültürel politikalar da ister istemez kendiliğinden oluştu. Cumhuriyet döneminden sonra Türk düşün alanı, sosyal ve siyasal görüşler, Atatürkün çağ-

daş uygarlık düzeyi olarak nitelediği Batılılaşma ve Batıcı dünya görüşünün egemenliği altında kaldı. Böylece kurtuluş savaşının ilerici öğeleri ve gerekçeleri, emperyalizm ile bütünleşmenin haklılığını kanıtlayacak öğeler haline dönüşürken, bu çelişki üst yapı devrimleri ile gizlenir ve örtülür olmuştur.

Bu yüzden Cumhuriyet ideolojisinin karşı karşıya kaldığı ilk önemli sorun Türk kültüründe "Feodal, gerici, dinci" olanla gerici olmayan, batıya dönük ama batının yalnızca üst yapı ve küçük burjuva değerlerine sahip çıkan bir kültür politikasının uygulanması zorluğudur. Bu sorun kuşkusuz bilinçsiz bir biçimde eskiyi yadsımak dinsel olanı ortadan kaldırmak; yerine ikame edilenin ise emperyalist dünyanın küçük burjuva değerlerini, ülke içinde rasyoneli olup olmadığına bakmaksızın yerleştirmek biçiminde ortaya çıkmıştır. Bunun en güzel örneği üst yapı devrimleridir. Örneğin yazının değiştirilmesidir. Eski harflerin kaldırılarak latin harflerinin getirilmesi ilk bakışta olumlu bir kültürel devrimdir. Gerçekten feodal devletin kendisini koruyan araçlarından biri olan eğitim biçimi ve araçlarının etkinliği bu devrimle ortadan kaldırıldı ve genç kuşaklar feodal ideolojinin özellikle dinsel boyuttan kaynaklanan etkilerinden uzak tutuldu. Laiklik kavramının da benimsenmesi bu çizgiyi iyice belirledi. Genç kuşaklar feodal ideolojinin dinsel etkisinden tümüyle kurtarıldı.

Ancak alt yapıda bu örneklediğimiz üst yapı devriminin dayanaklarını oluşturan bir girişim gözlenmemektedir. Kültür iktisadi yapının içinde yeşeren bir üründür. Bu nedenle kendi maddi temellerinin içinden çıkar ve olgunlaşır. Oysa batının, Türkiyenin çağdaş olan batı emperyalist kapitalist dünyanın, sömürüye dayanan gelişme çizgisi bu dönemde onu bilimde teknolojik ilerlemede hızla geliştirmiştir. Bu ileri düzeyin yanı sıra, onun getirdiği iç çelişkiler ve savaşım lar o toplumların yöneldiği geleceği gerek içinde bulunduğu çağı gerek geçmiş tarihini yorumlama olanaklarını sağlamıştır. İster burjuva, ister küçük burjuva, ister proleter nitelikte olsun, bu kültür ürünleri kendi maddi temellerinden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet döneminde böylesine maddi dayanakları yaratacak bir iktisadi gelişme gerçekleştirilememiştir. Çünkü kapitalist yoldan gelişme çabası, gecikmiş ve bağımlı kapitalizm günümüze değin temelde feodal geri üretim ilişkilerinin sürüp gitmesine neden olduğu gibi bugün nitelik değiştirmiş olsa da, özellikle eski toplumun feodal değer yargılarının birer üst yapı kurumu olarak egemenliğini sürdürmesine yol açmıştır.

Oysa üst yapı devrimi ile kuşkusuz bu sonuç hiçbir zaman beklenmemiştir. Bu üst yapı devrimi istenen sonuca Türkiye'yi ulaştırmadığı gibi olumsuz etkilerini de beraberinde getirmiş, yaklaşık 700-800 yılı aşkın bir tarihin yeni kuşaklarca öğrenilmesini, yorumlanmasını ve kültürümüzün temellerinin ve yapısının ortaya açıklıkla konulmasını da engellemiştir. Çünkü tarihimizde yalın ve değişmeyen bir feodal yaşam bulunmamaktadır. Anadolu'da yaşayan feodalizm, içinde zaman zaman çelişkilerde taşınmış bu çelişkilerin maddi temelleri olan üretim ve mülkiyet ilişkileri ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan savaşları bağrında çürüyüncüye değin sürdürmüştür. O nedenle özellikle edebiyat ve diğer alanlardaki kültür ürünleri de geçmiş tarihimizde bu çelişkilerin, bu maddi yapının ürünleridir. Cumhuriyet döneminde geçmişi yadsıyan ve onunla ilişkileri koparan, birde üstüne üstlük kendine öz maddi temellerden yoksun olarak batının üst yapı ürünleri ile yoğrulmuş bir kültür dokusu benimsenmiş, tarihin yorumlanması ve öz ulusalcı bir kültür yapısı oluşturulması geri planda tutulmuştur.

Eğitimden, kitle iletişim araçlarına, edebiyattan resime, müzikten şiire, sinemadan tiyatroya tüm kültür alanlarında, batıdan gelen (aslında batının maddi temellerinden ve ulusculuğundan kaynaklanan) üst yapı değerleri ile yoğrulmuş Cumhuriyet döneminin yeni kuşakları, kazandıkları batı değer yargıları içinde fakat o temel toplumsal dayanaklardan yoksun olarak batı kültürünü yorumlamışlar, yeniden yaratmışlar ve yinelenmişlerdir. Bu nedenledir ki kültür ürünlerimiz kendi toplumumuz, kendi insanımız kendi yaşam biçimimizin çelişkilerini uzun süre sergileyememiştir.

Üst yapıda da olsa, dayanaksız da olsa batıya yönelmenin önemli olumlu yanları da bulunmaktadır. Çünkü emperyalizm Cumhuriyet döneminden günümüze değin en ileri aşamasına ulaşmış, özellikle bilim ve teknolojik gelişmede biraz öncede değindiğim gibi en üst düzeye ulaşmıştır. Kuşkusuz bu gelişme ister istemez ülkemize de yansımıştır. Ancak bu iletişim ve etkileniş daha çok küçük burjuva özelemlerini tahrik edici, toplumu biraz daha yozlaştırıcı ve bu nedenle kozmopolit bir kültür dokusunun doğmasına yol açmıştır. Özellikle 1950 lerden bu yana ekonomik alanda batı emperyalist - kapitalist dünyanın tüketim alışkanlıklarımızı büyük metropoller aracılığı ile değiştirecek üretim yapımızı da, tahrik ettiği bu iş talebi karşılayacak biçimde oluşturması üzerinde önemle durulacak bir olgudur. Böylesine bir üretim ve tüketim toplumu ve bağrında bağımlı kapitalist gelişme sonucunu taşıdığı feodal kalıntılar ve yaygın feodal üst yapı değer yargıları ile kozmopolit bir kültürün egemenliği sağlanmıştır.

Bilindiği gibi kozmopolit kültür:

"Farklı ekonomik evrelerin, farklı sınıf egemenliklerinin, farklı tarihsel işlevlerin sözümona birlikteliğini, kaynaşıklığını, bir arada yaşayabilirliğini yutturmaya çalışan gerici burjuva kültürünün özelliği ve niteliğidir.

İçen Börtücene konuşurken...

Burjuvazinin ortadan kaldıramadığı feodal sömürgeci eski üretim modellerinin üst yapısı niteliği geri kültür yapılarının tekelci burjuva kültürüyle allanıp pulanıp boy gösterdiği kültürsüzlüğe denir, kozmopolit kültür."

Kozmopolit kültür politikası Türkiye'nin dışa bağımlılığı ile çakışmaktadır. Emperyalist ülkelerin teknolojik gelişmelerinin bilimsel gelişmelerinin yurdumuzda batının küçük burjuva özelemlerini kolaylıkla geliştirmesi gerek üretim, gerek tüketim açısından ülkeyi biraz daha bağımlı duruma getirmiştir... Öte yandan bu yapının sürdürülmesi için de gerici ideolojileri ve kültür dokusunu, oluşturdukları siyasal iktidarlarca uygulatabilmişlerdir. Kuşkusuz bu tür bir ortamın doğmasında Feodal kültür değerlerinin, toplumun büyük kesiminde hâlâ yaygın biçimde geçerli olması önemli bir etmen olmuştur. Gerçekten de siyasal yaşamımızda son MC iktidarlarının yapısının oluşması ve tutunabilmesi de böyle bir ortamın varlığını kanıtlar niteliktedir.

Batıdaki ilerlemenin bilim ve teknolojik alandaki gelişmesinin bu olumsuz etkisi yanında kuşkusuz bir başka olumlu yanı da vardır ülkemiz üzerinde. Çünkü batı emperyalist-kapitalist sistem aşamasının üst düzeyine ulaşması ile birlikte kapitalist toplumun proleter ve burjuva sınıfları üzerinde biri tutucu diğeri o derece devrimci kültür ürünlerinin ortamını yaratmaktadır. Kuşkusuz ülkemiz cumhuriyet döneminde bu iki kültür değerlerinin her ikisinin de etkisi altında kalmıştır. Ancak ne varki gerek siyasal düzeydeki ilişkilerde olsun, gerek aydın kesimimizin dış dünya ile ilişkilerinde ve etkileşimlerinde olsun, yalnızca bir tek boyutta kalındığı gözlenmektedir. Bu boyut, Türk aydınının batı dünyasının tutucu burjuva kültür değerlerine sahip çıkmaları, buna karşın toplumu, devrimci kültür ürünlerine ve düşün kaynaklarına sırt çevirmesi biçiminde belirmiştir. Bunun başlıca iki nedeni vardır:

Birincisi Türkiye'nin bağımlı kapitalist gelişme politikasının ve emperyalist batı ülkelerinin Türkiye üzerindeki sürdürdükleri sömürü politikasının uyum halinde olmasıdır. Böylece yerli işbirlikçi burjuva sınıfı ile emperyalist dünyanın ülkemizde geri feodal ortamdaki yararlanarak oluşturduğu siyasal iktidarlar mevcut düzeni korumak amacıyla bir baskı rejimi uygulamışlar ve batı kapitalizminin iç çelişkisi olarak ortaya koyduğu devrimci kültür ürünlerinin yaygınlaştırılması engellenmiştir.

İkincisi ise özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizdeki kapitalizmin gelişme düzeyinin, üretici güçlerin gelişmesini engelleyici bir özellik taşımamış olmasıdır. Başka bir anlatımla gecikmiş kapitalizm içinde ve özellikle geçmişi ile bağlarını koparmış hatta okuma-yazma bile bilmeyen geniş emekçi kitlelerin böylesine bir devrimci kültürü benimsemeleri ve bu kültür öğelerine dayanarak kendisini yeniden yorumlama olasılığının bulunmayışıdır. Kaldı ki, Cumhuriyet hükümetlerinin başlangıçta batıya dönük, demokratik gözüken üst yapısal devrimlerini bilimsel sosyalizm ve devrimci kültür ürünlerinden uzak tutmaları bunda önemli rol oynamıştır.

Öz olarak sözlerimizi toplarsak,

Türkiye'de bugüne değin uygulanan kültür politikası, halkımızın doğayı kendi ve dış toplumsal çevresi lehine işletecek, değiştirecek ve yorumlayabilecek olanakların sağlanması biçiminde değil, egemen güçlerin ideolojilerini üst yapısal alanda perçinleştirecek biçimde yürütülmüştür. Bu tür kültür politikası Türkiye'nin dışa bağımlı kapitalist politikasıyla çakışmaktadır. Emperyalist kavram ve teknolojik bombardımanların etkisi, demokratik ve ulusal kültürün gelişmesini engellemiştir. Feodal kültür değerlerinin toplumun büyük kesiminde hala yaygın biçimde geçerli olması da bu geri kültür ortamını pekiştirmiştir. Siyasal iktidarlar bu koşullardan yararlanarak gerici ideolojilerini kolaylıkla uygulamışlardır. Böylece yoz kültürün kozmopolit kültürün oluşmasını sağlayan bir ortam yaratılmıştır. Sonuçta batıdan aldığımız yorumlayamayan feodal değer yargıları kalıntılarının etkisini taşıyan, çağını ve dünyasını değerlendiremeyen bir toplum yaratılmış oldu. Başlangıçta Kemal Atatürk'ten kalan ulusalci, ilerici, demokratik değer yarelları da kayboldu ve yarı bağımlı bir ülke olarak gelişmekte olduğunu bile değerlendiremeyen bir toplum durumuna düşüldü.

Ne var ki, özellikle 1960 - 1975 yılları arasındaki hızlı toplumsal gelişme, bağımlı da olsa kapitalist gelişmenin yaygınlaşması; emperyalist ilkelere göre biçimlendirilse bile eğitim sisteminin verdiği üretim ister istemez batının devrimci düşün, bilim ve kültür ürünlerinin ülkemizde yeşermesini önleyememiştir. Bu da emperyalizmin ve bağımlı da olsa kapitalist gelişmenin bir çelişkisiydi. Bu nedenle günümüzde MC iktidarları işçinin küçük üreticinin, geniş emekçi kitlelerin ve aydın kesimin ittifakı ile tarihin çöplüğüne atılmıştır. Atılmıştır ama yerine ikame edilen siyasal iktidar, bu kitlelerin siyasal örgütü de değildir. Çünkü

ülkemiz bir dönüm noktasına gelmiştir. O nedenle ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanda yürütülecek politikaların, yarı - bağımlı bir ülkeyi ekonomik ve siyasal bağımlılıktan kurtaracak bir nitelikte düzenlenmesi, ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemin demokratlaştırılması ve ulusal bir özellik kazandırılması zorunludur.

Yurdumuzda demokratik ve ulusal kültür politikasının uygulanabilmesi, günümüzün ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerinin ve koşullarının değiştirilmesine bağlıdır. Ancak bugün bile yaşama geçirilebilecek bir yığın toplumsal önlemlerin alınması olanağı vardır. Diğer alanlarda olduğu gibi, kültür politikasının da temel niteliğini, faşist ideolojiye ve onların uygulamalarına karşı savaşmak, emperyalizmin yurdumuza soktuğu yoz kültür ürünlerine ve feodal değer yargılarına karşı durmak için atılacak adımlar belirlemelidir. Kültürel gelişmeyi engelleyen yasal sınırlamalar ve siyasal baskılar tümüyle kaldırılmalı; düşün özgürlüğünü kaba güçle bastırmaya yeltenen legal ve illegal örgütler dağıtılmalıdır. Ancak bu yolla ileri insanlığın yaratıcı değerlerine, kültür ürünlerine evrensel düzeyde sahip çıkılabilir ve dünya haklarının bu alandaki savaşımına ortak olunabilir.

Ancak unutmamak gerekir ki, kültür politikası yalnızca toplumun maddi koşullarının biçimlendirdiği ürünlere ilişkin politikalar seti değildir. Tüm ekonomik, toplumsal, siyasal politikalar setidir. O nedenle yukarıdaki ilkelerin temelinde bu anlayış bulundurulmalıdır.

O nedenle biz bugünkü siyasal iktidardan kendisini destekleyen işçi sınıfı, köylü ve kentli küçük üretici emekçi sınıflar ve kitlelerin kendi kültürlerini, başka bir anlatımla halkın kendi yorumunu yapacak bir yaşam düzeyine ulaşmasını sağlayacak bir iktisadi sosyal, siyasal ve kültürel politika bütünlüğü izlemesini istemeliyiz. Bu politika bütünlüğünün temel ilkeleri şöyle özetlenebilir.

1. Ekonomik yapımızda dışa bağımlılığı azaltıcı, eleştirisini yaptığımız geçmiş dönemin hastalıklarını kaldırıcı üretim tüketim ve paylaşım ilişkilerini de adaletili, kısaca üretken güçlerin gelişmesini engelleyici tüm yapısal, kurumsal ve siyasal engellerin kaldırılarak ekonomik sistemin kendi iç rasyoneline kavuşturulması doğrultusunda bir ekonomik politika,

2. Geniş emekçi sınıfların ekonomik ve politik savaşımalarında geçmişin anti demokratik politikalarını, egemen sınıfların ve siyasal iktidarların yasa ve yasa dışı denetim ve baskılarını kaldırıcı bir toplumsal ve siyasal politika,

3. Özellikle emekçi sınıf ve kitlelerin yada halkın içinde buldukları yaşam biçimini değerlendirebilecek, yorumlayabilecek ve kendisini yeniden üretebilecek halkçı demokratik bir bilim, düşün, eğitim ve kültür politikasının izlenmesidir.

Bu üç temel ilke geniş halk kitlelerinin siyasal iktidara getirdiği CHP den istemek ve onunda bu kitlelere sağlamak zorunda olduğu kültür politikasının temel öğeleri olmalıdır.

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

M. EMİN DEĞER

Türkiye çağdaşlaşma ve "onun da ötesinde çağdaş üretim ilişkilerinin üstündeki üretim ilişkilerine geçme" (1) zorunluluğunda bir ülkedir. Tanzimattan buyana, kalkınma ve "yeni bir toplum" olma özlemi içindedir. Ancak, bu uğurda geçen bir buçuk yüzyılın bizi kısır döngüler içinde bir kaosla karşı karşıya getirdiğini görüyoruz. TV de izlediğimiz Jetgiller ailesinin yaptığı gezinti gibi yüzyıllar ayağımızın altında kayıp gidiyor, ve biz ilerleyemiyoruz. Çağa göre de geri kaldığımız için, durumumuz geri kalmışlık olarak niteleniyor.

Nedenleri çoktur bu geri kalmışlığın, ama temelinde yatan modelin, daha da öte, sistemin yanlış seçilmiş olmasıdır. Yeniden bağımlı bir toplum oluşumuz "İlk Ulusal Kurtuluş Savaşı" veren ülkenin, sistemi yanlış seçmesi sonucudur.

Şu halde bugün için gündemdeki sorun nedir? Bu soruya yanıt ararken, bugüne değin hangi nedenlerle bir "ulusal-demokratik kültür politikası" saptayamadığımızı da belirlemiş olacağımız kanısındayım.

Gündemdeki sorun, kanımızca ulusal - demokratik devrimi yapmaktır. Tam bağımsızlığa Mustafa Kemal Atatürk'ün deyimi ile "İstiklal-i Tam'ma" kavuşmaktır. Tam bağımsızlığı güçlendirmek, sosyal yapıyı feodal kahntıları ve dışa bağımlı burjuvaziyi ayıklayarak düzenlemektir.

Bunun için de, tam bağımsızlık bilincine ulaşmış halkçı ve yurtsever insanı yaratmak gerekir.

"Ulusal bütünlüğümüzü ve özgür ulus olarak varlığımızı sürdürebilmek için" (2) ABD koltuğuna sığındığımızdan buyana geçen otuz yılı aşkın süre içinde, tek basımıza ayakta kalamayacağımız düşüncesiyle biçimlendirildi her şeyimiz ve bu arada kültürün ögesi olan ideoloji, eğitim, san'at ve moda... Kısaca, egemen çevreler öyle istediği için, toplum Amerikan Yaşam Biçimi'ni benimsemeğe zorlandı. Bunu anlaşmanın 3/1 maddesi hükmü (3) ile görev olarak benimsedik. Öte yandan Emperyalizm tüm kurumlarıyla geldiği gibi, filmleriyle, ofset baskılı ve resimli renkli gazete ve dergileriyle (Tom-Miks, Texas vb.) müziği modası ve tüm yaşam biçimiyle yerleşmek istemiştir...

Bu etkinliğin son ürünü, Milliyetçi Cephe iktidarıyla başlayan ve yeni yetişen kuşakları çağdışı bir eğitimle yozlaştırmayı amaçlayan - ders kitapları olayında görülür.

Gelişme çabasında olan, az gelişmişliği yenme, az gelişmişlik çemberini kırma çabalarında yöntem olarak kapitalizmi geçen ülkelerin, İkinci Paylaşım Savaşından buyana geçen otuz yılı aşkın yaşamlarına baktığımızda;

- Ekonomik yönden daha bağımlı ve bunalımlar içinde olduklarını,
- Sosyal yaşamda, çözülmemiş sorunlar içinde çırpındıklarını,
- İnsanlarını kendi dinamiklerini eyleme geçirecek düzeyde yetiştiremediklerini, bir kültür ikileşmesi, yabancılaşma ve yozlaşması içinde olduklarını görürüz.

Uğur MUMCU'nun deyimiyle; "Çağımızın tek en büyük suçlusu Kapitalizm ve Emperyalizm" in (4) etki alanındaki hangi ülkeye baksanız durum değişmez. Ama, Hür Dünya'nın (!) liderliğini üstlenen ve geri kalmış ulusların kalkınmasında yardımcı olduğunu söyleyen ABD, gerçekte, "YARDIM" ve "DOSTLUK" adı altında, az gelişmiş ülkeleri giderek artan bir oranda ve her alanda sömürür. Sonuçlara bakarak diyebiliriz ki, amacı geri kalmışlığı yenmede az gelişmiş ülkelere yardım etmek değil, geri kalmışlığın sürdürülmesidir.

YAŞAMIN ANLAMI : İNSANCA YAŞAMAKTIR.

İnsanoğlu için yaşamın gerçek anlamı, toplum içinde ve toplumla birlikte insanca yaşamak ve doğaya egemen olmaktır. İnsanın gücü toplumla birlikte toplum olarak doğaya egemen olunduğu oranda, üretici güçlerin geliştirildiği oranda gelişir ve artar. İnsan, eğer toplumla birlikte ve toplumun içinde insanca yaşama düzeyine ulaşamamışsa yaşam anlamsız kalır

İnsanın doğaya egemen olması, belli bir kültür içinde eğitilmesi ve o kültürün özümlemesiyle olanak kazanır.

Bugün hem kapitalist, hem de sosyalist sistem doğaya egemen olma savaşımı içindedir.

Her iki sistem de, doğanın kaynaklarını kullanarak, insanın yaşamına etkin biçimde kullanacak yollar ve yöntemler geliştirmiştir. Ama kapitalist sistem, varoluş nedeni gereği, bu kaynakları belli bir sınıfın emrine vermiştir. Toplumun diğer kesimleri, o sınıfın izin verdiği, hatta o sınıfın sattığı oranda ve alıcı olarak kendi alım gücü oranında yararlanır bu kaynaklardan. Sınıflı toplumun varoluş nedenine uygun olarak da, üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar sürekli gelişim gösterirken, semirirken, emekçiler sürekli geriler, sürekli ezilir ve sömürülürler. Ve elbet, sınıflı bir toplumda, eğitim ve toplumun değerler sistemi içindeki kültür de burjuvazinin buyrultusu doğrultusunda oluşur.

Eğitim, üretici güçlerin gelişmelerini sağlayan, doğaya onların egemen olmalarını sağlayan bir amaçla

yapılmaz, toplumun kültür düzeyinin o yönde oluşması için çalışılmaz. Tersine, emekçilerin, işçi sınıfının uyanması engellenir. İşçi sınıfının bilimi yasaklanır. Bilim burjuvazinin istemleri doğrultusunda öğretilir.

AZ GELİŞMİŞLİK NEDENLERİ

Günümüz dünyasında sanayi devrimini yapmış, yani gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler bulunmaktadır. Az gelişmişlik çemberini kırma çabaları, az gelişmişlik yada gerçek deyimile geri bırakılmışlık nedenlerini arama çabalarını beraberinde getirmektedir. Dünyaya baktığımızda, gelişmiş ülkelerin bir bölümünün kapitalist blokta, öteki bölümünün de sosyalist blokta olduğunu görürüz. Bunlar arasında ve genellikle kapitalist ülkelerin, geçen yüzyıllardaki sömürge alanı içinde kalan, bir başka dünya daha vardır; "Az Gelişmiş Ülkeler" dünyası. Diyebiliriz ki bu ülkelerin geri kalmışlığının ardında, yada kökeninde, sömürülen ülke olmanın nedenleri yatmaktadır. Bu toplumlarda, sanayi devrimi aşamasına ulaşmış ülkelerin nitelikleri görülmez. Sorunları bu ülkelerin sorunlarına benzemez. O nedenle az gelişmişlik olgusunun nedenlerini araştıranlar, geri kalmışlığın kökeninde neler bulunduğunu, az gelişmişliği doğuran ve sürdüren etkenleri irdelemişlerdir.

Bu ülkelerin geri kalmışlığına neden olan, buldukları coğrafya parçası mı, yani yeryüzündeki konumları mıdır? Irksal etkenler mi yada din mi geri kalmışlığa neden olmuştur sorularının yanıtlarını aramışlardır ama, ne ayrı ayrı ne de tüm olarak hiçbirini, az gelişmişliği açıklamadığını görmüşlerdir. Varılan sonuç, az gelişmişlik olgusunun kökeninde, tek bir nedenin bulunmadığı az gelişmişliğin daha karmaşık bir sorun olduğudur. Ancak, az gelişmişliğin nedenleri arasında tartışma götürmez bir etken vardır. Server TANİLLİ, Uygarlık Tarihi Ders Notları'nda şunları söyler: "Tüm az gelişmiş ülkeler için geçerli bir ölçüt batı kapitalizmi ve emperyalizmdir" (5)

O nedenle de, kapitalizmi ve emperyalizmi çağımızın tek ve en büyük suçlusu olarak niteliyoruz. Evet suçlu, batı kapitalizmi ve emperyalizmdir.

Bu yargıya özellikle bizim çok dikkat etmemiz gerekiyor. Çünkü, yüzelli yılı aşkın bir süredir, kalkınma çabamızda yız ve örnek olarak da, batı seçildi. Batılı yaşam biçimi seçildi. Edebiyatı ile, müziğiyle, sanatın tüm dalları ile, modasıyla yani kısaca herşeyiyle batı örnek alındı. Görüyoruz ki, yüzelli yıl sonra halâ geri kalmışlık çemberini kıramadık.

Bu yol bizi kültür ikileşmesine götürdü. Ve yetişen aydınlarımız halka yabancılaştılar, yoz bir kültür, halkına yabancı kuşaklar oluştu.

BATI HAYRANLIĞI — BATI KÜLTÜRÜ

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Kemalist eğitim ile bir ara, bu yozlaşma ve kültür ikileşmesinden kurtulma çalışmaları yapılmışsa da, başarı sağlanamamıştır. Özellikle emperyalizme bağımlı burjuvazinin pazlanmaya başladığı 1950 lerden sonra, eğitim ve kül-

türde yozlaşma yeni boyutlar kazanmıştır. Bunun nedenleri arasında egemen güçlerin düşünceyi suç sayan tutumları yatar.

Egemen güçlerin yarattığı düşünce suçları İkinci Paylaşım Savaşı'yla birlikte ve 1950'lerden sonra artan bir etkinlikte yoğunlaşmış, özellikle sömürülen ve ezilen halkın ve işçinin, emeğin davasını savunanlar horlanmış, itilmiş ve ağır cezalara çarptırılmışlardır.

Batıdan getirdiğimiz uzmanların hazırladığı programlar, Batı'da eğitim yapmış, batı kültürü ile yetişen bürokrat ve teknokratlar, batı kültürünü oluşturan değerlerden en önemlisini, diyalektik düşünceyi, Türk toplumuna yasaklamışlardır.

Server TANİLLİ, "Batılılaşma düşüncesi, Türk toplumunun sosyo-ekonomik yapısını, tarihi plandaki yaşanmışlığını dikkate almayan görüştür ve toplumu, içindeki insanları çarptırmaktan başka bir işe yaramamıştır." (6) diyor.

Toplum böylece kendine yabancılaştırılmış, tarihsel ve sosyal gelişime yabancı bir kültür kabına girmeye zorlanmıştır. İdris Küçükömer'e göre "Batıcı akımın en önemli yanı, gerçek bir tezin çıkmasını önleyen bir akım olarak gözükmesindedir." (7)

Murat Belge ise, "Batılılaşma denen süreç üst yarıda sürerken, alt yapıda Türkiye, prekapitalist bir yapıdan kapitalist yapıya geçiyordu. Ancak, bu batılı ülkelerin kapitalizmi değil, başlangıç noktasını batılı ülkelerin zorla müdahalelerinden alan az gelişmiş ülke kapitalizmi idi" (8) diyerek vurguluyor.

Şu sonuca ulaşıyoruz; Tanzimatla birlikte başlayan ve toplumu değiştirmek, yeni bir toplum düzeni kurmak çabaları sonuç vermemiştir. Veremezdi de... İleri Türk Kültürü yaratamamıştır, yaratamazdı da... Çünkü, seçilen model yanlıştı...

Bir gerçek, batı kültürünün temelinde kapitalist üretim ilişkileri bulunduğu gerçeği, çok geç görüldü...

1950'lerden sonra ise, "Yardım ve Dostluk"la gelen ABD'nin, "kapitalist dünya görüşüne karşı olan" sosyalist görüşün yasaklanması ve kendi dünya görüşünün egemen olması için etki alanları hazırlanmıştır. Yardım programları, yardım ve dostluk anlaşmaları bu amaçla kullanılmıştır, Türkiye bu son otuz yılda da az gelişmişlik çemberini kıramamış, 1978 yılına ulusal güvenliği tehdit eden, ekonomik bunalımlarla ve sosyal çalkantılar içinde yaşamıştır.

Şu halde, az gelişmişlik olgusuyla emperyalizmin etkilerini birlikte ele almak gerekecektir. Özellikle Türkiye'nin geri bırakılmışlığı yada gerçek deyimile geri bırakılmışlığının nedenleri araştırılırken, batı kültürü hayranlığı içinde, BATICILIK, BATILILAŞMA, İLERİCİLİK ve bu yolla ÇAĞDAŞLAŞMA çabalarımızın neden sonuç vermediğini, bunca emeğe karşın, yetiştirdiğimiz insan gücünün son yıllara dek, Türkiye'nin kalkınmasında kendi iç dinamizmi yerine, taklitçiliği yeğlediğini saptayabiliriz. Bizdeki batı ve batı kültürü hayranlığının kökeninde de, tanzimatla başlayan batıya açılma eylemi yatar. Fransız etkisi, Alman etkisi, belli siyasal ilişkiler sonucu doğmuştur. Ancak u-

zun yıllar, asker ve sivil bürokrat ve teknokratlarımız Fransızların etkisiyle yetiştiği ve Galatasaray Lisesi'nde Fransızca eğitim yapıldığı için, Fransız san'at ve kültürü, uzun yıllar, san'at ve kültür yaşamamızı etkilemiştir. Galatasaraylılık ayrı bir ekol sayılmıştır yıllarca.

HALKIN TEPKİSİ — "ALAFRANGA"

Batılılaşma eylemi, öteki değişim ve reform eylemleri gibi tepeden geldiği ve alt yapı değişimi sağlayamadığı (kapitalist bir düzen bile kurmayı başaramadığı için), TANİLLİ'ye göre "yalnızca bir hareket (9) olarak kalır". Selahattin HİLÂV ise şunları söyler:

"Batılılaşma ekonomik ve toplumsal etkinlik taşıyan bir hareket değildir; ne toplumun temellerine ne de halkın hayatına işlemiştir".

Batılılaşma bir alt yapı oluşturmaz, ama Osmanlı toplumu, batı kapitalizminin yarı sömürgesi olur. Üretimi olmayan bir tüketim toplumu yaratılmaya çalışılır.

Bunun sosyal ve kültürel yaşama yansması, halkın deyimiyle *alafranga* bir yaşamdır. Öte yandan taklitçi ve topluma yabancı yoz kültür öğeleri ortaya çıkar.

Türk burjuvası, Fransız burjuva yaşamını örnek almıştır kendine. Alafranga yaşam deyimi, batılı yaşama karşı halkın tepkisini gösterir. Ama ne alafranga yaşayış, ne moda ve güzellik müsabakaları, ne de bürokrat ve teknokratlarımızı küçük yaştan başlayarak batı kültürü içinde yetiştirmek, daha sonra kurstan geçirmek, az gelişmişliği yenmemize yetmediği gibi, yeni bir kültür sentezine de ulaştıramamıştır.

Tersine topluma yabancılaşmış bir sınıf ve kültür ikileşmesi doğmuştur. Bu sonuç, Batı Kapitalizmi'nin, kültürümüz ve yaşamamız üzerindeki etkilerinin somut örneğidir. Bu kültür işbirlikçi ve taklitçi burjuva kültürüdür ve halk bu yoz ve yabancı kültürü Alafrangalık diyerek dışlamış, yer yer alay etmiştir. Bu yaşamın ve kültürün sahipleri halkla kaynaşmamıştır. Çünkü halkımızın, kökü çok eskilere uzanan bir kültürü vardır. Bu kültür, şiiriyle, müziğiyle, oyunlarıyla halkımızın öz malıdır. Ve halkın yapısına uygundur. Batılı yaşam biçimi, Osmanlı saray yaşamının yerini almış ve halk saray yaşamı gibi batılı yaşamı da dışlamıştır. Halk ile burjuva arasındaki bu durum, üretim ilişkilerinin değişmesi ve üretici güçlerin gelişmesiyle ulaşılacak yeni alt yapının yaratacağı çağdaş kültür yaşamına ulaşmadıkça da kapatılamaz. Bu aşamaya gelmek için eğitim sistemimizi bu temele oturttuk biçimlendirmek gerekir. Ulusal-demokratik kültür arayışımızda bu noktayı göz önüne almalıyız.

AZ GELİŞMİŞLİK VE KÜLTÜR

Hemen belirtelim ki, kültürle, kalkınma yada az gelişmişlik arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. "Özellikle az gelişmiş ülkeler için kalkınma, yalnız ekonomik değil, aynı zamanda, sosyal ve kültürel içeriği o

lan bir kavramdır" (10). Kalkınma genel anlamıyla ekonomik alanda olur ve elbet seçtiği sistem gereği ekonomiyönden kalkınmayan bir ülkenin, sosyal ve kültürel kalkınması gecikir. *Kültürün temel niteliği insanı, yetenekleri, becerileri, ve düşünsel verileri ve moral yapısıyla geliştirmek, insanı doğaya egemen kılmak için güçlü ve bilinçli bir aşamaya getirmektir.* Bunun bir diğer anlamı, *insanın yaratıcı güçlerinin tarihsel gelişim içinde ortaya çıkarılıp, doğanın ve toplumsal yaşamın bilinçli olarak denetlenmesi* ve yaşadıkları toplumda insanoğlunun toplumun iç dinamiğini eyleme geçirerek, yaşama egemen olmasıdır.

Sanayi devrimini başarmış toplumlarda eğer, üretim araçları belli bir sınıfın elinde değilse, toplumun ve insanların bu aşamaya geldikleri görülür. Öte yandan az gelişmişlik süreci içindeki ülkelerle, az gelişmişlik çemberini istedikleri, çabaladıkları halde kıramayan ülkelerin ise, ekonomik yönden olduğu gibi, kültür alanında da geri kaldıkları görülür.

Şu halde, ekonomik gelişme ile kültür arasındaki, toplumun iç dinamiğini eyleme geçirecek bir kültür oluşumu arasındaki bağı görmek; "insanı amaçlayan, yani insanın doğaya egemen olmasını" sağlayan bir kalkınmanın toplumun kültür düzeyini etkileyeceğini söylemek yanlış olmaz. Burada dikkat edilecek nokta, TANİLLİ'nin deyimiyle "ÜRETİCİ GÜÇLERİN ALA-BİLDİĞİNE GELİŞMESİ"dir. Yani işçi sınıfının kendi kültürünü yaratması ve böylece toplumun belli bir kültür düzeyine erişmesidir.

Kanımızca az gelişmiş ülkeler için bu model geçerli olmalıdır. Ancak günümüz az gelişmiş ülkelerinde bu modeli göremiyoruz. Kalkınmanın böyle bir sentezi, az gelişmişliği yenmede gerçekçi bir model olduğu halde, emperyalist etkilerle seçilmedikleri söylenebilir. Sınıf çelişkilerinin üst düzeyde olduğu, toplumun tümü ile ve insanın toplumla birlikte gelişmenin değil, belli bir sınıfın (işbirlikçi burjuvazinin) kalkınmasını amaçlayan emperyalist önerilerin yönlendirdiği sistemdeki kültür de, burjuvazinin buyruktusu doğrultusunda toplumun bir kesimi çok uluslu şirketlerle elbirliği edilerek sömürülüp, ezilir. Küçük birazlık ise, kalkınmada en büyük payı alır. Toplumda küçük bir azınlığın kalkınmış olması, elbet "üretici güçlerin gelişmesi" değildir, aksine üretici güçler böyle bir toplumda, eğer kendi savaşımını veremiyorlarsa, sömürüden kurtulmanın yollarını, kendi bilimleri doğrultusunda geliştirecekleri düşünce ve kültür düzeyine ulaşarak bulmayı deneyemiyorlarsa, yozlaşmaktan kurtulamazlar. Bu gerçeği bilen egemen güçler, emperyalist önerilerle işçi sınıfının, kendi bilimini öğrenmesini ve aydınların diyalektik düşünce doğrultusunda öneriler geliştirmesini önlerler. Düşünce suçları yaratırlar. Bu olgu az gelişmiş ülkelerde kültürsüzleşme ve yozlaşmayla sonuçlanır.

Bu toplumlarda egemen sınıfın kültürü de, sanatı da yozdur ve yabancısıdır. Gelişmiş toplumlar, az gelişmiş ülkelerde yaratmak istedikleri kültürü bu temele oturturlar eğitim de bu temele göre yönlendirilir. Ör-

neğin; az gelişmiş ülkelerde, yeniden bulucu nitelikte inceleme, araştırma ve yaratma çabalarına yönelik bir eğitim yapılmaz. Hazır kalıplar öğretilir. Çünkü, yaratıcı zekayı geliştirici eğitimin masraflarına az gelişmiş ülkeler katlanamazlar. Gelişmiş ülkeler, geliştirdikleri her buluş için patent hakkı verirler. Patent Hakkı ve Royalti yolu ile de sanayileşmek olanağı vardır düşüncesiyle hareket eden geri bırakılmış ülkeler, yetişmiş beyinlerini, yaratıcı zekalarını gelişmiş ülkelere yollarlar.

Bu da ayrı bir sömürü türüdür ve az gelişmiş ülkelerin kültürsüzleşmeleri için bulunmuş bir yöntemdir. Lenin bu olguyu şöyle vurgular kapitalist toplumlar için "...insan zekası ve beyni sadece bazı kişilere kültür ve teknolojinin yararlarını sunmak ve diğerlerini eğitmekten, ilerlemeden, en basit gereksinimlerden yoksun etmek için yaratılmıştır. Bugünden sonra bilimin bütün harikaları ve kültür birikimi bir bütün olarak ulusa aittir. Artık, hiçbir zaman insan beyni ve zekası baskı ve sömürü için kullanılmayacaktır" (11) (Bütün Eserleri V.I. LENİN, Cilt 26, Sayfa 481 - 482)

Az gelişmiş ülkelerin önünde iki seçenek vardır. Bunlardan biri seçtikleri model gereği kalkınmayı belli bir azınlığın, yani dışa bağımlı burjuvazinin eline veren ve buna bağlı olarak da kültür dahil her alanda emperyalist etkileri kabul eden bir sistemi seçmek... İkinci yol ise, kalkınmanın toplumun her kesimine yaygınlaştığı, insanın toplumbirlikte kalkındığı, bir başka deyimle kalkınmayı (teknik ve kültürel kalkınma) insan için gerekli sayan, "...insan beyninin ve zekasının baskı ve sömürü için kullanılmayacağı" bir yöntemi seçmektir.

Emperyalizm hiç bir zaman sömürü ve baskıdan vazgeçemeyeceği, varlığının ana ilkesi sömürü olduğu için, az gelişmiş ülkeler halklarını, yardım adı altında girdiği ve ekonomik, sosyal, askerî alanlarda denetim altında tutarken, yani baskı altında tutarken, bir yandan sömürmekte, öte yandan da o ülkelerin kültü yaşama etkilemektedir.

Yaşamın gerçek anlamının, insanın insanca yaşaması ve bunun için de ,odağaya tam anlamıyla egemenlik kurması olduğunu belirtmiştik. Gene görmüştük ki doğaya egemen olmak için, yani yaşamak için kalkınmak, tek tek halkların tümünden, insanlığın tümünden kalkınması gerekir. Böyle bir kalkınma ancak, dünyada yaşayan tüm halkların doğaya egemen olmasıyla sağlanır.

Emperyalizm işte böyle bir çağın gelmesini geciktiriyor. Ve insanı insanca yaşamaktan yoksun bırakıyor.

Kısaca ve konumuzu daha iyi belirleyebilmek için "kalkınma bir bütündür, insanın insanca yaşaması içindir" diyebiliriz.

Bu açıdan, kültür de insan içindir ve insanın insanca yaşaması için gerekli olan değerlerdendir. İşte bunu bilen, bunun değerini iyi kavrayan emperyalizm, az gelişmiş toplumlarda gerçek anlamda ve toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir ekonomik kalkınmayı ön-

lerken, toplumların iç dinamiğini eyleme geçirecek bir kültür oluşumunu da engellemektedir. Kalkınmayı belli bir kesimin tekelinde sayan görüşün doğal sonucu olarak, emperyalizm,

- Az gelişmiş ülkelerde işbirlikçi bir sınıf yaratır.
- Az gelişmiş ülkelerde, kendi dünya görüşü doğrultusunda, insan yetiştirir.
- Bunlardan en yetenekli olanlarını da, türlü yollarla kendi ülkesine çekerek çalıştırır.
- Daha yetiştirme çağında, emperyalizmin dünya görüşünü benimseyen zekalar, kendi ülkelerine yabancılaştırıldıkları için, daha rahat bir yaşam vaad eden yerlerde çalışmaktan ve hatta emperyalizmin emrinde, kendi ülkeleri için, yeni sömürü planları geliştirmekten rahatsız olmazlar.
- Az gelişmiş ülkelerin teknokrat ve bürokratlarını yetiştirir yada yetiştirdiklerini kadrolara yerleştirmeye çalışır.

EMPERYALİST ETKİLER

Emperyalizm bu yöntemlerle az gelişmiş ülkeleri her yönden sürekli denetler ve etkisi altında tutar.

Dikkat edersek, Türk eğitim sisteminin ekonomik ve üretici güçler yaratacak nitelikte fonksiyonel olmadığını, daha doğrusu yaratıcı zekanın ters yönde, burjuvazinin çıkarları doğrultusunda ve bu nedenle de sorunlar içinde bocaladığını görürüz. Eğitimde fonksiyonel olmak, kız öğrencilere pasta, çiçek, şapka yapımını öğretmek, erkek öğrencilere süs eşyası, emekçi çocuklarına yaşamlarına uymayan oyuncaklar yaptırmak değildir. Ulusal demokratik eğitimin amacı üretici güçleri geliştirici, üretken alanlar yaratıcı bir sisteme yönelik insanı yetiştirmektir.

Eğitimin görevi, soyut belgeler yığınıyla yüklenmiş insanlar yaratmak değildir. Eğitim, insanın içinde bulunduğu ortamın maddî ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak biçimde yetenek ve becerilerini geliştirmeyi başardığı sürece, çağdaştır ve yararlıdır. Tüm çabamıza karşın eğitim sistemimiz bu aşamaya ulaşmamış, gidecek yozlaşmıştır. Hatta, 1970'lerden sonra, hele Milli-yetçi Cephe döneminde, geçmiş çağlara yönelik bir sistem uygulamasıyla yozlaşma doruğuna çıkarılmak istenmiştir. Bunun nedeni, gerçekleri ve bilimsel bir sistem bulunamayışında aranmalıdır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte uzmanımızın olmayışı nedeni ile yabancı uzmanların yardımına gereksinilmiştir. İlk uzman Prof. John Dewey'dir. Eğitim alanının düzenlenmesi için rapor verir. Daha sonra, 1925 de Alman Köhne, 1926'da Belçikalı Omer Buyse getirilirler. İlk ve orta öğrenimin, mesleki ve teknik eğitimin düzenlenmesi için görüş belirtirler. İstanbul Darülfünü için 1932'de İsviçre'li Prof. Albert Malche'den görüş alınır. 1935'de Alman Prof. Yung getirilmiştir.

Uzmanların hazırladıkları raporlar, Mustafa Kemal'in saptadığı eğitim ilkeleri doğrultusunda uygulamaya konulmuş, yeni bir toplum ve bu toplum içinde çağdaş Türk insanını yaratma amacı ile bir süre doğrultudan sapmadan uygulanmıştır. Böylece Türkiye, sağlıklı bir eğitim sistemi oluşturmak için adımların atıldığı 1939-1946'lara kadar arayışlar içinde gelmiştir. Eğitimci yetiştirme, Halk Okulları açma ve Köy Enstitüleri ile, yaşama kucak kucağa köyüne yabancılaşmamış öğretmenleri yetiştirme ve köyden başlayacak, gerçekçi bir kalkınma ve onun yaratacağı bir kültür sentezi... Köklü, yabancılaşmamış, kaynağı halkın gerçek yaşamı olan halk kültürü ile, çağdaş bilim ve tekniğin emekle oluşturduğu kalkınma ve bunun yaratacağı toplumun, bilimin ve teknik gelişmenin senteziyle yaşama geçirilecek kültür düzeni. Böyle bir sistem aranırken Köy Enstitüleri kurulmuştu. Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kendi iç dinamiğini eyleme geçirecek insanı yaratabilir miydi? Köy Enstitüsü çıkışı öğretmen ve düşünürlerle baktığımızda bu sorunun yanıtı EVET oluyor. Ayrıca sistem arayışının bu ilk örneğine egemen güçlerin hemen karşı çıkışları da yanıtımızın sağlıklı olduğunu gösterir. Bu nedenle Köy Enstitüleri yaşatılmadı. Egemen çevreler, emekçinin, işçinin, çobanın oğlunun öğretmenliğini, köyüne yabancılaşmamış adamın yaratıcı gücünü sakıncalı buldular. Köy Enstitüleri neredeyse bir rejim sorunu haline geldi ve kapatıldı.. Daha doğrusu özünü alarak, yeni biçimler içinde sundular. Ama, Köy Enstitüleri kalmadı. 1950'lerden sonra ise, emperyalist etkilerle Küçük Amerika olma özlemi yerleştirilmeye çalışıldı.

EĞİTİMDE EMPERYALİST ETKİLER

Emperyalist etkilere somut örnekler vermek gerekirse, ABD'nin ülkemizde kurduğu öğretim kurumları, Milli Eğitim sistemimiz başta olmak üzere tüm devlet kesimini yeniden düzenleme ve yönetimde bu yolla etkili olmak için görevlendirilen uzmanlar, ABD'de kurs ve eğitim görmek için gönderilen bürokrat ve teknokratlar, halk eğitimi için geliştirilen programlar, barış gönüllüleri ve benzeri uygulamalar sayılabilir.

ABD, yüksek öğrenim kurumlarını da kendi amacı doğrultusunda kurmak ve yönlendirmek istemişti. ODTÜ, Hacettepe Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi bu amaçlarla kurulmuştur. Yalnız övünçle söylemek gerekirse, Erzurum Atatürk Üniversitesi dışındaki girişimleri istediğinin tam tersi sonuç vermiş ve O.D.T.Ü., Türkiye'de emperyalizme bilinçle, inançla savaş açan ve bu savaşı sürdüren bir öğretim kurumu olmuştur.

1950'lerden sonra, Amerikancı dünya görüşünün sempatanları çoğalmaya başlamıştır. Kapitalist dünya görüşünün yayılmasında Birleşmiş Milletler, UNESCO, UNICEF, CARE, FORD, FULBRIGHT gibi kurumlar ve vakıflardan gelen uzmanlar, eğitim sistemimizi temelinden sarsan öneriler ortaya atmışlardır.

1946'dan sonra Marshall Planı uygulaması önce ICA ve sonra da AID olan bir örgütle başlamıştır. AID,

Ozcan Yurdalan

Amerikanın uluslararası gelişmeye ve kalkınmaya yardım örgütüdür. İlişkili olduğu elli kadar geri kalmış ülkenin hükümet merkezlerinde misyonları vardır. AID'nin kuruluş amacını 1972 basımlı Devlet Teşkilatı Rehberi'nden okuyalım.

"Birleşik Amerika'daki hür müesseseleri yaşatmanın ancak bütün dünyaya şamil bir hürriyet davası içinde mümkün olabileceği inancı ile az gelişmiş memleketler halklarına kendi kaynaklarını geliştirmek, hayat standartlarını iyileştirmek ve sorumluluklarını anlamış idareler kurmalarını sağlamak üzere, sağlam plan ve programlara dayanan iktisadî kalkınma için kendi kaynaklarını harekete getirme çabalarına sosyal ve iktisadî alanlarda, A.B.D. nin diğer görevli teşkilâtı arasında, yardım da bulunmaktadır".

Görülüyor ki, AID "Birleşik Amerika'daki hür müesseseleri yaşatmak" amacı ile, az gelişmiş ülkeler halklarını, Amerikancı görüş doğrultusunda koşullandırmak ve bu amaçla "sorumluluklarını anlamış idareler kurmalarını sağlamak üzere" kurulmuştur.

Eğer bir ülkedeki yöneticiler Amerika'nın güvenliğine ters düşecek bir uygulamaya girerler yada izin verilerse, yerlerini "sorumluluklarını anlamış idarecilere" bırakmak zorunda kalırlar. Şu halde, kadrolar kapitalist dünya görüşünü benimseyenlerce doldurul-

malıdır. Yeni yetişenler o görüş doğrultusunda koşullandırılmalıdır. Örneğin; Ulusal Kurtuluş Savaşları ve devrimler ya okutulmaz ya da yozlaştırılarak okutulur. Kalkınmamız için, AİD'nin programladığı barış gönüllülerinin çalışmalarını da içeren yirmi proje vardır. Ne amaç, ne de başka yönlerden, ülkemizin isteklerine uygun olmayan bu projelerle ilgili olarak, Amerikancı görüş iktidarının Maliye Bakanı Cihat BİLGEHAN bile, "Timur'un Filleri" olarak nitelemiştir. Bu projeleri gerçekleştirmeye kalkışsak ABD parası ve uzmanı olmadan sonuç alamayız. Bu projeler gelişmekte olan ülkemizi, ABD'ye bağımlı kılmaktan başka bir sonuç vermez.

ABD'ye bağımlılığa bu denli önem veren bu projelerden biri de, "Program Geliştirme adını taşır. Bunun önerileri arasında, tarih dersinde Fransız Devrimi'nin öğretilmemesi bulunmaktadır. Gerekeceği olarak da öğrencilere ağır geleceği gösterilmektedir. Fransız Burjuva Devrimi'nin bile yasaklandığı bir sistemin, bilinmeyen yönleriyle eğitim ve kültürümüzü nasıl yozlaştırdığını görüyoruz.

Barış Gönüllüleri, süt tozları da bu projelerle gelmiştir. Yurdumuzda uygulanan Amerikahlaştırma yönteminin uygulayıcıları ve çocuklarımızın boynunu büken, emperyalizmin karşısında uşak görünümü verdiren süt tozları... Ana sütü yerine, emperyalizmin sütünü içen çocuklarımızın daha da bağımlı olacakları düşünülmesi olmalı!..

Öğretilmeyen ve okutulmayan yalnız Fransız Devrimi değildir. Yılmaz ÖZTUNA'nın yazdığı ve MC Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanı'nın kararı ile okutulan Lise son sınıf Tarih Dersi kitabında "Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan" söz edilmemiştir. Bugün okullarımızda Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan söz etmeyen, Türk ulusunun ölüm fermanı olan Sevr Antlaşmasını ve sonuçlarını, Mütareke döneminin iç yüzünü, bu dönemde Mustafa Kemal'in tutum ve davranışlarını, bir Damat Ferit haininin Emperyalizmin emrinde, Türk halkına karşı çalışmalarına yer vermeyen, Ulusal Kurtuluş Savaşından söz etmemek için, "Cumhuriyet tarihi ile İmparatorluk Tarihi iç içe girmiştir" diyerek anlatan, Sevr Antlaşması gereği Anadolu'nun paylaşılmasıyla, Türk halkının yer yer baş kaldırışını, Erzurum Kongresini ve Ulusal Şahlanışı ve bir ulusun gerçek ulusal bilincine böylece ulaştığını görmeyen daha doğrusu belli bir amaçla bunlara kitabında yer vermeyen, fakat, Abdülaziz için, "Çok Milliyetçi İdi" diyebilen, ÖZTUNA TARIHI okutulmaktadır.

Bu noktaya herhalde emperyalizmin etkisinde yetişen uzmanlarımız ve emperyalizmin önerileri ile geldik. Lise Tarih kitabından Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı çıkarma cesaretini gösterebilen zihniyeti niteleyebilecek söz bulamıyoruz.

Bir başka örnek de Askerlik Dersi kitabından verilebilir. Askerlik Dersi kitabında emperyalist ülke ve emperyalist ideoloji olarak Sovyet Rusya ve Sosyalizm

gösterilmektedir. (12) Ayrıca, Sosyal Adalet, Halkçılık ve emekçinin hak araması gibi konuların ayaklanma sayıldığı ve bu tür girişimlerin AYAKLANMALARI ÖNLEME PROGRAMI DOĞRULTUSUNDA önlenmesi sonucu toplumda karışıklık çıkaracağı okutulmaktadır gençlerimize. (13)

Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu'nca/ Eğitim Enstitüleri Türkçe bölümü için hazırlanan Sosyal Bilgiler 3. sınıf kitabının önsözünde şöyle denilir. "Dünya görüşü ve medeniyette bazı farklar bulunması, Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı Devleti'nden bambaşka olduğunu göstermez.

Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde gençliğin ileriye dönük, yaşama uygulanabilen soyut da olsa çağdaş düşünce sistemini geliştiren bir eğitimle değil, geçmişi özleten ve Cumhuriyeti kötüleyen bir eğitimle yetiştirilmek istendiğini gösterir. Elbet Bu noktaya da emperyalizmin etkileri ile geldik" demek yalnız olacaktır.

ÇIKIŞ YOLU

Bugün kalkınma ve kültür sorunlarımızın hangi noktada olduğunu, yorumu gerektirmeyecek bir açıklıkla ve yaşayarak görmekteyiz Türkiye her yönden tam bir kaos içindedir. Ve bu noktaya emperyalizmin, çağımızın tek ve en büyük suçlusu emperyalizmin etkileri ile geldik. Aslında ABD Emperyalizmi ne bize ne de başka ülkelere zorla, hiç değilse ilk girişte zorla hiçbir şey kabul ettirmiş değildir. Ancak, anlaşmalarla ve güler yüze gelen dostluk ve yardımın, aslında korkunç bir baskı olduğunu çok sonra anladık. 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın 3. maddesinin 2 numaralı paragrafını bir kez daha okuyalım. "Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, kapsamı, genişliği, miktarı ve işleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yaygın yapacaktır." (14)

Bugünkü sosyal çalkantıda her şeye karşın ABD'yi savunanların bu noktaya nasıl geldiklerinin yanısı, bu anlaşmadan çıkarılabilir.

Bu anlaşma hükmü, 30 yıldır, ABD yardımı ile birlikte, ABD'nin propagandasını da yaptırmaktadır bizlere. O nedenle emperyalizme karşı olmak suçtur, o nedenle bilimsel sosyalizmi öğrenmek suçtur. O nedenle halkın sosyal gelişmesi tehlikelidir ve önlenmelidir. Sosyal gelişme bilim ve sanatın yaşama uygulanabilecek biçimde öğrenilmesini de kapsar. Şu halde, ABD'nin dünya görüşüne karşı çıkan bir düşünce, bir akımın gelişmesi engellenir. Ve kültür sentezine ulaşılamaz. Kültürdeki yozlaşmanın bir nedeninde de işte 12 Temmuz 1947 tarihli bu anlaşma yatar. Kültür ikileşmesinde işçi sınıfının, kendi bilimi doğrultusunda gelişemeyeşinde, halkın ideolojik ve moral nitelikler açısından yeteneklerini geliştirici bir eğitim düzeyine ulaştırılmayışında, emperyalizmin etkilerini görmeden edemeyiz.

Az gelişmiş ülke halklarının sosyal gelişmelerini, kendi dünya görüşüne karşı sayan ABD, türlü yöntemlerle bu gelişmeleri önlemeyi başarmış görülmektedir. Türkiye, bugün bir bakıma bunun, bu uygulamaların bunalımı içindedir. Emperyalizmin işbirlikçileriyle el ele vererek, daha önceki sinsi uygulamalarının sosyal gelişmeyi önleyememesi, 12 Mart'la başlayan baskı yöntemini getirmiştir. Yıllardır değişik nedenlerle okullarda, yüksek okullarda öğretimin aksatılması, sadece karşı devrimci ve faşist eğilimlilerin sözde okuma olanağı bulması, devrimci kesimin okullara gidemeyişlerinin kökeninde, yeni yetişen kuşakları, Türkiye'nin geleceğini devir alacak kuşakları bilgisiz ve kültürsüz bırakma amacı yatar. Öyle sanırız ki, egemen güçler 1960'lerden sonra yetişen kuşakların çağdaş kültür ve sosyalist düşünceye açılmalarını önleyemeyince değişik etkileme yöntemleri ile genç kuşakları eğitimden yoksun bırakmayı denemektedirler. Unutmayalım ki, insanın yeteneklerini geliştirmesi, becerili olarak yararlı olabilmesi için belirli konularda bilimsel eğitim görmesi gerekir. Yaşadığımız olaylara yeni kuşakları eğitimden yoksun bırakmayı amaçlayanların eseri olarak da bakabiliriz.

Türkiye yeni bir toplum yapısına ulaşmak için sanyai devrimine geçişi hızlandırmak, daha önemlisi, "çağdaş üretim ilişkilerinin üstündeki üretim ilişkilerine geçmek" zorundadır. (15) Bunun için de Anayasamızın 10. maddesinde belirtildiği gibi yeni Türk insanı yaratılmalıdır. Yeni Türk insanı hayata uyarlanabilen ve bilimden güç alan bir eğitimle yetiştirilmelidir. Bu eğitim bir yandan insanı birey olarak yetiştirirken, ona ideolojik nitelikler ve yetenekler vermeli; insanı toplumun değerli bir parçası olduğu ve toplumla birlikte gelişebileceği temel görüşüyle yönlendirilmelidir. Böyle bir eğitimle insan, beyni ve zekasıyla ne sömüren, ne de sömürülen bir varlık olmadığını öğrenmeli ve benimsemelidir.

Ancak, bu sisteme geçebilmek için, önce emperyalizmin her türlü etkilerinden kurtulmak gerekir. Öte yandan bugün, emperyalizmin koşullandırdığı kafaların böyle bir kurtuluşa EVET diyeceklerini düşünmek de gerçekçi olamaz kanısındayız. Yine aynı kafaların çizdiğimiz nitelikte bir eğitim sistemini kurmaya yavaşcaıklarını da sanmıyoruz. O nedenle, çözümün biraz gecikse de (ki halkımız er geç kurtuluşa varacaktır) emperyalizmin etkisinden kurtulmakla başlayacağına inanıyoruz. Kurtuluştan sonra, Cumhuriyetin kuruluşunda, Mustafa Kemal'in saptadığı eğitim ilkelerinin çağdaş bilimsel doğrularla yeniden ele alınarak, toplumu gerçek ve ileri kültüre ulaştıracak biçimde uygulanacağı kanısındayız.

Bunun geneldeki uygulaması, halkın her kesimini "üretici güçleri geliştirecek" düzeye ulaştıracak okur-yazar hale getirmek için bilimsel bir sistem seçmekle başlar. Böylece yeni sistemde, okul çağındaki her çocuğa çağdaş bilimin verileri ile, yeteneklerini geliştirecek ileri bir ideolojik yapı için eğitmek, çalışan nü-

Fikret Otyam

fusun kültür düzeyini yükseltmek ve halkın içinden, halka önder olacak halk aydınları yetiştirmek ve bu amaçla Köy Enstitüleri'ne, işçi sınıfını geliştirmek için de İşçi Enstitüleri'ni de ekleyerek yeniden açmak, engin ve zengin halk kültürümüzü, bu yolla gelişecek çağdaş kültürle birleştirip yeni Türk insanını, yeni Türk toplumunu ve kültürünü yaratmak olanağı bulunur.

Yozlaşmış ve yabancılaşmış kültür çıkmazından bu yolla çıkılabilecektir.

- (1) CHP Programı Devrimcilik ilkesinden
- (2) 12 Temmuz 1947 Türkiye - ABD Yardım Anlaşmasının da, yanağı olan anlaşma ile, iç hukuk kurulumuz haline gelen 22 Mayıs 1947 tarihli ABD Kongre Yasası'nın giriş bölümü
- (3) 12 Temmuz 1947 Anlaşması Md. 3/1
"Türkiye Hükümeti, bu yardımın amacı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve işleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır."
- (4) M. Emin DEĞER, CIA KONTR-GERİLLA ve TÜRKİYE. Uğur MUMCU'nun Önsöz'ünden
- (5) Server TANİLLİ, Uygurluk Tarihi Ders Notları Sayfa 212
- (6) Aynı Eser Sayfa...: 337 - 341
- (7) Server Tanil'i, Uygurluk Tarihi Ders Notları Sayfa 341
- (8) Server Tanillli, Uygurluk Tarihi Ders Notları > 338 - 349
- (9) > > > > > < 338
- (10) > > > > > < 206 - 212
- (11) Vladimir İlyiç LENİN, Bütün Eserleri Cilt 26, Sayfa : 481 - 482
- (12) Milli Güvenlik Bilgisi, Lise I, II, III, Milli Eğitim Basımevi - İstanbul 1973, Sayfa 267 (Birinci Basım)
- (13) Aynı Eser, Sayfa 107 - 114
- (14) 12 Temmuz 1947 tarihli Anlaşma Md. 3, paragraf 2
"Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, kapsamı, genişliği, miktarı ve işleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır."
- (15) CHP Programı Devrimcilik ilkesinden

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜR POLİTİKASI VE EĞİTİM

MUZAFFER ERDOST

Türkiye Yazıları'nın bana ayırdığı konu: "Ulusal demokratik kültür politikası açısından eğitim". Konuyu öğelerine ayırarak açıklamaya çalışmak isterim:

I

"Ulusal" ne demektir? "Ulusal", "ulus"a ilişkin bir kavramdır. Ulus tarihsel bir kategoridir. Yani özgül değildir, insan toplumunun belirli bir döneminde oluşmuştur. Ve gene sonsuz değildir, belirli bir tarihsel dönemde, insanlık denen okyanusa boşalarak sönecektir. Ulusun bir başlangıcı ve bir sonu olduğu gibi, başlangıcı ile sonu arasında, nicel farklılıklar (ve aşağıda göreceğimiz gibi nitel farklılıklar da) vardır.

On yıl kadar önce pek azımızın, bugün ise konu ile ilgili olan herkesin bildiği gibi, ulus, kapitalizmin şafak vaktinde oluşur. Ulus ile devleti birbirine karıştıranlara rastlıyoruz. (Toprakta mülkiyetin ortaklaşa olduğu, birbirinden yalıtık küçük toplulukların üst birliğini sağlayan despotik devleti, -Engels'in deyişiyle- toplumun hizmetkârının efendi haline gelişini de gözönünde tutarak belirtelim ki,) devlet, sınıflı toplumlarla birlikte ve bunun için de, ulusun oluşumundan çok daha eski bir tarihsel dönemde ortaya çıkar. Genel çizgileriyle, despotik devlet, köleci devlet, feodal devlet, ulus-öncesi devlet tiplerini içerir. Ulus ise, devletten yüzlerce yıl sonra, kapitalizmin şafak vaktinde ortaya çıkar. Yani, kapalı ve kendi kendine yeterli yerel pazarların parçalanarak, ulusal bir pazarda bütünleşme sürecinin başlaması, bu ekonomik bütünleşme sürecini sağlayan -demiryolu, telefon gibi- ulaşım ve iletişim araçlarıyla birlikte, kültürel, siyasal vb. yönlerden de bütünleşmenin başlaması, bize, aynı zamanda, ulusun doğuşunu haber verir. Ulus ile burjuva toplum, tarih sahnesinde hemen hemen eş zamanlarda ortaya çıkar.

Sosyalist uluslardan ayrı olarak, burjuva ulusların oluşumunu, tarihsel evrimi içersinde şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi, Batı Avrupa'da, tek uluslu devletlerin doğuşudur. Tarihsel olarak, ilkin, Batı Avrupa'da, kapitalizmin şafak vaktinde, tek uluslu devletler doğmuştur. Bu ulusların içersinde, ezen ve ezilen ulus diye bir bölünme yoktu, ve kendi içersinde, ulusal çatışma da yoktu. *İkincisi*, Doğu Avrupa'da, çok uluslu devletlerin oluşumudur. İlk bağımsız uluslardan sonra tarih sahnesinde görülür. Ayrı ayrı ulusal topluluklardan oluşan çok uluslu devletler içersinde, en gelişkin ve egemen ulus ile ezilen uluslar arasında savaşım, ilk ulusal savaşları oluşturur. Ezilen ulusun burjuvazisi, kendi

ulusundan pazara tek başına sahip çıkmak ister, ve kendi ulusundan küçük-burjuvaları ve proleterleri, kendi çıkarları doğrultusunda, egemen ulusun burjuvazisine karşı savaşa sürükler. Proletaryanın ve küçük-burjuvazinin (dolayısıyla köylülüğün), egemen ulusun baskısından kurtulacağı için, bu savaştan çıkarı vardır; ve bu nedenle, burjuvazinin bayrağı altında onlar da toplanır. Burada, savaş, esas olarak, ezilen ulusun burjuvazisi ile ezen ulusun burjuvazisi arasında pazara sahip çıkma savaşımıdır, ve bu anlamda da, ulusal savaş ve savaşım, biçimi bakımından olduğu gibi özü bakımından da burjuvadır. *Üçüncüsü*, Ekim Devriminden sonra, *bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerin*, emperyalizme, dünya kapitalist sistemine karşı verdikleri ulusal kurtuluş savaşlarıdır. Burada, ulusal savaş, proleter devrimci hareketin bir parçası, bir evresi olarak ortaya çıkar. Dünya devrimci hareketinin tümünün bir parçası haline dönüşen ulusal savaş, biçimi yönünden burjuva, ama özü, içeriği yönünden proleterdir. Ulusal hareketin ilerleyici ve devrimci niteliğini belirleyen şey, bu hareketin dünya devrimci hareketini ne ölçüde güçlendirdiği, dünya kapitalist sistemini, emperyalizmi ne ölçüde zayıflatığı ve geriletmiştir. Bir ulusal hareket, devrimci hareketi geriletmiyor ve emperyalizmi güçlendiriyorsa, bu hareket, özünde, proleter devrimci hareketle çatışma halindedir ve proleter devrimci harekete zarar verdiği için de, terk edilmek gerekir. Lenin şöyle der: "Ulusların kaderlerini belirleme hakkı dahil, demokrasinin çeşitli istemleri mutlak şeyler değildir, bunlar, dünya demokratik hareketin (bugün sosyalist hareketin) tümünün bir parçasıdır. Bazı somut durumlarda, parçanın, bütünü ile çelişkiye düşmesi mümkündür; o zaman parça atılır." (*Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Ankara 1975, s. 184.)

Burjuva uluslar içersinde, ulusallaşmanın farklı biçimleri, aynı zamanda, "ulusal" kavramını da değiştirmiştir. Birinci biçimi "ulusal" olan içeriğiyönünden burjuva; bir başkasında biçimi "ulusal" olan, içeriği bakımından proleterdir. Ulusallıktan en çok yararlanacak hangi sınıftır, ya da hangi sınıflardır? Eğer, ulusallıktan en çok yararlanacak sınıf proletarya ve diğer emekçi sınıf ve katmanlar ise, yani eğer ulusallık proleter devrimci hareketi güçlendiriyor, dünya kapitalist sistemini zayıflatıyorsa, burada, ulusal olan şey, ilerici ve devrimcidir.

Görülmektedir ki, ulusallık, tüm ulusu kucaklamasına karşın, özü, niteliği gereği, sınıflara bağlı bir şeydir, özünde sınıf savaşımını içerir. Ulusal olan, tüm ulusu oluşturan sınıf ve katmanların, ulusal yönden

ortak yanlarını öne çıkardığı için, sınıflar arasındaki farklılık ve karşıtlıkları örter; aynı zamanda, sınıflara göre niteliği değişen bir kavram olduğu için de, özünde sınıfsal farklılıkları ve çelişkileri içerir. Bizim konumuz açısından ulusallık, sınıfsal farklılıkları ve çelişkileri örtmesi ve maskeleymesi ile, bu sınıfsal çelişkileri sergilemesi ve geliştirmesi yönünden birbirinden ayrılır. Ulusallığın, ulusun tümünün çıkarlarını orunlaması (temsil etmesi), ulusu oluşturan her sınıfın, ulusallıktan eşit ve aynı ölçüde değil, birbirinden farklı çıkarlar sağladığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Ulusal çıkarlar kavramı altında sınıfsal çıkarların maskelenmesi, tutucu, gerici, burjuvaca bir tutumdur. Ve burjuvazi, bugün özellikle emperyalizmle kenetlenmiş işbirlikçi burjuvazi, ulusal sorunun sınıfsal içeriğini gizler. Dolayısıyla, kendi ulusal kavramı altında, kendi sınıf çıkarlarını gizlemeye çalışır. Ve bu nedenle de burjuva toplumun sınıf çelişkilerini, emekçi sınıf ve katmanlardan gizleyecek yöntemlere başvurur. Emekçi yığınların dikkatini, ulus-öncesi dönemlere, henüz bağrında burjuvaziyi ve proletaryayı taşımayan devlet dönemlerine, dinsel ya da irksal birliğe, tarihin gerisine çekmeye çalışır. Gerici olan ulusallık, uzlaşmaz karşıt sınıflardan oluşan bugünkü burjuva toplumu, bugünkü sınıf çelişkilerinin bulunmadığı, ve o günkü sınıf çelişkilerinin de bugün gözlerden kolaylıkla gizlenebildiği, toplumun burjuva-öncesi, ulus-öncesi dönemlerine doğru çekerek uzlaşmaz karşıt sınıflar arasındaki çelişkiyi maskelerken, aynı zamanda, emperyalist sistem ile, emperyalist sömürüyle olan çelişkilerin sınıfsal özünü de gizlemeye çalışır. Buna karşılık, ilerici özüyle ulusallık, ulusun çıkarını orunlamakla birlikte, ulusallığın içerdiği sınıfsal farklılıkları ve sınıfsal çelişkileri ortaya çıkarır somutlaştırır, geliştirir.

Görülüyor ki, konumuzun ilk ögesi "ulusal" kavramı, sınıfsal açıdan ve ülkenin uluslaşma tarzı ve tarihsel konumu açısından değişken bir kavramdır; "ulusal" kavramı, tarihsel olarak değişikliğe uğrar ve aynı dönemde ve aynı ülkede, ona sahip çıkan ideolojilere göre, sınıflara göre, birbirlerine karşıt içerikler taşır.

II

İkinci ögemiz "demokratik". - "Demokrasi" kavramı, "ulus" kavramından çok daha eski. Burada, demokrasinin tarihsel yönden bir araştırmasına girecek değiliz ama "demokrasi", bizim konumuz açısından, aşağı yukarı, sınıflı toplumla, devlet ile eşzamanlı olarak ele alınmak gerekir. Devletli her toplumda, devleti oluşturan egemen sınıf için demokrasi, ve egemenlik altındaki sınıf için diktatörlük söz konusudur. Herkes için demokrasi ve herkes için diktatörlük olası değildir. Bir toplumda demokrasi varsa, orada diktatörlük vardır; bir toplumda diktatörlük varsa, orada demokrasi de vardır. Sözkonusu olan, kimin için, hangi sınıf için demokrasidir, kimin için, hangi sınıf için diktatörlük olduğudur. Tarihsel gelişme bakımından, devletin, bir mülk sahibi sınıftan bir başka mülk sahibi sınıfın eline geçmesiyle birlikte egemen sınıfın demokrasisinde bir azalma, emekçi sınıfların bağımlılığında bir azalma

olur. Egemen sınıf açısından: köle sahibinden feodalere, feodallerden burjuvalara doğru bu sınıfların demokrasisinde bir azalma; doğrudan üretici sınıflar açısından: köleden serfe, serften ücretli-işçiye doğru, bu sınıfların bağımlılığında bir azalma. Tarihsel gelişme, mülk sahibi sınıfların kendileri için demokraside bir azalmayla, ve buna karşılık, emekçi sınıfların bağımlılığında bir azalmayla birlikte yürür.

Emekçi sınıfların egemen sınıf haline geldiği dönemde, demokrasinin sınıflara göre durumu da yer değiştirir: Burjuva toplumunda, burjuvazi için demokrasi, emekçi sınıf ve zümreler için diktatörlük. Sosyalist toplumda tüm emekçiler için demokrasi, eski toplumun egemen sınıfları için diktatörlük. Burjuva toplumunda, azınlık için demokrasi, geniş bir çoğunluk için diktatörlük; sosyalist toplumda, çoğunluk için demokrasi, küçük bir azınlık için diktatörlük. Ve sınıfsız toplumla birlikte, devlet gibi, demokrasi de erir, söner. Demokrasi söndüğü gibi diktatörlük de söner.

Tarihsel evrimi yönünden, egemen sınıfların kendileri için demokraside bir azalma, emekçi sınıflar için bağımlılığa bir azalma olduğunu söyledik. Ayrıksın olan, ve bizim için önemi bulunan bir başka noktaya değinmemiz gerekiyor: Burjuva toplumdaiktidarda bulunan sınıfın daralmasıyla, ya da iktidarın bir sınıftan (burjuvaziden), bu sınıfın daha yüksek bir kesiminin (finans-kapitalin) eline geçmesiyle, iktidarı elinde bulunduran pek küçük bir kesimin kendisi için demokraside daha büyük gelişme, ve diğer sınıfların bağımlılığında daha büyük bir daralma olur. İktidarın, tüm burjuvazinin elinden, burjuvazinin daralan bir kesiminin, finans-kapitalin en şoven, en savaştıl, en emperyalist kesimine geçmesiyle birlikte, bu kesimin demokrasisinde bir genişleme, egemenlik altındaki sınıfların bağımlılığında bir azalma meydana gelir. Finans-kapitalin, en şoven, en savaştıl, en emperyalist kesiminin, baskı ve terörü kurumlaştırarak, emekçi sınıf ve katmanların burjuva demokratik özgürlüklerini baskı altına almasının, demokrasi açısından anlamı budur.

Türkiye, demokrasi açısından, bugün sorunun iki yönüyle de karşı karşıyadır. Birincisi, burjuva demokratik özgürlükleri sağlama sürecini tamamlamadan, yarı-bağımlı ülke durumuna düşmüş olmasıdır. İkincisi, ülkede, işçi sınıfının nicel ve nitel yönden gelişmesi, grev ve toplu sözleşme gibi demokratik özgürlüklerini elde etmiş olması, ve işçi sınıfının iktisadî savaşımının sınıf savaşımıyla bütünleşmesi süreci, azamî kâr peşinde koşan finans-kapitalin en emperyalist unsurların açık baskı ve kanlı terörü, siyasal bir yönetim tarzı olarak egemen kılma eğilimiyle atbaşı gitmektedir. Burjuva demokratik özgürlüklerin tamamlanması, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, ülkenin tam bağımsızlığa kavuşması ve demokratikleşmesiyle mümkündür. Bu nedenle, uluslaşma sürecini tamamlamış, ve aynı zamanda bağımlı ya da yarı-bağımlı duruma düşmüş bir ülkede, bir uçta boy veren ve yeğinleşen kapitalist üretimin doğurduğu sınıf çelişkileri, bir başka bölgede ka-

pitalizm-öncesi üretimden gelen çelişkiler, ulus ile emperyalizm arasında oluşan çelişkiler, ulusal alanda, birbirine dikişlenir. Sorunun, demokrasi açısından, üç yönlü içiçe geçişi, emekçi sınıf ve katmanların, sınıf savaşımında yeni daralmalar yaratmış, yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Demokratikleşme süreci, uluslaşma süreci, emperyalist bağımlılığa karşı savaşım, terör ve baskıya karşı savaşım içiçe girmiştir.

Görüldüğü gibi "demokrasi" kavramı, tarihsel bakımdan olduğu gibi, sınıfsal bakımdan da değişken bir kavramdır. Başta işçi sınıfı olmak üzere, emekçi sınıf ve katmanların, ulusal bağımsızlık savaşımı, nasıl proleter devrimci hareketin bir parçası olarak gündemde is, demokrasi savaşımı da, proleter devrimci hareketin bir parçası olarak gündemdedir, ve bu ikisi, "ulusal" ve "demokratik" olan, içiçe geçmiştir - biri diğerinin zorunlu koşuludur. Uluslaşma ve ulusal bağımsızlık tamamlanmazsa, demokratikleşmenin tamamlanmasından söz edilemez, ya da tersi.

III

Üçüncü kavrama, "kültür"e geçiyorum. En geniş anlamıyla kültür, "tüm tarih boyunca, toplumsal pratiğin gidişi içinde, insanlığın biriktirdiği maddi ve manevi değerlerin toplamıdır" (D. I., Chesnokov, *Historical Materialism*, Progen Publishers, Moscow 1969, s. 431). Bu kültür tanımı, "geniş" olduğu kadar, fazla bir tanımdır da. Doğa tarafından verilenin karşıtı olarak, insanın yaptığı her şeyi kucaklamaktadır, ve bu her şey, insanın türettiği ve yaptığı maddi nesnelere de kapsamaktadır. Bu nedenle de, insanın yarattığı maddi ve manevi değerlerin tümünü kültür olarak nitelermiz olanağı yoktur. Ben, bu tartışmalı ve tartışmalı olduğu kadar uzun açıklamalar isteyen sorunu bir yana bırakıyor, konuya, yalnızca sınıf açısından bakmak istiyorum.

Ekim Devriminden önce, Lenin, burjuva egemenliği altında ulusal kültür sloganını, gerici bir kültür olarak nitelerdi. Stalin, Ekim Devrimiyle birlikte, burjuva ulusların -yani uzlaşmaz karşıt sınıflardan oluşan ulusların-yerini, ulusal baskının bulunmadığı, uzlaşmaz karşıt sınıfların bulunmadığı sosyalist uluslar aldıktan, burjuva egemenliği kalktıktan sonra, ulusal kültürün, içeriği bakımından proleter olduğunu vurgular. Ekim Devrimiyle birlikte, biçim yönünden ulusal, içeriği yönünden proleter bir ulusal kültürün oluşmasının nedeni, burjuva ulusların yerini, sosyalist ulusların almasıdır. Bir başka deyişle, ulusal kültürün içeriğini değiştiren, ulusun niteliğindeki, egemen sınıfın niteliğindeki değişikliklerdir. Egemen sınıfın niteliği değiştiğinde, ulusal kültürün de niteliği değişir, ulusal kültürün burjuva yönü değil, gerici yönü değil, demokratik ve sosyalist yönü, ilerici ve devrimci yönü egemen hale gelir.

Halkın öz kaynağından doğan kültürlerin, onun gelişmesinin, evrensel olana, insanlığın bütünlüğüne doğ-

ru yükselen ilk basamakları oluşturduğu anlaşılır bir şeydir. Halkın kendi kaynağından doğan kültürler, o halk çocuklarının kültürel bakımdan ilk emekleme adımları, ilk basamaklardır. Halkı, halk çocuklarını, kendi öz kaynağından uzaklaştırmak, onları kendilerinin olmayan bir kültürle eğitmek elbette olasıdır. Ama, bu kültür hangi kültür olacaktır! Elbette bu, şu ya da bu kültür olmamalıdır. Bu, azman bir nehrin küçük bir kaynağı basması gibi, gelişkin bir kültürün enez bir kültürü basması değil, büyük nehirlerin küçük derelerle birleşerek, birbirine karışarak, insanlığın engin denizini birlikte oluşturacağı bir kültür olmalıdır. Ama böyle bir kültür, ulus çağında olası değildir; oluş halindedir, oluşması belki çok uzun yıllar olacaktır.

Bu nedenle, halkın, kendi kültür kaynaklarına sahip olmasını, onu canlandırmasını, geliştirmesini olumlu karşılarız. Bunları, şu ya da bu halk arasındaki farklılıkları, yerel ayrılıkları beslemek, tarihsel kökleri bakımından geriye dönük, şövence duyguları beslemek için değil, halkın demokratik ve sosyalist özünü geliştirmesine, kendi kişiliğini serbestçe geliştirmesine ve proletaryanın ortak ya da uluslararası kültürün bir ögesini oluşturmaya, insanlığın ortaklaşa kültürünü oluşturmaya katkısı olduğu, olması gerektiği için olumlu karşılarız.

Öyleyse, bizim için, kültürün ikili bir konumu vardır. Biri, halkın, bir bakıma, sınıfsız dönemlerinden kaynaklanan, dinsel inanların, avlanma, savaş, utku ve yengilerin bir anlatım biçimi olarak doğmuş, ama bugün bu doğuş amaçlarını yitirmiş, buna karşın, halkın, kendini, düşünüş, duyuş, kavrayış ve açıklayış bakımından, bedensel ve zihinsel anlatım tarzları ve becerileri olarak günümüze taşıdığı kültür kaynaklarına yönelmek, ondan saf olan özü, saf insanal özü ortaya çıkarır ve geliştirir. Öteki, bugün, halkın, proleter devrimci savaşımın bir parçası olarak sürdürdüğü ulusal (milli) ve demokratik savaşımın sınıfsal özünü, içeriğini sergiler ve demokratik ve sosyalist bir ülkü birliği, bir irade birliği yaratılmasına katkıda bulunur. Biri insan toplumunun ne kadar derinliğine iniyorsa, öbürü toplumun en yeni, en yüksek, en gelişkin ürününü yansıtır. Biri ne denli tarihsel ise, öbürü o denli gelecektir, gelecek olandır.

Ama burada karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Çünkü, ulusal kültür sorununa, ulusal savaşımın niteliğinde bir değişme olmakla birlikte, *ulusun* niteliğinde bir değişme olmadığı bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeler açısından da bakmak gerekir.

Uzlaşmaz karşıt sınıflardan oluşan bir ulusta, "ulusal kültür" kavramının, tüm ulusu ve dolayısıyla burjuvaziyi de kapsayacağını düşünerek, kökleri uluslaşma öncesine inen ve halk tarafından yaratılan kültürleri, "ulusal kültür" terimiyle değil, "halk kültürü" terimiyle anlatmanın daha doğru olacağını düşünüyö-

rum. Bundan ayrı olarak, işçi sınıfı ve köylülük gibi gelişikili ama uzlaşmaz karşı olmayan sınıflardan, ve özellikle tümünün *halktan* oluştuğu sosyalist uluslarda "ulusal kültür" sloganının doğru, ama uzlaşmaz karşı sınıfların oluşturduğu, burjuva ulus olmakla birlikte, bağımlı ve yarı-bağımlı ülke olması nedeniyle, ulusal burjuva uluslar için kusurlu olacağını söyleyebiliriz. Bu nedenle, "ulusal kültür" sloganının, hem burjuva ulus olması, hem ulusal burjuvazinin egemen olmadığı bir ülke için ne denli doğru ya da kusurlu olabileceğini tartışmaya bırakıyorum. Özellikle, uzlaşmaz karşı sınıflardan oluşan burjuva ulus olmanın yanısıra, "ulusal kültür" teriminin, ayrı dili olan ve kendi dilinde kültürünü geliştirme olanağı tanınmayan ulusal toplulukların halk kültürünü dışladığı için de, kullanılacaksa bile, irdelendikten sonra kullanılması görüşünü savunuyorum.

IV

Konumuzun son ögesi, "eğitim". Eğitimin, resmî ve resmî olmayan ikili bir niteliği var. Resmî eğitim, egemen sınıfın denetimi altındadır. Feodal devlette, eğitim, feodal ideolojilerin, özellikle dinsel ideolojilerin egemenliğini geliştirmeye ayrılmıştır. Burjuva toplumda, burjuvazinin, eğitim alanında, yalnızca kendi ideolojisini geliştirmesi ve yaygınlaştırması ile yetinmesi olası değildir. Burjuva toplumda, burjuvazi tarafından geciktirilebilir olsa da, burjuva demokrasininin özüne koşut bir kitle eğitimine yönelmesi zorunludur. Aynı zamanda, kapitalist üretimin gereksinmelerini karşılayacak bir eğitimin geliştirilmesi de, burjuvazinin sınıf çıkarı açısından zorunludur. Artık iyice bilimiz ki, insan emeği ve diğer üretim araçları gibi, *üretim deneyimi ve bilim* de üretici güçler arasında yer almaktadır. Üretim deneyimi, eskiden genel olarak işyerinde edinilmekle birlikte, bunun daha sistemli ve gelişmiş biçimini, bugün, okullar yüklenmiştir. Üretici güçlerin giderek artan boyutlarda yeniden - üretimi ise, bilimsel gelişmeyi, bilimde ilerlemeyi, bilimin giderek artan boyutlarda yeniden-üretmesini birlikte getirmiştir. Burjuvazi, üretim deneyimine ve bilimin gelişmesine gereksinme duymakla birlikte, bunun giderlerini, toplumun sırtına yüklemiştir. Üretim deneyiminden, üretim bilgisinden ise kendisi yararlanmaktadır. Ve burjuvazi, üretici güçlerin gelişmesi oranında değil, kendi gereksinmelerini karşılayacak ölçüde, ve gene üretici güçlerin toplumun gereksinmeleri doğrultusunda değil, kendi gereksinmesi doğrultusunda gelişmesini düzenleyip sınırlayarak, üretim deneyiminin ve üretim bilgisinin gelişmesini engeller. Bundan ayrı olarak, bilimi de kendi denetimi altına almıştır, bilimin, toplumun genel çıkarları doğrultusunda değil, ancak kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda geliştirilmesine, yaşama geçirilmesine izin vermektedir. Bu nedenle, üretici güçlerin ögesini oluşturan bilimin gelişmesi, giderek büyüyen boyutlarda yeniden-üretimi, büyük ölçüde burjuvazinin denetimi altındadır, ve burjuvazinin bilimi denetimi altına alması, onun ancak kendi sınıf

sal çıkarları açısından gelişmesine izin vermesi, bilimin serbestçe gelişmesinin engelini oluşturmaktadır. Şu da var ki, burjuvazi, bilimin, kendi gereksinmesi ve çıkarı doğrultusunda gelişmesini, ancak denetim altına alabileceği alanlarda yönlendirilebilir. Burjuvazi üretimi denetlediği gibi ve denetlediği ölçüde, büyük miktarlarda para isteyen, büyük üretim araçları ve laboratuvarlar isteyen alanlarda, bilimi denetlemesi ve yönlendirmesi de olasıdır. Buna karşılık, üretilme araçları, kitaplarla sınırlı olan devrimci kültürü ve ideolojiyi, burjuva toplumun antitezini, burjuvazi, değişik yöntemler kullanarak denetleyebilse de, kesinkes denetleyememektedir. Devrimci kültür öğelerinin ve özellikle bilimsel sosyalizmin öğrenilmesi, incelenmesi, araştırılması, kimi burjuva ülkelerde, resmî eğitim kurumlarında da olanaklıdır. Resmî eğitimin dışında, resmî eğitimin dışında, resmî eğitimden ayrı olarak, proleter devrimci kültürün ideolojisinin öğrenilme, incelenme ve yeniden üretilme olanağı vardır. Bu, demokratik özgürlüklere bağlı olarak, şu ya da bu yöntemlerle, şu ya da bu yaygınlık ve yoğunlukta olabilir. Bu eğitim görevini, kişisel çabalarla bir ölçüde yerine getirme olanağı olduğu gibi, örgütlerin örgütlü çabaları daha geniş ve sistemli bir biçimde gerçekleştirilebilir.

Bizim açımızdan, (kusurlu olduğu sonucuna varılsa da, bu terimi, burada kullanma gereğini duyuyoruz), "ulusal-demokratik kültür", özünde, proleter devrimci hareketten ve proletaryanın ideolojisinden, bilimsel sosyalizmden soyutlanamaz. Bu kültürün öğeleri, ne yalnızca bilim ve ne de yalnızca sanat ve edebiyattır. Sanat ve edebiyatın, proleter ideolojiden yoksun kaldığı sürece, günümüzde, halka dönük de olsa, yüzeyde kalacağı, yeni ve güncel sorunları yanıtlamakta yeterli olamayacağı anlaşılır bir şeydir. Proleter devrimci kültürün oluşturulmasında, bilimsel sosyalizmin, sanatın ve edebiyatın ayrı yeri, işlevi vardır, ama hepsi birlikte bir bütünü oluştururlar. Biri, daha geniş kitlelere, daha hızlı yayılabilir - şiir gibi, Biri, etkinliği bakımından şiir kadar kolay yayılır olmamakla birlikte, şiirin etkinliğinden daha derin, daha topluca ve daha sürekli etki yapabilir - tiyatro gibi. Biri, daha yorucu bir çabayı, ve daha sürekli bir ilgiyi gerektirir - bilimsel sosyalizmin öğrenilmesi gibi. Bütün bunlar arasında, aracı halkalar oluşturan kültür öğeleri, bu kültürleri kitlelere taşıyan eğitim araçları vb. vardır - gazete gibi, dergi gibi, kitap, plak, sahne ve benzerleri gibi. Her ne kadar resmî eğitim, egemen sınıfların elindeyse de, kitlelerin ulaşım ve iletişim araçlarından radyo, televizyon gibi önemli bir kısmı egemen sınıfların denetiminde bulunuyorsa da, bir yandan egemen sınıfların elinde ve denetiminde bulunan eğitim ve kültür araçlarının yönünü halka çevirmeye çalışmak; öte yandan, egemen sınıfların kurum olarak tümüyle denetimi altına - doğası gereği - alamadığı gazete, dergi, kitap, plak, sahne, hatta perde ve benzeri eğitim ve kültür araçlarından daha geniş ölçüde yararlanmak, devrimci kültürü oluşturmanın zorunlu koşullarından

ÇAĞDAŞ HUKUK KAVRAYIŞI AÇISINDAN UYGULANAGELMEKTE OLAN KÜLTÜR POLİTİKASININ ELEŞTİRİSİ

HALİT ÇELENK

Biz bu bildirimizde önce hukuk denilen toplumsal kurumun niteliği, toplum yapısındaki yeri ve işlevi üzerinde kısaca duracak, daha sonra da ülkemizde uygulanagelen kültür politikasını değişik alanlarda ele alarak hukuk açısından değerlendirmeye ve eleştirmeye çalışacağız.

Hukuk ve Hukukun Etkinliği

Hukuk herşeyden önce toplumsal bir olgudur. Hukukun, geniş ve akademik anlamda, toplum yaşantısı ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. İlkel toplumlar da adetler ve gelenekler biçiminde görünen hukuk kuralları, sınıflı toplumlarla birlikte "yaptırımlı" kuralları, adı ister kabile reisi veya senyör olsun, ister kral ya da imparator olsun, siyasal iktidarı elinde bulunduran güçler tarafından emirler, fermanlar, yasalar biçiminde ortaya çıkmakta ve yaptırım gücünü devletten almaktadır. Bu nedenle birçok düşünürler, gerçek anlamda hukukun, "devlet"ten kaynaklandığını kabul etmektedirler. Sosyalist hukukçuların da paylaştığı bu anlayışa göre, devlet, toplumsal sınıflar ve bu sınıflar arasındaki mücadeleye sonunda, egemen sınıfların temsilcisi olarak ortaya çıkmış ve hukuk da devletle birlikte ve bu gelişmeye paralel olarak doğmuş ve gelişmiştir. Bu bakış açısına göre, hukuku devletten ayrı düşünmek olanaksızdır.

Hukuk, toplumsal gelişmede kuşkusuz, edebiyat, sanat, felsefe gibi bir üst yapı kurumudur. Ancak bu üst yapı kurumunun öteki üst yapı kurumları gibi, toplumsal gelişme üzerinde önemli etkileri vardır. Hukuk bir yandan toplumun ekonomik yapısı tarafından belirlenmekte, bu yapının bir yansıması olarak biçimlenmekte, öte yandan da toplumsal gelişme üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Bu etkiler genel olarak egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda ve olumsuz bir yönde kendini gösterebildiği gibi, kimi kez de emekçi halk kitlelerinin ve devrimci aydınların yararları yönünde ve olumlu olarak da kendini gösterebilmektedir. Hukuk bu açıdan toplumda egemen sınıflar yönünden bir baskı aracı olarak kullanılabilirdiği gibi, işçi ve emekçi sınıflar tarafından bir savunma ve mücadele aracı olarak da kullanılabilir. Ancak, unutmamak gerekir ki, siyasal iktidara sahip olan sınıfın "hukuk"u, bu iktidar sürdürüldüğü, "egemen hukuk" olarak etkisini koruyacaktır.

Tarihte ekonomik gücü elinde bulunduran sınıflar ve onların siyasal alandaki temsilcileri hukukun toplumsal gelişme üzerindeki etkisini ötedenberi anla-

mışlar, bunun bilincine varmışlar ve koydukları hukuk kurallarını, dayandıkları sınıfların yararına en etkin biçimde kullanagelmişlerdir. Bu güçler, emirleri ve yasaları temsil ettikleri sınıfların çıkarlarına uygun ve bu çıkarları koruyacak ve savunacak bir biçimde düzenlemişler ve uygulayagelmişlerdir. Kabul etmek gerekir ki, iktidarı ellerinde bulunduran sınıflar bu alanda geçici de olsa başarı sağlamışlardır.

*

Ülkemizde uygulanagelen kültür politikasını hukuk açısından incelerken hukukun bu işlevini gözünde tutarak bu alandaki belli başlı gelişmeleri açıklamaya çalışmakta yarar vardır .

Bu açıklamalarımızı eğitim alanından, düşünce, bilim ve sanat alanından örnekler vererek yapmaya çalışacağız.

A — Eğitim alanında

a — Köy enstitüleri örneği :

Bilindiği gibi 17 nisan 1940 gün ve 3363 sayılı bir yasa ile köy enstitüleri kurulmuştur. Bu enstitüler gerek ülkemiz ve gerekse yabancı ülkeler açısından ilginç ve olumlu bir uygulama olmuştur. Çağdaş eğitim anlayışına uygun, gerçekçi ve tutarlı bir eğitim politikasını benimseyen yasa hazırlayıcıları şu amaçlarla hareket etmişlerdi:

1 — Ülkemizde 15 yılda okur yazar olmayan kalmayacak.

2 — Uygulamalı bir eğitim yapılacak, ama eğitici olduğu kadar aynı zamanda üretici kalacak,

3 — Köy, kendi koşullarına uygun bilgilerle donatılacak ve bu bilgiler aynı zamanda uygulanabilecek.

"Çevre koşulları içinde ve çevrede yaşayanların gereksinmesine dayalı üretici eğitim kısa sürede meyvalarını vermekte gecikmedi. Yüzyılların ezilmişliği altında uyur gezer hale getirilen, ürkek, içe kapanık, küçüklük duygusu içinde varlığı ile yokluğu belli olmayan ve okula siyasal iktidarın jandarma zoru ile getirilen Anadolu'nun garip yavruları en fazla sekiz yıllık bir öğrenimden sonra duragan sosyal yapıyı eylemleri ile, yazıları ile, şiir ve öyküleri ile adeta sarsmaya başladılar. Çok geçmeden içinde yaşadıkları köyü tanımayacak bir değişikliğe uğratmışlardı. Köyün maddi ve kültürel kaynakları, köylü çocuklarının bilinçli emeği ve ilkel üretim aletleriyle pırıl pırıl serpilivermişti. Ne var ki, artık onlar da değişmişlerdi. Çevrelerini inceliyorlar. Kendilerine sunulan bilgileri içer gibi a-

zümlyöyorlar, hafta sonunda yapmayı planladıkları ile gerçekte yaptıklarının karşılaştırmasını yapıyorlar, okudukları kitapları hafta içindeki başarı ve başarısızlıklarını sergileyip eleştiriyorlardı.

"Coşku içindeydiler. Her başarıdan sonra yeni bir uygulama ile yeni başarıların hazırlıklarına koyuluyorlardı. Onlara göre kültür, yaşam düzeylerinin kendilerine kazandırdığı, özümlemiş bilginin ışığında, acının, kederin, özlemlerin anlatım biçimi idi. Türkülerinde, övgülerinde bu vardı. Ağıtlarında bu vardı. Örgülerinde, nakışlarında ve imece çalışmalarında, espri ve masallarında öykü ve romanlarında bu vardı.

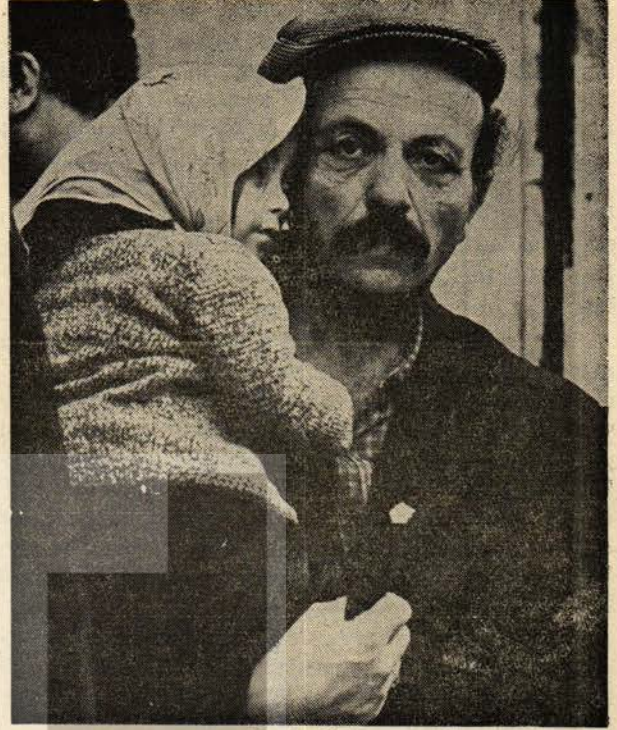
"Durağan düzenin kabuğu çatlamış gibiydi. Bu coşku, bu yaratıcı gurur ve bu tür kendine güven nereden gelmişti?

"Çok sürmedi bu mutlu dönem, Dost-düşman bir olup çullanıverdiler uyanan köylünün üzerine. Bir kâbus gibiydiler. Seviyesiz politikacı bu uyanıştan paniğe kapılmıştı adeta." (DEK. Halit Çelenk, Hamdi Konur. Eğitim Yasaları ve İşleyişi "Bildirge. 1977)

Fay Kirby, Köy Enstitüleri konusunda hazırladığı doktora tezinde şunları söylüyor:

"Varılan sonuçların birisi de, köy enstitülerinin sadece eğitim davasına bir çözümlenme bulmakla ve bu çözümün doğruluğunu gösteren başarılar meydana getirmekle kalmayıp, Türk toplumu üzerine hiçbir eğitim müessesesinin yapamadığı ölçüde tesir ettiridir. Tam 6 yıl bile denemeyecek kadar kısa bir zaman içinde (ön deneyler safhasını da katarsak onbir yıl diyebiliriz) köy enstitüleri, eğitim, hukuk, idare, kültür ve fikir hayatı üzerine pek az kişinin farkına vardığı bir ölçüde tesir etmişlerdir. Bu tesirler, enstitüleri yıkan geri tepkiye rağmen de devam etmiştir. Enstitülerin Demokrat Parti rejiminin bilhassa son yıllarında yazı, yayın, sanat ve fikir alanlarında gösterdikleri faaliyetler, Türkiye'nin canlı taşıyıcıları olduklarını anlatır. Bunlar, Türkiye'nin köy davasını ta uzak diyarların diline ulaştırmış olan Mahmut Makal'dan onbinlerce enstitülüye kadar, en karışık yıllarda bile, yeni bir tipin örneği olarak durmuşlar, Türk evrimi tarihinde çok kere görüldüğünün aksine, dağılıp kaybolmamışlardır. Köy enstitülerinin toplum üzerindeki tesirlerine, yarının eğitimine verilecek şekil kararlaştırılırken, yapıları muhtemel tesirlerini de katmak gerekir." (Türkiye'de Köy Enstitüleri Önsöz.)

Köy Enstitüleri Olayı, hukukun toplumsal gelişme üzerinde hem olumlu ve hem de olumsuz etkilerini göstermesi bakımından ilginçtir. 3808 sayılı Yasa ile, bu konuda yayınlanan yönetmelikler ve verilen emirler, köy enstitülerinin kuruluşunu ve yönetimini sağlamak suretiyle eğitim tarihimizde en olumlu etkiler yaparken, enstitülerin kaldırılmasını sağlayan hukuk kuralları da, toplumumuzda olumsuz etkilerini göstermiştir. Enstitülerin kurulmasında olduğu gibi, kaldırılmasında da kuşkusuz ekonomik, sosyal ve siyasal nedenler rol oynamıştır. Ama hukuk burada bir araç olarak kullanılmıştır.

Merter Oral

b — 2. nci örnek:

Millî Eğitim temel yasası

Bu yasa da hukukun eğitim alanında yaptığı olumsuz etkileri gösteren örnek bir yasadır. Bu yasa 12 Mart döneminde kabul edilmiştir. Yasanın amaçları, devrimci eğitim felsefesini ortadan kaldırmak, Tevhidi Tedrisat yasasına aykırı eğitim uygulamalarına yasal olanaklar hazırlamak, gerçek milliyetçilik anlayışına karşıt yorumlarla faşist eğilimli kurumlara kapıları aralamak ve devlet aygıtında tüm kadroları bu formasyondaki kişilerle doldurmaktır.

Yasanın 11. maddesinde yer alan şu hükümler bunu açıkça göstermektedir:

"... Eğitim kurumlarında Anayasa'da ifadesini bulan Türk milletçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

"Millî şuur ve ülküler etrafında toplanan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği..."

Bu maddelerle eğitim sistemimize şoven içerikli soyut bir milliyetçilik kavramı getirilmekte, Anayasanın güvencesi altında bulunan düşünce ve inanç özgürlüğüne keyfi sınırlar çizilmekte ve ilkel bir dünya görüşü temel alınmaktadır.

Millî eğitim temel yasası, eğiti malanında hukukun olumsuz etkilerine ilginç bir örneği oluşturmaktadır.

III — Sinema alanında

Sinemannın, toplumsal gelişmede, halk kitlelerinin eğitiminde, kamuoyunun oluşturulmasında önemli bir rolü olduğu kuşkusuzdur. Sinemannın bu etkisinin bilincinde olan egemen sınıflar bu önemli propaganda aracını kendi çıkarları yönünde, sömürü düzenlerinin sürdürülmesi doğrultusunda ötedenberi kullanagelmışlerdir. Bu alanda da hukuk kuralları, siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıflara hizmet edegelmiştir. Polis Görev ve Yetki Yasası bu hizmeti yerine getirmiştir.

2559 sayılı Polis Görev ve Yetki yasasının altıncı maddesine göre, "Hariçten gelen filimlerin gösterilmesi ve dahilde yapılacak filimlerin çekilmesi polisin iznine bağlıdır." Görüldüğü gibi, dışarıdan gelen bir filmi yada içeride hazırlanan bir senaryoyu önce polis inceleyecek, ya gösterilmesine izin verecek yada vermeyecektir. Sinema filmi gibi sanatla ilgili ve çok yönlü bir konuda polisi söz ve karar sahibi yapmanın hukuk devletince değil, ancak polis devletince benimsenebilecek bir yöntem olduğu açıktır.

Sansür tüzüğü denilen "Filimlerin ve film senaryolarının denetlenmesi hakkında tüzük"te yeralan hukuk kuralları da bu alanda ilginç hükümler getirmiştir.

Sansür Tüzüğü'nün 18. maddesine göre :

— Sınıf, din, mezhep, tarikat veya ırk kavgasını körükleyen; devlet veya ulus bütünlüğünü bozucu, bölücü, yıkıcı veya ulusal duyguları incitici etki yapan,
— Güvenlik kuvvetlerinin saygınlığını zedeleyici, aleyhine propaganda yapıcı, ülkenin huzur ve güvenliğine zarar verici etki yapan,

— Ulusal güvenliğe veya kumu düzenine veya genel sağlığın korunmasına olumsuz etki yapan,

— Dost veya müttefik devletlerle olan ilişkilerimizi zedeleyici etki yapan,

— İçinde Türkiye aleyhine propaganda aracı olabilecek sahneler bulunan filimlerin gösterilmesine izin verilmez."

Bir film veya senaryoda bu tür bir nitelik bulunup bulunmadığının takdiri de denetleme kuruluna bırakılmıştır. Denetleme kurulu, Bakanlıklarda görevli memurlardan oluşmaktadır. Bu memurlarda, bilim, sanat, edebiyat, felsefe, güzel sanatlar vb. alanlarında uzman olma gibi bir koşul da aranmamaktadır.

Bu hükümlerin sanat özgürlüğünü ortadan kaldırdığı ve onu kullanılamaz hale getirdiği açıktır. Örneğin bir grevi anlatan, bir lokavtı yeren, emperyalizmi eleştiren, halkımızın içinde bulunduğu sefaleti, hayat pahalılığını, yoksulluğu dile getiren filimler bu tüzüğe göre yasaklanabilmektedir.

Bir film sahnesinde, babanın, kızı Oya'ya sevdiği kişiden söz ederken "İkiniz de ayrı dünyaların insanları-sınız" sözlerini söylemesini "sınıf ayrıcalığını körüklemek" şeklinde niteleyen ve yine bir filmde Leyla ile Handanın "Kazancımızı ortaya koyar beraberce har-

carız" demelerini geçmişte, komünizm propagandası içinde gören denetleme kurulu kararları bulunduğunu hatırlatmak, denetleme kurullarının çalışma yöntemleri ve kararları hakkında bir fikir verilebilir sanırız.

Bu kısa açıklama, hukuk kurallarının sinema ve film sanatı alanlarındaki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır.

IV — Tiyatro Alanında

Hukukun, hakim sınıflar tarafından kültürel gelişmemiz üzerinde baskı aracı olarak kullanılmasının bir örneği de tiyatro alanında görülmektedir.

2559 sayılı Polis Görev ve Yetki Yasasının 8/D maddesi tiyatrolar üzerinde ağır bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Bu maddeye göre, "ahlaka ve umumi terbiyeye uygun olmayan veya devletin emniyet ve siyasetine mazarratı dokunacak olan oyun oynatılan veya temsil verilen yerleri polis kati deliller elde ettiği takdirde o yerin en büyük mülkiye amirinin emriyle kapatabilir." Maddeye göre bir yapıtın ahlaka aykırı olup olmadığı ya da devletin emniyet ve siyasetine zararı dokunacak nitelikte bulunup bulunmadığını emniyet görevlileri saptayacaktır.

Özellikle 12 Mart faşizmi dönemi ile MC iktidarları döneminde bu maddeye dayanılarak ilerici tiyatroların halkçı, devrimci nitelikteki oyunları engellenmiş, sanatçılar hakkında ağır ceza mahkemelerinde komünizmi övme ya da komünizim propagandası suçlarından davalar açılmış ve tiyatrolar aylarca kapatılmış, maddi ve manevi ağır zararlara uğratılmışlardır. ANA, Pir Sultan Abdal, Devri Süleyman oyunları vb. hakkındaki işlemler ve davalar bugün de anılarda yaşamaktadır.

*

Egemen kültürün bekçileri : 141 - 142. maddeler

V — Bilim, Sanat ve Felsefe Yapıtlarının Yasaklanması ve Toplatılması :

Türk Ceza Yasasının 141 - 142. maddeleri, görüntüde, sosyal bir sınıfın öteki sosyal sınıflar üzerinde egemenlik kurmak ya da bir sosyal sınıfı ortadan kaldırmak için propaganda yapmayı ve bu amaçlarla örgüt kurmayı yasaklamaktadır. Gerçekte ise, maddelerin kabul amacı, Türkiye'de ekonomik ve giderek siyasal gücü elinde bulunduran ve işçi ve emekçi halkımız üzerinde sömürüye dayalı bir dikta rejimi kuran egemen sınıfların bu diktasını korumak ve sürdürmektir. İtalya'da tekelci burjuvazinin egemenliğini güvence altına almak için, Mussolini zamanında İtalyan Ceza Yasasına konulan bu maddeler, 1936 yılında Ceza Yasamıza aktarılmış, sonraları daha da ağırlaştırılarak maddelere yaptırım olarak ölüm cezası eklenmiştir. Kırk yılı aşkın bir zamandan beri bu maddeler Türkiye'nin düşünce, sanat, bilim ve kültür yaşantısında burjuvazinin egemenliğine hizmet etmekte ve bekkiliğini yapmakta, kültürel gelişmemizi kösteklemektedir. 142. maddede, ceza yasamızın 162. maddesi yoluyla çeviri yapıtlar hakkında da uygulanmaktadır. Böylece madde, sos-

yal ve siyasal bilimler alanında olduğu gibi, düşünce ve sanat alanında da önemli sınırlamalar getirmiş ve yabancı ülkelerin bilim, sanat, düşünce ve felsefe ürünlerine de ülkemizin kapılarını kapatmıştır. Bir taraftan Türk Ceza Yasasının 142. maddesine dayanılarak bilim, sanat, felsefe ve düşün yapıtları hakkında davalar açılmış, mahkumiyet kararları verilmiş, öte yandan da Ceza Yargılamaları Usulü Yasasının 86 ve Basın Yasasının 31. maddelerine dayanılarak, yurtdışından gelen kitap ve yayınlarla, yurdumuzda yayınlanan kitap ve gazeteler toplatılmış ve yasaklanmıştır.

Türkiye Barolar Birliği Bilim ve sanat dokunulmazlığı ve bu alandaki baskılar konusunda şöyle demektedir:

"Anayasamız, "Bilim ve sanat özgürlüğü" başlıklı 21. maddesinde "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir." hükmünü koymuştur. Bu hüküm İtalyan Anayasasının 33. maddesinden alınmıştır. İtalyan Anayasasındaki hüküm şudur: "Sanat ve bilim özgürdür".... "Öğretilmesi de öğrenilmesi de özgürdür." Görüldüğü üzere bu iki Anayasa arasındaki fark büyük sayılmaz. Anayasamızda bilim, İtalyan Anayasasında ise sanat, yazılıştta öne alınmıştır.

İtalyan ceza kanununun 529. maddesinde de şu hükme rastlanır : "Sanat ve bilim yapıtı müstehcen sayılmaz." Bu hüküm, İtalyan adalet uygulamasında şu hale dönmüştür: "Sanat ve bilim yapıtı suç sayılmaz." Bu durum, hukuk açısından şöylece adlandırılmaktadır: Sanat ve bilim dokunulmazlığı.

Böylesine bir dokunulmazlık hükmünün kanunlarımızımıza sokulması gereklidir. Bu yolda, anlamsız suçlamaların biraz olsun önüne geçilebilir.

"Sanat (ve bilim) özgürlüğü", konuyu özgürce seçebilmek'le başlar, Eğer kanunlar, resmi tutum, hatta sosyal baskı, bu özgürlüğe elvermiyorsa özgürlük yüzeyde kalmış demektir. Hangi yönden olursa olsun diktatörlükler sanatçıdan "Soylu konular"! isterler. Böylece özgürlüğe kasdedilir, sanat herşeyin uydusu sayılır, Uydu sanat' da eksik bir şeyin bulunduğu hissedilir. Çünkü gerçek sanat daima "karşı gelmek"le başlamıştır. Bilimde de bu böyledir.

"... Sanat dokunulmazlığı'na gerek var mıdır? Faydasına göre kabul de bir mantıktır. 'Sanat, toplumun varlığında lüks sayılmaz, zarurettir" (Myers) Uygarlığın bir başka tanımı : İnsan yaşamını rahatlaştırmakla bu yaşamı güzelleştirmeyi aynı düzeyde görebilmek.

Gerçek sanat yapıtındaki aşırılık, abartma bağışlanmalıdır. Sanatçı, çok kez, topluma öncülük eder. Onun yapıtı, yaşadığı topluma 'Tepki'si de olabilir.

Ne bakmak, görmek, ne de işitmek, duymaktır. Kendi dünyasını, insan kendisi yaratır. Bu da bir çaba ister. Sanatçı bunun yollarını gösterir. Sanat sevgisi, bir bakıma büyük sanatçılara 'Şükran borcunu' yansıtır. Sanatçı 'insanların mutlulukuna çalışan kişi' diye tanımlanır, o halde 'dokunulmazlık' hakkıdır.

Bu nedenlerle TCK.nun 49. maddesine 4. bent olarak şu hüküm eklenmelidir : "Sanat ve Bilim yapıtı olduğu saptanan yapıtlar suç sayılmaz. "(X. Genel kurul çalışma raporu, S : 67-68)

A — Tarihsel belgelerin dilimize çevrilmesi suç sayılmıştır.

Anayasamızın I. maddesi, herkese, bilim ve sanatı öğrenme, yayma ve bu alanda bilimsel araştırma yapma hakkını tanımıştır. Anayasa'da yeralan bu bilimsel inceleme ve araştırmaları yapabilmek için tarihsel belgelerin okunmasına gereksinme vardır. Bu belgelerin yasaklanması, bilimsel araştırmayı olanaksız hale getirir. Bir yandan bilim ve sanat alanında araştırma özgürlüğünü tanımak, öte yandan bu araştırmanın konu ve materyalini yasaklamak açık bir çelişkidir. 142. maddenin uygulanması böyle bir olumsuz sonuç doğurmuştur. Bunun en belirgin örneği Komünist Manifesto'dur. 150 yıl önce yayınlanan, tüm dünya dillerine çevrilen, yerli ve yabancı üniversitelerde okutulan, başta Türkiye Büyük Millet Meclisi kitaplığı olmak üzere, büyük kitaplıklarımızda yer verilen, dünya klasikleri arasına girmiş bir bildiriye yasaklamak ve çevirmenini cezalandırmak, çağdaş dünyada utanılacak bir olaydır.

B — Sosyal Mücadele Tarihlerini Çevirmek ve Yayınlamak Suç Kabul Edilmiştir :

Siyasal bilimler alanında araştırma yapacak bilim adamları ve kişiler için dünya halklarının sosyal mücadele tarihlerini incelemek kaçınılmaz bir görevdir. Bu tür incelemeler yapılmadan, o ülkelerin tarihlerini yazmak olanaksızdır. Türkiye'nin kurtuluş savaşını incelemek için, Atatürk'ün "Nutuk"unu okumak ne kadar gerekli ise, Küba'nın tarihini yazmak için Castro'nun mücadelelerini, İslamiyetin tarihini incelemek için de Hazreti Muhammed'in hayatını, Sovyetler Birliğinin tarihini araştırmak için de Lenin'in hayat ve mücadelelerini okumak o kadar gereklidir. İşte 142. madde, devlet adamlarının ve liderlerin hayat ve mücadelelerini anlatan kitapları ve yayınları suçlayarak, bilimsel araştırmaları engellemiştir. "Jean Paul Sartre Küba'yı Anlatıyor", "Gerilla Günlüğü", "Lenin'in Hayatı ve Eserleri", "Karl Marx, Hayatı ve Eserleri", "Bolşevik Partisi Tarihi", "Faşizme Karşı Birleşik Cephe", "Ho Şi Minh, Milli Kurtuluş Savaşımız" adlı kitaplar hakkında açılan davalar bunun birkaç örneğini oluşturmaktadır.

C — Bilimsel Yayınların Çevirileri Suçlanmıştır.

Toplumsal olayları, devrimleri, sosyal mücadeleleri inceleme konusu yapan yayınlar suç olarak nitelenmiştir. Örneğin, Stalin'in "Sosyalist Ekonominin Meseleleri", "Sağ ve Sol Sapmalar" adlı kitapları ile Lenin'in "Emperyalizm", "Devlet ve İhtilal", "İşçi Köylü İttifakı", "Ne Yapmalı" adlı kitapları suç sayılmıştır. Açık ki bu yayınlar incelenmeden Sovyetler Birliğinin tarihini araştırmak, mücadelelerini anlamak ve öğrenmek olanaksızdır.

D — Sanat Yapıtları Yasaklanmış, Sanatçılar Yararlanmış.

Baskıların yoğunlaştırıldığı hedeflerden biri de sanat yapıtları ve sanatçılar olmuştur. Ünlü sanatçı ve seçkin ozan Nâzım Hikmet'in, Sabahattin Ali'nin, H. İ. Dinamo'nun, Orhan Kemal'in, Aziz Nesin'in, Rifat Ilgaz'ın, Metin Demirtaş'ın, Arif Damar'ın, Hüseyin Korkmazgil'in Aşık İhsani'nin, Şükran Kurdakul'un ve öteki sanatçılarımızın yapıtları hakkında davalar açılmış, ozan ve sanatçılar tutuklanmış, yargılanmış ve cezalandırılmışlardır. Özellikle, bağımsızlık ve antiemperyalizm konularını işleyen, sanat yapıtları ile emekçi sınıf ve tabakaların hak ve özgürlüklerini dile getiren yapıtlar bu kovuşturmalarn hedefi olmuştur.

E — Bilim ve Sanat Yapıtları Toplatılmıştır.

Bilim, sanat ve felsefe alanlarında uygulanan baskı yöntemlerinin bir bölümü de "kitap toplatma"larda ve yurt dışından gelen kitapların yasaklanmasında görülmektedir. Bu toplatma ve yasaklamaların sayısı yüzbinleri aşmaktadır.

1965 yılında yayınlanan "Yurda sokulması ve elden ele geçmesi yasak yayınlar" adlı bir kitapta, 1952 yılından 1965 yılına kadar sadece yurt dışından gelen ve yasaklanan yayın sayısı 4000 olarak görünmektedir. İşin gülünç olan yönü bu kitabın da "Gizli" kaydı ile basılmış olmasıdır. Bu tarihler dışında, yurtdışından gelerek ve yurt içinde yayınlanarak yasaklanan yayınların sayısı belli değildir. Yaptığımız soruşturmadan, Adalet Bakanlığının ve İçişleri Bakanlığının bu konuda yeterli bilgileri ve arşivleri bulunmadığı anlaşılmıştır.

Yasaklamalar ve toplatmalar kimi kez "Topyekün" kimi kez de tek tek yapılmaktadır.

Toptan yasaklamalar örneğin şu tür kararlarla sağlanmaktadır:

— "Polonya'da yayınlanan bilim ve matbuat, plak, ses bantları ve benzerleri, hangi dilde olursa olsun" yasaklanmıştır. (25.10.1962)

— "Arnavutluk'ta, Bulgaristan'da, Çekoslovakya'da, Macaristan'da, Doğu Almanya'da, Romanya'da, Sovyet Rusya'da yayınlanan bilim ve matbuat, plak, ses bantları ve benzerleri her dilde, bu devletlerde veya bu devletlerin haricindeki resmî, yarı resmî organ ve ajanları tarafından yayınlanan bilim ve matbuat her dilde yasaktır."

Tek tek yasaklamalara gelince, bunlar sayısızdır. Sosyalist Literatürün Klasik yapıtları yanında, yabancı ülkelerde yayınlanan kitaplar, broşürler, bildiriler, dergiler, gazeteler, plaklar, ses bantları vb. yasaklanmıştır. Yasaklama kararlarında "Bilumum" yani hepsi sözü kullanılmıştır.

Bu yasaklamalar arasında gülünç örneklere de rastlanmaktadır. Örneğin :

— "Mavi mineli dünya üzerinde disk atan atlet resmi ve üst tarafında (F.M.Y.D.) altında (Sport Jeunesse) yazılı rozet" (5.9.1955)

— "Güvercin resmi taşıyan kartpostal"

— "Aran Khachatarian'ın oyun ve düetlerinden i-

barret, İngiltere'de Kolombia Plak Şirketi tarafından yayınlanan Sovyet bestekarına ait plaklar..."

— "Amerikan Monopollerine karşı milli bağımsızlık, barış, milli servetimizi savunmak" adlı kitap (9.1.1954)

— "Süleyman Demirel'in karikatürize edilmiş fotoğrafını havi ve üzerinde beyaz at bulunan viski şişeli beyanname" (5.10.1965)

— "Kızılar niçin evlenmiyorlar, evlenenler neden boşanıyorlar." (5.9.1956)

— "Süleyman Demirel'in Türkiye Masonlar Cemiyetine mahsus kayıt fişi fotokopisi" (5.10.1965)

— "Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel'in Masonluğuna ait fiş ve İnönü'nün önünde durur vaziyeteki resmi" (7.10.1965)

Burada anımsatalım ki, 12 Mart döneminin ve cephe iktidarları dönemlerinin toplatma kararları ve yasaklama kararları bunların dışındadır. Sözü geçen dönemlerde toplatılan kitapların sayısı yüzbinleri bulmaktadır. Bu kitaplar için C. Savcılıkları tarafından özel depolar kiralanan ve bir kısmı da Askeri savcılar tarafından yakılmıştır. (Ankara S.Y.K. 3 No.lu As. Mah. 30.7.1973 T.K. - 31.8.1973 T. li yakma tutanağı)

Böylece hukuk kuralları egemen sınıflarca uygar dünyanın düşün, bilim, sanat ve felsefe yapıtlarına kapılarımızı kapatmak ve Türkiye'nin uyanmasına, bilinçlenmesine engel olmak için kullanılmıştır.

Sonuç :

Yukarıdaki açıklamalar ve örneklemeler bizi şu sonuçlara ulaştırmaktadır:

1 — Ülkemizin pozitif hukuku içinde yeralan özellikle Ceza Yasamızın, Ceza Yargılamaları Usulü yasamızın, Basın yasamızın, Polis Görev ve Yetki yasasının, Sansür tüzüğü'nün vb. kimi hükümleri, egemen sınıfların izleyegeldikleri kültür politikasına yani "egemen kültür"e hizmet edecek nitelikte düzenlenmiş ve uygulanmıştır. Bu hükümler, uygar ülkelerin, dünya halklarının bilim, sanat, felsefe ürünlerine ülkemizin kapılarını kapatmış, halkımızın uyanmasına, aydınlanmasına ve bilinçlenmesine önemli engeller getirmiştir.

2 — Ülkemizde yönetimi elinde bulunduragelen siyasal iktidarlar, bir yandan düşünce ve anlatım özgürlüğünü, bilim ve sanat özgürlüğünü sınırsız olarak tanıyan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Helsinki Sonuç Belgesi gibi uluslararası antlaşmaları imza edip kabul ederken, öte yandan da bu antlaşmalarda sözü edilen temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldıran yasa maddelerini yürürlükte tutarak iki yüzlü bir tutum içine girmişlerdir.

3 — Yukarıda sözü geçen yasa maddeleri ile, benzer hükümler, Türkiye'de büyük burjuvazinin yönetim alanında olduğu gibi, kültür alanında da kurduğu dikta rejimini güvence altına almıştır. Bu yasa maddelerinin pozitif hukukumuzdan uzaklaştırılması, benzer maddelerin ayıklanması ve böylece işçi ve emekçi sınıf ve tabakalardan yana, her türlü baskıdan arınmış bir kültür politikasının izlenmesine olanak sağlanması inancımıza göre zorunludur.

KÜLTÜR POLİTİKASI VE KÜLTÜR ÖRGÜTLENMESİ

ANIL ÇEÇEN

Kültür sorunu her yönüyle insanların varlığını ve etkinlik alanının tümünü içine alan bir sorundur. Politik, ekonomik, ideolojik, bilimsel, hukuksal ve sanatsal nitelikli herhangi bir olgunun ait olduğu alan içinde ele alınması ve açıklanması bu olgunun tüm yönleriyle tanınmasını sağlamıyor. Çeşitli alanların, sınırlarının ötesinde karşılaşılan sorun bu alanların toplamından başka birşey olan bütünselliğin sorunudur. İşte kültür sorunu insanın yarattığı herşeyin ve tüm değerlerin bütünselliğinin sorunudur. Öyle ki, bu bütünün içinden herhangi bir ögeyi anlamını ve yapısını değiştirmeden çekip çıkarmak soyutlamak olanaksızdır.

Kültür kısaca "İnsanlığın yarattığı herşeydir" biçiminde tanımlanabilir ve tüm değerleri içerir. Kültür geniş anlamıyla toplumsal yapı, doğa ve insanlar arasındaki ilişkilerden doğar. Kültür doğanın yarattıklarına karşı insan tarafından yaratılan herşey olarak tanımlanabilir. Bütüncü tanıma göre kültür toplumun kazandığı bilgi, sanat, gelenekler ve benzeri diğer yetenekleri alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür. Kültür insanın toplumsallaşmasıyla ortaya çıkar ve bireyin toplumla bütünleşmesi olarak gelişir. İnsanın doğadan kurtulması bu sürecin başlangıcıdır. Kültür bir bakıma, iş ve eylem temeline dayanan insanın ikinci doğasıdır. İnsanlar özgür eylemleri ile kültür yaratırlar. Genel olarak kültür ideolojiden ve düşünceden geniş kapsamlıdır. İnsanlığın tüm ürünleri gibi sanat ta kültür temeline dayanarak doğar ve gelişir.

Kültür evrensel yapıya ve boyutlara sahiptir. Bununla beraber ulusal kültür, sınıf kültürü, sistem kültürü gibi çeşitleri vardır. Toplumların yapılarında ve gelişim süreçlerinde maddi ve manevi üretimin bütünselliği son aşamada maddi üretimin egemen biçimiyle belirlenir. Üretici güçlerin sürekli olarak gelişimi doğaya egemen olma çabasındaki insanın yarattığı kültürün evrenselliğini belirler. Bunun yanında kapitalizm öncesi aşamalarda toplum birimlerinin doğal sınırları dışsal etki değişimleri daha sonra kapitalizmin gelişiminin bir sonucu olan uluslaşma sürecinde farklı ulusların ulusal kültürlerinin oluşumunu belirler. Kültürün ulusal niteliği kapitalizm çağında geniş ölçüde kapitalizm öncesi kalıntılarla belirlenir. Toplumda sınıflaşmayı belirleyen temel olgu egemen sınıfların tüm değerlere kendi açılarından el koymalarıdır. Egemen sınıflar sahip çıktıkları evrensel kültürü, insanlığın ürünlerini kendi çıkarları ve sömürüleri doğrultusunda kullanırlar. Sınıf kültürü temelde toplumsal sınıfların kendi çıkarlarını savunmak üzere ev-

rensel kültüre sahip çıkmaları ve bunu kendi ideolojileriyle bütünleştirmeleri olarak anlaşılabilir. Egemen sınıflar tüm değerlere el koydukları aşamada ulusal kültür sınıfsal kültür ile bağdaşır. Böylece ulusal kültür genellikle egemen sınıf ve gücün kültürüdür.

Kültür politikası açısından bu durum son derece önemlidir. Politikayı yürüten egemen güç egemen sınıf adına iktidara gelmiştir ve o sınıfın istekleri doğrultusunda devleti yönetir, toplumu yönlendirir. Toplumun yönlendirilmesinde insan kafasının biçimlenmesi öncelik taşır. Bu konu da tümüyle kültür politikasına bağlıdır. Siyasal iktidarların kültürü kendi yapıları ve gelecekleri açısından ele almaları yadırganmamalıdır. Bu onların doğası gereğidir. Her iktidar kültürü bu biçimde ele alır. Proletarya diktalarını bile bu gerçekten soyutlamak olanaksızdır.

Kültür politikası kültürün evrensel, ulusal veya sınıfsal olarak ele alınmasına göre değişik özellikler gösterir. Evrensel kültürü oluşturan çelişik öğelerin birliği farklı düzeylerde ele alınmalıdır. Buna göre sınıf kültürü çelişkisi ancak uzlaşmaz karşıt iki sınıfın kültürlerinin çelişkileri olabilir ve bu çelişki ancak bir üst düzey ulusal kültürde bir oranda çözümlenebilir. Farklı ulusal kültürler çelişir ve bu çelişkiler de bu ülkelerin ait oldukları sistem tarafından belirlenir. Yeryüzü ölçeğinde en genel ve belirleyici çelişki iki sistemin kültürlerinin çelişkisidir. Bu çelişkinin çözümü ise evrensel kültürdür. Her ulusun ve sınıfın kültürü evrensel kültürün birer parçasıdır. Ulusal kültürler çelişirler ama sınıfsal kültürler çelişmezler. Bu açıdan bir sınıfa dayanan iktidarların kültür politikası evrensel kültürle sınıfsal düzeyde daha çabuk bütünleşebilir. Bir ulusun tümüne veya çeşitli kesimlerine dayanan iktidarlar ise daha ulusal bir kültür politikası izlerler, evrensel kültüre daha kapalı ve uzak kalırlar. Kültürü ulusal sınırlar içinde anladıkları sürece diğer toplumların kültürleri ile alış-veriş içinde olamazlar. Ve bu da kültürel gelişmeyi önler. Ulusal kültürler belirli özelliklere dayanarak doğar ve gelişirler. Dış dünyaya açılmadıkları sürece o özellikleri değişen koşullarda yenilemek ve giderek tekdüze bir ortama girmek zorunda kalırlar. Kültürel alışveriş tekdüzeliğe saplanma tehlikesinden kültürleri kurtarır ve yeni gelişme boyutları kazandırır. Ulusal iktidarlar her ne kadar ulusal kültür politikası uygulamaları uygulansınlar, dışa açık ve hoşgörülü olmak zorundadırlar. Bu politikayı çağdaş anlamıyla sürdürmedikleri sürece çağımızda Ortaçağ bağınazlığından öteye gidemezler. Nitekim ülkemizde de ulusalcılık adına yönetime gelen iktidarlar

bu kısır döngüden kendilerini kurtaramadıkları gibi giderek kültür adına kültürsüzlük ortamı yaratmışlardır.

Türkiye kültür sorunu açısından ele alındığı zaman Tanzimat yıllarından bu yana kapitalizm öncesi toplumdan kapitalist topluma geçiş sürecini yaşamaktadır. Bu süreç toplumda kendiliğinden oluşmamış, büyük ölçüde dışardan gelmiştir. Türkiye'nin kapitalistleşmesinin dışa bağımlı karakteri ve batı ile aradaki uzaklığın sürekli korunmasından dolayı Türkiye'de olay birbuçuk yüzyıldır tamamlanamamıştır. Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinde toplumsal yapı kendi iç dinamiği ile değişmedi. Eski kültür fazlasıyla saldırıya uğradı. Doğu ve batı kutupsallığı Türkiye'yi giderek ikili bir kültür çıkmasına sürükledi. Batıdan gelen kültür karşısında köklü bir yerli kültür buldu ve iki kültürün öğeleri yepyeni bir karışım oluşturdu. Her iki kültür de farklı zamanlarda iktidar olmuş iki egemen sınıfın kültürleridir. Türk kültüründe saf doğulu veya saf batılı kültürden söz etmek yanlıştır. Çünkü çarpık toplumsal yapı zamanla kendi ürünü olan yeni bir biresimi yaratmak zorundadır. Kültürler hiçbir zaman kendi başlarına oluşmazlar ve birbirleriyle karşılıklı etki içindedirler. Türk kültürü ise hem doğudan hem de batıdan çok ayrı öğeler içermektedir. Bu nedenle de kendi içinde bir bütünlükten ve sistematikten yoksundur. Zamanımıza kadar bu durum hem tutarlı bir kültür politikasının uygulanmasını önlemiş, hem de tutarlı kültür politikası uygulanmadığı için büyük bir sorun olarak sürüp gelmiştir.

Türkiye'de günümüz koşullarında tutarlı bir kültür politikası saptanırken iki önemli konuya öncelik tanınmalıdır. Birincisi toplumun hangi kesimleri adına bu politika saptanıyor? İkincisi ülkenin içinde bulunduğu kültür karmaşası ve ayrı öğelerden doğan kültür kopukluğunun nasıl giderilebileceği? Bu iki soruyu yeterince yanıtlayamayan kültür politikaları ne kadar farklı önerilerle işe girişeler de temelde birbirlerinden farklı olmayacaklar ve kültür karmaşası daha uzun süre toplumu uğraştıracaktır. Tutarsızlık ve istikrarsızlık yüzünden ülke kültürüne tam bir kişilik kazandıramıyacak ve sahip çıkamayacaktır. Nitekim komşu ülkelerin Karagöz, müzik, tiyatro, sofrası ve mutfak geleneklerimize sahip çıkmaları, bunları sanki kendi kültürleri imiş gibi dünya piyasasına sürmeleri bu kuşku-yu açıkça kanıtlamaktadır. Kültür alanındaki politikasızlık başkalarının işine yaramaktadır. Ne var ki bu durum da bir politika sayılabilir. Yani kültürü önemsememe, kültüre değer vermeme politikası. Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yarım yüzyıl geçmiş olmasına karşın kültür sorununun ilk kez ciddi denilebilecek bir düzeyde hükümet programında yer aldığı bir döneme girilmiştir.

Cumhuriyet döneminde bir yandan "ulus" kavramı oluşturulurken, diğer yandan onun zorunlu ve ayrılmaz parçası olarak "yurt" kavramı da sınırlarına ve tarihsel boyutlarına kavuşturulmuştur. Bütünüyle bir kültür değişimi adı verilebilecek bu olayların bir kıs-

mı iyiniyetli girişimlerle bir kısmı da kendiliğinden gelişmesine karşın sistemli bir yöntemle ele alınamamışlardır. Köy enstitüleri ve Halkevleri gibi kültür örgütlerinin önce açılıp sonra da kapatılması bilinçli bir kültür politikasından yoksunluğun açık örneklerindedir. Cumhuriyet önceleri bir kültür devrimi olarak topluma benimsetilmek istenmiş, ne var ki burjuvazinin kısa zamanda palazlanması buna izin vermemiş ve egemen güçler herşeye olduğu gibi kültüre de el koymuşlardır. Belirli bir azınlık yönetime sahip çıkarken kitlelere devrimin halkçılık ilkesi doğrultusunda yönelen kültür seferberliğinin hızı kesilmiş, halkın çağdaş bir kültür ile bütünleşmesi önlenmiş ve sonraki yıllarda ulusalcılık adına başa geçen iktidarlar aracılığı ile çok eski kültür ürünleri çağdışı özelliklerine karşın kitlelere aşılmağa çalışılmıştır. Bu girişimler daha sonraları tutucu, faşist, gerici iktidarlara kitle tabanı yaratılmak için de araç olarak kullanılmıştır.

Politika belirli bir alanda izlenen yol ve tutumlar bütünü demektir. Kültür politikası ise kültür sorunları karşısında belirli seçeneklere göre bir tutumun izlenmesidir. Bu tutum siyasal parti programlarında dile getirilir, öneriler doğrultusunda kamuoyu oluşturulur. İktidarların toplumsal ve sınıfsal yapıları politikanın ana öğeleri olan seçeneklerin belirlenmesinde başlıca rolü oynarlar. Belirli bir alanda izlenen politika, o politikayı izleyen gücün yapısı ve bu yapı dolayısıyla seçtiği yolların, yöntemlerin bütününden oluşur. Kültür politikasını bu genel kural dışında düşünmek yanlış olur. Saptanan politika uygulanırken kitle haberleşme araçları ve diğer kurumlar seçilen ilkeler doğrultusunda kamuoyu oluştururlar. Türkiye'de ise politikanın uygulayıcısı olan siyasal partilerin programları incelendiği zaman, kültür ve sanat konularının akla gelmediği, gereğince önemsenmediği görülecektir. Oysa çok partili siyasal düzende halkın yaşamına yön verme durumunda ve savında olan siyasal partiler kültürel konularda ayrıntılarıyla görüş sahibi olmak zorundadırlar. Bu konularda sağ partilerden fazla birşey ummamak gerekir, çünkü tüm ülkelerde kültür ve sanata karşı takınılan tavır sağ ve sol partiler arasındaki başlıca ayırıcı özelliklerden birisidir. Sağ partiler ve oluşturdukları siyasal iktidarlar özellikle ileri kapitalist ülkelerde sanatı toplumsal yaşamdan soyutlamış ve güçsüzleştirmişlerdir. Toplumsal yaşamın düzenlenmesinde, değiştirilmesinde ya sanata hiç hak tanınmamıştır ya da edebiyat ile geçiştirilmiştir. Ellerinde bulunan kitle haberleşme araçları ile istedikleri değerleri kamuoyuna benimsetiyorlar ve kültürel gelişmeye set çekebiliyorlar. Türkiye'deki sağ partiler ileri kapitalist ülkelerdeki benzerlerinden daha bilinçsiz olduklarından ne yaptıklarını pek bilememektedirler. Kültür ve sanata karşı tavır almaları çağdışı politikalarının bir sonucudur. Az gelişmiş ülkelerde çoğunlukla rastlanan bu durum Türkiye'de de görülmektedir.

Sol partiler ise düzene karşı çıkarken sanattan yararlanmak zorundadırlar. Bu nedenle programlarında, yayım organlarında kültür ve sanat konuları için geniş

yer ayırırlar. Ne var ki, ülkemizde bu ilginin gerçek boyutları ile ele alındığı söylenemez. Sanatın tüm etkinliklerin ayrılmaz bir parçası olduğuna henüz inanılmadığından gereken önem verilmemiştir. Bir partinin ekonomik ve toplumsal görüşleriyle iç ve dış politikasında bir uyum aranırken kültürel konuların üzerinde fazla durulmamıştır. Partilerin toplumsal ve ekonomik görüşleriyle kültür ve sanat görüşleri arasında bir terslik varsa orada bir ilişki kopukluğu vardır. Bunun da nedeni kültür sorunlarının yeterince önemsenmemesidir. Türkiye'deki sol partilerde kendilerini bu çıkmazdan kurtaramamışlardır.

Cumhuriyetin kurucusu olan CHP kültür ve sanat konularına programında en fazla yer veren partidir. CHP programında; insan ve toplum yaşamının zenginleşmesi açısından sanat ve kültür çalışmalarının demokrasinin gereği özgürlük ortamı içinde toplumun tüm kesimlerine yayılması ve bu alanda uluslararası ilişkilerin engelsiz olarak geliştirilmesi, insanların çocukluktan başlayarak güzel sanatlarla yaratıcılıklarını ve duyarlıklarını geliştirecek biçimde ilgilenmeğe özendireceği, sanat ve yazım çalışmalarının her türlü güdümden uzak destekleneceği, bilimde olduğu gibi sanatta da giderek evrenselleşme olasılığının benimsendiği, sanat çalışmalarında özgürlüğün esas alınacağı, halkın sanata ilgisinin ve beğeni düzeyinin geliştirileceği, özerk kurumlar kurularak kültür ve sanatın örgütlenmesinin sağlanacağı, sanatçıların toplumsal güvenliğinin sağlanacağı ve bunun için devletin yardımcı olacağı, radyo ve televizyonun özerkliğinin güvence altına alınarak kültüre katkısının artırılacağı, devlet ve yerel yönetim tiyatrolarının yanısıra özel tiyatrolara da devlet desteğinin sağlanacağı, sinemadan öndenimin kaldırılacağı, konservatuar ve güzel sanatlar akademilerinin sayılarının artırılacağı, çok sesli Türk müziğinin gelişmesi için önlemler alınacağı, halk müziğinin gelişmesi için katkılar sağlanacağı, geleneksel halk sanatlarının geliştirileceği, tarih ve kültür hazinelerinin korunmaları için yeni bir denetim sisteminin kurulacağı, sanatçı ve yazarların vergi bağışıklığının artırılacağı, ülkenin her köşesinde kitaplık sayısının artırılacağı gibi kültürel konulara geniş yer verilmiştir.

CHP dışında kalan sol partiler içinde genel seçimlere giren ve en fazla oyu alarak diğerlerine oranla daha ciddi bir sol parti görünümünde olan TİP ise programında kültür konularına da yer ayırmıştır. TİP programında, kültür emperyalizmine karşı savaşılabileceği, demokratik hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesi için tüm antidemokratik engellerin kaldırılacağı, kültür çalışmalarından tüm halk kitlelerinin yararlandırılacağı, bu konuda yeni planlar yapılacağı, eğitimin ülkenin toplumsal ve ekonomik durumu ile beraber düşünülerek ele alınması gerektiği, herkese yeteneklerini geliştirmesi için olanaklar tanınması amacıyla çalışmalar yapılacağı, kitle haberleşme araçlarının bu yönde görev yapar duruma getirilmesi, herkesin kendi yeteneklerini özgürce geliştirebileceği bir toplum düzeninin kurulacağı yer almıştır.

Ercan Öztürk

Türkiye'nin ikinci büyük partisi olan ve uzun süre iktidarda bulunan AP ise kültür sorunlarına programında fazla yer vermemiştir. AP programında ve ön seçim bildirgesinde Türk dilinin bozulmasını önlemek için bir Türk Dil Akademisinin kurulacağı, Milli Folklor Enstitüsünün oluşturulacağı, telif haklarında vergi bağışıklığının artırılacağı gibi konulara yer verilmiştir. Ne var ki, belirli hatlarıyla kesin bir kültür politikasına sahip olmaması, koalisyonlarda ortağı bulunan partilerin kültür politikalarının önplana geçmesine neden olmuştur. Her alanda millilik sağlanacağı gibi genel bir hedef, kültür alanında da yeterli sayılmıştır.

Türkiye'nin üçüncü büyük partisi olan MSP ise, kültür sorununu daha çok din açısından ele almıştır. Kültür alanında somut öneriler getirmekten çok müstehcenlikle savaşa öncelik vermişler ve bunu kendilerini destekleyen kitleyi ayakta tutmak için kullanmışlardır. Seçim bildirgelerinde ve programlarında hep eski kültüre yönelmişler, heykellere karşı savaş açmışlar. sansürün daha etkin bir düzeye getirilmesi için çalışmışlardır. MSP için çağdışı kültürün savunucusu denilebilir.

Kültür sorunlarına CHP'den sonra en çok yer veren parti MHP'dir. MHP; kültür ve sanat politikasının devletin desteğinde ve öncülüğünde yürütüleceğini, sanatın ideolojik silah olarak kullanılmasının önleneyeceğini, kültür ve sanatta taklitçiliğe yer verilmeyeceğini, sanat eserlerinin her yönü ile Türk olacağını, sansürün güçlendirileceğini, devlet sinema okulunun kurulacağını, milli Türk tiyatrosunun yeniden oluşturulacağını, Türk müziği konservatuarının kurulacağını, Türk sanatları akademisinin açılacağını programına almıştır. Kesin ve kararlı politikası ile iktidar ortağı olduğu hükümetlerde kültür politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında bu parti diğer ortaklarından daha etkin olmuştur.

Siyasal partilerin görüşleri hükümet programlarının oluşturulmasında başlıca kaynaktır. Bugünkü hü-

kümet programı daha çok CHP programının etkisiyle kültür konularına geniş yer vermiştir. Cumhuriyet hükümetleri içinde kültür sorunlarına en çok yer veren programlardan birisi günümüzde geçerlidir. Yeni hükümetin programında sanat ve kültürün toplumun tüm katlarına yayılacağı, özgürlük ve güvenlik ortamının gerçekleştirileceği, baskı ve güdümün kaldırılacağı, Türk kültür ve sanatının kendisi özellikleri içinde gelişmesine ve dünyaya açılmasına devletin yardımcı olacağı, kültür hazinelerimizin gereğince değerlendirilmesine yönelik tüm çalışmaları ulusumuzun sanat ve kültürdeki çağdaş yaratıcılığının tüm devlet gücü ile destekleneceği, sanatçıların toplumsal güvencelerinin sağlanacağı, yetenekli sanatçı ve yazarların yaşamlarını bu çalışmalarıyla sürdürebilmelerine devletin yardımcı olacağı, vergi yönünden çeşitli kolaylıkların getirileceği gibi konular hükümet programı içinde yer almıştır.

Siyasal partilerin ve hükümetin programlarına baktığımız zaman hükümet programının sağ parti programlarına oranla daha ileride olduğu açıkça görülmektedir. Bu açıdan tüm sanatçıların ve kültür kuruluşlarının hükümete destek olmaları doğaldır. Ne var ki, bu desteğin körükörüne olması olanaksızdır. Cumhuriyetin kurulmasından ancak yarımyüzyıl sonra Türkiye kültür ve sanat sorunlarının özgürce tartışılacağı bir ortama ve bu sorunlara ilgi gösteren bir hükümete kavuşmuştur. Sorunların çözümüne yılların birikimiyle hemen gidilmemelidir. Tüm kültür ve sanat kuruluşları ve bu alanların emekçileri sorunları geniş boyutları ile tartışmalı ve eğer ortak çözümlerde birleşebiliyorlarsa belirli doğrularda kamuoyu yaratmalı ve hükümetin birleşilen çözümler yönünde girişimlerde ve yasal düzenlemelerde bulunmasını sağlamalıdır. Ele geçen fırsat en iyi biçimde değerlendirilmeli, erken çözüm diye gelecekte yeni sorunlar yaratabilecek yanlış adımlar atılmamalı ve eğer gerçekten Türk kültürü yıllardır içine sürüklendiği çıkmazdan kurtarılmak isteniyorsa bazı siyasal girişimlerden mutlaka kaçınılmalıdır.

Türk kültürünün sorunları çok çeşitli ve çok yönlüdür. Bu açıdan kolay çözüm hiçbir alanda olanaklı değildir. Kültür politikası saptanırken, en önemli sorunlar öncelikli bir sıra ile düzenlenmeli ve bir program çerçevesi içinde ele alınmalıdır. Sorunların en başında geçmiş kültüre sahip çıkmak gelmektedir. İşin en acı yanı kültür devrimi yapıyoruz diye tüm eski değerlerin ilerici çevrelerce gözden çıkarılmasıdır. Ve bunun doğal sonucu geçmişin kültürünü savunmak eyleminin en gerici ve tutucu kesimlere bırakılmasıdır. Sağcı güçler özellikle cumhuriyetten sonra yaygınlık kazandırılmaya çalışılan resmi ideolojinin geçmiş kültür değerlerine sahip çıkmayı bir gerici sayan anlayıştan yararlanmışlardır. Sağ güçler resmi ideolojinin yarattığı bu boşluğu doldurmuşlar, geçmiş kültürümüze bütünüyle sahip çıkarak bu kültürü kendi çağdaşı ideolojilerine göre yeniden üretmişlerdir. İlericiliğin üstyapısal düzeyde uzunsüre kalması eski kül-

türün gerici ve tutucu güçlerin silahı olarak günümüzde kullanılmasına yol açmıştır. Geçmiş kültürümüze bilimsel olarak eğilmek isteyen ilerici bazı kesimler bu üstyapı ilericilerince gericilikle suçlanmışlardır. Geçmiş kültüre hangi kavrayış tarzı ile sahip çıkılırsa bu kültürü o doğrultuda yeniden üretmek ve bireşime varmak olanaklıdır. Eski kültüre bilimsel bakış açısı ile sahip çıkılırsa çağdaş anlamıyla Türk kültürünün ulusal bir bireşime ulaşması olanaklaşacak ve sağcı ideolojilerin elinden bu silah alınmış olacaktır. Kültür alanında Tanzimat kafasının silinmesi geçmiş kültürümüzün gereğince ele alınarak değerlendirilebilmesinin önkoşuludur. Tarih korkusundan ancak tarihe bilimsel gözle bakılarak kurtulunabilir. Süreklilik, bütünlük ve değişiklik kavramları bilimsel gelişmelerle çağımızda düşüncenin temel ilkeleri olmuşlardır. Kültür olayları da bu ilkelere dayanarak kavranabilir.

Türk kültürünün ikinci ana sorunu ikilikler nedeniyle bir boşluğun doğmasıdır. Türk kültürünün hem doğulu hem de batılı nitelikleri bulunması bütüncül bir yapıya kavuşmasını önlemiştir. Eskidenberi süregelen bu ikili yapı halk kültürü - divan kültürü, kırsal kültür - kentsel kültür, feodal kültür - kapitalist kültür ve giderek oluşan sosyalist kültür gibi ikilemelerle yaşamını sürdürmüştür. Bu çok yönlü görünüm kültür sorununun çıkmazını her zaman bir düzeyin üzerinde tutmuştur. Kültür ikilikleri Türk toplumunun siyasal gelişmesinde de önemli yere sahiptir. Belirli siyasal görüşler ve iktidarlar kültür yaşamımızda görülen ikiliklerin yarattığı boşlukları belirli amaçlar için bazen genişletmişler bazen de tepeden inne doldurarak kullanmışlardır. Kültürel boşlukları kendi ideolojisi ile kapatma tavrı son zamanlarda tüm siyasal partilerde ön plana geçmiştir. Eski kültür değerlerinin güncelleştirilmesi, yabancı kültür değerlerinin görmezlikten gelinmesi hep bu ideolojik tutumla kültür boşluğunu doldurma çabasıdır. Bu tehlikeli gelişmeye karşı durmanın zamanı çoktan gelmiştir. Eğer Türk kültürü bu ikiliklerin yarattığı çıkmazdan, bilimsel çalışmalarla çağdaş düzeyde oluşturulacak ulusal bireşim ile kurtarılamazsa, ideolojiler savaşı kültürümüzü daha da yozlaştıracak, belki de yokolma noktasına doğru sürükleyecektir. Kültür alanı sistematik olarak yeniden düzenlenemedikçe ideolojilerin belirli kültür değerlerini kendi silahları olarak kullanmaları gibi tehlikeli bir gidiş hiç bir zaman önlenemeyecektir.

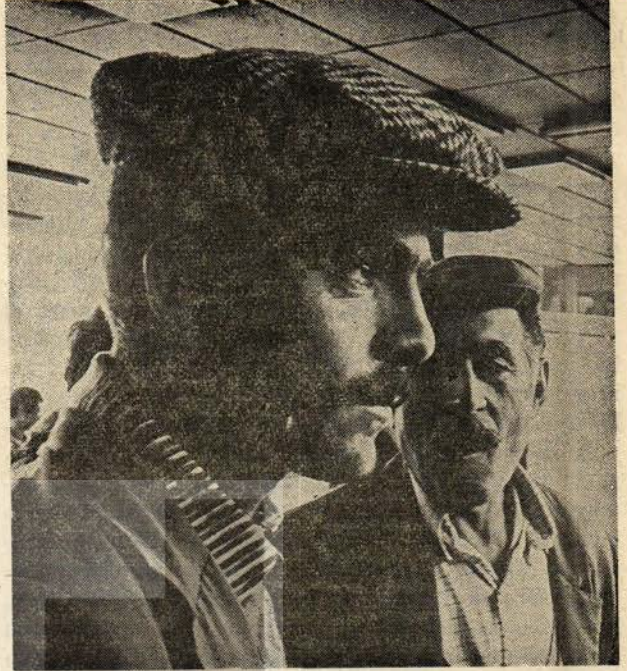
İkiliklerin yanısıra Türkiye'nin uzun tarihinden ileri gelen yerel kültürler sorunu da görmezlikten gelinemeyecek derecede önemli bir yere sahiptir. Yerel kültürler kendi başlarına ele alınarak mutlaklaştırılmaz. Yerel kültürler taşıdıkları tüm değerlerle birlikte toplumun ortak kültürü içinde ele alınmalı ve değerlendirilmeli, oluşturulacak bireşim içinde bir parça olmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de en yeni ekonomik üretim biçiminden en eski üretim biçimlerine kadar uzanan çeşitli ekonomik biçimlerin yanyana bulunduğu ve toplumsal yapıyı oluşturduğu ülkelerden biridir. Yerel kültürleri mutlaklaştırmak,

sonunda idealizmin belirsizliğine götürür. Bu nedenle kültürü tüm olarak ele almalı ve yerel kültürler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Halkın seçimle işbaşına getirdiği yerel yönetimler toplumun demokratikleşme süreci içinde kültürel kalkınmanın bölgesel merkezleri olabilirler. Belediyeler parasal olanakları el verdiği ölçüde kendi yörelerinde çalışmalar yapan kültür ve sanat kuruluşlarını desteklemeli, onlara yer vermeli, çalışmalar arasında eşgüdüm sağlamalı, aynı bölgedeki tüm kültür ve sanat çalışmalarının o bölge için önemi olan bir tarihte başlamak üzere halk şenlikleri gibi geniş düzenlemelerle, her yılın belirli tarihlerinde geleneksel olarak sergilemelidir. Bu şenliklerin temeli olarak halk tiyatrosu, halk dansları ve halk el sanatları ele alınmalı ve sergilemelerde bu üç alana kültürel gelişmemiz için ağırlık verilmelidir. Halk şenliklerinin düzenlenmesinde belediyeler kendi yörelerindeki halkevi şubeleriyle yoğun işbirliği içinde bulunmalı ve halkevleri aracılığı ile diğer kitle kuruluşlarının kültürel çalışmalarını izlemeli, değerlendirmelidir. Şenlikler sırasında düzenlenecek sergilemelerde, gecelerde ve diğer düzenlemelerde yerel kültür değerlerinin işlenmesine öncelik tanınmalıdır. Böylece yerel kültürler düzenli biçimde ele alınabilecek ve ülke düzeyinde kültürel bütünleşme yolunda önemli bir aşama gerçekleşecektir. Halk şenlikleri bir yandan yerel kültürleri yaşatırken diğer yandan da bölgeler arası kültür alışverişini, yarattığı hareketlilikle artıracaktır. Halk şenlikleri ülke düzeyinde bir kültür seferberliğinin başlangıcı olarak hükümet politikasının bir parçası olmalı ve yeni yasal düzenlemelerle belediyelere bu konuda görevler verilmelidir.

Türk kültürünün bütüncül olarak ele alınması ve sistemeleştirilmesi temelde politik bir sorundur. Bu sorunu çözmek isteyen politika önerdiği çözümler ve önlemlerle birlikte bunları gerçekleştirecek örgütlenme biçimini de getirmek zorundadır. Politik seçenekler örgütlenme biçimini saptayacaktır. Gündümlü kültür isteyenler bir bakanlık düzeyinde örgütlenmeyi benimsemektedirler. Özgür bir kültürel gelişmeyi isteyenler ise kültür işlerinin özerk kurumlar aracılığı ile örgütlenmesini ve yönetilmesini istemektedirler. Tutucu güçler ve ulusalçılığı kendi gericideolojilerine paravan yapan kesimler Kültür Bakanlığını savunmaktadırlar. Türkiye'de kültür işleri uzun süre Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak yürütülmüş, sonra müsteşarlık düzeyinde örgütlenmiş ve daha sonra Başbakanlığa bağlanmış, son yıllarda da ayrı bir bakanlık olarak örgütlenmiştir. Günümüz koşullarında hastalıklı bir yapıya sahip olan kültürümüz açısından bakanlığın yeterli bir örgütlenme düzeyine geldiği söylenemez.

Kültür Bakanlığının kurulduğu günden bu yana başarılı bir sınav verdiği söylenemez. Bakanlık yalnızca kültür yaşamının hükümetlerin siyasal görüşleri ve politikaları doğrultusunda güdüm altına alınmasına yaramıştır. Her hükümet kültür sorunlarını kendi ideolojisi açısından ele almıştır. Devlet ve hükümet ayrılığı toplumsal gelişmenin sonucu sınıflı toplum yapısının

Mertter Oral

yarattığı bir üründür. Hükümetler belirli sınıf veya sınıfların temsilciliğini yaparlar. Buna karşılık diğer devlet kuruluşları hükümet içinde temsil edilmeyen toplum kesimlerinin çıkarlarını gözeterek denge sağlar. Özerk kurumlar işte bu gereksinmeden doğmuşlardır. Son yıllardaki uygulamalar kültür işlerinin bakanlık biçiminde örgütlenmesinin ne derece tehlikeli boyutlara ulaştığını açıkça göstermiştir. Baskı ve güdümlenme girişimleri kültür sorunlarının giderek karmaşık bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Gdümlenmeyi önlemek ve yaratıcılık üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için sanat ve kültür işlerinin yönetimi hükümet denetimi dışına çıkarılmalı, dolayısıyla hastalıklı yapının bir süreç içinde giderilmesinden sonra Kültür Bakanlığı kaldırılmalıdır. Devlet eliyle toplumsal gelişmeleri denetlemek isteyenlerin bakanlığı savunmalarını kendi tutucu yapıları ve ideolojileri dolayısıyla olağan karşılamak gerekir. Buna karşılık kültür alanında özgürlük ve çağdaş uygarlığa açılmak isteyenler bakanlık düzeyinde örgütlenmeğe karşı çıkmalıdır.

Kültürel gelişmenin doğal bir süreç içerisinde sürmesi için özerk kurumaşmaya gidilmelidir. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Halkevleri gibi özerk statüde kurulacak Kültür Kurumu, Güzel Sanatlar Kurumu, Tiyatro Kurumu, Sinema Kurumu, Folklor Kurumu ve Eski Eserler Kurumu gibi kurumlar Türk kültürünün hükümetlerin siyasal baskı ve güdümlerinden uzakta kalarak gelişmesini ve giderek ulaşacağı bireşimle çağdaş dünyaya açılmasını sağlayacaktır. Bu kurumların kurulmasıyla zamanımıza kadar süren güdümlü kültür politikası sona erecektir. Bu değişim

çağdaş düzeyde kültür bireşimine ulaşmayı olanaklı kılacak ve giderek yeni bir politikanın saptanmasını gerektirecektir. Başkentte ayrıca bunların yanında Ulusal Müze ve Devlet Kültür Arşivi kurulmalıdır.

Merkezde özerk kurumlar düzeyinde örgütlenme gerçekleştirildikten sonra bu kurumların Türkiye düzeyinde örgütlenmesi ikinci aşama olarak sağlanmalıdır. Taşra örgütleri ile ülkede bir kültür ağı oluşturulmalıdır. Belediyeler yasası daha fazla zaman yitirilmeden çıkarılmalı, ve yerel yönetimlere yeni kültürel görevler yüklenmelidir. Belediyelere parasal yardımlar yapılarak ülkenin her köşesinde geniş kültürel etki yaratacak Halk Şenlikleri projesi bir an önce uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca toplumsal ve kültürel yapıya sahip bulunan Halkevleri günün değişen koşullarında yeniden ele alınmalı, gönüllü çalışmaya ve demokratik yönetime dayanan bir kitle kültür örgütü olarak tüm yerleşme birimlerinde yerel kültür kuruluşları olarak güçlü bir biçimde örgütlenmeleri sağlanmalıdır. Halkevleri demokratik kitle kültür örgütü olarak, halkın kültür değerlerinin her türlü baskı ve güdümden uzak kalarak gelişmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca yapısı gereği diğer demokratik kitle örgütlerinin kültürel girişimlerde ve düzenlemelerde eşgüdüm içinde ortak hareket etmelerini sağlayacaktır.

Türk kültürünün en önemli sorunlarından birisi kültür eserleri kaçakçılığıdır. Devlet kuruluşları yıllardır kaçakçılıkla yapılan savaşta yetersiz kalmıştır. Eski Eserler Genel Müdürlüğü, Müzeler Genel Müdürlüğü bu açıdan yetersiz örgütler olarak kalmışlardır. Zengin tarih ve kültür hazinelerine sahip bulunmamız gerçeği karşısında yalnızca korumağa yönelen yeni bir örgütün kurulması zorunludur. Kültür Koruma Örgütü adı altında örgütlenebilecek bu kuruluş, ülkenin tüm tarihsel ve kültürel merkezlerinde birimler oluşturmalıdır. Eski eser kaçakçılığı ile yoğun savaş politikası böylesine güçlü bir örgütü zorunlu kılmaktadır. Aksi durumda kültürel değerlerimizi yabancı müzelerde göstermeğe devam edeceğiz.

Kültürün ana aracı, taşıyıcısı olan kitap, gazete, dergi gibi yayımların halk kitlelerinin eline tam olarak ulaşamaması çok önemli bir kültür sorunumuzdur. Giderek tekelleşen özel dağıtım kuruluşları kültür alanımıza eylemsel olarak bir sansür getirmişlerdir. Egemen çevrelerin istemediği yayımlar dağıtılmakta, en değerli eserler depolarda çürürken en kötü eserler köylere bile dağılmaktadır. Gazete satıcıları büyük gazetelerin dağıtıcıları aracılığı ile birer kitapçı mağazası durumuna gelirken, diğer yandan ciddi gazeteler tüm gazete satıcılarına ulaşamamakta ve bu yüzden tiraj kazanamamaktadırlar. Kitapçı vitrinleri ise büyük gazetelerin yayımladıkları kalın, renkli, kültürel değeri olmayan romanlarla dolmaktadır. Kitap artık bir mobilya noktasına varmıştır. aKlın ve renkli kitaplar okunmak için değil, kitaplık rafı süslemek için alınmaktadır .Dağıtım şirketleri de bu ters gelişmeye

yardımcı olmaktadır. Tekelleşmenin giderek tehlikeli boyutlara ulaşması sonucunda kötü yayımlar kaliteli yayımları piyasadan çekilmeğe zorlamıştır. Kültürel değeri olan yapıtları yayımlayan yayınevleri dağıtım sorunu nedeniyle satış yapamadıklarından kapanırken, birkaç tekel giderek tüm yayım piyasasını eline almakta ve paylaşmakta, Anayasadaki basma ve yayma özgürlüğünü kağıt üzerinde bırakmaktadır. Kültürel kalkınmanın ilk adımlarından birisi kitlelere kültürü ulaştırmaktır. Bu nedenle devlet zaman yitirmeden yayım-dağıtım alanına el atmalı ve Basım İlan Kurumu gibi özerk statüye sahip bulunan Yayım Dağıtım Kurumunu bir kamu ekonomik kuruluşu olarak kurmalı ve piyasa koşulları içinde çalışabilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır. Kültüre önem veren hükümet, basım ve yayım özgürlüğünü tam anlamıyla gerçekleştirecek bu önemli adımı atmalı ve Yayım Dağıtım Kurumunu kurmalıdır. Bu düzenleme yapılırken dağıtım alanında devletleştirmeğe gerek yoktur. Diğer şirketlerin yanısıra kurulacak olan bu kuruluş okuru, seçme ve değeri olan yayımı izleme olanağına kavuşuracaktır. Böylece okur kitlesi kendisine ulaştırılan cicili yayımları almak zorunluluğundan kurtulabilecek değerli yayımlarında izleme olanağına kavuşacaktır. Bu aşamada renkli yayımlarla kültür sömürüsü, kültür emperyalizminin ülkeye sızması, kötü malın iyi malı kovması önlenecek ciddi kültür eserleri kitlelere ulaşabilecektir.

Kültür olgusu temelde evrensel, ulusal ve sınıfsal kültürler bütünüdür. Kültür politikaları evrensel boyutlar unutulmadan saptanmalı ve örgütlenme biçimleri buna göre gerçekleştirilmelidir. Önemli olan kültürün özgürce doğması ve gelişmesidir. Toplumsal yaşamı yeniden kurmanın savaşını verenler kültüre çağdaş önemini vermek zorundadırlar. Kültür bir bakıma uygarlıkla eş anlamlıdır. Uygarlık yarışında geri kalmak istemeyen toplumlar kültüre gereken önemi vermek zorundadırlar, aksi durumda kültür emperyalizminden kendilerini kurtaramazlar.

Kemal Cengizkan

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜR POLİTİKASININ
OLUŞMASINDA SANAT ETKENLİĞİ AÇISINDAN
EMEKCİ SINIFLARIN ROLÜ

SARGUT ŞÖLÇÜN

Geniş kitlelerin, emekçi sınıfların yararına ve giderek onların da katılmalarıyla üretilecek sanat (edebiyat) yapıtlarının ve genel olarak böyle bir gelişimin, ulusal-demokratik kültürümüze olabilecek katkılarını ele alacağımız bu bildiriye, soruna şu üç ana noktadan yaklaşacağız: Birincisi, yaşadığımız çağın ışığında, kültür sorununun yeniden yorumlanması gerekliliğidir. Çağdaş yorum, ülkemiz düzeyinde ulusal-demokratik istemlerden ayrı ele alınmaz. Bundan elde edilecek sonuçlar, sanat (edebiyat) üretimi açısından değerlendirilecektir. İkincisi, geleceğin sanatı geniş perspektifinde, ileriye yönelik edebiyatın oluşmasında temel çıkış noktalarının saptanmasıdır. Üçüncüsü, edebiyat sanatının olası ölçüde geniş kitlelere yansıtılmasıyla onların bu alanda etkenlik gösterebilme olanaklarının araştırılmasıdır.

İnsanın doğa güçlerine ve kendi toplumsal birlikteliğinin getirdiği sorunlara karşı verdiği mücadele, onun kültürel gelişimini oluşturur. Çünkü geniş anlamıyla kültür, doğanın ve toplumsal yaşamın insan tarafından işlenmesi ve geliştirilmesidir. Bu gelişim için kültür, aynı zamanda bir karşılıklı ilişkiler ve süreçler sistemidir. Sonuç olarak, kültür ve kültürel gelişme, toplum biçimine, toplumdaki sınıfların üretimine ve üleşime katılma biçimlerine bağlıdır. Başka bir deyişle, her ekonomik toplum biçimi, kendini koruyacak ve yüceltecek kültürünü de birlikte yaratmak zorundadır. Yani kültür sorunu sınıfsaldır. İnsanoglunun estetik etkenlikleri, onun kültürel gelişiminde belirleyici olan alanlardan biridir; dolayısıyla söz konusu etkenliklerin de sınıfsal açıdan değerlendirilmesi zorunluluğu vardır. Sınıflı toplumlarda ileriye yönelik sanat (edebiyat) yapıtları olduğu gibi, toplumsal gelişimi ve değişimi (bilinçli veya bilinçsiz) engelleme çabasında olan sanat (edebiyat) da üretilir.

Rekabetçi kapitalizm, kültürel düzeyi üretim yapısının gerektirdiği aşamaya gelmiş, her yönüyle eğitilmiş bireyler yaratmak savıyla ortaya çıkmıştı. Burjuvazi, binlerce yıllık geçmişe dayanan toplumsal ve bireysel gelişimden sonuna kadar yararlanmağa bakmıştır. Ancak, insanın yaşamını sürdürebilmek için bilgi edinme geriksini, hep burjuva sınıfının açısından görüldüğünden, kendi yapısının gereği, kapitalist toplumda bireylerin gelişmesi çok dengesiz ve eşitsiz olmuştur. Bilgi edinme, geniş kitleler için sınırlandırıldığı halde, sistemin yürütmesinde kültür taşıyıcılığı rolünü üstlenmiş ve belli alanlarda uzmanlaşmış kadroların önündeki olanaklar ise belli koşullar altında ge-

niş tutulmuştur. İşte Batı'da "aydınlar" böyle bir gelişmenin ürünüdürler. Aynı olayın sanat alanında da yansısıyla, tüm insanlığa açık olması gereken bu alan da, bir avuç aydının tekeline girmiştir. Sanat yapıtı üretilebilmek, belli bir bilgi düzeyi gerektirdiğinden, burada söz söyleyemeyecek duruma itilen yine geniş emekçi kitleler olmuştur. Bu kitleler için yapılan sanat (edebiyat) (!), bir eğlence haline getirilmiş; feodalizmin tarih sahnesinden çekilmesiyle geçerliliğini kaybeden dinsel tasarımların yerini, bu kez bu dünyaya dönük yeni yanılsamalar almıştır. Böylece aynı zamanda toplumun bilinçlenme süreci de burjuvazinin denetimi altında tutulmak istenmiştir.

Halkının yarısının okuma-yazma bilmediği Türkiye'de, emekçilerin kültürel düzeylerinin yükseltilmesi ve kültürel iletişim sistemi içinde etken rol oynamaları gibi sorunlara yaklaşım, gelişmiş kapitalist ülkelerdekinden çok daha başka koşullar göz önünde tutularak yapılacaktır. Türkiye'de her şeyden önce burjuva anlamda dahi bir demokrasi sorunu vardır; ekonomik ve siyasal bağımsızlık sorunu vardır. Bilginin ve bunun yanı sıra sanatsal etkenliğin yaygınlaştırılması karşısında direnen burjuvazi dışa bağımlı, güçsüz ve feodal kafalıdır. Buna karşı özellikle 1940'lardan sonra uygulanagelen politikayla yaşamın bütün alanlarında duyarlılığının gelişmesi geniş ölçüde engellenmiş, tutarsız davranışlara itilmiş geniş yığınlar vardır. Dışa bağımlı, geri kapitalizmin nedeni olan yapısal gelişme, kent ile köy arasındaki çelişkiyi keskinleştirmiş, ama iki ayrı yerleşim biriminde yaşayan insanların toplumsal bilinç düzeylerinde pek farklılık göstermemiştir. Hem kent ve hem de köyde yaşayan emekçilerin yaşam koşulları, siyasal, ekonomik, töresel ve tinsel yönden daha da cansızlaştırılmıştır. Son on yıldaki hızla toplumsal gelişmeye karşın, genel olarak Türkiye'de egemen olan kültür, bugün dahi yarı - Asyalı feodal kültürdür. Bu nedenle ulusal benliği kazanmaya yönelik ve demokratik bir kültür politikası açısından, emekçilerin damgasını taşıyan, ileriye dönük sanat (edebiyat) üretimi çok şey ifade eder. Milyonlarca insanın yaşam koşullarının değiştirilmesi için verilen mücadeleye bir katkı niteliğindedir. Çünkü ekonomik ve siyasal baskıdan kurtulma yolundaki bir sanat etkenliği, geleceğin insanının oluşmasında çok önemli bir unsurdur.

Yukarda saydığımız olumsuz yanlara karşın, Türkiye toplumunda aydınlar, halk kitlelerine Batı'da olduğu kadar uzak değillerdir. Bu, yine adı geçen olumsuz gelişmenin sonucudur aynı zamanda. Gelişmiş

kapitalizmde bilgi dağılımından yeteri ölçüde yararlanmış elit katmanların bir azınlığa seslenen sanat etkinliği vardır. Böyle ürünler, gerçekten burjuva kültürünün kendi ivedi gereksinmelerinden doğmuştur. Yalnız oyunun kuralları önceden belli olduğu ve aynı pazar yasalarına bağımlı olduğu için, eleştiri düzeyinden ileri gidilememiş; aydın bunalımını örnekleyen "kaçış edebiyatı" ürünleri sahneye çıkmıştır. Yıllardır Batı kültürünün etkisinde olmamıza karşın, bizde böyle bir gelişmeden söz edilemez. Burjuvazi bizde kendi kültürel egemenliğini sağlayamayacak kadar cılız ve gelenekten yoksun olduğundan, siyasal baskı artmış, ancak sanat alanını küçük burjuva unsurların etkinliği kaplamıştır. Bu, sanatın geniş kitlelere götürülmesi açısından bugünkü aşamada olumlu bir koşuldur. Özellikle son on-onbeş yılın sanat (edebiyat) ürünleri, geleceğin sanatı (edebiyatı) için umut verici bir birikimin kanıtlarıdır. Ancak bu birikim, kaynağı gereği ve de Türkiye'de kapitalizmin gelişmesiyle dışardan gelecek olumsuz etkilere açık bir birikimdir. Yazarın emekçilerle canlı bağlar kuramadığı sürece de bu zayıflığı gösterecektir. Yazarlarımız bugün için, bireysel tutarlılıklarına koşut olarak ileriye yönelik bir estetik çabayı yansıtabilmekte ve yer yer radikal eğilimler gösterebilmekteler. Oysa uzun vadede aynı güçte kalacakları kuşkuludur. Geniş emekçi kitlelerin güvenesi altına sokulmamış sanatımızın (edebiyatımızın) geleceği, gerici, sağlıksız ve sapıtırıcı görüşlerin tehdidi altındadır. Hele böyle görüşler 'ilericilik' maskesiyubugünden filiz vermek için uygun ortam arıyor durumdaysalar, daha da uyanık olmak gerekiyor.

1977'nin Sonbaharında İstanbul'da yapılan "2000 Yılına Doğru Sanatlar" sempozyumunda ilginç (!) görüşler ileri sürüldü. Bunlardan konumuzu ilgilendirmesi açısından biri şöyleydi: İnsan, varlığını koruyabilmesi ve sanatını sürdürebilmesi için, gelecekte teknolojiye karşı mücadele vermek zorundadır. Geleceğin sanatı, insan ile makinenin sentezinden oluşan değişik ve kendine özgü bir sanat olacağı için, sanatın teknolojiyle uyum kurması gereklidir. Özetle söylenmek istenen bu. Çoğumuzun hemen anlayacağı gibi, bu tür görüşler aslında hiç de özgün değil; Batı'da çok söz söylendi bu ve bunun gibi.

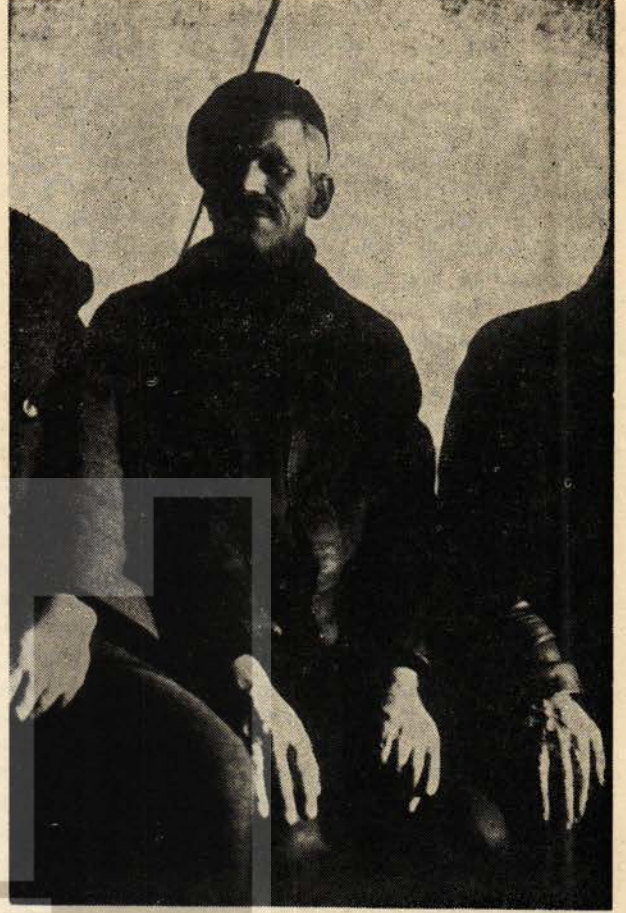
İnsan cansız doğayı işlerken ,yeni bir nesnel dünya üretirken artık bilinçli bir varlıktır. Bu çalışma süreci içinde o, insan olma özelliklerine kavuşmuştur. Bunun kanıtı kendisine yaptığı iş araçlarıdır. En ilkel aletten (taş balta) makineye ve giderek bilgisayarlara dek yaptığı işleyen ve üreten, yani teknik iş araçları, onun bilincinin ürünü olup, insanoğlunun beynine ve ellerine bağımlıdır. İnsanla işlediği nesne (yani doğa) arasındaki ilişkinin sonucu olan teknik ve onun toplumsal yaşama uygulanması (teknoloji), insanın egemenliğinden çıkamaz. Bu egemenlik öyle güçlüdür ki, elindeki teknik olanakların yardımıyla insan -kendini amacına götüren yolda, doğa ve toplum mücadelesinde-, diğer nesnelere üzerinde bile egemenlik kurabilir. Ve nitekim bu egemenlik, teknik ilerledikçe daha gözle

görülür olmuştur. Üretime dolaysız katkıda bulunan insanın yönetmediği toplumlarda, üreten insanın kendi ürettiğine yabancılaşması sonucu doğan çelişkileri göz ardı edebilmek için ,bir makine insan çelişkisi uydurulmuştur. Burada ikinci amaç, duruma evrensel bir geçerlilik kazandırılmaksa da, üreten insanın yönetimde olduğu bir toplumda, insan ile makine, sanat ile teknoloji çelişkisinden söz edilemez. Bu görüş, ileri teknolojiye sahip gelişmiş kapitalist ülkelerde yeşerme ortamı bulmuştur. Ayrıca, söz konusu toplum Türkiye gibi geri bir ülkese, hem bugün ve hem de yarın (aynı toplumsal ve ekonomik düzen içinde) gelişmiş bir teknoloji olamayacağına göre, sanatın teknolojiye karşı mücadele vermesi zaten düşünülemez. Bize Batı'dan ithal edilen bu eğilim, bir hedef şaşırtmacadan başka birşey değildir. Yarının sanatı üzerine düşünmek gerekirse, önce geçmiş ve bugünkü gerçekliği doğru saptamak ve onu benimsemek zorunluluğu vardır.

İnsan nesnel dünyayı değiştirirken yalnız düşünceyle değil ,elleriyle de etkindir. Yaşamı boyunca etkinlik gösterdiği tüm alanlar, onun sanatının da nesnesini oluşturur. Gerek dünyamızdaki ve gerekse ülkemizdeki genel gelişme, insanın hem kafa, hem de kol gücüyle üretime katkıda bulunduğu oranda toplum yaşamında söz sahibi olacağını kanıtlar yöndedir. Bu nedenle verimliliğin kaynağı, yarın estetik alanda da üreten sınıf ve tabakalar olacaktır. Oysa bilgi edinme sorunu, geniş kitlelerin yoluna dikilmiş çok önemli bir engeldir. Türkiye'de emekçi kitlelerin çıkarlarını savunan aydınların yaptıkları edebiyat, geri kapitalist toplum koşulları sonucu, üretken sınıf ve tabakalara ulaşmakta güçlük çekmektedir. Öğrenme olanaklarının çok kısıtlı olması, tüm iyi niyetine karşın, etkin olan bireysel sanat anlayışı, antidemokratik yasalar, çok yüksek kağıt fiyatları, geniş kitlelerde egemen olan feodal beğeni düzeyi, yazarla emekçi sınıflar arasında sıkı bağlar kurulmasına olanak vermemiştir. Geniş kitleler edebiyat alanında" kendilerine sunulanla" yetinmek durumunda kalmışlardır. Batı'da kitle edebiyatı, emekçilerin dikkatini ekonomik ve siyasal mücadele hedeflerinden başka yönlere çekmeyi, onları sanat adına ortaya çıkan yoz yapıtlarla oyalamayı amaçlar. Egemen burjuva kültüründen nasiplerini alamayanlar ucuz aşk romanları, pornografi, uzay hikayeleri ve benzeri yayınlarla çevrili bir dünyada sıkışıp kalmışlardır. Bu tür yayınlar öte yandan onların günlük üretim çalışmasının ağır koşulları ile işyeri dışındaki yaşamlarını belirleyen tekdüzelikten kurtulup, renkli bir yaşama duydukları özlemden beslenirler. Türkiye burjuvazisi bunu dahi yaparken, kitle edebiyatında, çeviriler (foto-roman örneği) ve bol renkli gazetelerden yararlanmağa bakar. Oysa yığınların ekonomik istemlerini görece olarak tatmin edebilmiş Batı'nın yanında, sürekli artan ekonomik dengesizliği, bu tip yayınlarla gözardı edebilmek Türkiye'de kısa vadede bile olanaksız görülüyor. Ülkemizdeki yaşam koşulları nedeniyle, çalışanların renkli yayınla bile uğraşacak olanakları pek yoktur.

Emekçi sınıfların bu edilgen durumuna karşın, kendini işçilerin, tüm çalışanların safında sayan sanatçıların, yazarların önünde duran görev iki yanlıdır. Bir yandan her türlü engelin üstüne giderek kitlelere ulaşmağa çalışmak, öte yandan onların estetik üretime etken olarak katılmalarını sağlamak. Yani bugünün koşulları inisiyatifin aydınların elinde olmasını gerektirir. Bilinir ki, devlet cihazını yanına almadan eğitim sorunu çözülmeyeceği gibi, sanatın (edebiyatın) kitleye yayılması sorununa da kesin bir çözüm getirilemez. Ama nasıl ki sınıf bilincine varılabilmesi için, Türkiye'deki her gelişkin insanın okuma-yazma öğrenmesi beklenmiyorsa; yaşadığımız dönemde de ileriye yönelik sanatsal etkenliğin devletin dolaysız desteğine kavuşacağını sanmak fazla iyimserlik olur. Ancak kararlı bir yazarın, bütün olumsuz deneyimlere karşın, kendilerini "demokratik" olarak lanse eden iktidarlardan bazı istemleri olacaktır. Biz burada bunlardan en önemli ikisine, burjuva kuralları içinde de olsa, demokratik ortamın tüm işlerliği ile oluşturulmasına ve sanatçının (yazarın) toplumsal güvencesinin sağlanmasına değinmekle yetinelim. Bunun dışında yazar, engin bir tarih ve ekonomi bilgisine sahip olmalıdır. Tüm insanlığın, bu arada Anadolu insanının geçmiş ve bugüne kadarki gelişmesi sonucu ortaya çıkan kültürünü yakından tanımak zorundadır. Eski kültür, insanlığın çeşitli sömürü biçimlerinde edindiği deneyimlere dayanır, ancak karşını da içinde getirir. Yazara düşen görev, bu iki zıt bilgi birikimini özümlemek ve kitlelere ulaştırmaktır. Emekçi sınıfların yazın sanatına ilgi duymaları, bugün etkin durumda olan yazarların alacağı tavıra bağlıdır. Emekçilere ezilmelerinin, sömürülmelerinin nedenlerini, anlaşılır, açık ve güçlü bir yolla aktarmak, içinde yaşadığımız düzende sanatçının en önemli görevidir. Bankaların, borsaların, sanayi, ticaretin ve hatta diplomasinin kapalı av alanlarına ışık tutan yazarlar, gelecekteki edebiyatımıza yön vereceklerdir. Çünkü onların yazacağı kitaplar, aynı zamanda, madenlerdeki, fabrikalardaki, tutukevlerindeki, gecekondu mahallelerindeki, hastanelerdeki olayları, okurun düşünme yetisini körelten, onu tembelliğe alıştıran soyut sloganlardan medet ummadan gerçek sanat yapıtına yaraşır güçte ve duyarlılıkta gözler önüne sereceklerdir. Bu amaçla yola çıkan yazarların önünde Türkiye toplumu, yeni içerikler ve yeni biçimler bulmada engin bir kaynaktır. Kitlelerin bilinçlenmesi ve toplumsal yaşamın her alanında söz sahibi olabilmeleri açısından, edebiyatta öğretici (didaktik) niteliklerin ağır basması büyük önem taşır. Şiirde, romanda, hikayede olayların, kişilerin duyguların, düşüncelerin elle tutulur, gözle görülür duruma sokulması için, yapıtlarda "yabancılaşma" kuramı ustalıkla uygulanmalıdır. Böyle derin, inandırıcı biçimde, güçlü bir sanat kaygısıyla, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, her yazar işin üstesinden gelebilir mi? O zaman başka anlatım yollarına başvurmak olanak dışı değildir. Kuruluktan uzak, estetik ölçülerle uyum sağlayabilecek bir röportaj, günlük yaşamın getirdikleriyle

Merter Oral

yapılan kurgu çalışmaları, belgeler, gerçeği insanlara ulaştırma işlevini yerine getirebilirler.

Kendilerine sanata, edebiyata ayıracak zaman bırakılmayan, alın teriyle geçinen insanlar tarafından anlaşılacak ve benimsenmek başarısına, onların anlatım biçimlerini benimseyip zenginleştirmekle ulaşılır. Bu noktada yazar, yine bütün gücüyle çalışacak, bütün yolları deneyecek ve emekçilerin yaşamından uzak kalmama koşullarını araştıracaktır. Hatta ülkemizdeki yoğun işsizliğe karşın, yine de işçilerin, emekçilerin arasında çalışma ve belli bir süre onlar gibi yaşama olanaklarını zorlayacaktır. Onların olaylara bakış açılarını yakından tanıyan ve fakat geliştirebilen, Anadolu halkının geleneklerine yabancı olmayan tutumuyla yazar, eski veya yeni, bilinen veya bilinmeyen araçların somut koşullara en uygun olanını seçebilecektir. Doğaldır ki, ileriye yönelik sanat (edebiyat) üretiminde ağır basacak olan, gelenekselin sınırlarını zorlayan yeni içerikler ve biçimlerdir. Yarının "gerçeği" bugünkünün aynısı olamayacağına göre, yarının "gerçekçiliği" de eskisinden farklı olacak ve bunu yaratış ve yansıtış biçimleri de değişik olacaktır. Bunun bilincinde olan yazar, bazı kavramlara da yeni içerikler kazandırmak amacıyla çalışacaktır. Artık "gerçekçilik" kavramı üzerinde bugüne kadar görülen kısır

tartışmalar olmayacak; "gerçekçi tutum"a giren yazarlar, toplumun çoğunluğunu ilgilendiren sorunlar karşısında, azınlığın dertlerini bir kenara iteceklerdir. Gelecek günler yeni bakış açıları, yeni değerlendirmeler getireceğinden, yazarın yeni yorumlamalara bugünden kendini hazırlaması gereklidir. Geleceğin edebiyatının "gerçekçiliği" ve aynı zamanda başta gelen işlevi, toplumsal yapıdaki karmaşıklıkla nedenleriyle ortaya koymasına ve sorunlara emekçi sınıfların çıkarları açısından çözüm yolları önermesine bağlıdır.

Sanatçı aydın için, halka dönük, geleceğin bireyinin ve düzeninin oluşturulmasına yönelik yapıtlar yaratmak, kuşkusuz ki, özel çabaları ve büyük fedakarlıkları gerektirir. Sınıfsal olarak burjuva kökene sahip olmasa dahi, sanat yapıtı üretecek düzeye gelmesiyle aydın kimliğine bürünen yazar, belli bir süreç kaydetmiş ve bazı alışkanlıklar kazanmıştır. Gerçek bir sanayileşmenin olmadığı, geniş kitlelerin küçük üretimle uğraştığı, bir küçük-burjuvalar ülkesi olan Türkiye'de, bir sanatçıdan eski alışkanlıklarını hemen terk etmesini ve ileriye yönelik gelişmelere ayak uydurmasını beklemek hem yanlış, hem de tarihsel bakımdan olanaksızdır. Bu, bir süreç sorunudur; daha da önemlisi toplumdaki genel siyasal bilinçlenme sorunudur. Ancak şu unutulmamalı ki, emekçi kitlelerin saflarında yer almaya çalışan yazar, bu çabasında yalnız değildir. Emegün değerini yüce bilen tüm örgüt ve çevrelerce desteklenecek; bu onu ister mesleki, ister siyasal düzeyde olsun, örgütlenmeye zorlayacaktır. Gerçi ileriye yönelik sanat üretiminde ilk adımı atacak, çalışan kitlelere elini uzatacak, yani inisiyatifi başta elinde tutan sanatçı aydın olacaktır; ama örgütlenme süreci içinde, kendisini bu aşamaya getirenin aslında işçilerin, emekçilerin toplumu yaşamına ağırlıklarını koyma yönündeki istemleri olduğunu görecektir. Ve anlayacaktır ki, bugün gündemde olan ikinci madde, tüm emekçi sınıfların bizzat edebiyat üretimine katılmalarıdır.

Batı'da kapitalizmin tekelci aşamaya henüz gelmediği dönemlerde işçiler edebiyatlarını bizzat yapıyorlardı. Kapitalist sömürü karşısında duyulan eziklik ortamı içinde, kitle iletişim araçlarının geriliğinin de doğurduğu gereksinimin sonucu olan bu ürünler, bilinçli bir yönelişi gösteren özden uzak olmakla birlikte, insanoğlunun yaşadıklarını dolaysız yansıttığı için inandırıcıydılar ve içlerinde belli bir duyarlık taşıyorlardı. İki dünya savaşı arasındaki Avrupa'da işçilerden, emekçilerden yana edebiyat üretimi daha bir örgütlü, daha bir bilinçli düzeye geldi. Yapıtlar, zengin duyarlığın yanısıra, tarih boyunca kazanılan deneyimlerin getirdiği bir mücadele ruhuna da sahipti. Ne var ki, bu kısa dönemde edebiyat sanatı, geniş kitlelerin etkenliği altına girmeden aydın çevre içinde sıkışıp kaldı. Kızışan sınıf mücadelelerinin yarattığı sıcak ortam, bunun nesnel koşullarını ortadan kaldırmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrası arayışların doğurduğu bunalıma tepki olarak sanatsal kitle kültürünün değişik biçimleri doğdu. İşçi tiyatroları, deneme sahneleri, belgesel edebiyat gibi yönelişlerle ortaya çı-

kan bu gelişmeler, bir bakıma yirmi-otuz yıllık bir geçişin devamıydı. Bu etkenlikler, hem geçmişte ve hem de bugün yaygın bir siyasal hareketle bağ kurma olanağı bulamadıkları için, istenen toplumsal etkinliğe kavuşamadılar. Bugün Batı'da emekçi kitlelerin sanat (edebiyat) alanında etken olması sorunu ortaya atıldığında, "işçi tiyatrosu", "işçi edebiyatı", "sanayi edebiyatı" gibi, içeriği açıklık kazanmamış bazı adlandırmalarla karşılaşılıyor. Burjuva eğitiminden geçmiş, onun düzenini benimsemiş bir yazarın yazdığı fabrika romanları da, devrimci bir içerik ve biçimle sunulan mücadele şiirleri de, bizzat işçilerin kendi yaşamlarından alıntıları içeren ve kendilerinin yazdığı belgesel hikayeler de, "işçi edebiyatı" veya "sanayi edebiyatı" başlıkları altında toplanabilir. Hatta buraya, okurun düşün gücünü zorlamayan, insansız doğanın güzelliklerini anlatan işçi yazarları da ekleyebiliriz. Tüm bu karmaşıklığa karşın, belli bir tarihsel gelişimin sonucu olarak, "işçi edebiyatı" denince akla gelen, işçinin kapitalist üretim ilişkilerinde ağır yaşam koşullarıyla hesaplaşan, onun bunalımlarının nedenlerini arayan, gerek konu ve gerekse biçim yönünden ileriye yönelik edebiyat ürünleridir. Bu durum son tahlilde, tüketim toplumlarında emekçilerin (katılma oranı yüksek olmasa da) kapitalizme karşı yazın sanatı aracılığıyla tavır almalarıdır.

Toplumsal değişim ve gelişimin Batı'ya göre daha hızlı olduğu Türkiye'de, kitleler toplu sanat gösterilerine artık bilinçli bir ilgi duymaktadır. Toplumun bilinçli kesiminin, geleceğe yönelik istemlerine ters düşmeyen sinema ve tiyatro yapıtlarının yanında yer alması, aynı toplu etkenliğin edebiyat alanında da gösterilmesine uygun ortam hazırlamıştır. Tekniğin gelişmesi ve edebiyatın, pazar yasalının egemenliği altında kitlelere ulaşmasıyla, "dinleyici"den "okur"a dönüşen birey, yazın sanatının ürünlerini büyük ölçüde tek başına değerlendirmek durumundadır. Toplu sanat etkenliğinin oluşturabileceği eleştiri ortamından uzaktır. Bu uzaklık, emekçi okur açısından daha da olumsuz bir durum yaratmaktadır. Bu uzaklığı ortadan kaldırmak için, ilk adım aydınlar tarafından atılması gerektiğini söylemiştik. Emekçi okur kendisini yazan yazarı yeğleyecektir. İlk aşamada, geleceğin sanatının (edebiyatının) ne olabileceğini doğru kavrayan ve yapıtlarını bu yönde veren yazarın en yakın destekçisi yine emekçiler olacaktır. Genel olarak sanatın, özel olarak edebiyatın bir işlevi olduğu ve bu işlevin Türkiye somutunda, emekçi sınıfların bilinçlenmesi olduğu benimsenirse, bu düşüncenin yaşama geçirilmesi için atılacak ikinci adım, yazarla emekçinin dolaysız bağ kurmasını sağlamaktır. Bu noktada, yazarların emekçilerle, fabrikalarda veya işyerleri dışında toplanmalarını düzenleyerek edebiyat yapıtlarını birlikte okuyup, üzerinde tartışma yapabilmeye yolları denenebilir. Bugün yaygın (ve ayrıca olumlu) olan "kitap imzalaması" günlerinin ötesinde, yeni üretim ve dağıtım olanakları sağlanmış olur böylece. Sanatçının seslendiği kitleyle karşılıklı gelmesi demek olan bu tür toplantılar, aynı zamanda kitabın kitleye ulaşmasında, kapitalist

pazar yasalarının yarattığı engellere karşı da bir seçektir. Fakat asıl önemli olan, sanatla yaşam, kültürle halk, sanatçı ile emekçi arasındaki kopukluğu ortadan kaldırmak ve kitlelerin yaratıcı gücünü özgür kılmaktır. Böyle toplantılar, bu yolda atılabilecek ilk adımlardır. Bu tür bir bağ kurma şansını elde eden yazara düşen görev ise, artık emekçilerin eleştirilerini ve öğütlerini de gözönüne alarak yazmak olacaktır. Birlikte okuma ve tartışma toplantılarında, kitlelerden gelen önerilerin çoğu "ilkel" olabilir. Bu doğaldır; onları bilgilendirme olanaklarından yararlanmamış düzenin suçudur. Buna karşın onların "ilkelliği", burjuva sanatının yüzeyle kalan duyarlılığı kadar ilkel olamaz; en azından geleceğe yöneliktir, bilgi ve bilinç düzeyinin yükselmesiyle yok olacaktır. Çünkü bu öneriler, yaşamın kendisidir; gerçeğin dolaysız yansımasıdır. Bu toplantılar, toplu edebiyat yapma koşullarının yaratılmasına, geleceğin edebiyatının emekçilerin damgasını taşımasına ve giderek işçilerin, emekçilerin bizzat yazabileceği düzeye gelmelerine başlangıçtır.

Söylediklerimizi özetlersek, üç aşamada oluşan bir etkileşim söz konusudur. Önce yazardan emekçiye, sonra emekçiden yazara yönelik etkilenmenin sonucu olacak bileşim, emekçinin giderek kendi sanatını bizzat üretmesidir. Asıl amaç da budur içinde yaşadığımız toplumsal ve ekonomik düzende, kitlelerin katılımı koşulunu birlikte getiren her çatışma alanı zorluklarla doludur. Bu zorluklar, bireysel fedakarlıkların ötesinde, iki yanlı bir örgütlü çalışmayla bir anlamda geriletilir. Gerek yazarlar ve gerekse emekçiler, kendi (bugünkü koşullar altında) mesleki örgütlerinin yardımıyla bir araya gelirler. Sendika kurslarında, eğitim seminerlerinde bizzat yazarların sunacağı yapıtlar üzerinde söz söyleyecek olanlar, doğaldır ki, başta en bilinçli işçiler ve emekçilerdir. Fabrikalardaki çalışma koşullarının, işyeri dışındaki yaşamların ağır bastığı yapıtlarla kamu oyunu aydınlatma daha etkin olacaktır. Böylece dar çevrelerde başlayan yeni sanat hareketleri, giderek daha geniş kitlelerin ilgisini çeke-

Kemal Cengizkan

cektir. O zaman, bu eylemlerin süreklilik kazanabilmesi için, ikinci aşamadaki örgütlenmeyle fabrikalarda, işyerlerinde, gecekondular mahallelerinde çalışma grupları kurulabilecektir.

Birlikte toplantılar sırasında (ülkemizde çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun sınıfsal kökeni açısından), sanatın (edebiyatın) kent ile köy, işçi ile köylü arasında yapacağı aracılık rolünün önemi açıkça ortaya çıkacaktır. Bu toplantıların sonucu olacak ilerici sanat ürünleri, emekçi sınıfları saran yoz kültüre karşı bir direniş kaynağı, bir seçenek niteliğinde olmalıdır. Toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olan estetik etkinliğin aydınların tekelinden çıkmasıyla, kitlelerin bilinçlenme süreci hızlanacak; örgütsüz veya örgütlü-edilgen kitleye yönelik çalışmalar, gerici güçlerin tam egemenlik sağlayamadığı tek alan sanat (edebiyat) alanında olacağından, emekçilerin tavır alması zor değildir. Üretimde bulunan insan yaşadıklarını, deneyimlerini yazarak, onlara bir anlamda sahip çıkacak ve bu durum onun sınıf bilincinin gelişmesi açısından belli bir aşama olacaktır.

Bütün bu çalışmaların, sanatçı ve emekçi örgütleriyle sınırlı kalmayacağı açıktır. Edebiyat sanatının emekçi sınıflardan yana tavır alması ve estetik etkinliğin bu alanında en büyük payın halka ait olması yolunda gösterilecek çabaların tüm demokratik kuruluşlarca da desteklenmesi gerekir. Bir başka önemli nokta da, bu tür toplu sanat üretiminin ülke sınırlarıyla sınırlanamayacağıdır. Çok iyi bilinir ki, yirmibirinci yüzyılı karşılamaya hazırlanan bilinçli insanlık için artık doyurucu olmayan burjuva kültürü tümüyle de yadsınmaz. Aynı kural halkımız için de geçerlidir. Üstelik bizde, kültüründen söz edilecek bir burjuvazi olmadığından, isteristemez dışarıya yönelinecek ve bu kültürün ileriye dönük sanat üretimine engel olmayan ürünlerinden sonuna kadar yararlanılacaktır. Ancak bu yöneliş, tüm insanlığın bugüne kadar elde ettiği deneyimlerden dersler çıkarma ve bugün insan sömürüsüne dayanmayan kültürlerle yakın ilişki kurma temelleri üzerinde, eşit düzeyde bir alış-veriş olacaktır. Bu sağlandıktan sonradır ki, Türkiye'de yaratılan sanat ürünlerine de "evrenselliğin" kapıları açılabilir.

1. YIL CİLDİMİZ

Dergimizin ilk on iki sayısından oluşan ciltlerimiz hazırlanmış bulunmaktadır. Özenle yapılan ciltlerin ederi 150 liradır. Okurlarımız, birinci yıl cildini Ankara'da TOP-LUM KİTABEVİ'nden, İstanbul'da GE-DA'dan sağlayabilir. Dileyen okurlarımız da (P.K. 387 - Kızılay, Ankara) adresine mektupla başvurup, cilt ederi olan 150 lirayı havale ettiklerini bildirerek, doğrudan doğruya dergimizden isteyebilirler. Postayla gönderdiğimiz cildin posta masrafı dergimizce ödenecektir.

DEVİRİMCİ HAREKET VE YAZAR

İ. MERT BAŞAT

1. YAZARIN GENEL KONUMU :

Yazar, toplumun diğer üyelerinden ayrı bir yaratık değildir. Genel olarak çağının ve özel olarak da toplumunun objektif koşulları içinde devinen, sınıfsal konumu, çevresel ve toplumsal ilişkileri, bilgisi, dünya görüşü, ideolojik bilinçliliği ve yeteneğinin, genel ve özel çelişkilerinin yumağında karakterize olan yazarın (sanatçının) toplumsal planda ayrıcalığı kendinden değil, kullandığı silahtan kaynaklanmaktadır. Bu ise özünde, sınıflar gerçeği içinde duygu ve tavırları oluşan ve bu duygular - tavırlar ağı değişim gösteren in-lara, kitlelere, yazarın belli yaklaşımlarını imgeler aracılığıyla çok kısa yoldan aktarabilmesi olanağıdır. Bu yolla, yani imgeler aracılığıyla karmaşık çelişkiler ağını ve kat kat örtüler altındaki gerçekleri insanlara direkt yoldan, net olarak aktarmak ya da yalın gerçekleri bile karmaşık kılmak olanağıdır söz konusu olan. Yazar, kendi sübjektif bilincinde amacını nasıl değerlendirmiş olursa olsun kullandığı silah nedeniyle kaleminin gölgesi sınıflar savaşına mutlaka yansımaktadır. Bu yansıma, tek tek kişilere olan yansımanın eklektik toplamından ibaret değildir; bu iletişim, başka kalemlerin iletişimleriyle olduğu kadar çok yönlü sınıflar savaşının diğer öğeleriyle de diyalektik bir etkileşim içinde anlam kazanmakta, duygular belli sınıfsal tavırlar doğrultusunda sistemleşmekte, nitelik değişti rip kitleselleşmekte ve sınıflar savaşında kitlelerin maddi gücüne kaynaklık eden öğelerden biri olmaktadır. Açıktır ki bu silah, çok güçlü ve güçlü olduğu kadar da, doğru kullanılmaması durumunda, tehlikeli bir silahtır. Karşı devrimciler bu silahı kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda alabildiğine kullanmakta, kitlelerin devrimci kalkınışını bölmek, pasifize etmek ve karşı devrimci sınıfların kuyruğuna takabilmek için onları amansız ve çok yönlü bir bombardıman altında tutmaktadırlar. Bu bombardımandan kitleler kadar, pek çok yazarın da etkilendiğini görmemek olanaksızdır; içlerinde çok sayıda "yetenekli", hatta adları soyut bir söyleyişle "ilerici"ye, "devrimci"ye çıkmış, açık-seçik küçük burjuva ideolojisi içindeki yazarlar olsun, oportünizmin her türlü bataklıklarında debelelenen yazarlar olsun, sınıflar savaşının kendi algılayabildikleri iniş çıkışlarına göre ve karşı devrimci taktiklerinin zigzaglarına göre yalpalamaktadırlar. Bir kesim ise, sübjektif niyet ve çabaları ne kadar militan proleter devrimci tavrı doğrultusunda olursa olsun, ideolojik yetersizlikleri nedeniyle marksizm-leninizm teorisi ve pratiği ile bütünleşemedikleri için marksist - ne son çözümlemede karşı-devrimcilerin çıkarlarına

yarar getirecek biçimde kullanılmaktadırlar. Yazarlar leninist sözlerle oluşan görünümde içinde bu silahı içinde bir başka kesimi ise, proleter devrimci olmayan ve bu kılıfa bürünme çabası içine de girmeyen, ama yalpalamalarını en aza indirebilmiş, kalemini erişebildiği irili ufaklı gerçeklerin açıklanmasına yöneltebilmiş tutarlı bir yurtsever, antiemperyalist-anti-faşist tavrı koyan ve sürdüren yazarlar oluşturmaktadır. Bu görünüm içinde, yazar olarak sahibolduğu silahtan en bilinçli, doğru ve etkin biçimde kullanmak zorunda bulunan ve görevi de yazarlıkları ya da yapıtları ile bitmeyen kişiler, proleter devrimci yazarlardır. Gerçek devrimci yazarlar, marksizm-leninizmin eylem kılavuzluğu altında, doğru devrimci hareketle organik bütünleşme içinde, bir yandan kitleler üzerindeki karşı devrimci bombardımanı kırmak ve izlerini silmek; bir yandan kitlelere devrimci bombardımanı yöneltmek, biricik kurtuluş yolunu imgeler aracılığıyla yineleyerek göstermek, onları diri tutmak ve kitleleri devrimci savaşındaki sınıfsal konum ve görevleri çerçevesinde, proleter devrimci hareket doğrultusunda duygu ve tavır bütünlüklerini oluşturarak devrimci harekete sevk etmek için sürekli bir çaba içinde bulunmak zorundadırlar. Proleter devrimci yazarlar için iş bununla bitmemektedir kuşkusuz. Devrimci ve karşı devrimci saflar arasında yalpalayan yazarların devrimci rota koşutunda yedeklenmelerini sağlamak; her türlü oportünist ve her türlü revizyonist yazarları açmazsızca teşhir etmek ve bu yazarların gerek saflarda yarattığı kargaşalığı, gerekse kitlelere yansıyan olumsuzluklarını gidermek; gerçekleri yazma görevini üstlenmiş her yazar üzerinde derece derece etkisini duyuran yasal, ekonomik ve zorbalık önlemleriyle örülen baskı ağında gedikler açıp parçalamak; tüm yazarların ekonomik ve demokratik haklarının kazanılması çabalarında önder olmak; devrimci örgütler ağını geliştirmek için yazarlar planında da örgütlenme görevlerini yapmak; yeni yetişen yazarlara yol gösterici ve eğitici olarak sahip çıkmak ve tüm bunların yanında da salt yazar olarak, salt sanatçı olarak etkinliklerini toplumun tüm sınıf ve tabakalarına karşı arttırmak üzere bilgi, kültür ve yeteneklerini sürekli geliştirmeye çabalamak..., yine devrimci yazarların omuzlamak zorunda oldukları işlerdir.

Sonuç olarak, yazarların genel konumlarını ve bu konumlarındaki değişimi, yaşadıkları çağın ve toplumun objektif koşulları, sınıfsal konumları, ideolojik tutarlılıkları ve yeterlilikleri ile, tüm boyutlarıyla proleter devrimci hareketin etkinliği belirlemektedir.

*

2. DEVRİMCİ TEORİ VE PRATİK

Yazarların konularını sınıflar savaşı gerçeğinin belirlediğine, yapıtlarının, ideolojisini taşıdıkları sınıf eğilim ve çıkarlarını yansıttığına ve yazarın kendisi istese de istemese de kaleminin son çözümlemede ya karşı devrimcilere ya da devrimci harekete hizmet etmiş olacağına değindik. Bu noktada, devrimcilik iddiasındaki yazar için bir ön koşul çıkmaktadır karşımıza; devrimci teoriyi kavrayıp-sindirmek. Bu olmadan, bırakalım "değiştirme"yi, yaşamın kendisi yansıtılamaz bile. Bu olmadan, yani yaşamın mekanizması bilinmeden, "bu mekanizmanın başlıca zembereklerinden olan" sınıflar savaşı gerçeği kavranılmadan ister kuşların uçuşuna dair, ister devrime dair, ister bir kadınla bir erkeğin sevişmesine dair olsun, ne kadar "üstadaç" kalem sallanırsa sallansın, devrimci bir yapıt konulamaz ortaya. Devrimci teoriyi kavramamış, ideolojik tutarlılığı olmayan bir yazar, er veya geç, bir gün kendini yanlış, sapkın yerlerde bulur; bu sapkınlık ise yalnız yazarın kişisel konumunda değil, kalıcı biçimde yapıtında da sırtır. Marksizm-leninizmi kavrayıp sindirmek ise özünde, açıktır ki, devrimci hareketin içinde yeralmaya, pratikle bütünleşmeye bağlıdır. Bu ön koşuldan sonra, öncelikle iki temel konu gündemdedir devrimci yazar için ;birincisi, devrimci harekete katılmak, evet; ama doğru devrimci harekete erişmek ve burada saf tutmak; ikinci ise, sonuna kadar doğru devrimci rotayı izlemeyi başarabilmek. Ancak bu süreç içinde bir yazarın gerçek devrimci yazar konumuna doğru ilerlemesi, giderek erginleşen devrimci yapıtlar ortaya koyabilmesi şanslı vardır.

Kuşkusuz devrimci teori-pratikte devrimci yazarın alışverişi, genel planda bile, burada bitmemektedir. Devrimci yapıtların yaratılması her ne kadar kaba anlamıyla devrimci eylem demekse de, "soyut" devrimci eylemin (yapıtın) çok yönlü devrimci hareketin bir boyutu, somut ve uyumlu bir parçası haline gelmesi gerekmektedir. Bu ise, bir yandan, yazarın yapıtını devrimci hareketin somut ve doğru devrimci adımı-nın isterlerine koşut olarak üretebilmesine, bir yandan da yapıtın iletimi amaçlanan toplum kesimi veya kesimlerine iletişim araçlarına bindirilerek ulaştırılmasına bağlıdır. Bu nokta, yani devrimci yapıtın yayılması, gerçekten eylemsel niteliğine kavuşturulması noktası, yazar kadar, hatta daha fazla, devrimci hareketi siyasi planda yönlendirenlerin de sorumluluğundadır.

Devrimci yazarlarla devrimci teori ve pratiğin genel plandaki bir diğer alışverişi noktası, devrimci harekete sızan karşı devrimci ideolojiler, sapmalar ve sapma eğilimleridir. Bu noktanın önemi bir kaç açıda belirmektedir; devrimci yazar, öncelikle, devrimci hareketin herhangi bir üyesi olarak, her tür oportünizm ve revizyonizmle, reformizmle, sosyal şövenizmle ve benzeri karşı devrimci etki ve eğilimler ile savaşıacaktır. İkinci olarak, doğrudan, her türlü karşı devrimci ideolojilerin etkisini taşıyan, sapma içindeki yazarların üzerine kalemiyle yürüyerek acımasızca teş-

hir edecek ve bu kalemleri etkisiz kılmak savaşını üstlenecektir. Üçüncü olarak devrimci yazar, kendini diri tutmak, kendinde belirebilecek sapma eğilimlerini giderebilmek için savaşıacaktır. Bunların dışında devrimci yazar, içinde yer aldığı, doğru devrimci siyasi rota izleyen devrimci hareketten salt yazarlık konumu nedeniyle yönelebilecek yanlış eğilimlerin giderilmesinde doğrudan kendisi de çaba harcayacaktır.

Burada, oportünizm, revizyonizm, reformizm, sosyal şövenizm, popülizm ve benzeri hususlar üzerinde durmak, gerek üstlendiğim konunun, gerekse ayrılan zamanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak, somut olarak görülen ve devrimci yazarlar için ivedilik taşıyan bir kaç noktaya çok kısa olarak değinmek istiyorum:

— Her "yeni" olan, proleter devrimci hareketten yana değildir. Ülkemizde ilericilik, devrimcilik kisvesi altında bir takım yenilikçilik budalaları, birer putçuk isim olarak şimdiye kadar at oynatabilmeyi ve gerek okuyucuya, gerekse çok daha önemli olarak yeni yetişen yazarlara olumsuz etkiler aktarabilmeyi başarmışlardır.

— Yıllardır adı devrimciye çıkmış bir takım "ün-lü" yazarlar devrimci sanat ve yazın dergilerinde açığa anti-marksist savlar ve görüşler işleyebilmekte, salt "ünleri" nedeniyle bunlara göz yumulabilmektedir.

— Görebildiğimiz kadarıyla, devrimci sanat ve yazın organlarında, zümre ve çevre zihniyeti ve küçük burjuva dargınlık-kırgınlıklarıyla körüklenen kulüp taraftarlığı tavrı hâlâ sürmektedir.

— Somut sorunların tartışılması yerine, bireysel tavırlı kısır polemikler ağır basmaktadır.

— Bulanık ve yanlış görüşlü yazarların yol açtığı olumsuzlukların giderilmesi için gerekli eleştirel tavır, devrimci yazarların tümünce bir görev olarak benimsememiş gözükmektedir.

— Bugünkü devrimci yazın ve sanat, genel görünümüyle, bugünkü devrimci hareketin gerisinde kalmıştır. Devrimci hareketle devrimci yazar bütünleşmemiştir. Devrimci hareketin siyasi kadrolarını oluşturan kimi arkadaşların, kültür ve sanatı, giderek devrimci yazarları küçümseyen bazı tutumları olabilmektedir. Ancak sanatçı ve yazarların da hem bu eğilimleri eleştirmek ve kendilerine özeleştirici yöneltmek hem de devrimci hareketle tam bir organik bütünleşme içine girmek için daha yoğun bir çaba göstermeleri gerekmektedir.

— Devrimci sanat ve yazın alanındaki hastalıkların, devrimci hareketteki hastalıklara oranla daha çok olması, başlıca kaynağını, devrimci yapıtların devrimci eyleme dönüştürülememesinden, kitlelere iletilememesinden ve yazarın kitlelerle bütünleşmemesinden almaktadır. Bu soruna gerek devrimci hareketin siyasi kadroları, gerekse yazarlar hızla geliştirilen çözümler getirmek zorundadırlar.

Sonuç olarak, devrimci teori olmadan devrimci pratiğin olamayacağı gerçeği, devrimci yazın alanın-

da da geçerlidir. Ve devrimci yazarlar, doğru devrimci hareketle bütünleşmek, devrim öncesinde de, devrimci dönüşümde de, devrim sonrasında, sosyalist toplumun kuruluşu ve giderek yeni insanın oluşulmasında da en bilgili ve diri, uyanık devrimciler arasında yer almak zorundadırlar.

Yinelemeliyiz; doğru devrimci militan tavrından ayrı bir sanatçı ve yazar tavrı olamaz.

*

3. ULUSAL VE DEMOKRATİK KÜLTÜR :

Proleter devrimci yazarın, doğru ve somut devrimci adım koşutunda yer almak zorunda bulunduğuna değinmiştik. Bu, devrimci hareket içinde yazarın ayağını yerden kesmemesi demektir. Yazar, ne kitlelerin gerisinde kalacak ve halk da koparak dalkavukluğu yapacak ne de kitlelerden ve somut devrimci adımdan koparak bugünün temel sorunlarını görmezden gelip yarının temel sorunlarını bugünden baş köşeye oturtacaktır. Bunu söylemek, marksizm-leninizmin ereğini yalnız siyasi ve ekonomik değişikliklerle sınırlamak değildir; aksine marksizm leninizm, insanı değiştirmek, insanda da devrim yapmak ereğini güçlü biçimde taşımaktadır. Ne ki bunun yolu, ayağımızı yere basmayı gerektiren bir yoldur. Türkiye'de devrimci adım, anti emperyalist, anti oligarşik, demokratik halk devrimidir. Devrimci yazar da işlevini somutça, bu adıma hizmet eder biçimde, bilinçle kullanmak zorundadır. Devrimci yazar, karşı devrimci kültürlerle, oportünist, anarşist ve şövenist kültürlerle, edilgin küçük burjuva kültürlerle savaşmak, bunların kitleler üzerindeki izlerini gidermek ve somut, ulusal içerikli, demokratik nitelikli kültür öğelerini açığa çıkarıp oluşturarak devrimci hareketin emrinde kitlelere yaymak zorundadır.

Diğer arkadaşlar, ulusal ve demokratik kültür kavramını açan ve işleyen görüşlerini tartışmaya açık biçimde getirmekte olduklarından, burada, bu konuya girmiyorum. Ancak, devrimci yazarın ulusal ve demokratik kültürün oluşturulması açısından dikkatleri bazı noktalara çekmek istiyorum;

— Proletarya için, ya da işçiler için, köylüler için, küçük burjuvalar için özel, ayrı sanat ve yazın yoktur. Bununla birlikte, bu devrimci doğrunun yanlış yorumu, ulusal ve demokratik kültürü, karşı devrimci kültürün kuyruğuna takmak tehlikesini taşır.

— Proleter devrimci hareket, insan düşüncesinin elde ettiği en üstün kazançların, tüm insanlık kültür ve kalıntının ve özel olarak da dünya devrimci kültürünün doğal mirasçısıdır. Ancak sorun, bu kalıtın doğru devrimci yorumla kullanımı, bu kalıtdaki ilerici öğelerin ulusal ve demokratik kültür hazinesine aktarılacak ülkenin somut koşullarında ısınan devrimci potadan, kitlelere yayılmasıdır. Bu potadan geçmeksizin, başka toplumların başka çağların, başka sınıfların kül-

türlerinin ilerici öğelerinden derlenmiş kalıta, kitlelerin el koyması olanaksızdır.

— Emperyalist aşamada, hiç bir kültür gerçek anlamda "ulusal" olarak belirlenemez ve sınıflar gerçeği dışında, burjuva anlamda toplumu kavrayan bir ulusal kültür anlayışı ortaya sürülemez.

Ulusal ve demokratik kültürün oluşturulmasında devrimci yazarların temel işlevleri, başlıca dört boyut da toparlanmaktadır :

. Emperyalist kültürle, karşı devrimci sınıfların yaydıkları ve yerleştirmeye çabaladıkları gerici kültürle, şövenist kültürle savaşmak (ki bu, özünde ideolojik savaştır) ve bu kültürlerin, henüz oluş halindeki ulusal-demokratik kültürü etki ve kontrolleri altına alarak soysuzlaştırmaları tehlikesine karşı durmak;

. Gerek tüm insanlık kültürünün kalıtını, gerekse halk kültürünün içinde bulunan ilerici, azımlı, kavgaçı, ulusal ve demokratik özleri barındıran kültür kalıtını sosyalist eleştirel tavırla araştırıp-inceleyerek açığa çıkarmak;

. Bu kültür öğelerini, bir yandan devrimci sınıf ve tabakaların demokratik mücadelelerinin, bir yandan da proleter devrimci hareketin oluşturduğu diri, kavgaçı kültür öğeleriyle devrimci hareketin potasında çiftleştirerek işçi sınıfının ideolojik yönetici damgası ile hem devrimci harekete, hem kitlelere yaymak ve bu kültürün giderek kitlelerin kendi kültürü haline gelmesine çalışmak;

. Oluşturulan ulusal ve demokratik kültürün dünya sosyalist kültürü ile ve dünya halklarının demokrasi kültürü ile dirsek temasında olmasına, dünya devrimci kültürüyle birlikte gelişme ve zenginleşmeyi sağlayacak ilişkiler içinde bulunmasına çabalamak.

*

4. KARŞI DEVRİMCI GÜÇLER :

Devrimci yazarların bugünkü temel görevlerinden biri, yalnızca karşı devrimci kültürlerle savaşmak değil, aynı zamanda kitleleri emperyalizme, oligarşiye ve faşizme karşı savaşa yöneltmektir. Bugün karşı devrimci güçlerin faşist baskıları, kitlelerin somut gerçeğidir. Faşizme karşı yorulmak bilmeden, somut durumlardan hareketle her türlü araca başvurularak yürütülecek geniş kapsamlı çabalarda ve bu çabaların en olası genişlikte tabana yayılmasında devrimci yazarlara büyük görevler düşmektedir. Bu görevler ne "kahrolsun"lu sloganları yinelemekten, ne de halkın ve proleter devrimcilerinin çektikleri acıları dile getirmekten ibarettir. Devrimci yazarlar, haksızlıkları, alçaklıkları gözler önüne sermekle yetinemezler; görevlerini burada bitirip, soyut biçimde faşizmi ve karşı devrimci güçleri yenme göreviyle okurlarını başbaşa bırakamazlar. Okuyucularda ve yığınlarda yaratılan öfke ve acıma duyguları devrimci ideolojik öze kavuştu-

rulmadıkça, kitlelere kurtuluş yolu gösterilmedikçe, bu duygular sistemleştirilerek kitlesel ve sürekli kılınmadıkça, en gerekli anlarda ve kolayca yok olup yitmiş olabilirler. Devrimci yazarlar, ileride üzerinde ayrıca duracağımız gibi, gerçekleri çırtlıçplak etmek, faşizmin, emperyalizmin ve tüm karşı devrimci güçlerin somut imgelerle anatomisini çizmek, abartılmış görüntülerinin altındaki gerçek yapılarını, güçlerini ve güçsüzlüklerini göstermek, gerek diğer yazarlar, gerekse kitleler üzerindeki yalınlığı silmek, kurtuluş yolunu ve bu sonucu sağlamada kendi güçlerini anlatmak, umut vermek, diri tutmak ve giderek artan unsurların yabancılaşmadan arındırılma ve proleter devrimci ideolojiyle silahlandırılmalarına katkıda bulunmak zorundadırlar.

*

5. DEVRİMCİ CEPHE :

Bugün proleter devrimci yazarların temel görevlerinden biri de, devrimci cephenin bir boyutunu, ulusal ve demokratik kültür cephesini oluşturmak ve işçi sınıfı ideolojisinin önderliği altında sokmaktır. Unutmamalıyız ki, gerek emperyalizme ve faşizmin zorbalıklarına, gerekse üretim araçlarındaki özel mülkiyetin her yola başvuruyla karanlık, kirli yollardan korunup -gürbüzleştirilmesine, yolsuzluklara, anti-demokratik baskılara, kitlelerin demokratik haklarının tanınmamasına..., karşı çıkan insanlar ve yazarlar, devrimci konumda olmayan sınıf ve tabakalar içinde de bulunabilmektedir. Kendi kuruluşlarının koşullarını, halkın kurtarılması ve çağdaş bir toplumun kurulmasının genel koşulları sanan ve sınıfsal konumlarının pratikte ittiği açmazda düşünce ve yazın planında düşen küçük burjuva yazarları da doğru devrimci yaklaşım ve devrimci çalışma tarzı ile büyük ölçüde ulusal ve demokratik kültür cephesine sevk etmek olanaklıdır. Bütün bu unsurlar, faşist anti-demokratik ve ekonomik baskıların yazarlar üzerinde eskidenberi nasıl yoğunlaştırıldığını somut olarak görmekteyiz. Ne sekter, ne de uzlaşmacı, teslimiyetçi olmayan, ilkeli birlik esasına dayanan bir yaklaşım, proleter devrimci ideolojinin önderliği altında, çeşitli hastalıkları barındıran devrimci fraksiyonların da verimli biçimde karşı devrimci unsurlara karşı ulusal ve demokratik kültür savaşında yer almaları olanaklıdır. Ve proleter devrimci ideolojinin yönetiminde bütün ilerici, antifaşist, demokratik ve devrimci güçleri kapsayan kültür cephesinin oluşturulması zorunludur. Tüm yazarlar bilmediler ki, Brecht'in deyişiyle "aynı zorba saldırlar, ekmeği aldığı gibi, şiiri de alır halkın elinden". Proleter devrimci yazarlar bu cephenin kurulmasında etkin rol oynamak zorundadırlar; gerek karşı devrimci güçlerle ve bunların kitlelere yaydıkları karşı devrimci kültürle savaşta, gerekse ulusal ve demokratik devrimci kültürünün oluşturulması ve kitlelere yayılmasında, cephede yer alan tüm unsurlara, tüm yazarlara yol gösterici olmak, dayanışmanın ki-

Merter Oral

lidini ve cephenin nabzını ellerinde tutmakla yükümlüdürler. Proleter devrimci yazarlar, aynı zamanda hem devrimci sınıf ve tabakaların demokratik ve ulusal içerikli sorun ve taleplerinde, hem de tüm diğer yazarların demokratik haklarına ilişkin taleplerinde başı çekmek, tutarlı, dirençli, yılmaz öncüler olmak görevini de üstlenmelidirler.

Devrimci kültür cephesinin oluşturulması, kuşkusuz, salt proleter devrimci yazarların subjektif niyet ve çabalarına bağlı bulunmaktadırlar. Bunun için ayrıca, sınıflar savaşının elverişli konjonktürü kadar, proleter devrimci hareketin siyasi planda devrimci cepheyi oluşturmadan izlediği ve katettiği yol da büyük önem taşımaktadır.

*

6. ÇALIŞMA BİÇİMİ :

Proleter devrimci yazarların çalışma biçimlerinin temelini, "kitleler içinde çalışma" ilkesi oluşturur. Kuşkusuz bu, söylenişindeki kadar yalın ve "ha deyince" başarılı olacak bir iş değildir. Yazarla kitleler arasında diyalektik bir etkileşim, karşılıklı biçimleme ve giderek bütünleşip kaynaşma sürecidir sözkonusu olan. Yani, ne yazarın yaklaşımlarının mekanik olarak kitlelere aktarılması, ne de yazarın, kitlelerin duygu ve düşüncelerinin karmaşasında sınırlanıp kalmasıdır. Yazarın kitlelerle alış-veriş içine girmemesi, devrimci yaklaşımlarının kitleler üzerinde gerekli etkiyi sağlamaması ve kitlelerden kopuk yazarın ister istemez sağ veya sol sapmalar içine girmesiyle sonuçlanacaktır. Yazar, kitlelerin ne gerisinde, ne de çok önünde olmaksızın, kitlelerin bir karşı önünde yer alarak sürdürmelidir eylemini. Yaşayan kültürün oluşturulmasına katılmalı ve kendisi de yaşayan kültürün bir parçası olmalıdır.

Kitlelerin duygularında, düşüncelerinde, tavırlarına yön veren moral kavrayışlarında her ne kadar ilericici, kavgacı, gürbüzleşebilir demokrat öğeler varsa da daha önemli olarak karşı devrimci bombardımanın geniş izleri de vardır. Unutulmamalıdır ki ülkemizde, kitleler planında özellikle önem taşıyan bir nokta, üretim ilişkilerindeki feodal kalıntılarla kıyaslanamayacak düzeyde, üstyapıdaki kültürel çerçevedeki feodal yapının güçlülüğüdür.

Yazar ve yapıtlarıyla, kitlelerin bütünleşmesi sürecinde karşılıklı olarak her türlü yabancılaşma belirtilerinin ve gerici kültür öğelerinin yok edilmesi, ulusal ve demokratik kültür öğelerinin, kesintisiz bir devrimci kültür oluşumu içindeki evresini tamamlamaya yönelmesi için, yazarın ayrıca özel bir süreci, ağır, yorucu, sabırlı bir kendini baştan yaratma sürecini de azimle yaşaması gerekmektedir. Ve devrimci yazarın kitlelerle bütünleşerek sürdüreceği görevi, sosyalist devrimde ve sonrasında da kesintisiz olarak, gerçek sanat ve yazının, kitlelerin sanatın, yani "geniş kitlelerin yaratımına katıldığı ve bu yaratıdan etkilenildiği" evrelere, yeni insanın yaradılışına doğru sürüp gidecektir.

Devrimci yazarın çalışma biçiminin bu temel ilkesi, çalışma biçiminin diğer ilkeleriyle de bütünleşmek zorundadır. Bugünün somut koşulları altında geçerlik taşıyan bu ilkelere de kısaca değinmek istiyorum;

— Devrimci yazarların kitlelerle bütünleşmesi, bireysel nitelikteki girişimler biçiminde değildir. Çalışma, ekip çalışması, kadrolaşma ve örgütlenme-örgütlenme ilkeleriyle birlikte yürütülmelidir. Bu noktada ise, yazarın temel görevlerinden biri daha gündeme gelmektedir, bu da, devrimci yazarın örgütsel görevleridir. Proletaryanın devrimci siyasi örgütü, sayıları yüzleri bulabilen irili-ufaklı, temel ve yan önemde örgütlerin oluşturduğu örgütler ağına dayanarak yürü-

yecek ve devrimi başaracaktır. İşte devrimci yazarların temel görevlerinden biri, kültür, sanat ve yazın alanındaki örgütlenme ve örgütlemelerle, mevcut örgütleri de yedekleyerek, yönetsel kontrolleri altına alarak bu devrimci örgütler ağının dokunmasına katılmak, bu ağı bütünleşme süreci içinde alabildiğine yaymağa, geliştirmeğe çalışmaktır.

— Devrimci yazarın karşısına dikilen güçlükler arasında, somut iki olgu da yer almaktadır: Bunlardan ilki, getirdiği teknolojik olanaklardır. İkinci olgu ise, devrimci yazarın boğmağa çalışan zorbalıkların, anti-demokratik uygulamaların, ekonomik ablukaların yanısıra, karşı devrimci güçlerin kitle iletişim araçlarıyla, bu teknolojik araçları ve teknolojik olanaklar üzerindeki yoğun kontrolüdür. Proleter devrimci yazar bu kısaca karşı yılmadan direnmenin, diğer yazarların ekonomik ve demokratik hak ve taleplerinin savunuculuğunu yüklenmenin, karşı devrimci güçlerle her alanda kavga vermenin yanısıra, kendi kitle iletişim araçlarını geliştirmeli, diğer kitle iletişim araçlarından ve teknolojinin getirdiği güçlü olanaklardan fırsat bulduğu her durumda yararlanmalı, bu araçları elverdiğince kullanmanın yollarını bulup geliştirmelidir; tek koşulla, ilke ve görüşlerimizde ödün vermemek koşuluyla.

— Devrimci yazar, tüm çalışmaları arasında, yeni, yetişmekte bulunan yazarlara yol gösterici, hâttâ eğitici bir tavır göstermeli, özellikle işçi ve köylüler arasından belirebilecek gençlerle yakından ilgilenmeli, yetişmelerinde doğrudan görev almalıdır.

7. GERÇEKLERİN AÇIKLANMASI :

Yazarların temel görevlerinden biri de, bıkmadan, yorulmadan, gerçekleri açıklamaktır ve yazarın elinde tuttuğu silah, bu noktada büyük bir güç taşımaktadır. Kitleler karmaşık gerçekleri ve çelişkiler ağını kolay kolay göremezler; asıl önemlisi, karşı devrimci bombardıman, en yalın gerçekleri bile sirk aynalarından yansıtmaktadır kitlelere; en yalın gerçekleri bile çarpıtılmış, örtüler altına alınmış, devindikleri süreçten soyutlanıp, koparılarak aktarılmış ya da tümüyle gizlenmeğe çalışılmıştır. Karşı devrimci güçler, sanat ve yazının, teknolojik olanaklarla yığın-sallaştırılmasında ayrıca bir kazanç kaynağı da görmüşlerdir. Sanat ve yazını "afyon olarak çoğaltmanın yarar ve kazanç olanaklarını" bilinçle değerlendirmektedirler. Karşı devrimci yazarlar ve son çözümlemede onlara hizmet edenler kitlelere ümitsizliği, yılgınlığı, değişikliğin yadsınmasını, karamsar bir "kader çizgisi"ni sunmakta, "dügümü bireyin üzerine atmakta", karanlık sömürü, vurgun, yağma ve zorbalıkları paravan altında sürdürmeğe, bir yandan kitleleri pasifize ederek karşı devrimci güçlerin kuyruğunda sürüklemeye, bir yandan da gerçekleri çarpıtmayı derinleştirerek, yalanlarla, aldatmalarla devrimci bombardımanı etkisizleştirmeğe çalışmaktadırlar. Dev-

rimci yazarlar, kitlelere umut vermek, üzerlerindeki karamsarlığı ve yılgınlığı söküp atmak, onları devrimci kitlesel heyecanın dev sularına doğru yöneltmek ve diri tutmak zorundadırlar. Bu ağır, bu çetin işe, ancak somut gerçeklerin somut biçimde açıklanmasıyla girişilebilir ve sürdürülebilir. Hangi gerçeklerdir bunlar? Bu gerçekler, en gündelik, en yalın gerçeklerden, en karmaşık gerçeklere kadar uzanır. Bu gerçekler, insanın yiyip içmesi, barınması, sevişip çoğalması, giyinmesi, ısınması kadar yalın konular; sömürü, vurgun, talan, kayırma ve her tür yolsuzluklar, ya da devrimci harekete dair çarpıtılan gerçeklerle, doğanın ve üretim ilişkilerinin özüne dair gerçekler, toplumları bugünden varolan, yarına dair en karmaşık veya yalın devrimci gerçeklerdir. Ancak devrimci yazar, alçaklıkları ya da en yalın gerçekleri bile yazmakla, gerçekleri kitleler önünde çırılçıplak soyulmakla yetinemez. Yazarın asıl devrimci görevi, açıkladığı bu gerçekleri her kezinde toplumsal yapının devrimiyle diyalektik bütünlüğü içinde göstermek, ait olduğu süreçte koparıldığı yere yerleştirerek vermek ve yine her kezinde kurtuluş yolunu ve bu yolun sürecini, dolambaç ve güçlüklerini abartmadan ve gizlemeden göstermek, vurgulamak zorundadır. Devrimci yazar kitlelere umut vermek, umudu gerçeğe dönüştürmenin yollarını, gerçekleri ve gerçeklerin de ayrıca değiştiğini bıkmadan anlatmak, imgelem silahıyla kitlelere aktarmak ve her kezinde kurtuluş yolunu işaretlemek ve yalnız kurtuluş yolunu anlatmak değil, kurtulmanın heyecanını da kitlelere yaymak zorundadır.

Devrimci yazar, diğer görevleri yanında bu görevini de yerine getirirse yapıtı devrimci bir yapıt, uzun ömürlü sonuçları olan devrimci bir eylem niteliğine kavuşabilir. Gerçeklerden kaynaklanacak bu eylem, gerçekleri değiştirerek boy atacak proleter devrimci hareketle bütünleşecektir.

Brecht'in ünlü kuramsal yaklaşımını, "gerçekleri yazmada beş güçlük"ü anımsatarak bitirmek istiyorum yazarların gerçekleri açıklama görevlerini. Bu güçlükler şöyle belirleniyor:

— Gerçekleri yazma ve gerçekleri, gerçek olmayanlarla kavgaları içinde gösterebilme yürekliliği;

— Gerçekleri bulabilme, ayırtılabilmeye, hangisinin söylenmeğe değer, hangisinin söylenmek zorunda olduğunu, nerede ve ne zaman söylenmesi gerektiğini değerlendirebilme akıllılığı;

— Gerçeği silaha dönüştürebilme, onu bir silah olarak kullanabilme sanatı;

— Gerçeğin kimler elinde etki kazanabileceğine karar verebilme yeteneği;

— Çok kişiye gerçeği ulaştırabilme, onu kitlelere yayabilme becerisi.

8. DİL VE BİÇEM :

Genel konularına, işlev ve görevlerine, çalışma biçimlerine değindiğimiz devrimci yazarların, devrimci bir titizlik içinde yaklaşmaları gereken önemli bir konu da, yapıtlarındaki dil ve biçemdir. Devrimci yazar, dil konusunda kendini çelişki içinde duyabilir; çünkü bir yandan geniş kitlelerce anlaşılır olacak, bir yandan da dilin özleşmesi, gerici kültürlerin etkilerinden arındırılması için kavga verecektir. Bunlardan yalnız birine ağırlık vermesi halinde ise açmazda bulacaktır kendini. Küçük burjuva dil devrimcilerinin temel yanlışları da bu noktada önem kazanmakta, konu, soyut bir dil devrimciliği olarak ele alınmaktadır. Yalnızca kitlelerce anlaşılır olmak kaygısıyla konuya yaklaşıldığında ise yazarın, dilde kendiliğindenci bir çizgiye düşmek tehlikesi bekleyecek, dilin özleştirilmesi, gerici kültürlerin etkilerinden arındırılarak çağın ve devrimci kavganın hızı, dinamizmi, diriliği ile beslenip geliştirilmesi gözden kaçırılmış olacaktır. Konunun pratikte çözümü kanımca şudur: kitlelerce anlaşılır olmak, ama "yalın insan"a göre yazmamak; kitlelerden beslenmek, ama sözcüklerin üzerindeki uyuşturucu, gerçekleri örtücü, mistik özellikleri kaldırarak ve devrimci anlatımın gereksinimlerini karşılayacak sözcükleri geliştirerek kitlelere vermek; dilin özleşmesine özen göstermek, ama bunu soyut bir iş olarak ele almamak, devrimci amaçları yitirmeden yapmak...

Sonuç olarak devrimci yazar dil konusunda da kitlelerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmak, bu konuda da kitlelerin bir karış önünde yer almak; kitleleri ve kendisinin giderek bütünleşecek, yaşayıp gelişen ortak dilini yaratmağa katılmak zorundadır.

Biçem konusunda da devrimci ilkeler, kaynağını, devrimci teori ve pratiğin gereklerinden almaktadır.

Dünya yazını tarihsel akışı içinde incelendiğinde, sınıflar savaşının değişik dönemlerinin, yazarların seçtiği konulara ve konulara bindirilmiş özün aktarılmasındaki biçeme damgasını vurduğunu görmekteyiz. Biçeme vurulan bu damga, ister istemez yazarın ideolojisi ve ideolojik bilincini de yansıtmaktadır. Biçem konusunda devrimci yazarın pratikte özen göstereceği başlıca noktalar şunlardır:

— Ağıtıcı, ağlamalı, silik-sinik, acıları sürdüren bir ses yerine, gürül gürül, erkekçe, kavgacı, diri bir sesle yazmak;

— Doğadaki, her konudaki diyalektiği yapıtın özüne ne koşul olarak, biçemle de açıklamak, vurgulamak için çaba göstermek, biçemin kendisinde diyalektik örgüyü kurabilmek üzere yetkinleşmek;

— Somut örneklerden hareket etmek, net çözümlerle somut sonuçlara varmak, sorunla çözüm arasındaki diyalektik ilişkileri çizmek, gündelik konuların bile sınıflar savaşı ve devrimci kurtuluş ile bağlantılarını işaretlemek.

GELENEKSEL KÜLTÜR ÇİZGİMİZİN YOZLAŞMASI

NURER UĞURLU

"Unesco"nun büyük bir özen ve çabayla yazılmasına giriştiği "İnsanlığın Büyük Tarihi" hangi aşamada ve hangi yüz yıllara kadar uzanmıştır; hangi dönem ve devirlere kadar gelmiştir pek bilemeyiz, ama böyle bir 'insancıl' düşüncenin böyle bir kültür çatısı altında gerçekleştirilmeye çalışılması, birçok unutulmuş ya da unutturulmaya bırakılmış ve üzerinden binlerce yılın geçmesiyle kalın bir yok oluş toprağının örtmüş olduğu uygarlıkların ve giderek kültürlerin gün ışığına kavuşturulması, çok ilginç ve insanlık adına sevinilecek bir olay olsa gerek. Böyle büyük bir "İnsanlık Tarihi"nin yazılması için "Unesco" kimlerden yararlanmakta, hangi uluslardan ya da azınlıkta kalan topluluklardan oluşan bilim adamı, araştırmacı ve tarih uzmanı kullanmakta açık seçik bilmiyoruz ama, bu konuda ünlü İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee elini biraz çabuk tutmuşa benzer.

Ünlü İngiliz tarihçinin on iki ciltlik büyük bir "İnsanlık Tarihi" incelemesi var. Birçok bilim ve araştırma adamına kaynaklık yapan; sanırım "Unesco"nun yazılmasına giriştiği "İnsanlığın Büyük Tarihi"ne de büyük ölçüde kaynaklık yapacaktır; bu büyük incelemenin son kitabında A. Toynbee, bilinen inceleme ve değerlendirmeler dışında yeni ve değişik düşünceler ileri sürer. Bu sergilenen yeni ve değişik düşünceler içinde bize en ilginç geleni, yaşlı, gün görmüş, umur sürmüş dünyamızın yaşamış ve geçirmiş olduğu 'uygarlıklar'ın ve giderek 'kültürler'in sıralanmasıdır.

Bilindiğiniz gibi, bilim adamlarının büyük bir çoğunluğu, bilim adına yaptıkları bilimsel araştırma ve incelemelerinde, nedense kesin yargılar vermekten özenle kaçınırlar. Yuvarlak sözler ve çok anlamı içeren yaklaşık düşünceler ileri sürmekten hoşlanırlar. A. Toynbee de, bu büyük incelemesinde, yaşlı, gün görmüş dünyamızın yaşamış olduğu 'uygarlık'ın giderek 'kültürler'in kesin ve son olmayan bir listesini sunar. Ünlü tarihçi on bir büyük kitap içinde eveleyip gevelediği ve bir türlü düzenleyip yoluna koymadığı o büyük 'uygarlıklar' listesini nedense son kitabında bir punduna getirip sıralar. Ve sıraladığı o büyük 'uygarlıklar' listesinden de "Türk Kültürü'ne bir 'amorti' çıkar.

Ünlü tarihçiye göre, dünyamızın yaşadığı çok değişik ve çeşitli 'uygarlıklar' var. Bu 'uygarlıklar'ın kimi tam anlamıyla gelişmiş ve yüzyıllar boyunca sürmüştür. Örneğin, Orta Amerika, Sümer - Akad, Mısır, Ege, İndüs ve Çin uygarlıkları gibi, Uydu uygarlıklar vardır. Elam, Hitit, Urartu, And örneği gibi, Bunlar

bir dönem, bir devir içinde var olmuşlar ve daha sonra çeşitli ve değişik nedenlerin etkisiyle yok oluşun kalın toprağı altında kalmışlardır. Bir de ölü uygarlıklar vardır. Bunlar başladıkları topraklarda yeşerip, orada ölen uygarlıklardır. Suriye, Nasturi, İskandinav örneği gibi. Bir de bu liste içine hiç girmeyip, Avrasya ve Afrasya bozkırlarında doğan ve kendine özgü bir yapı ve kişilik sürdüren uygarlık var. Bu uygarlığın izlerine de Avrupa ve Afrika'dan çok Asya bozkırlarında raslanır. Adı da "Göçebe uygarlığı"dır.

Ünlü tarihçi işini gücünü bırakıp, on bir cilt içinde adını bir türlü anmadığı, ama on ikinci ciltte listesine almak zorunda kaldığı "Göçebe Uygarlığı"nın izlerini, kalıntılarını aramağa koyulur. İlk iş olarak da Amerika'daki göçebe toplumlara bakar. Bakmasıyla birlikte görür ki, bu göçebelerde listesine almak zorunda kaldığı bir uygarlığın izlerini, kalıntıları yoktur. Bu kere yönünü Afrika'ya çevirir. Buradaki kalıntı ve buluntular da söz konusu ettiği ve özelliklerini listesiyle birlikte sunduğu "Göçebe uygarlığı"nın aydınlığa çıkaracak kadar güçlü değil. Derken efendim, Asya bozkırlarına bakma zahmetine katlanır. Oysa ünlü tarihçi, sıralamış olduğu özellik ve coğrafi alanla "Göçebe uygarlığı" için ilk kez Asya bozkırlarına bakması gerekirken nedense o topraklara en son bakar. Bakmasıyla birlikte o bozkır topraklarında köklü, etkin ve uzun yüzyıllar yaşamış bir 'Uygarlık' buluntu ve kalıntılarıyla karşı karşıya gelir. Hani ünlü tarihçi, karşılaştığı durum karşısında da şaşırmasın değil. Ama bu kere elini bilim adına 'vicdan'ına koyarak der ki: Göçebe bir uygarlık dünyamızda var olmuştur. Yaşadığı topraklarda da binlerce yıl etkinliğini sürdürmüştür. Bu yöre de Asya bozkırları olsa gerek."

Ünlü tarihçiye göre, Asya bozkırlarında bir "Göçebe uygarlık" söz konusudur. Bu uygarlıkla ilgili kalıntılar ve izler XIX. yy. sonlarında XX. yy. başlarında çokça bulunmuştur. Ayrıca bu yörede derinliğine incelemesini, araştırmacısını ve tarihçisini bekleyen buluntular vardır. Ama bu kalıntı ve buluntuların tümüne de "Göçebe uygarlığı"ndan kalanlardır diyemeyiz. Bir kere bu 'uygarlık', sözcüğün tam anlamıyla gelişmiş ve kişiliği olan bir uygarlık değildir. Ayrıca, kendine özgü ve bağımsız bir 'uygarlık' da sayılmaz. Bu uygarlıktan ancak 'uydu bir uygarlık' olarak söz edebiliriz. Bu topraklarda yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunu, bilindiği gibi "Göçebe Türk Kavimleri" oluşturuyordu. 'Uygarlık' A. Toynbee'ye göre büyük ve öyle evrensel bir oluşumdur ki, bunu o topraklarda uzun süre yaşadıkları gerekçesiyle bir soya, bir boya,

bir kavime mal edemeyiz. Asya bozkırlarında yaşanan "Göçebe uygarlığı"nda 'Göçebe Türk kavimleri'nin büyük katkıları bulunmasına rağmen, bu 'uygarlık'ta Çin'lilerin, Hint'lilerin, Tibet'lilerin hatta Pers'lerin bile hakları, katkıları vardır. Bu büyük uygarlık kalıntısında "Göçebe Türk kavimleri'nin büyük katkıları olmasına rağmen, bu uygarlığı bir bütün olarak ele aldığımızda, Asya, Avrupa ve Afrika göçebelerinin de haklarını belirtmemiz gerekir. Peki bu ünlü tarihiye bilim adına sormazlar mı? Asya bozkırlarından Avrupa'ya, hatta Afrika'ya uzanan 'Göçebe toplumlar' kalıntıları hangi kökene, hangi öbeğe bağlıdır? Asya bozkırlarının asıl insanları "Göçebe Türk kavimleri", hangi ekonomik, toplumsal ve siyasal zorunlukların itmesiyle üzerinde binlerce yıl yaşadıkları toprakları, kurdukları 'uygarlıkları' geride bırakıp zamanla ve dalga dalga küteller halinde Orta Avrupa'ya, Balkanlar'a; İran, Mezopotamya ve Anadolu'ya, oradan bütün Akdeniz'e; Tibet, Hindistan ve Çin'e göç etmişlerdir? Bu soruyu A. Toynbee'ye benden çok, bizim Milliyetçi, Mukaddesatçı ve Türkçü bilim adamlarımızın bilimsel bir dille sorması gerekir.

Türk dostu ünlü tarihiye göre, (bu sıfatı ona bizim 'Türkçü' bilim adamlarımız verir); Asya bozkırlarındaki "Göçebe uygarlığı"ni kesinlikle "Göçebe Türk kavimlerine" mal edemeyiz. Neden edemeyiz? Çünkü biz Nazım Hikmet'in de "Ulusal Kultuluş Savaşı Destanı"nda üzerine basarak belirttiği gibi, "Dört nala gelip Uzak Asya'dan / Akdeniz'e bir kısırak başı gibi uzanan..." memleketi, tarihiyle, uygarlığıyla, halkıyla bizim yapmışız. Oysa ünlü tarihçi için tek kaynak vardır, o da 'Grek' uygarlığı. Ve bu köklü uygarlığın üzerine gelen bir "Göçebe uygarlığı" var. Bu 'göçebe uygarlığı' siyasal etkinliğini nasıl olur da gelişmiş bir uygarlığın izlerini taşıyan bir toprak üzerine koyabilir? Sanırım ünlü tarihçinin bir türlü çözemediği sorun bu olsa gerek. Oysa sorunun yalın bir görünümü olsa gerek. Bir kere 'Uzak Asya'dan Anadolu'ya gelen "Göçebe uygarlığı" da "Grek uygarlığı" gibi gelişmiş bir uygarlıktır. Aralarında ayrılıklar, öncelikler bulunmasına karşın, ikisi de 'insancıl' ve 'evrensel' nitelikler taşımaktadır. Aralarındaki en önemli ayrıcalık birinin 'yerleşik uygarlık', diğersinin de 'göçebe uygarlık' olmasıdır.

Evet, ünlü tarihçi Asya bozkırlarındaki "Göçebe uygarlığı"ni "Göçebe Türk kavimleri"ne mal edemez ama, bu bozkırlarda 'göçebe Türk kavimleri'nin yaratıkları ve kendilerine özgü bir kişilik taşıyan 'Kültürler'inden söz edebilir. Buna da "Göçebe Türk Kültürü" adını verir. Doğru söze ne denir? Sağclasın 'İzocam' denir.

Türk dostu ünlü Tarihçi Toynbee! Ben bu 'Türk dostu' sözünden de pek birşey anlamıyorum. Adam dururken neden Türk dostu olsun? Türkler'le bu adam arasında ne gibi sıcak ilişkiler olmuş da, bu sıcak ilişkilerden bir dostluk doğmuş olsun? Adam, bilimsel çalışmaları gereği, birçok kere Türkiye'ye gelmiş. Uzun süre kalmış. Yurdumuzun tarihsel yöreleri-

Hamdi Telli

ni, kalıntı ve buluntularını (özellikle Grek), bizden önce görüp, ki bize açılmıyan, kapısından geri çevrildiğimiz gizli saklı tarihsel değerlerimizi dilediği gibi önüne serip, onları yerli yerine koymak zahmetine katlandığı için mi kendisine Türk dostu denir bilmem. Ama bilim adına, tarihsel araştırma, 'hümanizma' adına, bize, bizim geçmişimize çok sıcak ve yakın dostluk yınmıştır. Tıpkı yıllarca Amerika'nın bize yaptığı o sıcak, o çok saygın dostluk gibi!

Herşeye rağmen ünlü tarihçinin, içi elvermiyerek, 'Türkler'in kendi yaratıları bir uygarlıkları yoksa da, kendilerine özgü bir Kültürler'i vardır. Bu söz bizi göndürmeli, sevindirmelidir. Hiç olmazsa ünlü tarihçinin gözünden 'uygarlığı' değil ama, 'Kültür' sürmesini çekebildik. Hem biz ulus olarak azla da olsa yetinmesini, sevinmesini bilen bir halkız. Avrupa'nın gözünden sürme çeker gibi, çeke çeke kendimize hiç olmazsa bir 'Kültür' çekebildik.

Evet, ünlü Türk dostu tarihçinin de içi elvermiyerek belirttiği gibi, 'Türkler'in kendilerine özgü bir kültürleri vardır. Listesinde sergilediği adıyla "Göçebe Türk Kültürü"dür bu.

Biz bu konuşmamızda, 'Batılı' bilim adamlarınca zor kabul edilen "Göçebe Türk Kültürü"nden kısaca söz etmek isteriz.

II

"Kültür", bildiğiniz gibi, bir toplumun, bir boyun, bir kavmin, bir ulusun ve de halklar topluluğunun oluşturduğu dildir, düşüncedir, duygudur, davranıştır, sanattır, gelenek ve görenektir. Özet olarak diyebiliriz ki yaşamın kendisidir.

İlk 'insan' denilen yaratığın Orta Asya bozkırlarında ortaya çıktığı gibi, "Türkler" de, bu bozkırlarda doğmuş, orada yaşamış; siyasal birlikler, devletler ve imparatorluklar kurduktan sonra ekonomik ve toplumsal zorunlukların itmesiyle yaşadıkları toprakları bırakıp Doğu'dan Batı'ya doğru dalga dalga göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçlerden en önemlisi, önce 'Uygurlar' sonra 'Oğuzlar' daha sonra 'Selçuklular' o-

larak siyasal birliklerini buluşturup, devletlerini kurup ve 'yarı yerleşiklik' kazandıktan sonra; zamanla önce Maveraünnehr yöresine, oradan Horasan'a geçip, bir süre sonra Bağdat'a inip ve sonunda Anadolu'ya varmalarıdır. "Göçebe Türkler" Anadolu kapılarını açıp, bu topraklara yayılıp, buraları kendilerine yurd edindikten başka, buradaki halklarla kaynaşarak, yeni bir topluluk oluşumunun tohumlarını atarlar. "Göçebe Türkler" Anadolu'ya geldikleri zaman, karşılaştıkları doğasal nitelikler, bıraktıkları topraklara çok benzer bir görünüm sergileyince, büyük bir coşkuyla bu topraklara "Ön Asya" adını verirler. Ve "Göçebe Türkler" tam anlamıyla 'Ön Asya' topraklarına yerleştikten bir süre sonra, siyasal, ekonomik ve toplumsal değişim yeni bir sentezi de birlikte getirince 'Anadolu' adı "Türkiye" olur. Yanılmıyorsam 'Anadolu'ya 'Türkiye' adı XI. yy. verilir.

'Anadolu'ya 'Türkiye' adının verilmesi çok ilginç bir tarihsel olgu olsa gerek. 'Türkler' bu topraklara gelmezden önce, bu toprakların adı binlerce yıldan beri 'Anadolu' olarak bilinirken; bu topraklara geldikten sonra hangi siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel zorunlukların etkisiyle bu toprakların adı değişip 'Türkiye' olmuştur? Bu sorunun siyasal, toplumsal ve ekonomik yanı, bu konuşmamızın dışında kaldığından, değinmeden geçip, bizi asıl ilgilendiren 'Anadolu'nun 'Türkiye' adını almasının 'Kültürel' zorunluğunu söz konusu etmek isteriz.

Bildiğiniz gibi 'Türkler' 'Anadolu'ya gelmezden önce, Asya bozkırlarında çok kendilerine özgü, kişiliği olan bir 'Kültür'ü yaşamaktaydılar. Bu kültür, Asya topraklarında kendisine çok yakın ve gerçekten köklü bir 'Uygurlukla' içli dışlı olmasına rağmen, kişiliğini ve yapısını kıskançlıkla korumuştur. 'Türk boyları' dağınık ve göçebe bir yaşamdan siyasal bir çatı altında toparlanmaya geçmezden çok önce, Asya topraklarına damgasını ve kişiliğini vurmuş yerleşik ve köklü bir 'Çin Uygurluğu' vardı. Dağınık ve göçebe "Türk boyları" bu uygarlıktan etkilenmiş olmalarına rağmen, kendi kişiliğini ve yapısını, aynı topraklarda binlerce yıl birlikte yaşadıkları halde, ilginç bir şekilde sürdürmüştür. Öyle ki, bir 'Çin' Abc'siyle, bir 'Göktürk' Abc'si arasında uzaktan yakından bir benzerlik yoktur. Bir çağrışım bile söz konusu değildir. Bilindiği gibi 'Çin' harfleri yukarıdan aşağıya şekiller biçiminde yazılır. 'Türk' harfleri ise, soldan sağa doğru ve çok kendine özgü bir şekilde gelişmesini sürdürmüştür.

Öyle ki, göçebe Türk kavimlerinin dilleri olan 'Türkçe'nin bile bilim alanında bir yeri, bir niteliği yoktu. XX. yy. başlarına kadar bu böyle sürmüştür. Ünlü dil araştırmacısı J. Klapdort, "Türkçe'yi 'etno-lingüistik' açıdan inceleyip, bu yönde ilginç değerlendirmeler yapmaya kadar; 'Türkçe'nin 'Dil gövdesi' bilinmezdi. Yapılan büyük araştırmalar sonucu 'Türkçe', "Ural-Altay Dil Öbeği" ne bağlanır.

Türklerin yakın zamanlara kadar yalnız dilleri mi yoktu? Yazılarının varlığı da bilinmezdi. Ta ki, 'Orhun'

ve Yenisey' yazıtları bulunup, okununcaya kadar. Öyle ki, İbni Haldun ünlü 'Mukaddime'sinde 'Türkler'den "Asya bozkırlarının cahil, barbar göçebelere" diye söz ederler. Oysa 'Orhun' ve 'Yenisey' yazıtlarının bulunup okunması 'Türkler'in hiç de onun sandığı gibi bir kavim olmadığını ortaya koyar, ki İbni Haldun'un bu samısında bir kötü niyet olmasa gerek. Çünkü onun göçebe Türk kavimlerini değerlendirmeye çalıştığı dönemlerde, Türklerle ilgili bilgiler büyük göçler, siyasal kargaşalıklar, ekonomik zorunluklarla yitip gitmiş ve birbiri içine girip, karışmıştı. Ama bu iyi niyeti XX. yy. başlarına kadar dünyanın değişik siyasal, toplumsal ve ekonomik oluşumlarını, 'Uygurluk' ve 'Kültürleri'ni araştıran, inceliyen ve onları yerli yerine koymağa çalışan 'Batılı' bilim adamlarında göremeyiz, bulamayız.

Asya bozkırlarının göçebe halkları olan 'Türkler'in dilleri, yazıları gibi, "Üretim ilişkileri" de kendilerine özgü bir şekilde gelişip, sürmüştür. K. Marx, bu ilginç üretim ilişkisini "Kapitalizm Öncesi Üretim İlişkileri"nde söz konusu edip, ileride daha ayrıntılı bir biçimde ele almak düşüncesiyle, üzerinde kısaca durur. K. Marx'a göre, bu yöre halklarındaki 'üretim ilişkileri' çok kendilerine özgü bir niteliktedir. Bu diğer üretim ilişkilerine benzemeyip, yalnız Asya toplumları için söz konusu olan "Asya Üretim Biçimi"dir.

Böyle bir üretim biçiminin K. Marx tarafından ilginç bir biçimde söz konusu edilmesi ve üzerinde daha ayrıntılı bir biçimde durulmak üzere bir yana bırakılması; Asya bozkırlarında çok ilginç bir üretim biçimiyle birlikte çok etkin bir 'Kültür' oluşumunun da varlığını vurgular ki, bu "Üretim ilişkisi - Kültür oluşumu" üzerinde önemle durmak gerek. Bu önemli vurgulama ayrı bir inceleme ve araştırma konusu olduğundan, burada bunu söz konusu edemeyeceğiz.

Dilleri, dinleri, yazıları, toplumsal yaşamları ve üretim ilişkileri kendilerine özgü olan Türkler; ekonomik, toplumsal ve siyasal zorunlukların itmesiyle yaptıkları dalga dalga göçler sonucu geldikleri 'Anadolu' toprakları, onlar bu topraklara gelmezden önce bu topraklarda Hitit, Frig, Lidya, Pers, İskender, Bergama, Roma ve Bizans gibi devletler ve imparatorluklar siyasal oluşumlarını; Sümer, Akad, Mısır, Hitit, Pers, Minoen, İyonya ve Grek gibi kültür ve uygarlıkları önem ve etkinliklerini sürdürmüştür. Göçebe Türkler bu siyasal ve kültürel oluşumları tabaka tabaka yaşayan Anadolu topraklarına, 1071 Malazgirt savaşından sonra gelip yerleşirler yargısı bugün bile geçerliğini sürdürmektedir. Oysa Türklerin Anadolu topraklarına gelip yerleşmeleri bu tarihten çok öncedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, Türkler bu savaştan çok önce dalga dalga Anadolu'ya gelip Bizans İmparatorluğu zamanında bu topraklardaki Ermeni, Rum, Arap, Yahudi, Arnavut gibi halklarla birlikte yaşamış, onlarla kaynaşmıştır. O kadar ki, Malazgirt savaşında Bizanslılarla birlikte Selçuklu Türklerine karşı savaşan ve Bizans ordusu içinde yer alan Peçenek Türklerinden bir çok tarih incelemesi ilginç bir biçimde söz e-

der. Demek oluyor ki Türkler, 1071'den önce gelip yerleştikleri Anadolu topraklarını, siyasal yönden bu tarihten sonra kendilerinin yapmışlardır.

Anadolu toprakları, binlerce yıl çok çeşitli ve değişik 'kültür' ve 'uygarlıkları' görüp, geçirmiştir. 'Anadolu uygarlıkları' kültürün kentlerdeki oluşumundan ortaya çıkan uygarlıklardan olup, 'yerleşik' niteliktedir. Bilindiği gibi uygarlık, kentleşmenin yarattığı kültür birikiminin sürekli gelişimi ve etkinliğinin bütünü olarak bilinir. Anadolu toprakları da, çok uzun yıllar 'kentlerle', 'kent devletleriyle' kendine özgü 'yerleşik uygarlıklar' yaratmıştır. Bu uygarlıklar zamanla kendi toprakları dışına çıkıp, bütün Akdeniz ülkelerine yayılmıştır. Türkler Anadolu'ya gelmezden önce, Anadolu toprakları böylesine etkin, böylesine yoğun, çok çeşitli 'kültür' ve 'uygarlıkları' yaşamış bir topraktır.

Bilindiği gibi, 'kent' yaşamına geçmedikleri halde 'uygarlaşma' sürecine girmiş toplumlar da vardır. Bunlar 'göçebe' toplumlardır. Bunların da yarattıkları 'göçebe kültürleri' giderek kendilerine özgü 'göçebe uygarlıkları' vardır. Türklerin de yaşadıkları kültür bu niteliktedir. 'Yerleşik olmıyan' göçebe kültürdür. Anadolu toprakları, Türklerin bu topraklara gelişinden sonra, iki ayrı kökenden ve yapıdan gelen kültür ve uygarlıkların karşılaştığı bir toprak olur. Bu kültürlerden biri 'Yerleşik Anadolu kültürü', diğeri 'Göçebe Türk kültürü'dür. İki ayrı ve değişik yapıdan gelen kültürler, bu toprakta karşılaşır ve zamanla kaynaşır büyük bir kültür sentezini oluştururlar. Bu büyük sentezin adı: Türkiye Kültürü'dür.

III

Asya bozkırlarında doğup, binlerce yıl o topraklarda yaşayıp, çeşitli ve değişik etkilerle bulunduğu toprakların dışına çıkmak zorunda kalan, zamanla ve büyük göçlerle yaygınlık kazanan geleneksel 'Türk kültürü'nün ilk 'yozlaşması' Türkler Anadolu topraklarına gelmezden öncedir.

Bilindiği gibi 'Uygur' devletinin yıkılışından sonra IX. yy. ikinci yarısıyla X. yy. başlarında kurulan 'Karahanlılar' devleti dağınık Türk boylarını siyasal birlik, ekonomik yapı içinde toplamıştır. Bu siyasal toparlanmadan önce göçebe Türk boyları kendi dilleri olan 'Türkçe'yi konuşmakta ve kendi dinleri olan 'Şamani' dinine inanmaktaydılar. Gerçi IX. - X. yy. Abbasiler'in siyasal, toplumsal ve ekonomik etkinlik kazanıp Orta Asya topraklarındaki ticaret yollarına uzanmak amacıyla yaptıkları akınlar sonucu 'İslam' dini ve 'Arap' dili bu yöredeki Türk boyları arasındaki yaygınlık kazanmıştı, ama etkin değildi. Bu etkinlik, Karahanlılar hükümdarı Satuk Buğra Han'ın 'İslamiyet'i yasal bir din olarak kabullenmesiyle başlar. Böylece, göçebe Türk boylarının da 'Şamani' dininden 'İslamiyet'e geçmeleri istenir. Bu amaçla dağınık Türk boylarının arasına özel olarak yetiştirilmiş, Arap dilini ve 'İslamiyet'i çok iyi bilen 'imamlar', 'hocalar' gönderilir. Bu istek giderek zor kullanmayı da birlikte getirir. Zorla göçebe Türk boyları arasında yeni bir

Eren Özerdim

'dil', yeni bir 'din' oluşturulmaya çalışılır. Türkçe yazılar zamanla 'Arap' harflerine doğru bir kayma gösterir. Arap harfleri, Arapça söz dizimleri Türklerin kendi dilleri olan 'Türkçe'ye egemen olur. Dağınık ve göçebe Türklerin 'İslamiyet'i kabul etmeleriyle başlayan dinsel etkinlik ve 'İslami' metinlerin 'Türkçe'ye çevrilmesi ve bu çevirmede Arapça sözcüklerin olduğu gibi geçirilmesi, birçok Arapça deyim, terim ve sözcüklerin, hatta dilbilgisi şekil ve biçimlerinin 'Türkçe'ye girmesine olanak verir. Bu zorlama etkinlik 'Türkçe' söz diziminde çeşitlilik ve büyük değişiklikler yaratıktan başka, dili büyük ölçüde yozlaştırır.

'İslamiyet'i benimsemek zorunda kalan Türklerin ilk kez dilleri, kabullendikleri dinin etkisiyle bozulur, yozlaşır. Bu bozulup yozlaşmadan ilginç örnekleri Kaşgarlı Mamut'un 'Divan-ı Lügat-i Türk'ünde görebiliriz. Kaşgarlı bu zorlama yolla Türkçenin yozlaştırılmasına o kadar karşı çıkar ki, ortaya çıkan Türkçe-Arapça karışımı dile 'Hakaniye Türkçesi' adını verir. Verilen isimden ve Kaşgarlı'nın bize ilettiklerinden de anlaşıldığı gibi, göçebe Türk boylarının yazıp konuştuıkları 'Türkçe' zorla Arap Abc'sinin ve dilinin etkisi altına sokulmuştur. Kaşgarlı bu yozlaştırılmaya o kadar kızar ki, 'Hakaniye Türkçesi'ni "Karahanlı şehzadeler ve onlara bağlı çömezlerin dili" olarak niteler.

Bilindiği gibi, Kaşgarlı Mahmut'un ünlü "Divan-ı Lügat-i Türk'ü, Araplara Türkçe öğretmek üzere ve bu amaçla 'Arapça' yazılan bir 'Türkçe Sözlük', bir dilbilgisi yapıtıdır. Kaşgarlı bu büyük yapıtında göçebe Türk boylarıyla ilgili geniş bilgiler verdikten başka, sözcüklerin açıklanması sırasında 'İslamiyet'ten önceki 'Türk kültürünü'; diliyle, yazısıyla, töresiyle, gelenek-görenekleriyle ve toplumsal yapısıyla birlikte ayrıntılarına kadar inerek sergiler.

Geleneksel 'Türk Kültürü'nün ilk yozlaşması, göçebe Türk boylarının Karahanlılar devletinin siyasal bütünlüğü içine girip, 'İslamiyet'i kabul etmeleriyle başlar. Bütün bunlara rağmen, köklü ve güçlü bir kişiliği yapısında taşıyan 'Göçebe Türk Kültürü' siyasal, eko-

nomik ve toplumsal baskı ve zorlamalara karşın kaçan bir bağımlılıkla niteliğini koruyarak Selçuklular devletine, oradan Osmanlı İmparatorluğu'na uzanmanın yolunu, yordamını bulur. O kadar ki, Mevlâna, karşısında göçebe Yunus Emre'yi görünce çok şaşırır. "Nereye gittimse önümde giden göçebe Yunus'un ayak izlerini gördüm" demekten kendini alamaz. Mevlâna'nın yaşadığı bu tarihsel olgu çok ilginç bir durumu sergilemektedir. Bu da, 'Göçebe Türk Kültürü'nün bütün yozlaştırma girişimlerine karşılık, bir 'Halk Kültürü' olarak kişiliğini koruyup, 'üst yapıdan' gelen bütün o büyük fırtına ve dalgalara karşı geleneksel çizgisini büyük bir duyarlılıkla sürdürmesidir. Sabahattin Eyüboğlu'nun dediği gibi; "Gül karşısında yoncasıyla; bülbül karşısında serçesiyle; şarkı karşısında türküsüyle; halı karşısında kilimiyle; lisan karşısında diliyle; canan karşısında dostuyla" kendi geleneğini sürdürmüştür.

Geleneksel 'kültür' çizgimizin ikinci büyük 'yozlaşma' ise Osmanlı İmparatorluğu'nda girişilen 'Batılılaşma' eylemleriyledir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk yenileşme hareketleri, bir başka deyişle ilk 'Batılılaşma' girişimleri, yeni Batı kültür ve uygarlığının kimi gelişmelerine öykünme doğrultusunda ilk bilinçli atılım 'Tanzimat'la başlatılırsa da, gerçekte bu girişimler 'Tanzimat'tan çok önce padişah III. Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın 'Lale Devri'yle başlar. Damat İbrahim Paşa, Çelebi Mehmet Efendi'yi Paris'e "vesait-i umran ve maarifine dahi layıkıyla kesb-i ittila ederek kabili tatbik olanların" incelenmesi, araştırılması amacıyla elçi olarak gönderir. Elçiden Avrupa 'kültür ve uygarlığı'nı tanınmasını, bunlardan Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanabilecekleri üzerinde geniş bilgi edinmesi ister. Sadrazam İbrahim Paşa, elçinin Paris'ten edineceği bilgilerle Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa karşısında gerilemeden, yıkılışa sürüklenmekten kurtaracağını sanır. Bu sanı paşanın en büyük yanılışıdır. Bilindiği gibi bir devletin gerilemesi ve hızla yıkılışa sürüklenmesindeki en büyük etken ekonomiktir.

Osmanlı İmparatorluğu Asya-Avrupa ticaret yolunun geçtiği topraklar üzerine kurulmuştur. Selçuklular'dan kalan yollar, coğrafi durumu ve tarihsel gelişimi Osmanlı İmparatorluğu'nu Akdeniz ticaretinin egemeni bir devlet durumuna getirmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'yla Avrupa ülkeleri arasında ticari ilişkileri geliştirdikten başka, siyasal, ekonomik ve toplumsal bağları da geliştirmiştir. Uzun yıllar Doğu-Batı ticareti Osmanlı aracılığıyla Avrupa içlerine kadar uzanırdı. Bu uzanma, Avrupa parasını Doğu ülkelerine akıttıktan başka Osmanlı İmparatorluğu'nu da çağının zengin devletlerinden biri yapar.

Doğu-Batı ticaret yolunun yer değiştirmesi ve ticaretin Akdeniz'den büyük denizlere açılması, Osmanlı ekonomisini büyük ölçüde etkiledikten başka, imparatorluğun Avrupa karşısında gerilemesine, siyasal ve toplumsal huzursuzluklara sürüklenmesine neden olur. Batı'nın büyük coğrafi buluşlarının çekiciliği ve serü-

venciliği, Doğu Akdeniz ticaretinin gerilemesini oluştururken, büyük denizler ötesi yerlerin varlığı ve ham madde kaynaklarının bolluğu, Avrupa'nın iktisadi yaşamını hızla değiştirir.

Ticaret yolunun Akdeniz'den büyük denizlere açılması, yeni pazarların bulunması ve gemi yapımındaki teknik gelişmeler büyük boyutlara ulaştıkça, Osmanlı ticareti de tarihsel görevini tamamlar. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz ticaretinden büyük paralar kazandıktan başka, devlet gelirlerinin de büyük bir bölümünü bu ticaretten aldığı 'harçlar' ve 'resimler'le oluşturmaktaydı. Bu ticaret yolunun yön değiştirmesi imparatorluğun ekonomik düzenini büyük ölçüde sarsar. Bu ticarettten kaynaklanan kimi zenaatlar yok olur. İşsiz güçsüzler çoğalmağa başlar. İmparatorluk, giderilmesi olanaksız büyük 'malî' sıkıntılar içine düşer.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu ekonomik, toplumsal ve siyasal gerilemelere karşılık, 'Batı' yeni bir gelişme devresine girip, Ortaçağ 'derebeyli' düzenini yıkıp, burjuva demokrat devrimini gerçekleştirerek iktisadi yoğunluğunu ticaret ve sanayi alanına kaydırarak, ticaret kapitalizmi yanında bir sanayi kapitalizmi oluşturarak ve bu doğrultuda bilimsel ve teknik ilerlemeyi de sağlıyarak zenginleşir. Siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısında önemli değişiklikler yaptıktan başka, 'kültürel' gelişmesini de tamamlayarak kendilerinden geride kalan devletler, ülkeler üzerinde siyasal ve ekonomik egemenlikler kurarak, 'sömürgecilik' devrini açar.

Batı'nın bu bilimsel, teknik ve ekonomik gelişmesine karşılık Osmanlı İmparatorluğu hızla gerilemeğe, teokratik devlet düzeni, 'şeriat' yasaları ve bunların dayandığı toplumsal görenek ve gelenekler bozulmağa, din ve devlet kavramı eski önemini ve etkinliğini yitirdikten başka, 'kültürel' alanda da 'yozlaşma' devri başlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun 'Batı' karşısında gerilemesi ve hızla yıkılışa sürüklenmesindeki en önemli etkenlerden biri ekonomik ise, diğeri 'Kültürel' yozlaşmadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda; imparatorluğun 'Batı' karşısındaki gerilemesini ve hızla yıkılışına sürüklenmesini ancak, 'Batı'nın belirgin ve etkin yeniliklerini olduğu gibi alıp, imparatorluk topraklarında uyarlamak durdurabilir düşüncesi geçerlik kazanır. Bu düşünce zamanla yönetici Osmanlı aydınına etkin olur. 'Batı'nın hızla gelişen 'burjuva' dünya görüşüne büyük yakınlık duyan Osmanlı aydınında, devlet yönetimini, siyasal, toplumsal ve ekonomik çıkmazdan ancak bu doğrultudaki bir yenileşme girişimi çıkarabilir düşüncesi yaygınlık kazanır. Bu amaçla önce 'askeri' alanda, bir süre sonra da 'kültür ve 'eğitim' alanında 'yenilik' girişimlerinde bulunmak ister. Siyasal alanda da 'liberal' devlet anlayışına yönelerek, imparatorluğu gerilemeden, yıkılışına sürüklenmekten kurtaracağını sanır. Bu sanıyla 'ordu'nun başına 'Batılı' subayı öğretmen olarak geçirir. Askeri fen ve teknik okullarını, Avrupa'da olduğu gibi, açmağa çalışır. Kitaplar

Alp Aydın

çevirtir, çevirttiği bu kitapları ders kitapları olarak okutur. Batı'nın bilim, sanat ve kültürüne aşırı hayranlık ve yakınlık duyarak, Avrupa'nın kimi kurum ve kuruluşlarını; bilip, öğrenip ve araştırmadan, Batı'da olduğu için alıp, olduğu gibi, hiçbir değişiklik yapmadan İmparatorluk düzenine uyarlamağa girişir.

Batı'nın belirgin ve etkin yeniliklerinin imparatorluk düzeninde de gerçekleştirilmesi gerektiği görüşünü savunan Osmanlı aydını, 'Batılı', 'Avrupalı', ve 'uygar' olmanın; 'Batılı' ve 'Avrupalı' gibi konuşmak, onlar gibi giyinmek ve kuşanmak, hatta yaşamını gelenek ve göreneklerinden soyutlayıp onlar gibi düzenlemek olarak görür. Bu düşünceden yola çıkarak 'Batılı' biçimi giyim ve kuşamı İstanbul'da 'moda' yapar. Büyük caddelerde 'Frenk tarz ve sitili'ne özen gösteren aydınlarla raslanır. 'Batı' biçimi süslemeler, Fransız 'tarzı' ev döşemeler, soylu çevrelerde kendini göstermeğe başlar. Bu 'Batılılaşma moda'ları o kadara varır ki, İstanbul'un seçkin evlerinde 'çay partileri', 'kabal törenleri', 'bonjur-bonsuar' sözcükleri 'Batılı' olmanın simgesi sayılır. Padişah bile bu havaya kendini

kaptırarak saray kapısının dışına 'rokoko' görünümünü taşıyan bir çeşme bile yaptırır.

Dil ve edebiyat, bu 'Batılılaşma' modasına uyarak, kendi geleneğinden hızla soyutlanıp, yozlaşır. Frenkçe sözcükler 'Osmanlı Türkçesi'ne büyük ölçüde kayar. Geleneksel 'Türk Edebiyatı' bir köşeye atılıp, 'Batı Edebiyatı' öykünülmeğe başlanır. Fransız edebiyatından yapılan çeviri ve adapteler sahnelenip, seyirlenir. Sahnatta 'romantik' ve 'naturalist' rüzgar esmeğe başlar. 'Geleneksel Türk Edebiyatı' hemen hemen türkçeye çevrilmiş bir Fransız edebiyatı kişiliğine girer.

Böylece, bir kere daha 'Geleneksel Kültür Çizgimiz' yozlaşmış olur. Bu 'yozlaşma' rüzgarı, bir başka rüzgarla, 'Batılılaşma' denilen rüzgarla esince, 'Geleneksel Kültür Çizgimiz' iki rüzgar arasında kaldığından, yolunu yordamını bulması biraz uzun sürer. Ama şurası bir gerçektir ki, hangi rüzgar, hangi havadan esererse essin, 'Geleneksel Kültür Çizgimiz' kendi sentezini çoktan yapmıştır. Bilindiği gibi bu büyük sentezin adı: Türkiye Kültürü'dür.

FOTOĞRAF SANATININ İLERİYE DÖNÜK SANAT ETKENLİĞİNDEKİ YERİ

ANKARA FOTOĞRAF SANATÇILARI DERNEĞİ ADINA :
KEMAL CENGİZKAN

SANAT ÜZERİNE

Bilimsel kaynaklar sanatı, "Toplumsal bilincin ve insan faaliyetlerinin gerçekliği imajlar halinde yansıtan ve dünyayı estetik tarzda kavrama ve temsil etmenin en önemli yollarından biri olan özel bir biçimi" olarak tanımlıyorlar. (1)

Bu tanıma göre;

— Sanat, bir üst yapı kurumudur. Kaynağı emektir. Diğer toplumsal kurumlarla arasında dolaylı bir ilişki vardır. Toplumsal alt yapıdan etkilenir, ancak onu dolaylı olarak da etkiler. Bu, sanatın ilerici güçler tarafından bir silah olarak kullanılabileceğini gösterir.

— Sanat, gerçekliği, insan odağı etrafında kavrama, yansıtma ve temsil etmenin bir yoludur. Doğa, insan ve toplum, gerçekliğin unsurlarıdır. Doğayı, insanı ve toplumu kavramak ve yansıtmak, sanatın konusudur. Herşeyin değiştiğini ve herşeyin birbirine bağlı olduğunu bilen sosyalist sanatçılar, doğayı, insanı ve toplumu, statik, birbirinden bağımsız görmezler. Unsurların herbirindeki değişimlerle ve aralarındaki ilişkilerle ilgilenirler.

Dünyayı, çeşitli biçimlerde yorumlamak yetmiyor, değiştirmek gerekiyorsa, bu konuda, sanatçılara da görev düşecektir. Alt yapıdan etkilenen sanat, onu etkileyebilir de. Ancak tek başına değiştiremez. Değişikliğin yol ve yöntemlerini kitlelere anlatmada, kitlelere bilinç götürmede aracı olabilir. "Yığınları kucakladığı zaman maddi bir güç haline gelecek" teoriyi ve bilinci, yığınlara ulaştırabilir. Bu ulaştırmanın başarısı sanat yapıtının sadece ilerici bir öze sahip olmasıyla gerçekleşemez. Bu özü, en iyi ve en kuvvetli aktaracak biçimle vermek gerekir.

Sanatın ileriye dönük etkinliği deyince, şunu anlıyoruz. Toplumların, bilimin gösterdiği doğrultuda ilerleme savaşımında sanat, bilinçlendirici, teori taşıyıcı ve gerçeği yansıtıcı nitelikleriyle yerini almalıdır. Toplumun istemlerini ve sorunlarını saptamalı, dile getirmeli, daha insanca bir yaşam için, savaş ve sömürünün olmadığı bir dünya için savaşım vermelidir.

Nazım'ın kitap için yazdığı dizeler, sanat için de geçerlidir.

Kitap rüzgar olmalı, perdeyi kaldırmalıdır

(1) *Materyalist Felsefe Sözlüğü*; M. Rosenthal, P. Yudin Sosyal Yayınlar, 1977

kitap, kanber tayı olmalı Şah İsmailin,
seni sırtına alıp
devlerin üstüne saldırmalıdır.

FOTOĞRAF SANATI ÜZERİNE

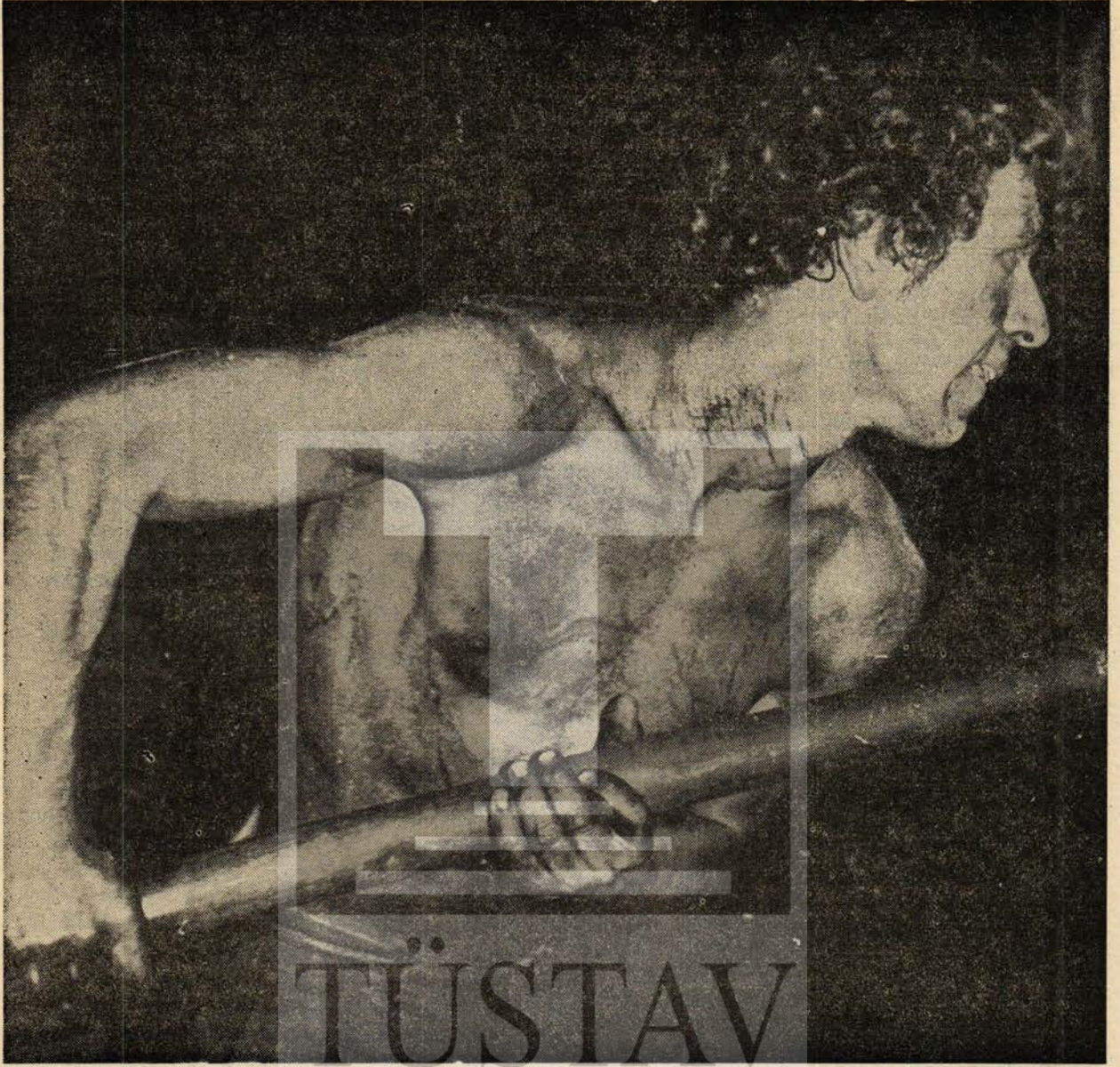
Fotoğraf, Türkiye'de yeni gelişmeye başlayan bir sanat dalı. Yeni gelişen ve üstelik güçlü bir sanat dalı. 1960 ve sonrasında, ilk örnekleri görülen ve ağırlıkla ezilen sömürülen kitlelerin sorunlarına yönelik çalışmalar, geçtiğimiz yıllarda önemli boyutlara ulaştı. AFSAD'ın kuruluş dönemi de bu yıllara rastlar. Günümüzde etkinliğini sürdüren fotoğraf örgütleri içinde, en eskisi, 1954 yılında kurulan İFSAK'tır. Bu arada, Trabzon ve Balıkesir'de kurulan fotoğraf örgütlerinin de Anadolu'da fotoğrafa belli katkıları olmuş, ancak bunlar, Türkiye'de fotoğrafın güncel sorunları nedeniyle, uzun yaşamlı olmamışlardır. Geçtiğimiz yıl İstanbul da kurulan ve daha çok profesyonel sanatçıları örgütlemeyi amaçlayan FOTOS'da, kendine özgü yaklaşımıyla, ülkemizde fotoğraf hareketine belli katkılar getirme çabasıdadır.

Fotoğrafın yığınlara ulaştırılmasında, emekçi halkın savaşımında etkinliği, ancak örgütler aracılığıyla sağlanabilir. Türkiye'de fotoğraf örgütlerinin hem nitel, hem nitel açıdan bu etkinliğe ulaşamadığı açıktır. Biz AFSAD olarak, fotoğrafın güncel sorunu olarak sanatçı - kitle diyalogunun, yeterince kurulamamış olduğunu görüyoruz. Bu diyalogun kurulması, ülkemizin genel yapısı ve özeldede fotoğrafın öz-biçim ikileminden ayrı düşünülemez.

Ülkemizde, fotoğraf örgütleri arasında henüz sağlıklı ve yeterli bir düzeyde diyalog da kurulamamıştır. Bu diyalogun kurulması, fotoğrafın sorunlarının etkin bir biçimde çözümlenmesi açısından gereklidir. Bu yolda bazı girişimler yapılmış, ancak bir sonuca ulaştırılmamıştır. Dileğimiz bundan böyle fotoğraf örgütlerinin bir federasyon çatısı altında toplanarak, bu yoldaki dayanışmayı sağlamasıdır. Bunu bir çağrı olarak da niteleyebiliriz.

Fotoğraf sanatı, vizör (bakaç) dan bakan gözün ve beynin gördüğünü özümlemesi, yorumlaması ve yorumu aktaracak en güçlü biçimi saptadıktan sonra film kaydetmesi ve görüşe sunmasıdır. Görüleni yorumlamak, fotoğraf sanatının en önemli ve vazgeçilmez ögesidir. Görülenin içindeki gerçeği yorumlamak ise maddeci dünya görüşüne özgüdür.

Refa Köseoğlu

FOTOĞRAFIN SORUNLARI

Fotoğraf sanatının günümüzde iki ana sorunu vardır. Bu sorunları genel anlamda içe yönelik ve dışa yönelik olarak belirleyebiliriz. İçe yönelik sorunlar, fotoğraf sanatının yetkinleşmesi için, dışa yönelik sorunlar ise etkinleşmesi için çözüm beklemektedir. Bu iki sorun birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz. İçe ve dışa yönelik sorunların çözümü büyük ölçüde örgütlenmeye bağlıdır. Şimdi sorunlara bakalım.

İçe Yönelik Sorunlar

Fotoğraf sanatının içe yönelik sorunlarının başında işçi sınıfı bilimi açısından irdelenmesi gelir. Sınıf

lararası savaşım en genel anlamda üç alanda sürdürülür. Bunlar ekonomik, politik ve kültürel alanlardır. Savaşımın güçlülüğü bu alanların birbiriyle içiçeliği, diyalektik anlamda bütünlüğü halinde söz konusudur. Mücadelede bu üç alanın her birinin kendine özgü yeri, payı, etkinliği vardır.

Sanat da kültür alanındaki mücadelenin bir bölümünü-katmanını oluşturur. Kendi alanımıza, fotoğraf sanatının yerine bakarsak, fotoğraf sanatı, toplumsal planda, sınıflararası savaşım kültür-sanat cephesinde bir güç, bir etkinlik olarak yer alır. Fotoğraf sanatının işlevine bu kapsam, bu ilişkiler bütünü içinde bakmamız gerekir.

Kaba Saptamacılık ve Bunun Sosyalist Gerçekçi Fotoğraf İçindeki Yeri

Günümüzde güncellik kazanan bir konu olması nedeniyle kaba saptamacılık diye tanımlanan fotoğraf anlayışı üstüne de görüşlerimizi belirtmek istiyoruz.

Fotoğrafta biçim, özü destekleyeci, açıklayıcı, kolaylaştırıcı bir araçtır. Varlığı yadsınamayacak önemli bir araç. Kaba saptamacı fotoğrafta ise biçimsel öğelere yeterince ağırlık verilmemiştir. Bu nedenle fotoğrafta en önemli öge olan öz izleyiciye amaçlanan düzeyde aktarılamaz, fotoğrafın mesajı yetersiz kalır. Ancak zaman zaman kaba saptamacı fotoğrafın da kendine özgü değerler taşıdığını belirtmemiz gerekir. Bu anlamda kaba saptamacılık diye nitelenen uygulamayı tamamen yadsıyamayız. Önemli olan fotoğrafın namuslu ellerde, namuslu amaçlar için halkın yararına kullanılmasıdır. Kaba saptamacı fotoğraf, fotoğraf sanatının anlatım yetkinliğinin gelişmesinde bir aşamadır. Sağlıklı öz, biçimle desteklendiğinde, amaçlanan fotoğraf gerçekleşmiş olacaktır.

Dışa Yönelik Sorunlar

Fotoğrafın dışa yönelik temel sorunu ise işlevini gerçekleştirebilmesi için kitleler tarafından benimsenmesidir. Daha önce de vurguladığımız gibi günümüzde Türkiye'de fotoğrafın en belirgin sorunu, fotoğrafın kitlelere ulaştırılması, temel sorunu ise fotoğrafın kitleler tarafından benimsenmesidir. Fotoğrafın kitlelere ulaştırılmasının amacı belli konularda kamuoyu yaratarak baskı unsuru olmak, dayanışma sağlamak, eğitsel ve tanıtıcı özelliklerinden yararlanmak ve fotoğraf sanatını kitlelere sevdirmek şeklinde özetlenebilir.

Nasıl bir yöntem uygulayarak daha çok izleyiciye mes. jümizin hedefi olan izleyiciye ulaşabiliriz? Bu ulaşımın araçları sergi, gösteri, basın-yayın, en önemlisi yeterli örgütlenme ve örgütler arası dayanışmadır. Bu araçlar günümüze dek yeterince kullanılmamıştır. Türkiye'de fotoğraf sanatının başını ağırlıkla amatör anlamda çalışan arkadaşlar çekmektedir. Bu arkadaşlar, güçlüğüle biraraya getirdikleri malzemeleriyle halkımızın sorunlarını saptamaya çalışmaktadırlar. Anadolu'yu dolaşmakta, kitle eylemlerinin fotoğraflarını çekmektedirler. Bundan sonraki aşamada, yapılan çalışmanın kitlelere ulaştırılması sorunu doğmaktadır. Sergileme ve gösteri olanakları genellikle büyük kentlerde vardır. Bu olanaklar sergi ve gösteri salonlarının pahalı olması, talebi karşılayamaması, genellikle amatörlerle kapalı olması, kapalı ve açık sansür nedeniyle kısıtlanmaktadır. Böylece yapıtların kitleye ulaşması dış etkenlerle engellenmektedir. Bu engelleri aşmanın yolu örgütlenmeden geçer.

Kitle iletişim araçlarının büyük bir kısmı ise tekelin egemenliğinde olduğundan, fotoğraf oyalıyıcı ve beyin yıkayıcı olarak ilerici güçlere ve ulusal kültüre karşı kullanılmaktadır. Bu yoz kullanımın en yaygın biçimi de fotoromanlardır. İlerici yayın organları ise, bu sanat dalına gereken önemi vermemektedirler. -Bazı gazetelerde fotoğrafa özel yer ayrılmakla birlikte

fotoğraf sanatının bugün ulaştığı boyutlarda yeterli değildir. Ülkemizde fotoğraf sanatının gelişimine koşut olarak iki derginin yayımına başlanmıştır. Bugün yayımını sürdüren tek dergi ise fotoğraf sanatçıların mevcut taleplerini karşılayamamaktadır. Derginin en büyük eksikliği fotoğrafın toplumsal özüne yönelik sorunlara yeterince yaklaşım getirmemesidir.

EKONOMİK BOYUTLAR

Fotoğrafın ülkemizde bugün içinde bulunduğu durum alt-yapıdan soyutlanarak irdelenemez. Kapitalist ilişkiler sanatı da yozlaştırmakta, kâr için sanat anlayışını yerleştirmeye çalışmaktadır.

Fotoğraf sanatı sinema sanatıyla birlikte kapitalist sömürüye en açık sanattır. Fotoğrafın ana maddelerinden hiçbirini ülkemizde üretilmemektedir. Tüm kapitalist dünyada olduğu gibi ülkemizde de birkaç uluslararası tekel yerli işbirlikçilerin yardımıyla fotoğraf alanında sömürüsünü olanca ağırlığıyla duyurmaktadır. Bu sömürü öylesine boyutlara varmıştır ki, bu alanın kârlılığını gören demir ithalatçıları bile kısa sürede muazzam kârlar elde etmek amacıyla bu alana kaymaktadır. Türkiye'de en hızlı fiyat artışları, çarpık kapitalist sürecin getirdiği döviz darboğazı ve gitikçe artan tüketim talebi gibi nedenlerle fotoğraf malzemeleri alanında görülmektedir.

İSTEMLERİMİZ

Ülkemizin emekçi yığınlar yararına daha demokratik bir kültür ortamına kavuşması için işçi sınıfının, siyasal istemlerini, siyasal alanda dile getirebilmesi gereklidir. Bu konudaki engeller kaldırılmadan demokratik bir kültür politikasının gerçekleşmesinden söz edilemeyeceği görüşündeyiz. Bu görüşler ışığında AF-SAD olarak aşağıdaki istemlerimizi iletmek istiyoruz:

— Kısa vadede fotoğraf malzemelerinin ithal ve dağıtımını devletleştirilmelidir. Bu alanda fiyat artışlarını stokçuluk ve benzeri yollarla körükleyen aracı -tefecilerin haksız kazançlarına son verilmelidir.

— Uzun vadede ise ülkemizde var olduğuna inandığımız kapasite kullanılarak yerli fotoğraf malzemesi üretimine devletçe başlanılmalıdır.

— Çağdaş bilimsel ve teknik gerçeklere uygun fotoğraf eğitimi verecek akademik kuruluşlar açılmalıdır. Orta dereceli okullarda fotoğraf eğitimine yer verilmelidir.

— Devletçe tüm sanat kuruluşları mali yönden desteklenmeli, bu arada devlet galerilerinin sayısı artırılarak toplumsal içerikli çalışmalar yapan tüm sanatçıların hizmetine sunulmalıdır.

— Gizli ve açık sansür uygulamasına son verilmelidir.

Tüm bu istemlerimizin gerçekleşmesi ülkemizin demokratik bir düzene kavuşmasından bağımsız değildir.

BU DEMOKRATİK ORTAM TÜM ANTI - EMPERYALİST, ANTI-FAŞİST GÜÇLERİN İŞÇİ SINIFI ÖNCÜLÜĞÜNDEKİ BİRLİĞİYLE GERÇEKLEŞECEKTİR...

ULUSAL DEMOKRATİK AÇIDAN OKULLARDAKİ EDEBİYAT ÖĞRETİMİNİN ELEŞTİRİSİ

PROF. DR. TALAT TEKİN

Bizde 2. MC iktidarı dönemine kadar lise edebiyat öğretimi şu programa göre yürütülürdü: Liselerin birinci sınıflarında klasik ve modern Türk edebiyatından, bir de Batı edebiyatlarından seçilmiş örneklerle edebî bilgiler ya da edebiyat bilgileri öğretilir, ikinci sınıflarında başlangıçtan Tanzimat dönemine kadar, üçüncü sınıflarında da Tanzimat döneminden günümüze kadar Türk edebiyatı tarihi okutulurdu. "Günümüze kadar" deyimi söz gelişi, tabii. Şiirde Yahya Kemal'den, hikâyede Ömer Seyfettin'den beriyek pek gelinmezdi genellikle. Bir ara, Demokrat Parti iktidarı döneminde, liseler dört yıla çıkarılınca, üçüncü sınıflarda sadece Tanzimat dönemi edebiyatı, dördüncü sınıflarda da Servet-i Fünun döneminden günümüze kadar Türk edebiyatı ile Batı edebiyatları okutulmuştu.

2. MC iktidarı dönemine kadar yürürlükte olan Lise Edebiyat Müfredat Programı ile buna uygun olarak yazılan ve ders kitabı olarak kabul edilen edebiyat kitapları, bütün eksik ve kusurlarına rağmen, oldukça liberal ve tarafsız içerikli idi. Örneğin, Demokrat Partinin insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayan baskı yıllarında okutulan edebiyat kitaplarında Tefvik Fikret'in ünlü "Sis", hattâ "Doksan Beşe Doğru", gibi şiirleri yer alabiliyordu, bunlarda bir "sakınca" görülüyordu. Yine bu kitaplarda Hüseyin Rahmi Gürpınar'a, Falih Rıfki Atay'a, evet Falih Rıfki Atay'a, Bedri Rahmi Eyüboğlu'na ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya yer verilebiliyordu.

2. MC iktidarı ile Lise Edebiyat Müfredat Programında esaslı ve kökten değişiklikler yapıldı. Öteden beri uygulanan kronolojik yöntem bir yana bırakılarak, Türk edebiyatı edebî türlerin gelişimine göre ele alındı ve öyle öğretilmeye başlandı. Bu arada edebî türlerin sayısı da dörde indirildi: Hikâye tarzında yazılmış eserler, Şiir, Tiyatro, Deneme türü. Böylece "hikâye" ile "roman" birleştirilmiş, "gezi", "mektup", "anı", "makale", "hitabet" vb. gibi türler de ortadan kalkmış ya da kaldırılmış oluyordu. Müfredat Programında yapılan bir başka değişiklik de türlerin gelişimine göre Türk edebiyat tarihinin liselerin birinci sınıfından başlayarak okutulmasıydı. Türk edebiyatının, kronolojik sıra yerine, dörde indirilen edebî türlerin gelişimini gösterecek biçimde, her sınıfta karışık olarak verilmek istenmesinin amacı da şöyle açıklanıyordu: "Öğrenciye aynı nevide Türk edebiyat tarihinin muhtelif devirlerinde ne gibi eserler yaratıldığı hakkında bilgi vermek" (*Lise I Edebiyat*, Önsöz, s. XI).

Bu yeni edebiyat müfredat programı ve buna uygun olarak yazılmış ders kitapları, daha doğrusu, yeni edebiyat kitapları ve bunlara uygun olarak ayarlanmış müfredat programı, tarafsız ve art niyetsiz bir yaklaşımla hazırlanmış olsalardı, türlerin gelişimini esas alan yöntem kronolojik yöntemle eşdeğerli, hattâ belki de ondan daha faydalı, bir yöntem olabilirdi. Ne var ki gerek Müfredat Programı gerekse buna uygun olarak yazılan, daha doğrusu yazdırılan, edebiyat kitapları MC iktidarının uygulamak istediği kültür politikası doğrultusunda, çağdışı şoven bir milliyetçilik anlayışı ile hazırlanmış ve bu her yanı ve yönüyle sakat ve sakıncalı ideoloji bu program ve ders kitapları ile yayılmak istenmiştir.

Düşük MC iktidarının Cumhuriyet Türkiye'sine, Atatürk devrim ve ilkelerine ters düşen antidemokratik yani diktacı ve faşist kültür ve eğitim politikası ilerici, devrimci ve antifaşist aydın kesiminin beklenen sert tepkisi ile karşılandı. Bu politikanın somut örnek ve araçları olan ders kitapları ile M.E.B. ve Kültür Bakanlığı yayınları geçen yıl içinde yapılan açık oturumlarla ilerici-devrimci gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarda enine boyuna eleştirildi ve bu kültür politikasının antidemokratik, karşı-devrimci, çağdışı ve faşist karakteri bütün çıplaklığı ile ortaya konuldu. Bu arada, biz de, katıldığımız bir açık oturumda, MC iktidarı ile gelen *Lise I Edebiyat* kitabı hakkındaki görüşlerimizi kamuoyuna açıklamak ve duyurmak olanagını bulduk. Bugün *Türkiye Yazıları* dergisinde düzenlenen bu seminerde aynı konuya bir daha değinecek ve okullarımızdaki edebiyat öğretiminin, özellikle MC iktidarı dönemindeki edebiyat öğretiminin, ulusal - demokratik açıdan bir eleştirisini yapacağız.

Liselere konulan edebiyat derslerinin amacı öğrencilere klasik ve modern en güzel örnekleriyle ulusal edebiyatı ve dünya edebiyatlarını tanıtmak, onlara son çözümlenmede bir söz sanatı olan edebiyatı sevdirmek, başka bir deyişle öğrencilere edebî eserden zevk alma yeteneğini kazandırmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için yapılacak tek şey de ders kitaplarına en güzel, edebî değeri en yüksek örnekleri almaktır. Şimdi, gelin, 2. MC iktidarının lise edebiyat kitaplarına bir göz atalım ve alınan örneklerin bu amacı gerçekleştirecek nitelikte olup olmadığını görelim.

Hemen belirtelim ki bu ders kitaplarındaki metinler Türk edebiyatının en güzel örnekleri değildir. Özellikle birinci sınıf edebiyat kitabı bugün için hiçbir edebî değeri olmayan dinî ve hamasî bir takım

destan, menkıbe ve masallarla doldurulmuştur. İşte bunlardan birkaçı: Aşıkpaşazade'den (kitapta yanlışlıkla Aşık Paşa'dan deniliyor!) alınan "Geyikli Baba" menkıbesi, *Menakıb-ı Ak Şemseddin* adlı bir yazmadan alınan "Fatih ile Ak Şemseddin" menkıbesi, *Hamza-nâme* adlı bir destandan alınan "Hamza'nın Atı" adlı parça, "Padişah'ın Rüyası" adlı bir masal, Köroğlu destanının sözlü bir rivayetinden olduğu gibi alınmış bir folklor derlemesi, Birgivi Mehmed Efendi'den alınan "Tanrı her şeyi bilir" başlıklı dinî parça, vb. vb. Yazarın klasik-öncesi edebiyattan seçtiği parçaların bir bölümü de edebî değeri olmayan metinlerdir: Oğuz Kağan destanı'ndan alınan parça, Budist Uygurlara ait "Uç Prenses ve Pars" adlı hikâye, yine Budizme ait "Sekiz Yüklemek" adlı metin, vb. Yazarın yeni Türk edebiyatından seçtiği üç-beş parçanın da en güzel örnekler olduğu iddia edilemez. M.Ş. Esendal'dan "Hayat Ne Tatlı" adlı hikâyeyi, Behçet Necatigil'den "Yol" adlı senbolik bir oyunu seçen yazar Sait Faik'ten de seçe seçe "Türk Ülkesi" adlı bilinmeyen ve tanınmayan bir hikâye seçmiş. Belli ki yazar Marksist olarak nitelediği yeni Türk edebiyatından bir-iki parça seçerken bile çok ihtiyatlı davranmış, bunların suya sabun dokunmayan, sakıncasız parçalar olmasına dikkat etmiş. Bu parçaların sadece adları bile bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Hayat Ne Tatlı", "Bu Sabah Hava Berrak", "Uçtu Uçtu", "Su Sesi", "Güzel Haller", vb.

Yazar, üçüncü sınıf kitabına Dünya Edebiyatı'ndan da örnekler almış. Ancak, hemen, belirtelim ki bu bölümde ağırlık, Batı edebiyatlarında değil, Doğu uluslarının edebiyatlarındadır! Ömer Hayyam'dan dört rubai, Sadf'den üç parça, Hafız'dan bir gazel çevirisi, Pakistanlı şair İkbâl'in Batı düşmanlığı aşılıyan uzun bir şiirinin çevirisi, Tagor'dan üç parça... Yahya Kemal'in eski dille yaptığı şu Hayyam çevirisinden yeni kuşaklar ne anlar: "Efsûs ki mevsim-i civânî geçti/Kış geldi bahâr-ı şâdmâné geçti/Eyvâh şebâbet denilen mürğ-i tarab/Biz farkına varmadık pek ânî geçti"? Üstelik bu çeviriler başarılı da sayılmaz. "Efsûs ki mevsim-i civânî geçti" dizesinde sadece bir kelime Türkçe, gerisi Farsçadır! Üçüncü dizide de durum aynıdır: "Eyvâh şebâbet denilen mürğ-i tarab". Yalnız denilen Türkçe, gerisi Farsça!

Yazarın Türk ve dünya (!) edebiyatlarından seçtiği bu parçalar bilinçsiz ve art niyetsiz olarak seçilmiş olsaydı, sadece zevksizliğine verir ve onu olsa olsa en güzel örnekleri seçememiş olmakla suçlardık. Ama durum böyle değildir. Bu parçalar ve üç koca cildi dolduran öbür metinler yazarınca bilinçli ve art niyetli olarak seçilmiştir. Bunu parçaların önüne ve sonuna konulan açıklamalarla sonlarına eklenen sorulardan açıkça anlıyoruz. Yazar buralarda amacını açıkça ortaya koyuyor: Onun amacı edebî değeri üstün, en güzel parçaları vermek değil, özellikle seçilmiş hamasî ve dinî metinler aracılığı ile genç kuşakları MC iktidarının geriye yani geçmişe dönük çağdışı sovenist kültür politikası doğrultusunda şartlandırmaktır. Üç kita-

bın tümüne hakim olan bu ideolojinin temel öğeleri şöyle sıralanabilir:

1) Emperyalizm (Akıncılık, fütühatçılık): Yazar bu kitaplarda akıncılığı, savaşkanlığı, fütühatçılığı, bir kelime ile, emperyalizmi övmekte ve yeni kuşaklara benimsetip sevdirmeye çalışmaktadır. Bunu kitaplarından alınmış birkaç cümle ile belirtmek istiyorum: "Tarihleri boyunca pek çok savaş yapmış olan Türklerin..." (I, 10), "Atlı akıncı bir kavim olan Türkler, tarih boyunca çeşitli ülkeleri almışlar, buralarda devlet kurmuşlardır" (I, 19), "Biz binlerce yıl yabancı kavimleri içine alan devletler kurmuşuz, onları idare etmişiz" (I, 26), "Asırlarca süren bu savaşlar, Türkleri savaşçı bir kavim yapmış ve onlarda cihana hakim olma idealini doğurmuştur" (I, 33), "Cihana hakim olma ihtirası yalnız Türklerle mahsus değildir. Tarihte kuvvetli olan bütün devletler aynı maksadı gütmüşlerdir. Bundan dolayı hiç bir devletin Türkleri suçlamaya hakkı yoktur" (I, 38), vb. vb. gibi. Yazarın ideolojisinin öğelerinden biri fütühatçılık, yani emperyalizm, olduğu için bu üç kitap, doğal olarak, akıncılığı ve emperyalizmi terennüm eden eserlerle dolmuştur: Oğuz Kağan destanı, (I, 33-39), Yahya Kemal'in "Akıncı" (I, 193), ve "Selimnâme" (III, 110-115) şiirleri, Ziya Gökalp'in "Turan" (II, 166) ve "Ergenekon" (II, 169) manzumeleri, Arif Nihat Asya'nın "Bayrak" (II, 212) adlı şiiri, Faruk Nafiz'in "Akın" adlı piyesi (I, 237-241), vb. vb. Burada yazarın çelişkinde de işaret etmek yerinde olacaktır. Kitabında "Türkler İslam-ıktan sonra, cihan hakimiyeti fikrini İslamiyetle birleştirerek kavimler arasında birlik, adalet ve barış sağlamışlardır" (I, 39) diyerek Türk ve Osmanlı fütühatçılığını haklı gören yazar başka ulusların özgür ve bağımsız olma isteklerine, karşı çıkıyor ve Lise I kitabının bir yerinde şöyle diyor: "Fransız İhtilalinden sonra Avrupalılar, Osmanlı devleti içinde yaşayan yabancılara milliyetçilik, hürriyet ve istiklal fikrini aşıladılar, onları sürekli olarak kışkırttılar ve desteklediler" (I, 22). Şu çelişkiye bakınız: Kendisi özgür ve bağımsız olarak yaşayacak ve fütühat yapacak ama başka uluslara bağımsız yaşama hakkı tanımayacak!

2) Dincilik, İslâmcılık; Yazar bu kitaplarda dini yüceltip dindarlığı övmekte ve açıkça din propagandası yapmaktadır. Şu cümlelere bakınız: "Türkler İslamiyeti büyük bir sevgiyle benimserler. Onu kendi akıncı ruh ve cihan devleti kurma idealleri ile birleştirirler" (I, 46), "Gaza ve cihad ve İlâ-yı Kelimetullah (Tanrı kelâmını, Kur'anı yüceltme) Türkler için büyük bir ideal olur. Anadolu Türk edebiyatı gazilerle doludur" (I, 47, "İstanbul'un fethinde gaziler kadar velilerin de rolü olmuş mudur?" (I, 51), "Müslümanlar bir işe başlarken 'bismillâh' (Allah'ın adıyla) derler. Bunun sebebi hiç bir zaman Allah'ı unutmamaları, ondan yardım dilemeleridir. Allah'ı daima yanında hisseden kötülük işlemekten çekinir" (I, 173), "Tanrı'nın sonsuz lütuflarına örnekler veriniz. Hayat ve tabiat da, Tanrı'nın bir lütfu değil midir? Tanrı vermeseydi biz onları yaratabilir miydik?" (I, 179), "İslami-

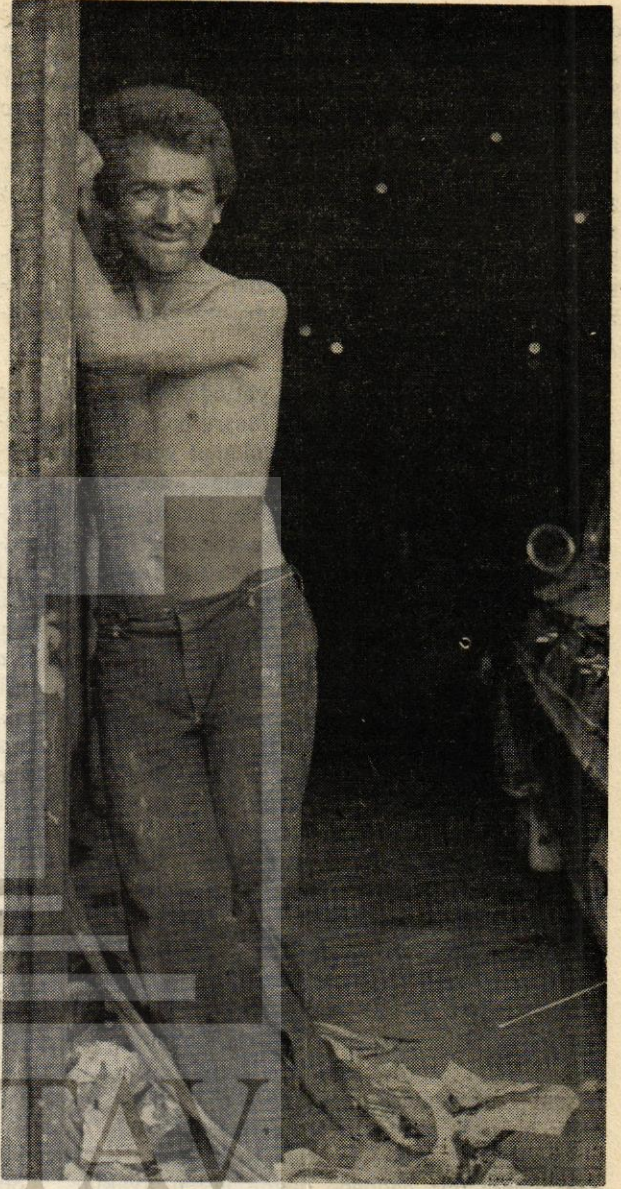

yete göre Tanrı dünyada olacak şeyleri önceden tayin etmiş, hükme bağlamıştır" (I, 178), "Müslüman daima Allah'ın emirlerine uyar, buna rağmen başına bir felâket gelirse, Allah'ın emri bu imiş diye boyun eğer" (I, 178), vb. vb. gibi. Kaderciliği ve Allah'a tevekkülü aşılamağa çalışan bu cümlelerin ardındaki zihniyetin son Van depremi için "Takdir-i İlahî" diyen eski Diyanet İşleri Başkanının zihniyetinden bir farkı var mıdır?

3) Batı Düşmanlığı : Yazar bu kitaplarda Batı düşmanlığı yapmakta, Türk olmıyan, müslüman olmıyan Avrupalı uluslara karşı öğrencilerde düşmanca duygular, hattâ kin ve nefret uyandırmaya çalışmaktadır. İşte birkaç cümle: "Batılılar, İstanbul'un fethinden sonra Türkleri yıkmak için yeni silâhlar icat etmişlerdi" (I, 22), "Avrupalıların en göze çarpan özelliklerinden biri sömürgeci olmaları, bütün dünyayı kendi hakimiyetleri altına almak istemeleridir" (I, 193), vb. vb. son cümleyle yazarın kendi ideolojisi arasındaki çelişkiye bakınız: Türkler dünyayı kendi hakimiyetleri altına almağa kalkıştırlarsa bu onların "akıncı ruh"larının doğal bir sonucudur, iyidir, türlü uluslar arasında barış ve adalet sağlamaktır; aynı şeyi Avrupalılar yapmağa kalkışınca bu "sömürgecilik"tir!

Yazarın Batı düşmanlığı, kitaplarına aldığı parçalarda daha açık ve seçik olarak kendini göstermektedir. Emin Bülent Serdaroglu'nun "Garbın cebin-i zalimi affetmedim seni.../Türküm ve düşmanım sana, kalsam da tek kişi!" mısralarını içeren "Kin" şiiri (II, 177), Arif Nihat Asya'nın "Sana benim gözümle bakmayanın/Mezarımı kazacağım/Seni selâmlamadan uçan kuşun/Yuvasını bozacağım" diye haykıran, yabancılara karşı kin ve nefretle dolu "Bayrak" manzumesi (II, 212-213), Pakistanlı şair İkbâl'in "İnsanlık, Frengin elinden inim inim inledi", "İlim onun (yani Avrupalı'nın!) yüzünden rezil rüsva olmuştur", "O, kuzu postuna bürünmüş bir kurttur; pusuda kuzu bekler", "Ey renge ve şekle esir olan, bundan temizlen: kendine iman et, Frengi inkâr et" gibi Batı düşmanlığı aşılıyan şiir çevirisini (III, 342-343) yazar, öyle anlaşılıyor ki, bilerek ve özellikle seçmiştir. Sait Faik'in yüzlerce güzel hikâyesi arasında "Türk Ülkesi" başlıklı olanı da Rumları kötülemek, onlara kara çalmak için seçilmiş benzemektedir. Hikâyenin sonunda yazarın öğrencilere sorduğu şu sorulara bakınız: "Rumların yaptıkları gibi, sandalda gramfon çalınırsa, tabiatın zevkine varılabilir mi?", "Rumlar musikileri, oyunları ve eğlence tarzları ile tabiatın güzelliğini âdeta öldürüyorlar", "Yazar, Rumların musikî, oyun ve eğlence tarzı karşısında duyduğu hisleri nasıl anlatıyor?", vb. gibi. Sait Faik gibi insancıl bir yazarı Rum düşmanı imiş gibi göstermek, daha doğrusu Rumlara karşı duyduğu düşmanca hisler için Sait Faik'i alet etmek... Olacak şey değil!

4) Osmanlılık, Eski edebiyat hayranlığı : bu kitaplarda bugün için sadece tarihî bir değeri olan Divan edebiyatına pek çok yer verilmekte ve dil, şekil,

Dursunali Sarıkoç

İçerik ve estetik bakımlarından hiç de ulusal olmıyan bu edebiyat genç kuşaklara sevdirmeye çalışılmaktadır. Divan edebiyatı en başta dil bakımından ulusal değildir. Çünkü, bilindiği gibi, bu edebiyat bir yüksek zümre, daha doğrusu, egemen sınıf jargonu olan Arapça-Farsça-Türkçe karması yapma bir dille meydana gelmiştir. Bu dille yazılmış bir Kanunî mersiyesinde bugünün kuşaklarınca bilinmiyen yüzlerce ölü Arapça ve Farsça kelime vardır. M. Kaplan üçüncü kitabına bu mersiye'nin 66 beyitlik tamamını alıyor ve 15 sayfalık bir açıklama ile bu şiiri öğretmeye kalkışıyor. (III, 61-80). Diyelim ki lise öğrencileri bu ölü Arapça-Farsça kelimeleri ezberleyip öğrendiler. Sonra ne olacak? Kısa sürede bunları unutmıyacaklar mı? Diyan şiiri, eskiden sadece liselerin ikinci sınıflarında beş-on kısa parça ile öğretilir ve geçilirdi. Doğrusu da budur. Şim-

di ise, uygulanan yeni yöntem gereği, dil, şekil, içerik ve estetik yönlerinden ulusal olmanın bu edebiyat her sınıfta yeniden ve gittikçe artan bir dozla öğrencinin karşısına çıkmakta, daha doğrusu, çıkarılmaktadır. Divan edebiyatı çağını çoktan tamamlamıştır. Bu edebiyatın eleştirisini daha Tanzimat dönemi şair ve yazarları yapmışlardı. Ziya Paşa ünlü "Şiir ve İnşa" makalesinde, çok haklı olarak, biçim asıl ulusal edebiyatımızın halk edebiyatı olduğu belirtmiş ve bugünün bazı ders kitabı yazarlarından ne kadar ileri, demokratik, halkçı ve gerçekçi bir anlayışa sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Bu kitaplarda Divan edebiyatından sonra en çok Tanzimat, Servet-i Fünun ve Meşrutiyet dönemi edebiyatlarına yer verilmekte, uygulanan yeni yöntem gereği, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Mehmet Akif, Yahya Kemal, daha yenilerden de Peyami Safa ve Necip Fazıl Kısakürek gibi şair ve yazarlar her üç sınıfta yeniden öğrenci karşısına çıkarılmaktadır. Lise III edebiyat kitabında, "Türk Edebiyatının Zirve Teşkil eden Eserleri" bölümünde, Yahya Kemal Beyatlı'nın 20. yüzyıl ortalarında divan şiiri dili ve üslubu ile yazdığı 65 beyitlik "Selimnâme"si 16 sayfa (110 - 125), "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" adlı şiiri 10 sayfa (126 - 135) ile yer almakta, Mehmet Akif'in "Süleymaniye Kürsüsü" ile "Berlin Hatıraları"ndan alınmış 15 sayfalık manzum vaaz ve hikâyeler de "şiir" olarak sunulmaktadır. İkinci sınıf kitabındaki "Türkçülük Cereyanı" bölümünde de Ziya Gökalp'in çocuk oynacağı bir üslupla kaleme aldığı "Ergenekon" adlı manzumesinin tümü yer almaktadır ve "şiir" olarak tanıtılmaktadır. Hececilerden Faruk Nafiz Çamlıbel de her üç kitapta boy göstermektedir: I. kitap "Çoban Çeşmesi" ve "Akın" piyesi), II. kitap ("Sanat" manzumesi), III. kitap "Han Duvarları". "Çoban Çeşmesi" ile "Han Duvarları"nı, hattâ "Akın" piyesini anladık ama şu "Sanat" manzumesi de ne oluyor? "Yalnız senin geçtiğin bahçede açmaz çiçek/Bizim diyarımız da binbir baharı saklar! / Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek/İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar", "Sen anlayan bir gözle süzersin uzun uzun/Yabancı bir şehirde bir kadın heykelini/Biz duyarız en büyük zevkini ruhumuzun/Görünce bin köylünün kıvrılmayan belini..." türünden bayağı içerikli ve keten helvacı üsluplu bu manzumenin edebiyat kitabında ne işi var? Yoksa M. Kaplan MC iktidarının "sen-ben" ya da "siz-biz" diye ulusu ikiye bölen ayrımcılık ve sahte milliyetçilik politikasına eskilerden, Cumhuriyet dönemi şairlerinden, "takviye gücü" mü getiriyor? Özetlemek gerekirse, Tanzimattan Cumhuriyet dönemine kadar olan edebiyatımız Osmanlıcı Namık Kemal, İslamcı Mehmet Akif, Osmanlıcı, akıncı ve fütühatçı Yahya Kemal, hiçbir şeyci Abdülhak Hamit, ruhçu ve "Büyük Doğu"cu süper mürşit Necip Fazıl ve faşist Peyami Safa etrafında döndürülüp dolaştırılıyor. Bu arada Edebiyat-ı Cedidecilerden Süleyman Nazif, Ali Ekrem Bolayır, bu akımın dışında kalanlardan Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim, Ulusal Edebiyat akımı temsilcilerinden Rıza

Tevfik, Refki Halit ve Falih Rıfkı nedense hiç anılmıyor ve bunlardan iki satırlık ya da dizelik birer örnek bile alınmıyor. Edebiyat-ı Cedide'nin en büyük şairi Fikret'e sadece zararsız ve "sakıncasız" "Balıkçılar" şiiri ile yer veriliyor. Doğal olarak, Fikret'in ne "Sis", ne "Doksan Beşe Doğru" ne de toplum sorunlarına değinen öbür şiirlerinden hiç birisi kitaplara girmemiş, sokulmamış.

5) Yeni edebiyat düşmanlığı : Bu kitaplarda 1930'lardan, 40'lardan sonra gelişen ve hemen her türde güzel eserler veren yeni edebiyatımızı ve onun uluslararası ün kazanmış temsilcilerini boşuna aramayız. M. Kaplan yeni edebiyatımızı tümüyle Marksist saydığı için bundan hiç söz etmemekte, bu edebiyatın en güzel örneklerini "sakıncalı" bulduğu için hiç anmamakta, böylece genç kuşakların bu edebiyatla temasa gelmelerini önlemeğe çalışmaktadır. Diyelim ki M. Kaplan henüz hayatta olan edebiyatçıları, son sözlerini söylememiş oldukları için, kitaplarına almamış. Pekî ama, III. sınıf kitabına, hem de "Türk Edebiyatının Zirve Teşkil eden Eserleri" bölümüne, kendisini nasıl sokmuş? (*Büyük Türkiye Rüyası* adlı kitabından "Millî Sanat Eserlerini Koruma" başlıklı yazısı, III. kitap, 305 - 306). Bu kadar ölü arasında M. Kaplan'ın işi ne? Yoksa kendisini yaşayan ölülerden mi sayıyor?!

M. Kaplan kitaplarına yeni Türk edebiyatı temsilcilerinden sadece Cahit Sıtkı ve Sait Faik ile Orhan Veli'yi, yaşayanlardan da sadece Behçet Necatigil'i almış. Bunlardan aldığı parçalar da, daha önce belirttiğim gibi, suya sabuna dokunmayan, sakıncasız parçalar: Cahit Sıtkı'dan "Bu sabah Hava Berrak", "Uçtu Uçtu", "Su Sesi", "Yanlış Bilmesinler Beni" (I. kitap, 213 - 215), "Gün Eksilmesin Pencereden" (II. kitap, 215), Sait Faik'ten, onca hikâye arasından, "Türk Ükesi" (I. kitap, 131 - 134), Orhan Veli'den "İstanbul'u Dinliyorum" (I. kitap, 216 - 217), "Güzel Havalarda" (II. kitap, 214), "Destan Gibi" (III. kitap, "Zirve Eserler", 173 - 178), şair, evet şair, Behçet Necatigil'den *Yol* adlı kısa bir oyun (I. kitap, 253 - 259). Yeni Türk edebiyatı bunlardan mı ibaret? Hani Türk hikâyeciliğinde bir aşama olan Sabahattin Ali? Hani ölmüş, üstelik "Son Osmanlı" diye anılan Kemal Tahir? Hani Orhan Kemal, hani eserleri yabancı dillere çevrilmiş Yaşar Kemal? Hani Fakir Baykurt? Hani şiirleri bütün dünya dillerine çevrilen koca Nazım? Hani Fazıl Hüsnü Dağlarca? Hani Cahit Külebi? Yoksa M. Kaplan bunlar okul kitaplarına alınmazsa kimsenin haberi olmaz mı sanıyor?

MC iktidarı döneminin edebiyat kitaplarında koskocaman bir çelişki daha var ki değinmeden geçemeyeceğiz. Bu kitapların yazarı Türkçü, Turancı, fütühatçı ve bütün dünya Türklerini bir bayrak altında görmek isteyen bir ideolojiye sahip ya, III. kitabında "Dış Türkler" in edebiyatlarına da bir bölüm ayırmış. Kitabın önsözünde bu bölüm için şöyle diyor: "Lise III Edebiyat müfredatının en büyük yeniliği Doğu ve Batı edebiyatları ile beraber, Türkiye dışındaki Türklerin edebiyatlarına da yer vermesidir. Dünya türkologları,

Türklük dünyasını bir bütün olarak ele aldıkları ve bu sahalarda araştırma yaptıkları halde, Türkiye'nin bu gerçeğe gözlerini kapaması ve dış Türkleri yok farzetmesi sadece milliyetçiliğe değil, ilme de aykırıdır. Zira Türkiye dışında, çeşitli ülkelerde yaşayan ve dilleri Türkçe olan büyük Türk toplulukları vardır. Bunların da kendilerine göre bir edebiyatları mevcuttur. Türk çocuklarına onlar hakkında da bilgi verilmesi gayet tabiidir". Çok iyi, çok doğru, çok yerinde bir fikir. Gelgelelim, "Dış Türklerin Edebiyatları" bölümünde hemen hepsi modern olan bu edebiyatlardan alınmış hiçbir örnek yok! Sadece Azeri, Özbek, Türkmen, Kırgız, Kazak, Kazan (Tatar demek istiyor ama dili varmıyor nedense!), Çuvaş ve Yakut edebiyatları hakkında yarımşar sayfalık ansiklopedik bilgiler. Hepsi de çeviri olan büyük Türk toplulukları vardır. rın dış Türk edebiyatlarından niçin örnek vermediği anlaşılıyor. Örneğin, Türkmen Edebiyatı bölümü şöyle sona ermektedir: "İhtilalden sonra Türkmenistan'da eserlerini Marksist görüşle yazan birçok şair, romancı ve tiyatro yazarı yetişmiştir. Propaganda gayesi güden bu eserler büyük bir sanat değeri taşımamakla beraber...": Cümleyi bitirmeğe gerek yok. Yazarın bu edebiyatlardan örnek vermeyişinin nedenleri apaçık ortada: Bu edebiyatların tümü Marksisttir! İyi ama, bu nasıl "milliyetçilik", bu nasıl Türkçülük, ve nasıl Turancılık? Hem "Dış Türkler, dış Türkler!" diye tuttur, "Türk dilleri yoktur, Türk lehçeleri vardır; Türk dili bir bütündür" de ve Dış Türklerin edebiyatlarına koca bir bölüm ayır, hem de bu edebiyatlardan örnek vermeğe gelince "Bunların edebiyatları Marksisttir!" deyip hiçbir metin alma... Biz "milliyetçi", onlar "Marksist"... Peki ama bu Turancılık ülküsü nasıl gerçekleşecek?

Bilimsel yanlışlar: Son olarak, bu edebiyat kitaplarında şimdiye kadar gelmiş geçmiş ders kitaplarında rastlanmayan türden pek çok bilimsel yanlış bulunduğunu belirtelim. Lise I edebiyat kitabındaki bilimsel yanlışlarla kitaba alınan eski metinlerin dilindeki tutarsızlıkları *Türk Dili* dergisinde yayımlanan bir yazımda belirtmiş olduğum için (*Türk Dili*, 305) burada sadece yeni çıkan ikinci ve üçüncü sınıf kitaplarındaki yanlışlara değineceğim.

a) II. kitap, 84. sayfada Karacaoğlan'dan alınan parçanın üçüncü dördlüğündeki "Medhedeler Karaman'ın ilini" dizesi "Medhederler Karaman'ın ilini" olacaktır!

b) II. kitap, 91. sayfada Ali Şir Nevaî'den alınan gazelin son dizesi şöyledir: *Heçerîn derdi velikîn vasıldın dermanı yok*. Gazelin ölçüsü *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* olduğuna göre M. Kaplan'ın *vasıldın* diye okuduğu kelime *vasıldın* tarzında düzeltilmelidir. Ayrıca, bu dizedeki *velikîn* kelimesi *velikîn* (son hecedeki değil, orta hecedeki ünlü uzundur!), *dermanı* kelimesi de *dermân* şeklinde yazılmıyordu.

c) M. Kaplan, Ali Şir Nevaî'nin bu çok ünlü gazelinin ilk koşasını (beyit) da yanlış çevirmiştir. Gaze-

lin ilk koşası şöyle: *Yardıñ ayru köngil mülki durur sultanı yok / Mülk kim sultanı yok cismî durur kim cânı yok*. Yazar bu koşayı şöyle anlıyor: "Yardan ayrı olan gönül, mülkü olmayan bir sultana benzer, mülkü olmayan sultan ise vücudu olmayan bir candır". Oysa koşanın anlamı şudur: "Yardan ayrı olan gönül *sultanı olmayan bir ülke* (gibi)dir. Sultanı olmayan ülke (ise) *canı olmayan bir vücut* (gibi)dir". Ayrıca, ölçüye göre, *yardıñ* kelimesi *yârdın* olacaktır; çünkü bu sözün ilk hecesi bir tam + bir yarım, başka bir deyişle, bir buçuk hece değerindedir. *Köngil* kelimesi *köngül* olarak düzeltilmeli, her iki dizedeki *sultanı* kelimesinin *a* ünlüsü üzerine de uzatma işareti konulmalıdır. M. Kaplan "Dış Türkler!" "Dış Türkler!" diye tutturduğu halde bunların modern edebiyatlarından, Marksist oldukları için, parça alamaz, eski dış Türklerden olan Nevaî'nin en ünlü gazellerini de anıyamaz... Yazar, dış Türkleri hiç anmasa ve onlardan hiç parça almasa hem çelişkiye düşmeyecek, hem de daha az yanlış yapmış olacaktır!

d) Çağatayca'yı yanlış yazıp yanlış okuyan ve yanlış anlayan yazar Anadolu şairlerinin gazellerini de yanlış yazıyor. II. kitabın 88. sayfasına Ahmet Paşa'nın "yazmışam" redifli bir gazelinin alması. Gelgelelim bu kelimeyi, Acem söyleyişi ile, "yazmışem" diye okuyor.

e) Şeyh Galib'in "düştü" redifli ünlü gazelinin ilk koşasında da okuma ya da işaret yanlışları var (II. kitap, 113). İlk beytin ikinci dizesindeki *şişedir* kelimesi, ilk hecesindeki *i* sesi uzatılarak, *şişedir* tarzında düzeltilmelidir.

f) III. kitabın 5. sayfasında Orhon kitabeleri hakkında şöyle bir bilgi var: "Bu gibi kitabelerin varlığı, daha M.S. yedinci yüzyıl ortalarında İranlı tarihçi Cüveynî tarafından ortaya konulmuştur". Orhon yazıtları M.S. 8. yüzyılda dikilmiştir. Bu durumda M.S. yedinci yüzyılda, yani, bu yazıtlar dikilmeden 100 yıl önce, Cüveynî bunları haber vermiş oluyor! Yanlışlık, doğal olarak, Hicrî tarihle Miladî tarihin karıştırılmış olmasından ileri gelmiştir. Yazar, Fuat Köprülü'nün kitabındaki Hicrî 7. yüzyılı Miladî sanmış. Cüveynî, bilindiği gibi, M.S. 13. yüzyılda yaşamıştır.

g) III. kitabın "Dış Türklerin Edebiyatı" bölümünde (bu dış Türkler de yazarın başına çok iş açıyor!) M. Kaplan bugünkü Bulgarlar hakkında şöyle diyor: "Bulgarlar, menşe itibarıyla Türktürler. Bulgaristan'a Oğuzlar, daha İslamiyet'i kabul etmeden ve Anadolu'yu fethetmeden önce kuzeyden gelmişler, VII. yüzyılda devlet kurmuşlar, Bizanslılarla savaşmışlardır" (313-314). Yanlışların hangi birini düzelteyim? Bir kez Bulgarlar köken bakımından Türk değildirlen, sadece adları Türkçedir. Sonra, M.S. 7. yüzyılda bugünkü Bulgaristan'a gelip devlet kuranlar Oğuzlar değil, Bulgar Türkleri idi. Sayıları çok az olan bu ege-men ya da yönetici Türk azınlığı çok daha kalabalık olan yerli İslav halkı içinde kısa sürede eriyip gitmiştir.

h) III. kitap 318. sayfada Göktürk devletini Kır-gızların yıktığı söyleniyor. Oysa bu devleti Uygurlar yıkmıştır. Uygurların egemenliğine de Kırğızlar son vermişlerdir.

i) Yine aynı kitabın 319. sayfasında şöyle bir cümle var: "1905 yılında Kazan'da Kazanca *Kazan Muhbiri* adlı bir gazete yayımlanmıştır". Bu kadar çok Kazan karşısında insanın kazan kaldıracacağı geli-yor! Kazan bir şehrin adıdır. Hiç bir şehir adının so-nuna -ca eki getirilir mi? Böyle dil adı olur mu? M. Kaplan Tatarca demek istiyor ama, nedense, bir türlü dili varmıyor.

k) III. kitabın 320. sayfasında Çuvaşça hakkında bilgi verilirken şöyle deniliyor: "Sovyetler Birliği'nde ayrı bir Cumhuriyet teşkil eden Çuvaşların dili, ortak Türkçeden biraz farklıdır. Ortak Türkçedeki bazı ses-ler Çuvaşçada değişik şekiller alır. Meselâ (o) sesi (u), (z) sesi (r), (ş) sesi de (l) ye çevrilir". Burada da pek çok yanlış var. Bir kez, Çuvaşça ortak Türkçe-den biraz değil, çok, hem de pek çok farklıdır. O ka-dar ki Çuvaşçayı değme türkologlar bile anlayamazlar. Sonra, Çuvaşçada u olan ses ortak Türkçedeki o sesi değil, a sesidir (örneğin, at kelimesinin Çuvaşçası ut'tur). Daha sonra z sesi r'ye, ş sesi de l'ye çevrilmiş değildir. Tam tersine, Ortak Türkçedeki z ve ş sesleri, sırasıyla, en eski Türk dilindeki r ve l seslerinden ge-lişmiştir. Başka bir deyişle, Çuvaşçadaki r ve l ses-leri aslı yani birincildir.

l) Yazarın yaptığı bu gibi yanlışlardan başka bir de alınan metinlerdeki yanlışlar var. Örneğin Ziya Gökalp'ten alınan *Ergenekon* manzumesinin ikinci dört-lüğü şöyle: "Ak ordumuz sola gitti/ Üç hakanlık te'sis etti/Medi, Sümer-Akad, Hit'ti/Bu üç şanlı oymağımız!" (II, 169). Bilindiği gibi Medler Türk değil, İrani bir kavimdi ve büyük bir ihtimalle bugünkü Kürtlerin ata-ları idiler. Akadlar Sami, Hititler de bir Hint-Avrupa kavmiydi. Sümerlerin de Türklükle bir ilişkileri yok-tur. Bu durumda insanın televizyon reklamındaki a-dam gibi sorası geliyor: Ne olacak şimdi?

Ulusal-demokratik edebiyat öğretimi için öneriler

Türkiye'de ulusal-demokratik bir edebiyat öğreti-mi hangi temel ilkelere dayanılarak gerçekleştirilebi-ler? Bu konuşmamı, ulusal, halkçı ve demokratik, laik, barışçı, devrimci ve Batı uygarlıkcısı Türkiye Cum-huriyetinin bu esaslara göre şekillenmiş olması gere-ken resmi ideolojisi doğrultusunda hazırlanacak edebi-yat müfredat programı ile bu programa göre yazıla-cak edebiyat kitaplarında uyulması gereken bazı tem-el ilkelere değinerek bitirmek istiyorum.

1) *Edebiyat öğretimi "ulusal" olmalıdır.* Bir kez şu gerçek kafalara dank etmelidir: İmparatorluk dö-neminde merkezde ve saray çevresinde oluşan Divan Edebiyatı "ulusal" değildir. Bu edebiyat ne dili, ne şekli, ne içeriği ne de estetiği ulusal olmayan bir ede-biyattır:

a) Bu edebiyatın dili ulusal değildir. Çünkü Di-
van Edebiyatı Arapça - Farsça - Türkçe karması bir

yüksek sınıf, daha doğrusu bir egemen sınıf, jargonu ile meydana getirilmiştir.

b) Bu edebiyatın şekli ulusal değildir. Çünkü öl-çüsü Arap ölçüsü aruz, nazım şekilleri Arap ve Fars şekilleridir. Kafiyesi bile ulusal olan "yarım kafiye" değil, yazıya dayanan Arap-Fars kafiyesidir.

c) Bu edebiyatın içeriği ulusal değildir. Çünkü Di-
van şiirinin gazelde başlıca temaları aşk, kadın ve şarap-tır, kasidede ise Acemlere bile taş çıkartan medhiye ya-ni övgüdür. Türk halkının en çok hoşlandığı temaların bunlar olduğu ileri sürülemez. Divan şiirinde ana-baba sevgisini, evlât sevgisini, doğa sevgisini ve hayvan, e-
vet hayvan, sevgisini terennüm eden örnekler yoktur.

d) Bu edebiyatın estetiği ulusal değildir. Çünkü Di-
van şiirinin estetiği Türk zevkine tümüyle yabancı, ger-çek dışı ve çirkin, hazır ve basmakalıp, sanatçıdan sa-natçıya değişmez Hint-Acem kökenli birtakım mazmun ve benzetmelerden, söz oyunlarından oluşur. Bu este-tiği daha Tanzimat döneminde Namık Kemal haklı olarak ulusal bulmamış ve şiddetle eleştirmişti.

Divan edebiyatı ulusal değilse bizim asıl ulusal edebiyatımız hangisidir? Bu soruyu da yine Tanzimat dönemi şairlerimizden Ziya Paşa çok doğru olarak ya-nıtlamıştı. Ziya Paşa ünlü "Şiir ve İnşa" makalesinde, bilindiği gibi, şöyle der: "Bizim şiirimiz hani şairle-rin namevzun (ölçüsüz) diye beğenmedikleri avam şarkıları (halk türküleri) ve taşralarda çöğür (saz) şairleri arasında *deyiş*, *üçleme* ve *kayabaşı* tabir olu-nan nazımlardır. Ve bizim tabii inşamız (nesrimiz), mütercim-i Kamus'un (Kamus çevircisinin) ve mu-ahharen (daha sonra) *Muhbir* gazetesinin ittihaz etti-ği (benimsediği, kullandığı) şive-i kitabet (yazı dili)dir" (*Hürriyet*, 1968). Ziya Paşa'nın bundan tam 110 yıl ö-nce gördüğü, fark ettiği bu gerçeği, yani bizim asıl (u-lusal) şiirimizin halk şiiri ve doğal (ulusal) nesrimizin de Kamus çevircisi Asım fendi ile daha sonra *Muhbir* gazetesini sahibi Ali Suavi'nin benimsedikleri arı ve du-ru halk konuşma diliyle meydana getirilmiş eserler ol-duğu gerçeğini, kabul etmenin zamanı çoktan gelmiş, hattâ geçmiştir bile.

Bizim üç yıllık bir lise edebiyat müfredat progra-mını dolduracak zenginlikte ve öğrencilere gerçek ede-biyat zevkini verecek nitelikte bir halk ve tekke ede-biyatımız vardır: İslamlık öncesi dönem için Uygur şiiri örnekleri, Kârgarlı Mahmud'un sözlüğündeki en eski Türk halk şiiri örnekleri, İslamlık sonrası dönem içinse Sultan Veled'ler, Şeyyad Hamza'lar, Yunus Em-re'ler, Hacı Bayram'lar, Aşık Paşa'lar, Öksüz Aşık'lar, Pir Sultan Abdal'lar, Kul Himmet'ler, Kul Musta-fa'lar, Aşık Ömer'ler, Cevheri'ler, Karacaoğlan'lar, Dertli'ler, Emrah'lar, Dadaloğlu'lar, Zihni'ler, Veysel'ler, Ali İzzet'ler... Arı ve duru halk diliyle yazılmış mensur eserler ise sayılamayacak kadar çoktur: Orhon yazıtları, Uygurca eserler, Dede Korkut hikâyele-ri, Neşri tarihi, Aşıkpaşazede tarihi, anonim Selçuk ve Osmanlı tarihleri, Köroğlu destanı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, vb. vb. Yeni dönemden Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim ve Ömer Seyfettin'in eserleri vb. vb.

Peki Divan Edebiyatına hiç yer verilmemeli mi? Verilmeli elbette. Altı yüz yıllık imparatorluk döneminde oluşmuş bu yüksek ya da egemen sınıf edebiyatı, her nazım şekli ve her nesir türü için, seçilmiş kısa örneklerle tanıtılabilir. Ancak bu edebiyattan alınacak bütün örnekler Türkçe çevirileri ile birlikte verilmeli, öğrencilere bu örneklerde geçen ölü Arapça-Farsça sözler için zaman harcatılmamalıdır.

2) *Edebiyat öğretimi demokratik ve özgürlükçü olmalıdır.* Edebiyat müfredatına sadece belli bir ideoloji ya da görüşü yansıtan yazar ve şairler değil, her türlü ideoloji ve görüşü savunan edebiyatçılarımız alınmalıdır. Çünkü, gerçek bir edebiyat öğreniminin amacı bir fikre ya da ideolojiye körü körüne saplanmış hoşgörüsüz, bağnaz ve yobaz bir gençlik değil, hoşgörülü sahibi, her türlü fikir ve ideolojiye açık, özgür düşünceli bir gençlik yetiştirmektir.

3) *Edebiyat öğretimi insancıl ve barışçıl olmalıdır.* Edebiyat kitaplarına alınacak metinler savaşı, savaşkanlığı, akıncılığı, fütuhati, kısaca yayılcılığı yani emperyalizmi öven, yücelten ve aşılıyan nitelikte değil, barışı, barışseverliği, insan sevgisini ve kardeşliği yücelten ve aşılıyan parçalar olmalıdır. Savaş ve emperyalizm bugün kültür ve uygarlıkça en geri düzeyde kalmış toplumların bile "tukaka" deyip reddettiği ve nefretle andığı şeylerdir. Bütün insanlık barış ve kardeşlik istiyor. Atatürk de büyük bir barışçı idi. Onun "Yurtta barış, dünyada barış" sözü gençlerimize belletilecek en uygun slogan olmalıdır.

4) *Ulusal-demokratik edebiyat öğretimi laik olmalıdır.* Lise edebiyat kitapları, MC dönemi ders kitapları gibi Allaha ve ahirete yönelik, Allah'a tevekkülü ve kaderciliği aşıl原因an dinsel metinler yerine, insana ve doğaya, yani bu dünyaya, bu dünyadaki insan yaşamına dönük örneklerle doldurulmalıdır. Bizim eski ve yeni edebiyatlarımız bu tür güzel örneklerle doludur. Kâşgarlı Mahmud'un sözlüğündeki en eski Türk halk şiiri örnekleri arasında doğayı, doğa güzelliklerini, yaşamı ve yaşam sevgisini ırlayan (terennüm eden) pek çok dörtlükler vardır. Bunlar yerine, Örneğin, "Öpkem kelip uğradım/Arslanlayü kükredim/Alplar başın toğradım..." gibi insan başı kesmek ve doğramaktan söz eden parçaları almanın alemi yoktur. Kitapları din uğruna yapılan savaşlar ve kahramanlık şiirleri ile doldurup öğrencilere Fikret gibi "Din şehit ister asüman kurban/Her zaman her tarafta kan, kan, kan!", dedirtmiyelim. Unutmıyalım ki Türkiye laik bir cumhuriyettir. Din uğruna yapılan savaşlar dönemi çoktan geçmiştir. Savaş, ancak yurt savunması söz konusu ise meşrudur ve ancak o zaman yüceltilir.

5) *Ulusal-demokratik edebiyat öğretimi Batı düşüncesine ve edebiyatlarına açık olmalıdır.* Dünya edebiyatlarından örnekler diye öğrencilere, dindar ve bağnaz,

Özcan Yurdalan

Batı düşmanı ve mistik Doğu yazar ve şairlerinden değil, bu dünyayı ve bu dünyadaki insan yaşamını, insan hak ve özgürlüklerini, insan sevgisi ve kardeşliğini konu edinen, bunları dile getiren, hoşgörülü ve özgür düşünceli Batı yazar ve şairlerinden seçilmiş parçalar verilmelidir.

6) Son olarak, *ulusal-demokratik bir edebiyat öğretimi programında 1930'lardan sonra gelişen ve her türde yarattığı eserlerle bütün dünyada yüzümüzü ağartan yeni ya da çağdaş edebiyatımıza geniş yer verilmelidir.* Eserleri dünya dillerine çevrilen ve yüz binlerce basılan şair, hikayeci ve romancılarımıza edebiyat kitaplarının sayfalarını kapamak ve onları yasaklamak ulusal-demokratik ve devrimci bir anlayışla asla bağdaşmaz.

EGİTİM-ÖĞRETİMİN DEMOKRATİKLEŞMESİNİN KOŞULLARI

VECİHİ TİMUROĞLU

Yüzyılımızın en belirgin özelliği, emperyalizmin ilişkilerinin çok açık bir hal alması ve sonuçta sosyalizme geçişin sağlanmasıdır. Sosyalizme geçiş çağı diye nitelenebileceğimiz yüzyılımızın en büyük sorunu da sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkinin karmaşıklığıdır. Halkın eğitilmesinde, bilinçlendirilmesinde, birçok demokratik istemler, pratiğinde karmaşık bir süreç olarak görünüyor.

Burjuva toplumlarının demokrasi anlayışları, sınıfsız ve ayrıcalıksız bir sözde demokrasidir. Sınıflı bir toplumda, sınıfsız bir yönetim biçimi kurmak gibi, çok garip bir savın sahipleridir burjuva kuramcıları. "Saf demokrasi"den söz ediyorlar. Böyle bir olgudan söz etmek, yani sınıf içeriğinden yoksun bir demokrasinin varlığını benimsemek, başka bir deyimle, özünden soyutlanmış bir demokrasiden söz etmek, emekçi halkın demokratik haklarının kısıtlanması anlamına gelir. Eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesinde, gözönüne alınacak ilk husus budur. Halkın çoğunluğunun yönetime katılmasını sağlayacak bir öğrenim yapılmalıdır. Uzlaşmaz sınıflara ayrılmış toplumlarda, belli verilere dayalı yapısal öğelerin kökeni üzerinde, bütün öğrencilere, özdeş biçimde hizmet edecek, kendi başına demokratik bir öğretim sistemi kurulamaz.

Bir öğretim sisteminin belirleyicisi, tek tek biçim öğeleri değil, tersine, onun sınıfsal niteliğidir. Emekçi halk kitlelerinin demokratik haklarını sağlamalarında ki işlevidir. Öğrenim sistemlerinin bu ırasını bilen burjuva sınıfı, her zaman, politik ve öğretisel konularını koruyabilmek için, halk eğitimine el koyarlar. Halk eğitiminden egemen sınıfların ellerini çektirmek, eğitimin demokratikleştirilmesinin ilk koşuludur. Eğitim ve öğretim sistemleri üzerinde çalışanlar, öncelikle şunu düşünmelidirler: Ya sınıflı bir toplumda yaşıyoruz ya sınıfsız. Sınıflı bir toplumda yaşıyorsak, sınıfsal olarak belirlenmemiş bir eğitim ve öğretimin olamayacağını da benimsemek zorundayız. Bugün, Türkiye'de zümre ve sınıf öğretimi diye iki öğretim yoldamından (sistem) söz edebiliriz. Dinsel öğrenim, düpedüz bir zümre öğretimidir. Eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesinde ilk iş, zümre öğrenimine son vererek, olanakların elverdiği ölçüde, çağdaş bilgilerle donatılmış bir öğrenime, kırsal kesime ve emekçilerin çocuklarını geçirmektir.

Sınıf eğitimi, yurttaşlar arasındaki hukuksal eşitlik varsayımına dayanmaktadır. Biçimsel olarak, her sınıftan kimselere eğitim kurumlarının kapıları açıktır. Yine, varsayımsal olarak eğitimde, hiç kimsenin öñü tikanmamıştır. Eğitimde hiç kimse geç kalmış sayıl-

mamaktadır. Oysa, halkın dehalarını, emperyalist ülkeler adına çalan, ve yılda ancak 94 öğrenci alan Fen Lisesinin kapısı herkese açık değildir. Para karşılığında, devlet tarafından belli bir azınlığa iyi eğitim yaptırılmaktadır. Kolejler, Anadolu Liseleri, halkın çocuklarına kapalıdır. Eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesi için, bu kurumların olanaklarının halka açılması gerekmektedir.

Ücretli okulların kaldırılmasını sağlayarak eğitimin sınıfsal niteliğine son verilebileceğini düşünmek, küçük burjuva düşüdüdür. Marks'ın "Gotha Programının Eleştirisi" adlı yazısında bu gerçek açık seçim belirlenmiştir. Büyük oranda okullar ücretsizdir ama, on sekiz yaşına değin sürdürülen on bir yıllık genel eğitim süresi, yoksulların çocuklarını, büyük ölçüde dışarıda bırakmaktadır. Tüm emekçi katmanların çocuklarının tüm masraflarını karşılayacak bir genel eğitim düzenini kurulmasıyla, bir ölçüde de olsa, eğitimin demokratikleştirilmesi sağlanabilir. Belli bir sıkıntıya katlanarak çocuklarını okutan emekçi kesimin çocuklarını okuttuğu okulların olanakları da kıt bırakılmıştır. Bu olanaksızlıkları, somut olarak şöyle belirleyebiliriz.

1 — Belli bölgelerin okulları dışında, okulların bütün bir bölümü, maddi olanaklardan yoksun bırakılmıştır. Okul koruma dernekleri aracılığıyla, okulların eğitim ve öğretim araçlarını sağlamaları yolu kapatılmıştır. Devlet, tüm okullara eşit biçimde ve gerekli olanı almıştır. Köy okullarının yakacak giderleri bile, köylü tarafından sağlanmaktadır. Bu çarpık düzen kaldırılabilir.

2 — İlkokul öğretmenleri sürekli ihmal edilmektedir. Oysa, ilkokul öğretmenlerinin büyük bir kesimi kırsal alanda çalışmaktadırlar. Onların daha verimli çalışmalarını, halk çocuklarına daha iyi hizmet götürmelerini sağlayacak olanaklara kavuşturulması zorunludur.

3 — Dersler, siyasal açıdan, durmadan yozlaştırılmıştır. Demokratik bilinci geliştirecek içeriklere kavuşturulması gerekmektedir.

4 — Fen bilimleri dışında, her derste dinsel konularla, çarpık milliyetçi kışkırtmalar yapılmaktadır. Eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesi için, bu tür kışkırtmalara olanak sağlayan müfredatlar, emekçi halk yığınlarının lehine değiştirilmelidir.

5 — Kültürel açıdan, tutarsızlıklar giderilmelidir. Ermeni ve Rum okullarının varlığı, bir gerçek oldu-

ğu halde, Yahudi azınlığın havralarda din dersleri yapmalarına izin verildiği halde, halkımızın büyük bir çoğunluğunun kültürel baskı altında tutulduğu görülmektedir. Emekçi bir kültür politikasına dönülmelidir.

6 — Bugünkü eğitim politikası, işçilerin ve köylülerin sınıfsal bilinçlerini körelten niteliktedir. İşçiyi onur yönünden küçük gören ders müfredatları vardır. Bu içeriklerin kaldırılması gerekmektedir. Örneğin, Ahlak sosyoloji gibi derslerde, işçi sendikalarının aleyhine bölümler vardır.

Türkiye’de duyulmamış olan “Pedagojik reform”, son yıllarda üzerinde çok durulan bir sorundur. Batı eğitimcileri, okulları ve gençleri, yetişkinler arasındaki sınıf savaşımının dışında, özerk bir alan olarak düşünüyorlar. Bu özerk alanı yaratmak için, büyük bir çaba da gösteriyorlar. Bireyin çok yanlı yetişmesi olgusunu hiç düşünmemiş Türk pedagoğları, bu pedagoji anlayışına angeje olmuşlardır. Bir an önce, bilimsel pedagoji çalışmalarına yönelmeliyiz. Emperyalist ülkelerde öğretmenlerin tarafsızlığı uygun görülüyor. Bu anlayış, eğitim alanının gerici saldırılara karşı savunmasız bırakılması anlamından başka bir anlamı taşımaz. Burjuva pedagoğları, eğitim sorunlarını toplum düzeninden ayrı tutma eğiliminde görünmeye büyük bir özen gösteriyorlar. Öğretimsel bir eğitim politikasını, bir çelişki ve pedagojik bir “günah” olarak gösteriyorlar. Oysa, müfredat programları gözden geçirildiğinde, egemen sınıfların istemleri doğrultusunda olmayan tek bir maddeye rastlamanız olanaksızdır. Özgürlükten söz ediyorlar, ama kimin için? Eşitlikten söz ediyorlar, ama kimin için? Demokrasiden söz ediyorlar, ama kimin için? Eğitim politikası, bu sorulara yanıtlayacak bir biçimde düzenlenirse, demokratikleşme sürecini hızlandırır.

Emperyalizmin koşulları içinde yaşayan bir toplumuz. Bu koşullar altında, demokratik öğrenim sorunu büyük bir önem taşıyor. Burjuvazi, demokratik devrimin kararlı biçimde sürdürülmesine sürekli ilgi duymaz. 12 Mart, bu kanımızın en büyük kanıtıdır. Emperyalist burjuvazinin birinci taktiği, emekçi halk katmanlarını baskı altında tutmak için, bir zamanlar kendi ayağına köstek olmuş olan feodalizmin kalıntılarına dayalı bir eğitimi yeğ tutar. Kendi çocuklarını da bu eğitim politikasına uymayan, ileri müfredatlar uygulayan paralı okullarda okutur. Parasız ve yansız eğitim ilkelerini yasallaştırırken, bu ilkelere ters düşen paralı eğitimi geliştirmesinin nedeni budur. İmam Hatip okullarının ve Kuran kurslarının yaygınlaştırılması, bu temel eğitim politikasının bir ürünüdür ve Köy Enstitülerinin kapatılmasından hemen sonra başlatılması da dikkat çekicidir. İstem dışına taşmış bir ileri hareketin dengesini korumak için, bu yola başvurulmuştur. Eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesi isteniyorsa, bu çelişki vakit geçirilmeden giderilmelidir.

Kaynağında, halkın tarihsel misyonu, halk eğitimine değin uzanır. Eğitim ve öğretim yollarındaki değişimi sağlamak için yürütülen savaşım, demokratik devrimin sağlanması için yürütülen savaşım

birleştirilmelidir. Ayrı ayrı yürütülen savaşım, hem demokratik devrimin yerleşmesini önleyecek hem de eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesini engelleyecektir. Eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesi için alınacak önlemler, halk iktidarının sağlanması için verilen toplam savaşımın bir bölümü olarak ele alınmalıdır. Bütün Cumhuriyet tarihinde görülen bağımsız bir eğitim ve öğretim planlamasından şiddetle kaçınılmalıdır. Bu yönde yapılacak bir eğitim ve öğretim reformu, bugünkü iktidarın en önemli ve en değerli ürünlerinden birisi olur. Özü demokratik eğitim reformu olan bir kültür politikasının elde edilmek istenen sonuçlarına tek tek ulaşamaz. Toplumcu bir kültür, bütün toplumsal alanlarda, tekellerin gücü getirildiği ve aşıldığı ölçüde gelişebilir.

Eğitim yoldamında, demokratik reformlar uğruna verilen savaşım şu amaçları saptamalıdır:

- 1 — Eğitim yoldamındaki emperyalist etkiler giderilmelidir.
- 2 — Emekçi katmanların halk iktidarını sağlayacak mevzileri genişletilmelidir.
- 3 — Politikalar, kitlelerin toplumcu savaşımını yönlendirecek biçimde düzenlenmelidir.
- 4 — İlerici bir eğitim düzeninin kuruluşu hazırlanmalıdır.
- 5 — Emperyalizmin kökenlerini ve çelişkilerini düzeltmek amacıyla öne sürülen küçük burjuva - demokrat eğilimlerden sakınılmalıdır.

Eğitim, her toplumun zorunlu yaşama ve gelişme koşullarından biridir. Bu anlamda, genel, zorunlu ve sınırsızdır. Hatta sonsuzdur. Sonsuz ve sınırsız olması, değiştirilemez anlamına gelmez. Eğitim de başka toplumsal kurumlar gibi, toplumsal gelişme yasalarına bağlıdır. Her toplum düzeninde özgül nitelikler kazanır. Şimdilerde, zaman dışı, sınıfsız ve tarafsız olarak niteleniyor. Türk eğitimcileri de bu görüşü benimsemiş görünüyorlar. Ratke ve Komenski’den bu yana, ilerici burjuva pedagoğları, eğitimin toplumu düzeltmedeki etkinliğini abartmışlardır. Sözde ilerici eğitimciler ve pedagoğlar, “yanlış toplumcu bilinç” yerine, “eleştirci zihni ve tertemiz vicdani” sağlayacak “gerçek bir eğitim”den söz etmektedirler. Bunu sağlayabilmek için de eğitimin politik eylem yoluyla belirlenmesine karşı çıkmaktadırlar. Yeni sol, halk iktidarının bir “içgüdü” devrimiyle gerçekleşeceğine inanıyor. Böyle bir zirvalıktan şiddetle kaçınılmalı ve burjuva kültürünün ve demokrasinin ilerlemesine karşın, büyük halk kitlelerinin korkutulmuş, sindirilmiş, cahil ücretliler olarak bırakıldığı gerçeği gözden irak tutulmalıdır. Politik eylemin dışında bir eğitim politikası düşünülemez. Son üç yılda, faşist iktidarların kendi doğrultularında nasıl tutarlı eğitim politikaları düzenledikleri görüldü. Bu uygulamalar, demokratik bir biçimde emekçiler lehine yeniden düzenlenmelidir. Halk eğitimiyle halk iktidarı arasındaki diyalektik ilişki unutulmamalıdır. Halk iktidarı, gerçek bir halk eğitiminin

birinci koşulu ise, emekçi halk yığınlarının eğitim ve öğretimi de halkın iktidara gelmesi için önemli, belirleyici bir etkidir. Köy Enstitülerinin eğitim politikaları, çok kısa bir sürede, kırsal kesimin uyanışını ve bilinçlenmesini sağlayan iyi bir örnektir. Şu genel doğruyu unutmamak gerekir: Bizzat kuram, kütleleri kavrar kavramaz, maddi bir güç haline gelir. İnsanları harekete geçiren her şey, önce onların kafalarından geçmek zorundadır. Ama, bunun hangi biçimi alacağı, içinde yaşanan koşullara bağlıdır. Kütlelerin kendiliğinden gelişeceği inanmak, büyük bir aldanmadır. Örgüt tarafından yönetilmeyen kütleler dağıntırlar, görevlerinin bilincinde değildirler. Egemen sınıfların ve usta politikacıların oyuncağı olma durumundadırlar. Kütlelerin görevlerinin bilincine ulaştırılabilmesi için, demokratik kütle örgütlerine halk eğitiminde görev verilmelidir. Özellikle, işçi sendikalarının halk eğitiminde görev almaları sağlanmalıdır.

"Güçlü devlet" sloganı, uyduruk bir slogan değildir. Burjuva, emekçi halk kütlelerini, kendi doğrultusunda yönlendirmek yeteneğine sahip olan devleti, faşizmin halk içinde örgütlenme olanağı olmadığı için, kendi gücü haline getirir. Bizim görüşümüze göre, devleti güçlü kılan olgu, kütlelerin bilinç düzeyinin yüksekliğidir. Öyleyse, eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesinde, kütlelerin bilinç düzeyini yükseltecek müfredatlar hazırlanmalıdır.

Sömürü ve korku düzeni, kütlelerin kültür yolunu tıkamıştır. Bilgilerini kısırlaştırmış, yeteneklerini kötümleştirmiş ve ilgilerini saptırmıştır. Son yılların faşist uygulamalarında, televizyonun kullanılması ortadadır. Halkın ilgilerinin şoven duygulara çekildiği izlenmiştir. Bilgiler yozlaştırılmıştır. Dinler tarihinde görülmeyen bir Bozkır Dini'nden söz edilmiştir. Bu kütleleri bilgisizliğe tutsaklamaktır. Bilgi, halkın kurtuluş savaşımında en güçlü silahtır. Egemen olmayı öğrenmesi, devrimin zafere ulaşması bakımından zorunludur. Halkın hızla öğrenmesi gerekmektedir. Müfredatların bu amaca yönelik olarak değiştirilmesi, eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesinde en önemli koşuldur. Ne ki, bu müfredatların kime hazırlanacağı da önem taşımaktadır. Halk kütleleri, siyasal bilgi kazanmak, siyasal olayları anlamak, yandaş olmak ve bilerek politikaya katılmak için öğrenmek zorundadır. Yarı Asyalı kültürsüzlükten kurtulmak istiyorsak, okuma yazma bilmeyenlerin sayısını sifıra indirmek zorundayız. Üç yıllık bir planla bu sonuca varabiliriz.

Bugün, devlet organlarında, bir kendini beğenmişlik egemendir. Devlet organları rüşvete açıktır. Bürokratizm, en iğrenç biçimde sırtılmaktadır. Halkın eğitilmesiyle, bu kötülöklere son verebiliriz. İşçinin yönetime katılmasını isteyen bir iktidar, bunu Yugoslav örneğinden esinlenerek değil, fakat bilimsel gerçeklere uygun olarak sağlayabilir. Eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesi sürecinde, bu savını gerçekleştirebilir.

1 — Eğitim ve öğretim sürecinde, yönetmeyi öğretebilir.

2 — Örgütsel yaratıcılığı geliştirecek müfredatlar düzenleyebilir.

3 — Hesap yapmada ve denetlemede deney sahibi kılabilir.

Halk iktidarı sağlanmak isteniyorsa, öğrencilerin ve halkın önüne, çalışmayı öğrenmek görevini sermelidir. Bu, şöyle sağlanabilir:

1 — Emegün üretkenliğini artırmak amacıyla, emekçilerin eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmelidir. Her yerde, örgütlere dayalı türlü ve çok yanlı kültür kurumları açmalıdır. Örneğin, işçi ve halk tiyatroları.

2 — Emekçi disiplinin sağlanması, üretimde ustalığın ve yeteneklerin artırılması ve geliştirilmesi, emegün yoğunluğunun artırılması için, örgütlenmelere gidilmelidir.

3 — Kooperatifleşmeye eğilimli bir iktidarla karşı karşıyayız. Eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesi sürecinde, kooperatifleşmeye geçiş, köylülerin eğitimi ve öğretimiyle birlikte ele alınmalıdır.

4 — Eğitimi, çok daha geniş ve kapsamlı biçimde örgütlemeliyiz.

5 — Okullar için gerekli harcamalar yükseltilmelidir.

6 — Egemen sınıfların lehine işleyen ayrıcalıklara son verilmeli.

7 — 17 yaşına değin kız ve erkek çocuklar için, parasız, zorunlu, genel ve politeknik öğretim uygulanmalıdır. Bugünkü parasız yatılı yoldamla, tek tek insanlar kurtarılabilir. Kütleli bir gelişim sağlanamaz.

8 — Temel eğitim yasasına karşın, sürdürülen kız ve erkek okulları ayırımına son verilmelidir.

9 — Dinsel etkilerden kurtulmuş, şovenizmden uzak bir eğitim uygulamasına hızla geçilmelidir.

10 — Öğretim, toplumsal üretici çalışmaya bağlanmalıdır.

11 — Devrimci görüşlere sahip öğretmenlerin yetiştirilmesine çalışılmalıdır.

12 — Bugüne değin, halk eğitimi kadroları yetiştirmek için, hiçbir kurum kurulmamıştır. Bu alanda hizmet verecek kadroları yetiştirmek için, köklü kurumlar kurulmalıdır.

13 — Emekçilerin halk eğitimine etkin bir biçimde katılmaları sağlanmalıdır.

14 — Bilginin kökenini halka, egemen olmayı sağlayacak nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.

Eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesinde, yöntemsel değişiklikler de gerekmektedir. Bugün, Milli Eğitim Bakanlığına egemen olan eğitimciler, eğitim-bilimsel araştırmalarda, istatistik olarak güvenilir sayılan ampirik araştırmalara güvenmektedirler. Bu tu-

tum, hiç beklenilmeden yadsınmalıdır. Bilimsel sonuçlar elde etmek için, bu sayılar, yeterli güvenceyi vermemektedirler. Ayrıca, bu yöneme sığınan eğitimciler de bu yöntemle, yeterli güvenceye sahip değildir. Üç ayrı koşul daha gereklidir:

1 — Eğitim, kendi dinamiği ve değişimi gereğince, oluşma ve yok olma sürecinde ele alınmalıdır.

2 — Eğitimin ve öğretimin tüm yanları, ilişkileri, bağlantıları, eğitimin ve öğretimin ilgi alanlarına giren tüm bilim alanları ve disiplinleriyle sıkı bir işbirliği yapılarak kavranılabilir. Türkiye’de, bugüne değin böyle çalışmalar yapılmamıştır. Ancak, modeller üzerinde çalışılmıştır. İnsanın yetiştirilmesi çok karmaşık bir bir iş olduğu için, disiplinlerarası işbirliği gereksinimi kaçınılmazdır.

3 — Her bilimsel araştırma, özel’in, birey’in ve genel’in diyalektik birliğini ortaya koymalıdır. Açıkça belirtmek gerekir ki, Milli Eğitim Bakanlığı’nı ellerine geçiren bürokratlar, böyle bir yöntemin varlığından bile habersizdirler. Bir kadrolaşmaya gidilerek bu birlik sağlanabilir.

Birey geneldir. Birey, ancak, genele götüren ilişki içinde var olur. Eğitsel çalışmaların tüzükleri, yönetmelikleri, programları, bu ilke içinde ele alınmalıdır. Genel de ancak, bireyde birey aracılığıyla vardır. O halde, bireyin etkinliğini artıracak programlar yeniden düzenlenmeli, uyduruk bir aktif yöntemden derhal vazgeçilmelidir.

Bu anlattıklarımızdan iki sonuç çıkar:

1 — Kuramsal düşüncenin ve ilkelerin pratikten kopuk, yabancı, soyut şemalardan kurtarılması gereklidir.

2 — Birey’i, onu genele götüren ilişki içine yerleştirmeli. Bu anlamda, her ampirik ve tarihsel araştırma, daha başında, kuramsal bir genelleştirme olmak zorundadır.

Çelişkileri, eğitim bilimin itici güçleri olarak ele almak, son derece verimli çıkış noktaları bulmamıza yardımcı olacak ve yararlı bilgiler bulmamızı kolaylaştıracaktır. Eğitim ve öğretim görevlerinde görülen çelişkileri şöyle belirleyebiliriz:

1 — Eğitimin temel yöntemi olan ikna, benimsetme ve sevdirmeye yöntemleriyle zor kullanma ve sınıfta bırakma yöntemi arasındaki çelişki.

2 — Emekçi halk yığınlarının çıkarlarını kavratma ile, devlet gücünün uygulayıcısı ve tüm ekonominin kurucularının çıkarlarını savunan sorumluluk arasındaki çelişki.

3 — Zorunlu çalışmayla bu türden çalışmanın insan psikolojisine uygunsuzluğu arasındaki çelişki.

4 — Eğitimde, eğitilen kütlelerin düzeyine uyma ile, bu düzeyi yükseltme zorunluğu arasındaki çelişki.

Tekelci burjuvazi, bu çelişkilere göre düzenlenen pedagoji programlarına karşı çıkıyor. Türk eğitimcileri de bu karşı çıkmanın doğrultusunda programlar hazırlıyorlar. İlerici pedagojinin programlarında, sosyalizmin geleceğini görüyorlar. Bu çatışmada, çok garip kültür politikaları oluşturuluyor. Tekelci burjuva eğitimcileri, sosyalist geleceği engelleyebilmek için,

Kemal Cengizkan

gerici bir kültür politikasına sığınıyorlar. Bilimsel olmayan tarih öğrenimi, onların cankurtaran simitleri oluyor. Komünistlerden de ileride olduklarını söyleyen anarşist ya da yarı anarşist aydınlar da günümüze değin ulaşan kültürü tümünden yadsıyorlar. İlerici, demokratik bir eğitim, bu kültür anarşisini durdurmalıdır. Gençliğin tüm eğitim ve öğretimi, toplumcu ahlâka göre yapılmalıdır. Koşullarını şöyle sağlayabiliriz:

1 — Ahlâki eğitim, halk iktidarının kuruluşuna yardımcı olmalıdır.

2 — Bireyselciliği ve bencilliği yenmelidir.

3 — Toplu çalışma düzenini ve disiplinini özendirip geliştirmelidir.

Yabancı şemalarla, ülkemizde, genel ve politeknik eğitim yerine monoteknik eğitim ilkeleri geliştirilmiştir. Oysa, genel ve politeknik eğitimin sağlanması zorunludur. Aksi takdirde, demokratik eğitimin ve öğretimin koşulları sağlanamaz. Öncelikle, teknik uzmanlık okullarında, genel eğitim dersleri artırılmalıdır. Ayrıca, müfredatları da genişletilmelidir. Hızla politeknik eğitime geçilmeli, her santraldan ve fabrikadan yararlanılmalıdır. Her derecedeki okullarda, öğrenciler, geniş kapsamlı bir genel eğitimden geçirilmelidirler. Öğrenciler, bilimlerin temellerini bilmeli, her genel kültür dersi için, her öğrenim yılına özgü bir program hazırlanmalıdır. Genel eğitim dersleri şunlar olmalıdır: Bilimsel genel tarih, devrimler tarihi, Kurtuluş Savaşı tarihi, coğrafya, sanat.

Eğitim için de şunları öneriyoruz: Eğitim, üretici çalışmayla birleştirilmeli. İnsanlığın ürettiği bilgilere eleştireci bir biçimde sahip çıkmayı öğretmeli. Kütleler, toplu ve ortak etkinlik içinde eğitilmeli. Yabancı dille eğitim yapan okullara son verilmeli ve yabancı dil öğretimi ikili çevirme esasına dayandırılmalı.

İki türlü kültürün varlığı kabul edilmelidir. Birincisi, dine dayalı burjuva kültürü, öbürü de emeğe dayalı demokratik kültür. Sınıfların üstünde ulusal bir kültür olamaz. Her halkın kültüründeki özgünlüğü bunla karıştırmamalıyız. Ulusal sorunla, sınıfsal sorunu birleştirmek zorunludur. Ulusal, toplumsal ve siyasal kurtuluşun bir bütün olduğu kavranılmalıdır.

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜRÜMÜZDE ÇOCUK EDEBİYATININ ÖNEMİ

ERDAL ÖZ

Edebiyatın pek çok tanımı, pek çok yorumu yapılmıştır. Bütün bu tanım ve yorumların ötesinde, ben edebiyata, onda bulduğumu çok önemli bir özellikle yaklaşıyorum.

Bana öyle geliyor ki, *edebiyat*, geniş bir açıdan bakılırsa, bir *araştırmadır*. Belki de *yaşamın araştırılması*. Bütün çeşitliliği, zenginliği içinde sürüp giden ve adına "yaşam" dediğimiz bu oluşuma yeni anlamlar, yeni çözümler getirme çabasıdır edebiyat.

Ben burada iyi bir edebiyat yaratıcısından söz ediyorum. Yaşamı araştırmak, usta edebiyatçıların işidir. Usta yazarlar, bütün yazdıkları yapıtlar içinde, yazarken, hep bu soruya yanıt aramışlardır.

Böyle olunca, iyi bir edebiyat okuru da, bu yaratılan yapıtları okumakla, kendine çok şeyler çıkaracak, ondan çok şeyler edinecektir.

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz sanıyorum: İyi bir edebiyat yapıtı, onu okuyanın değişimine, oluşumuna, gelişimine katkıda bulunacaktır. Edebiyatın etkinliği olsa olsa budur. Yani, etkin olabileceği alanlarda, kişinin, kişilerin, toplumun, dünyanın değişimine katkıda bulunmak. Kendi gücü oranında katkıda bulunmak.

İnsanlar, her dönemde sanata, edebiyata gereksinme duymuşlardır. Edebiyat, insanların bir gereksinmesini karşılıyor öyleyse. Bu gereksinme, yaşamın anlamını kavrama isteğidir.

Ve yaşamı tanımaya en çok gereksinim duyanlar da, hiç kuşkusuz çocuklardır.

Çocuklar, en güçsüz olanımız, yaşam deneyi en az olanımız. Ama çocuklar, öylesine kalabalık, öylesine çoklar ki. Onlar, gelecek günlerimizin tek yürütücüsü, tek geliştiricisi. Bir süre sonra bizler yokuz ve onlar var. Bu ülkeyi, bu yurdu her şeyiyle bir gün gelecek onların eline bırakacağız. Onlar da, daha sonra kendi çocuklarına bırakacaklar.

Onlara karşı sorumluyuz; çocuklarımıza karşı. Hem de iki bakımdan :

Birincisi: Onlara, belki sorunları daha çok, ama çözüm yolları daha belirlenmiş, geliştirmesi daha kolay, daha güzel, daha aydınlık bir ülke bırakmak. Bundan sorumluyuz.

İkincisi: Bıraktıklarımızı, bıraktığımız yerden alıp daha iyiye, daha güzele, daha insanca olana, yani daha ileriye götürecek düzeyde, onları bilgiyle, deney zen-

giniyle donatmak, onları eğitilmiş, yetenekli, sorumlu kişiler olarak yetiştirmek. Bir de bundan sorumluyuz.

Oysa şu topraklar üzerinde, bizler her geçen günle birlikte daha da yaşlanıp çöküyoruz. Ve çocuklarımız, her geçen günle birlikte, istediğimiz, özlediğimiz bir kişiliğe kavuşmadan büyüyorlar. Geç kalıyoruz. Geç kaldık. Artık vakit geçirmememiz gerek.

Çocukluk yıllarımızı düşünüyorum. Çocukluğumuzda bize okutulanlarla, bugün çocuklarımıza okutulanlar arasında öyle pek de büyük bir ayırım göremiyorum.

Bizim çocukluğumuz, tek parti tek şef dönemiymiş. Kocaman bir göçyolları haritası, karatahtamızın yanından hiç eksik olmazdı. Ortaasya dan, nasıl olduysa, bir kuraklık sonucu kalkıp yollara düşen biz Türklerin, bütün yeryüzüne dağılımı şaşkınlıkla öğrenirdik. Bununla övünmeyi de öğrenirdik "Milliyetçilik" duygusu yüreğimize işlerdi. Kendimizden başka kimseleri beğenmezdik, sevmezdik. Çünkü dünyanın aslı, temel ögesi bizdik, biz Türklerdik. Büyüklüğümüz bize bunu öğrettiler.

Gerçi günümüzde tek parti, tek şef kalmadı. Ortalıkta şeften, liderden geçilmiyor. Ama o göçyolları haritaları yine okulların dersliklerinde asılı. Yine Ortaasyalardan kopup dünyanın dört bucağına dağılan Türklerin göçyollarını belirten renkli haritalar var dersliklerde. Şu son günlerde kaldırılacaktır sanırım.

Oysa, gerçekte, bugünün göçyolları haritaları değişmiştir. Göçyolları değişti çünkü. Artık Ortaasyalardan değil de, dağlardan tepelerden kentlere göçen yoksul insan sürülerinin göçleri çizilmeli haritalara. Şu yoksul Türkiyemizden başlayıp Almanyalara, Fransalara, Hollandalara, Avustralyalara, Libyalara göçüp giden işsizler ordusunun, çağımızın bu en büyük göçünün, işgücü göçünün göçyolları haritaları yapıp asılmalı dersliklere. Çünkü bugünkü Türkiyemizin gerçek göçyolları haritaları, acı ama gerçek haritaları bunlardır.

Bizden öncekiler bize hiç mi bir şey öğretmediler, hiç mi bir şey bırakmadılar? Hayır, bunu söylemek istemiyorum. Ama bize gerçekleri, doğruları öğretmediler, yararlı olanları öğretmediler. Bunları bizlerden bilinçli olarak gizlediler. Bizden pek çok şeyi esirgediler. Bizi yanlış eğittiler. Bugün, yıkılan faşist yönetimin, eğitim alanında bilinçle yürütmek istediği genel poli-

tika buydu. Onlar, gerici ideolojilerinin temellerini gelecek kuşakların kişilikleri üzerinde denemektedirler. Üstümüzden bir Moğol sürüsü gibi, bir Vandal sürüsü gibi gelip geçtiler.

Bizden pekçok şeyi esirgediler, dedim. Oysa, bilgi, insanın kurtuluşunda kullanabileceği en güçlü silâhtir. Türkiyemizin, hele emperyalizme karşı kendi sınırlarımız içinde ilk büyük kurtuluş savaşı vermiş olan Türkiyemizin, bugün hâlâ geri kalmış, sömürülen bir ülke durumunda olması, bilgi ve eğitim yetersizliğinden olmuştur. Bizim başarısızlığımızın temel nedeni, gerekli bilgi ve eğitimi zamanında edinememiş olmamızdır.

Tek tek kendini yetiştirmiş kurtarmış kişileri bırakın bir yana. Bizler, Türkiyenin kesiti, ortalaması değiliz. Bırakın beni, seni, onu. Öyle bir kuşak yetişti ve işbaşına geçti ki, onların yönetiminde Türkiyemiz bugünkü durumuna geldi. Bundan hepimiz sorumluyuz.

Bugün dersliklerde, öğrenci yurtlarında, sokaklarda vuruşan, yaralanan ya da yaralayan, ölen ya da öldüren çocuklarımızdan hepimiz sorumluyuz. Bu, bilinçle yürütülmüş çarpık bir eğitimin sonuçlarıdır. Çocuklarımıza daha küçük yaşlarda gerçekten demokratik ve çağdaş bir eğitim verilseydi, yetişkin olduklarında, düşünceleri arasındaki uyumsuzlukları, silâhla değil, vuruşarak değil, en azından konuşarak, tartışarak çözümlenmeye çalışırlardı.

Bizden öncekilerin bizden esirgediğini, bizim, çocuklarımızdan esirgemeye hakkımız yoktur.

Bu toprakların üzerinden sayısız büyük uygarlıklar gelip geçti. Odukça zengin bir kültürümüz var.

Edebiyatı, genellikle kültürün içinde düşünmek, kültürün kapsamı içinde düşünmek, kültürün bir dahı olarak düşünmek, yanlış olmaz.

Çocuk edebiyatını da, *edebiyat* kavramından kesin çizgilerle ayırmak gibi bir yanılığa düşmemek gerekir. Çocuk edebiyatı, ya da daha doğru bir söyleyişle *çocuklar için edebiyat*, doğrudan doğruya *edebiyat*'tır, edebiyatın ta kendisidir.

Öyleyse, çocuk edebiyatının yeri de, 'kültür' dediğimiz kavramın içindedir. Konuya böylece sokulmak, doğru olacak sanıyorum.

Az önce, bu topraklar üzerinden sayısız uygarlıkların gelip geçtiğini söylemiştim. Bu topraklarda kalan kültür, işte bu sayısız uygarlıkların bıraktığı sayısız kültürlerin karşımıdır, birikimidir öyleyse.

Bu, bize kadar gelen kültür birikimlerinin, kapitalizm öncesi bir toplum yapısının kültürü olduğunu, bu yolda inceleme yapanlar saptamışlardır. Çünkü kapitalizmin bu topraklara sokuluşu yenidir. Toplumumuz genel yapısıyla, şimdi beceriksiz bir kapitalizm dönemindedir. Kapitalist yoldan kalkınma özentilerinin tarihi pek yenidir. Yeni de olsa, bu beceriksizce kapitalizm, Türkiyemizin toplu yapısını yavaş da olsa değiştirmiştir; değiştirmektedir.

Kapitalizmin doğup geliştiği Batıya, giderek büyüyen emperyalizme dönüştüğü Batı'ya kapılarımızı açmışız, Batıya özenmişiz, Batı kültürünün de etki alanına sokmuştur bizi.

Batıdan gelen kapitalizmin kültürüyle, bu topraklarda var olan kapitalizm öncesi kültür, yani feodal kültür, zamanla birbirine karışmıştır. Sonuç olarak da, ortaya yozlaşmış garip bir kültür çıkmıştır. Bugün ülkemizde yaygın olan, yürürlükte olan kültürün ana özelliği budur. Yozlaşma.

Bu yozlaşma, öylesine kışkırtılmış, öylesine yaygınlaştırılmıştır ki, toplumumuzun bütün katmanlarına, bütün kurumlarına yansımıştır. İnsanımız, yozlaşmayla özdeşleşme durumunda kalmıştır. Bütün değerler, bütün beğeniler, bu yozlaşmanın etki alanında bırakılmıştır. Toplumumuzun bugünkü insanı, insanımızın düzeyi, insanımızın ilişkileri, davranışları, insanımızın yapısı, bu yozlaşmayla alabildiğine bozulmuş, aşağılaştırılmıştır. Egemen güçler, bunun böyle olmasında ellerinden geleni yapmışlardır. İnsanımızın töreleri, kültürü, her şeyi, bütün değerleri, bu yozlaşma kışkırtıcılığının kurbanı olmuştur. Öyle ki, eski dönemlerdeki toplum yapımızda görülen *insanca ögeler* bile bugün özlenir olmuştur. Bir toplum için gerçekten çok acı bir görünüşdür bu.

Yukarıda da söyledim, yine söylüyorum: Bu topraklar üzerinden sayısız büyük uygarlıklar gelip geçmiş, bizlere oldukça zengin bir kültür birikimi bırakmışlardır. Bu kültür, yüzyılların bize bıraktığıdır. Sel gidecek, kum kalacaktır. Yüzeyde ve yaygın olarak görülen bu yozlaşma, özdeki sağduyuyu yine de yenememiştir. Yüzyılların getirdiği kültür birikimlerini kimse bir anda silip yok edemez. Yok edememiştir. Bu büyük kültürün üstü, bu büyük közün üstü kül bağlamıştır. Ama içteki ateş, külün altındaki köz, yanıp durmaktadır.

Umuzsuz olmaya hiç gerek yok. Umut da, inanç da insanoğlunun en eski, en yüce tutkusudur. Umudu, inancı yitirmedikçe, bu büyük tutkuları diri tuttukça, bilimin ışığında bu toplumu kurtarmak, diriltmek, yüceltmek elimizdedir. Gelecek toplumun insanını yeniden yaratmak elimizdedir.

Gelecek toplumun bize en yakın ilk insanları çocuklarımızdır.

Çocuklarımıza karşı her bakımdan gerçekçi olmak zorundayız. Onları ayrı yaratıklarımız gibi görmekten, onları küçük görmekten artık kendimizi kurtarmalıyız. Onlar da hoşlanmıyor bundan. Tıpkı küçükken bizim de hoşlanmadığımız gibi. Kimse küçük görülmekten, küçümsenmekten, aşağılanmaktan hoşlanmaz. Yeter ki düpedüz aşağılık olmasın.

Çocuklarımıza karşı gerçekçi olmaya çalışırken, tavrımız ne olacak?

Sanırım, televizyondaki yerli çocuk programlarında olduğu gibi, çocukları birer budala saymamak, onları hiçbirşeyi bilmeyen, hiçbir şeye akli ermeyen ilkel ve başka bir dünyanın yaratıklarıymış gibi görmemek. Onlara çocuk kılıfına bürünerek yalan atmamak. İlk tavrımız bu olacaktır. Onları budala yerine koymak, budalaca bir tavidir.

Önce onların karşısında bizim kendi tavrımıza bir çeki düzen vermemiz gerekiyor.

Bir kere, bize kadar gelen bütün kültür birikimine sahip çıkmalıyız, diyorum. Toplumunu yenilemek adına, geçmişi tümüyle silip atamayız. Kültür, bir anda yaratılan, sil baştan yenilenen bir şey değildir. Kültür, bu topraklarda yaşamış olan halkların ,gelip geçmiş bütün uygarlıkların ortak dehasıdır. Bu birikimin üzerine dikkatle eğilmek zorundayız. Ulusal bir gurur duygusuyla bu birikime eğilmek zorundayız. Yanlış anlaşılmasın, ulusal bir gururla kültürümüze eğilmekten söz ediyorum. Bunu *milli kültür*'le karıştırmamak gerek. Milli kültür egemen gerici sınıfın yutturmacısıdır. Onlar, kültürü, milli bir giysi içinde sunmaya çalışırlar. Onların milli kültürleri de ,milliyetçilikleri de gerici, tutucudur, çağdışı, bilim dışı birer yutturmacıdan başka bir şey değildir.

Bizim bu gerici milli kültür anlayışına da, milliyetçilik anlayışına da karşı çıkmamız doğaldır.

Tarihimizde de, kültürümüzde de gurur duyacağımız pek çok şey olduğu gibi, utanç duyacağımız, nefretle anacağımız şeyler de pek çoktur. Bunları, bütün bu olguları dikkatle bir bir ayıklamak zorundayız.

Bütün ulusların tarihleri ve kültürleri böyledir. Bu yalnızca bize özgü bir durum değildir.

Utanç duyulacak tarihsel olgularla milliyetçilik yapılamaz.

Bugün, onların milliyetçilik akımlarının altını biraz eşeleyecek olursak, dayandıkları şeylerin bize övünç değil, utanç verecek şeyler olduğunu apaçık görürüz.

Bize kadar gelen kültürlerle sahip çıkarken ve bu kültürler üzerinde dikkatli bir ayıklama yaparken, amacımız, kendi yaratılarımızla onu daha da zenginleştirmek, gelecek günlere daha tutarlı bir kültür birikimi, daha sağlam bir edebiyat birikimi bırakmaktır. Çocuklarımız da, bizim bıraktıklarımız üzerinde gerekli ayıklamayı yapacak ve kendi yaratılarıyla zenginleştirdikleri bu kültürü, bu sanatı, bu edebiyatı, daha sonraki kuşaklara, yani kendi çocuklarına bırakacaklardır. Ulusal bir kültürün, ulusal bir edebiyatın oluşumu da böyle olsa gerek.

Doğru olan şu ki, gururumuzu ve nefretimizi, ulusal gururumuzu ve ulusal nefretimizi, çocuklarımızdan saklamamalıyız. Onlara da açıklamalıyız bunları. Bize kadar gelmiş olan kültür birikimi üzerinde akıllıca bir ayıklama yapıp, bu kültürün içindeki demokratik ve sosyalist öğeleri birer birer ayıklamak, bugünden yarına oluşacak kültürümüzü bu temel öğeler üzerinde kurup yükseltmek, bizim genel tavrımız olmalıdır. Edebiyatımızın da, onun ayrılmaz bir kesimi olan çocuk edebiyatımızın da ileriye dönük, gerçekçi tavrı bu olmalıdır.

Çocuk edebiyatı, öncelikle çocukların da rahatlıkla okuyabileceği bir edebiyattır.

Olaya daha üstten, daha geniş bir açıdan bakacak olursak, çocuk edebiyatının temelinde, çocuğa verilen önemin yatmakta olduğunu görürüz. Her sınıf, çocuklara kendi sınıfsal bakış açısından önem verir. Bunda da haklıdır. Her sınıf, çocukların kendi sınıfının savunucuları, kendi düzeninin geliştiricileri olmasını ister. Ve onları bu yolda eğitir. Eğitimin sınıfsal oluşu bundandır.

Ülkemizde çocuk eğitimi, beceriksizce de olsa, egemen sınıfların keyfince yapılmaktadır.

Egemen güç, bir baskı aracı olan devleti kullanandır, onun sahibidir.

Eğitim, devlet okullarında yapılır. Devlete sahip olan, okulların da sahibidir. Dolayısıyla eğitimin de. Her egemen sınıf, kendi ideolojisini eğitimle çocuklarına öğretecektir. Onları kendince eğitecek ve dilediği tipte yurttaşlar üretecektir.

Burada, ülkemizde ilginç bir durumla karşılaşırız.

Egemen güçler, büyükler için yapılan edebiyatımıza her zaman karşı olmuşlardır. Ama edebiyatımızın gelişimi, bir tepki biçiminde, bir direniş biçiminde olmuştur. Hükümetler, hiçbir zaman bu edebiyatın okunmasını, yayılmasını istememişler, ellerinden geldiğince onu yok etmeye, yayılmasını önlemeye, kötü göstermeye, yasaklamaya kalkışmışlardır. Hükümetlerin, edebiyatlarımız üzerindeki baskısı bir gelenek gibi sürüp gelmiştir. Yine de edebiyatımız, bütün bu baskılara, yasaklamalara karşın, gelişmiş, toplum içinde kendince bir yaygınlık kazanmıştır. Etkin de olmuştur. Edebiyatımızın başarıları küçümsenemez. Demokrasi ve sosyalizm yolundaki savaşında, edebiyatlarımız üzerlerine düşen görevi başarıyla yürütmüşlerdir. Bugün kitleler üzerinde oldukça etkin, oldukça kalabalık bir okuyucusu olan bir edebiyatçı kuşağı yetişmiştir. Ama bu başarı, çocuk edebiyatı alanında gösterilememiştir.

Çocuklarımız, bu bozuk düzenin eğitim alanının içinde, etki alanı içinde yapayalnızdır. Tutunacak dalları kalmamıştır.

Sözümüzü toparlayarak diyebiliriz ki:

Çocuk edebiyatına, bugünkü konumuzla öbür toplumsal, eğitsel, sanatsal sorunlar arasında, edebiyatın yalnızca bir dalı, bir ayrıntısı olarak bakamayız. Olaya böyle yaklaşmak büyük bir yanlış olur. Yapayalnız bırakılmış çocuklarımızı, bu yanlış, bu sapkın sınıfın etki alanından öncelikle kurtarmak için, onları kurtarmak ve kazanmak için, onlara eğilmek, onlara önem vermek, onlar için çalışmak, onlar için yaratmak zorundayız. Egemen sınıfın denetiminden kurtarabildiğimiz her alanda elimizden gelen uyarıcı görevi yapmalıyız. Çocuklarımız için yapacağımız başarılı bir çocuk edebiyatı, en azından onlara tutunacak bir dal uzatmak olacaktır. Bu onların oluşumunu, gelişimini sağlayacaktır.

Yaklaşık tam yedi milyon ilkökul çocuğumuz var. Buna ortaokuldaki çocuklarımızı da eklersek, tek başına büyük bir ulusu oluşturacak bir nüfus kalabalığıyla karşılaşırız. Büyük bir ulustur çocuklarımız.

Çocuk edebiyatı da işte bu çağlardaki çocuklar için yaratılan edebiyattır. İlkokul öncesi ve ortaokul sonrası çağındaki çocukları, çocuk edebiyatının gerçek okurları saymıyorum.

Yapılması gereken şudur:

Çocuklara, edebiyatın bütün sanatsal incelikleri, ustalıkları içinde, onlar için, öncelikle onlar okusun diye, onlar sevsin diye, gerçekçi, çağdaş, ayakları yerde, kültürümüzün ve dünya kültürlerinin öğelerinden kopuk olmayan, kusursuz edebiyat yapıtları hazırlamak.

Çocuklar için edebiyat, ancak böyle bir tutum içinde başarılı, etkin ve tutarlı olabilir.

Bugünkü çağdaş sömürünün bütün kötülüklerinden, pisliklerinden arındırılmış bir toplumu özletmeliyiz çocuklarımıza. Toplumumuzun gerçeklerini çocuklarımıza yansıtarken, onu, dünyanın gerçeklerinden de uzak tutmamalıyız. Çünkü günümüzde çağdaş sömürü, artık uluslararasıdır, çokulusludur. Bu yüzden de sömürünün ulusu yoktur, milliyeti yoktur.

Çocuklarımızı bu çağdaş gerçeğin ışığı altında eğitmeli, okutmali, aydınlatmalıyız.

Toplum olarak, bir sınıfın, öbür sınıf ve tabakaları ezdiği, sömürdüğü bir toplumda yaşıyoruz. Bu sömürü, hepimizin her günü davranışında, her ilişkimizde vardır, açıkça görülür bu. Her gün yaşadığımız bir olgudur. Bütün bu yaşadıklarımızın birer sömürü olduğunu, küçük bir azınlığın, hem de ülkesi ve ulusu olmayan küçük bir azınlığın çıkarları uğruna bütün

bunlara katlandığımızı, çocuklarımızdan saklamamalıyız. Karşılaştığımız bütün haksızlıkların, kötülüklerin, pisliklerin, bu sömürüden doğduğunu çocuklarımıza açık anlatmalıyız.

Bugün çocuk edebiyatının yükleneyeceği temel görev bu olmalıdır. Onların ilgisini çekerken, onlara kendini okuturken, onları eğitirken, eğlendirirken, oyalarken, temelde onları yüceltirken, edebiyatın görevi, bütün bu gerçekleri onlara aktarmaktır. Onları bu gerçeklere hazırlamaktır.

Usta bir yazarın, çocuklara anlatamayacağı hiçbir konu yoktur. Çocuklara her şey anlatılabilir. Aslında bugün onlara her şey gerçeklerden saptırılmış ve yanlış olarak zaten anlatılmaktadır. Bize düşen görev, bunları doğru olarak anlatmaktır. Her şeyi anlatabiliriz onlara diyorum. Her şeyi. Yeter ki anlatmasını bilelim. Yeter ki, anlatacağımız şeyleri öncelikle kendimiz çok iyi kavramış olalım. Yeter ki, yazacaklarımız, çocukların rahatlıkla okuyabileceği yalnızlıkta olsun. Onlar için yazacağımız şeyler yeter ki gerçekten birer sanat yapıtı olsun, birer usta işi olsun. Büyükle de okuyunca tad alsınlar. Edebiyatı tadı olsunlar. Bunu başarmanın yolu yöntemi yoktur. Bu, yazarın kişisel ustalığına, yaratıcılığın sanatçı üstünlüğüne bağlıdır.

KIZILDERE : 30 Mart 1972

Mahir'in Elleri

Öyle bir usta ki
yıkarken kurmaktadır eli
ve bir elinde kalem
bir elinde silâh:

ölümün ve yaşamın
uzun ve aynı ve gür
tek

çığı
üretmektedir elleri utkuyu

baksanıza
yorulmamış yığıdım daha besbelli
şimdi elleri bahar çiçekleri

Mert Başat

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜRÜMÜZE DERGİLERİN KATKISI

GÜLTEKİN EMRE

Cumhuriyet döneminde dergilerin ulusal demokratik kültürümüze olan katkısını belirlemek için, hiç kuşkusuz, yakın tarihimizdeki dergilerin bir dökümünü çıkarmak ve bu nicel oluşumun getirdiği bütünlüğü değerlendirmek gerekir.

Bizce, dergilerin kültür devinimi içinde çok önemli, çok özel bir yeri vardır. Bunu şöylece açıklayabiliriz:

Dergiler, ekonomik açıdan ve teknik açıdan büyük istekleri gerektirmediği için, genel planda, sermayenin sözcüsü değildirler. Gazete çıkarmak bir sermaye işidir. Gazetenin çok geniş malî ve teknik istekleri vardır. Dolayısıyla, hangi dönemde olursa olsun, gazete çıkarmak tam anlamıyla bir yatırımdır ve dolgun sermayeyi gerektirir. Dergi çıkartmak ise böyle değildir. Küçük bir sermaye ile bir derginin yayın yaşamına atılması olasıdır.

Bundan şu sonuç çıkmaktadır: Dergiler, sermayeye bağımlı değildir, hatta, sermayeye karşı olmak niteliğini de taşıyabilirler. Etkinlikleri az da olsa, özünde, ileri insanlıktan yana düşüncüyü tüm olanaklarıyla savunabilirler. İşte dergilerin ulusal-demokratik kültürümüze olan katkısının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yakın tarihimizdeki dergicilik olayı da bu savımızı doğrulamaktadır. Doktor Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşlarının 1920'lerde yayımlamaya başladıkları "AYDINLIK" dergisi, Cumhuriyet dönemi dergiciliğinin savımızı doğrulayan en sağlam örneğidir.

Dergilerin ve dergiciliğin önem taşıyan bir başka yönü de, temsil ettikleri kültür devinimini, yayınevlerinin dışında sürdürebilmeleridir. Kitap yayımlama olanağı bulunmayan, yayınevleri tarafından ters geri edilen birçok yeni düşün ve sanat adamı, söyleyecek sözlerini, yarattıkları sanatsal ürünlerini dergilerde sergilemek olanağını bulmuşlardır. Bu açıdan bakarsak, dergiler, yeni düşünce ve sanat adamı yetiştirme ocaklarıdır.

Dergilerin bir başka temel özelliği ise, güncel olayların peşinden sürüklenmek yerine, kalıcı olana, temel değerlere yönelmesidir. Cumhuriyet döneminde adı anılmaya değer dergilerden hiç biri, güncel olayların ayrıntılarına kapılmamıştır. Ama adı anılmaya değer olan her dergi, insanlığın düşün ve sanat alanındaki kalıcı değerlerini temsil etmek çabasındadır. Şimdi, konuya bu açıdan yaklaşarak, yakın tarihimizin dergilerine kısaca bir göz atmak istiyoruz:

AYDINLIK (Haziran 1921 - Ocak 1924) "içtimaf, terbiyevî, edebî... mecmua" olarak 29 sayı yayımlanmıştır. Diyebiliriz ki, toplumcu ideolojinin yazarlarına ve şairlerine öncülük yolunu AYDINLIK açmıştır.

"Resimli Ay", 1930'larda Türkiye'nin tüm ilerici

ve yetenekli kalemlerini bir araya getiren bir dergi görünümündedir. Nazım Hikmet, *Resimli Ay*'ın yazı kurulunda çalışmaya başlayınca, dergi daha bir güçlenmiştir.

1930 - 1940 yılları arasında, Cumhuriyet öncesine göre, sanat - edebiyat dergilerinde, biçim açısından, teknik açıdan ve içerik açısından büyük bir yenileşme, bir atılım görülür. Kültürümüzün demokratikleşmesinde katkısı bulunan bazı dergileri burada analım: Orhon Seyfi Orhon'un *EDEBİYAT GAZETESİ*, 1933, 9 sayı çıktı. Faruk Nafiz'in *Anayurt'u*, 1933 8 sayı. Ulusal-demokratik kültürümüze yeni soluklar aldırın dergiler ise şunlardır: *Servet-i Fünun*, *Projektör*, *Adımlar*, *Varlık*, *Çığır*, *Ülkü*, *Yeni Adam*, *Ağaç*, *Yücel*, *Kültür Haftası*, *Kalem*, *Oluş*, *İnsan*, *Yeni Edebiyat*.

Servet-i Fünun (27 Mart 1891-26 Mayıs 1944) 54 yıl yayımını sürdürmüş bir dergidir. Başlarda Edebiyat-ı Cedide akımının yayın organı olarak çıkmıştır. Haftalık magazin niteliğindedir.

Servet-i Fünun adını sonraları *Uyanış* olarak belirlemiştir. (Aralık, 1928, sayı 1680). Bu dönemde başyazar Ahmet İhsan'dır. Halit Fahri, İlhami Bekir, Ahhit Sırrı, Ceyhun Atuf Kansu, Ayhan Hüenalp gibi yanında, edebiyat dışı konulara da yer vermiştir. 1931'den sonra Reşat Enis, Baki Süha, Cahit Sıtkı gibi yeni yazarlar da dergide görünmüşlerdir. 1940-1944 yıllarında ise, yeni edebiyatın kurucuları arasında sayılan Sait Faik, Abidin Dino, Samim Kocagöz, Sadri Ertem, İlhan Berk, Cahit İrgat, Oktay Akbal, Hüsamettin Bozok, Orhan Arıburun dergide sık sık yazmışlardır.

Çığır (Ocak 1933 - Aralık 1948) 193 sayı, sahibi ve yayın müdürü: Hıfzı Oğuz Bekata'dır. Çağdaşlaşmaya katkısı olan uzun süre yayınlanan dergilerden biridir. Kemalettin Kamu, Yaşar Nabi, Behçet Kemal, Nahit Sırrı, Ceyhun Atuf Kansu, Ayhan Hüenalp, gibi yazarlar dergide yazmışlardır.

Varlık 15 Temmuz 1933 ten beri yayımını sürdüren, uzun ömürlü ve etken olmuş, yeni bir yığın yazara da sayfalarını açmış bir dergidir. Kurucusu ve genel yayın müdürü, Sabri Esat (Siyavuşgil), daha sonra Yaşar Nabi Nayır olmuştur. Amacında *Varlık*, "M.m. lekette bir tek hakiki sanat mecmuası yok. İnkilâbın her sahada yokluktan varlıklar yaratarak işine girişmiş olduğu bir devirde acısı hissedilen bu hoşluğu doldurmak, duyulan bir ihtiyaca cevap vermek gayesiyledir ki, *Varlık* çıkıyor." Ve "Mecmuamız Türk edebiyatının bugün en olgun ve erişkin devresinde olduğunu neşredebileceği eserlerde ispat edecektir" demektedir.

Düşün yazılarına, edebiyatın, şiirin ve öykünün yansıması, ağırlık vermiştir. Ülkemiz için yeni, ama ge-

rekli olan konu ve sorunları işlemiştir. "Yeni sanat ceyhanları" Fikret Mualla, sayı 22 "Öz şiir meselesi" Sabahattin Rahmi Eyüboğlu, sayı 15 gibi *Varlık'ta* yazan yazar ve şairler saymakla bitmez. Ama yine de : Sabahattin Ali, Cahit Sıtkı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Orhan Kemal, Sabahattin Eyüboğlu'nu ilk elde saymak mümkündür.

Ayda Bir (1 Eylül 1935 - 1 Kasım 1936) Kurucuları, Orhan Seyfi Orhan, Yusuf Ziya Ortaç'ın yönetiminde 15 sayı çıkmıştır. Dergide, Reşat Nuri Güntekin, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Halit Fahri, Ahmet Haşim'in yazı, şiir ve öyküleri okurlarca ilgiyle izlenmiştir.

Oluş (Ocak 1939 - Eylül 1939) Haftalık Edebiyat ve Fikir Mecmuası'dır. Sahibi, Halit Vedat Fıratlı, genel yayın müdürü, Mustafa Nihat Özön'dür. Edebiyatımızın çeşitli sorunları üzerine araştırma ve inceleme yazılarına ağırlık veren ve 1940 kuşağına yeni deney olanakları açan etken bir dergidir.

Yücel (23 Şubat 1935 - Kasım 1941) 145 sayı yayınlanmıştır. Sahibi, Muhtar Fehmi'dir. 1935-41) yıllarında genç kuşağın toplandığı bir düşün alanı olmuştur. Orhan Burian ve Vedat Günyol gibi genç yazarlar dergiye hümanist ve demokrat bir yön verdiler. Hümanizma, layık düşünce, özgürlük, ulusal kültür, eski uygarlıklar, pozitif bilimler, en çok tartışılan ve üzerinde durulan konular olmuştur.

Yeni edebiyat akımlarının etkinleşerek, edebiyatçıların iyice belirginleşen dünya görüşleri, ve siyasal anlayışları yönünde gruplaşmaya başladıkları 1940 - 1950 yıllarında dergi sayısında da büyük bir artış görülmüştür. *Servet-i Fünun (Uyanış) Varlık, Yücel, Yeni Edebiyat, İnsan, Ses, Sokak, Söz, Ant, Yığın, Yurt ve Dünya, Adımlar, Yürüyüş, Hamle*, v.b. gibi 1940'tan önce yayına başlayanların yanı sıra Anadolu'da da çok sayıda sanat-edebiyat dergisi yayınlanmıştır.

Yeni Edebiyat ilkin, 1937 yılında gazete olarak yayınlanmıştır. "Okuyucu ile yazarın bir organı, dünya sanat hareketinin mikrofoni olacaktır." Amacını böyle açıklıyorlar. Daha sonra, (5 Ekim 1940 - 5 Kasım 1941) Suat Derviş ve Reşat Fuat Baraner'in yönetiminde 26 sayı yayınlanmıştır. 15 günlük olarak yayınlanan *Yeni Edebiyat*, çağdaş Türk edebiyatına pek çok şair ve yazar kazandırmıştır. Hasan İ. Dinamo, A. Kadir, Cahit İrgat, Ömer Faruk Toprak dergide etkin yazarlardandırlar. Dergi, Hasan İ. Dinamo'nun "Vatan Şarkısı" adlı şiiri nedeyle süresiz olarak kapatılmıştır.

Yurt ve Dünya (1 Ocak 1941 - Mart 1944). Dr. Behice Boran'ın yönetiminde, daha sonra Pertev N. Boratav'ın sorumluluğunda yayınlanmıştır. Yayın müdürü, Adnan Cemgil'dir. "Dünya sanat ve ilim alemindeki hasidelerden bahsederken, mevsularımızı yurt ve dünya arasındaki münasebeti gözönünde tutarak seçeceğiz. Dünya ilim ve sanat faaliyetinden bizi alakalandıranları bize faydalı olanları bildireceğiz." diye amaçlarını açıklamışlardır.

Yürüyüş (5 Temmuz 1941 - Temmuz 1943) 18 sayı,

yayımlanan derginin sahibi, Fazıl Mahmud Ülkücü'dür. 15. inci sayıdan sonra, Ömer Faruk Toprak sahibi, Rifat İlgaz yayın müdürü olmuştur. Toplumcu içerikli dergiye 1940 kuşağı sıkça yazmıştır. Dergi 18. sayıda kapatılmıştır.

Gün (19 Ocak 1946 - Aralık 1946), kurucusu Esat Adil Müstecaplıoğlu'dur. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü, Hasan Tanrıkut'dur. Üç değişik boyda, önce saytalık daha sonra 18. sayıdan başlayarak 15 günlük olarak yayınlanan dergi 30 sayı yayınlanabilmiştir. Haftalık Kültür ve Aktüalite dergisi başladığı altında dergi, toplumbilim felsefi ekonomik ve politik konuların yanında edebiyata genişçe yer vermiştir. Dergide, Enver Gökçe'nin, Sabahattin Ali'nin, Sait Faik'in, Orhan Kemal'in Oktay Akbal'ın Aziz Nesin'in, Arif Damar'ın, Yaşar Kemal'in, A. Kadir'in ürünleri sergilenmiştir. *Gün*, Türkiye Sosyalist Partisi'nin organı olduğu gerekçesiyle Sıkıyönetim Komutanlığına kapatılmıştır.

Yığın (1 Ekim 1946 - Aralık 1946). 5 sayı yayınlanmıştır. Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden, Adil Yağcı'dır. 15 günlük olarak yayınlanan dergi, 1940 kuşağı yazarlarının yazı ve şiirleriyle edebiyat ortamını canlı tutmuştur. 5. sayıda "Türkiye Emekçi Köylü Partisi'nin görüşleri doğrultusunda" kabul edildiğinden, Sıkıyönetim Komutanlığına kapatılmıştır. Dergide, Abidin Dino, Hüsamettin Bozok, A. Kadir gibi dönemin etkin ve güçlü yazar ve şairleri yazmıştır.

Yaprak (1 Ocak 1949 - 15 Haziran 1950), 28 sayı yayınlanmıştır. Sahibi ve yazı işleri fiilen idare eden, Orhan Veli Kanık'tır. 15 günlüktür. Amaçlarında, "Edebiyat verir yalın söz alırız / Şarkı verir türkü alırız / Tekses verir çökses alırız / Lisan verir dil alırız / Tesbih verir pergel alırız / Meta verir fizik alırız / Salon verir sokak alırız." diyerek yeni bir tutum içinde olacaklarını açıkça ortaya koyarlar. Garip akımını yayan bir alan olmuştur dergi. Halk kültürü, halk demokrasisi, insan hakları, düşünce özgürlüğü, ileri-geri kavramları işlenmiş ve Nazım Hikmet'i kurtarma kampanyasına aktif olarak katılmıştır. Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Sabahattin Eyüboğlu, Abidin Dino, Sait Faik, Cahit Külebi gibi yazar ve şairler dergiyi demokrat çizgide tutmuşlardır.

Sokak (1940), *Kovan* (1943 - 1947), *Aile* (1947 - 1952), *Seçilmiş Hikayeler* (1947 - 1957) *Kaynak* 1948 - 1956) v.b. gibi, dönemin ileriye yönelik yazar ve şairlerinin toplandığı, ilerici ve etken dergilerde yayınlanmıştır.

Yeryüzü (1951 - 1952), *Berber*, *Küçük Dergi* (1952 - 1953) gibi, 1940 kuşağı yazarlarının organı sayılabilecek dergilerden sonra, 1950 kuşağının oluşturduğu ve burada bulunan hemen herkes tarafından tanınan, belki de okunmuş olan dergilere sıra gelmektedir. 1950 ve 1960 döneminde yayınlanan bu dergiler üzerine bir değerlendirme yapmayı gereksiz buluyoruz. "Dünün dergileri" diye adlandırabileceğimiz bu organların ulusal - demokratik kültürümüze olan katkıları su götürmez bir gerçektir. Ancak, dünün olayı, daha ayrıntılı bir biçimde incelenmeye değer ve bu ayrıntılı inceleme, konumuzun dışında kalmaktadır.

Teşekkür ve saygılarımla.

YAYINEVLERİ VE KİTABEVLERİ AÇISINDAN UYGULANAN KÜLTÜR POLİTİKASININ ELEŞTİRİSİ

REMZİ İNANÇ

1. Yayıncılığımızın geçmişine ilişkin kısa notlar

a. Türkiye'de basımevinin Türklerce ele alınması 1726 - 1727 yıllarına rastlar. Oysa ülkemize ilk basımevi 1492'de İspanya musevilerince getirilmiş ve ilk kitabı 1494'de basmışlardır. Ermeniler 1567'de, Rumlar ise 1627'de basımevlerini kurmuşlardır. Avrupa'da ise Gutenberg'in basımevi 1440'larda kurulmuştu. Bu hesaba göre Batı ile aramızda üçyüz yıla yaklaşan bir ara vardır.

Türkiye'de basılan ilk kitap (31 Ocak 1729) Cevheri'nin *Sihah* (Sihah il - Cevheri) adını taşıyan Arapça sözlüğünün *Vani Mehmet Efendi* tarafından Türkçeye çevirisidir. Genellikle *Vankulu Lügati* diye anılır. İki cilttir ve bin adet basılmıştır.

Ancak Türkiye dışında, 1514'den beri Türkçe kitap basıldığı ve ülkemize ithal edildiği de kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1729 - 1875 yılları arasında basılan kitapların sayısı 2900 olarak bilinmektedir. 146 yılda varılan bu sayıdaki kitapların çeşitlenmesi şöyle: Genel Konular (57), Felsefe (ve garip bilgiler) (138), Din (629) Sosyal Bilimler (388), Dil (392), Nazari Bilimler (76), Tatbiki Bilimler (167), Güzel Sanatlar (9), Edebiyat (798), Tarih, Coğrafya, Biyografya (246).

b. 1928 yılına gelinceye değin birtakım karanlık dönemler yaşanmıştır. II. Abdülhamit'in uzun süren saltanat yılları, II. Meşrutiyet (1908 - 1918) ve Mütareke'yi (1918 - 1922) kapsayan bu dönem içinde ne kadar kitap yayınlandığı üzerine bir bilgimiz yoktur. Buna 1923 - 1928 yılları arasındaki beş yıllık Cumhuriyet keşitini de katabiliriz.

c. 1934'de kurulan *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü*'nün, 1928'e dek geriye uzanan çalışmaları, Türk Harfleri Kanunu'nun kabulünden sonraki yayınları saptamıştır. Uzmanların belirttiğine göre 1875'den 1928'e dek 27.000 adet kitap basılmıştır. *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü*'nün saptamalarına göre 1928'den 1977 yılı sonuna dek 176.257 adet kitap basılmıştır. Basılan ilk kitaptan (1729) bu yana basılan tüm kitap sayısı yaklaşık olarak 206.157 adettir.

d. İkinci Dünya Savaşının olumsuz koşullarına karşın, dönemin ilerici ve demokrat Millî Eğitim Bakanı Hasan - Ali Yücel, 1939 yılında *Birinci Neşriyat Kongresi*'ni topladı. Bu kongre, Türk yayıncılık hayatında önemli bir aşamadır. Kongreye katılan delegeler (yayıncılar, yazarlar, kitapçılar, bilim adamları, milletvekilleri ve basımevciler) yayıncılığımızın tüm so-

runlarını tartışmışlardır. Alınan kararlar bir ölçüde uygulamaya geçirilmiştir.

e. 1950-960 arası Demokrat Parti dönemidir. Devlet yayınları iyice gözden düşmüştür. Halkevleri kapatılmış, binlerce gencin yaşının gidip yararlandığı kitaplıklar yağma edilmiştir. İstanbul'dan dışarıya henüz çıkamamış yayın dünyası tarih, polisiye ve seks kitaplarıyla oyalanmaktadır. Kalite ve estetik iyice umursanmazlık içindedir. Bu dönemde yine de belli bir çizgiyi sürdürmek kaygısını taşıyan bir kaç yayınevi vardır. Daha çok yerli edebiyatçılarımızın ürünleri yayınlanmaktadır. Sık sık gözaltına alınan, tutuklanan Aziz Nesin de, kitaplarını yayınlamak için bir yayınevi bulamadığı için, kendisi bir yayınevi kurmuştur.

f. 1961 Anayasası siyasal hayatımızda olduğu kadar, kültür hayatımızda da çok önemli bir aşamadır. Çünkü siyasal örgütlenmeler yanında, toplumsal içerikli düşünsel yapıtlar da artık günışığına çıkmaya başlamıştır.

1950 öncesi ve sonrası iktidarların aforoz ettiği, zulmettiği iki büyük gerçekçi Türk sanatçısı Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali'nin yapıtları yeniden bastırılıp okurlara sunuldu.

1960'larda, yıllardır Türkiye halkından dikkatle uzak tutulan ve yayınlanması ağır suç olan düşünceler yazılmaya ve konuşmaya başlandı. Sosyalist öğretisi, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle büyük ilgi topladı. Toplumsal eleştiri ekonomik eleştiriyle birleşince, genç kafalar bunun bilimsel teorisiyle tanışmaktan, bu çağdaş bilimi öğrenmekten uzak kalamayacaklardı artık. Hele Anayasal bir kuruluş olan Devlet Planlama Örgütünde görevli dürüst uzmanların, basında da yer alan millî gelir, yurt ekonomisi üzerindeki sayısal saptamaları, o güne dek siyasal planda tutulan eleştiri mekanizmasını toplumsal ve ekonomik plana da çekti. Yerli ve çeviri çalışmalar hızla arttı. İlerici gazete ve dergiler yeni Anayasanın düşünce özgürlüğü, öğrenme ve öğretme özgürlüğünü savundular ve toplum katlarında yaymaya çalıştılar. Siyasal örgütlenme büyük boyutlara ulaştı. Türkiye radyolarından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren bu sosyal hareketin, basın ve yayında da elbette bir gücü ve işleyişi olacaktı. Yeni yeni yayınevleri kuruldu. O güne dek yalnızca yabancı dil bilenlerin tekelinde olan bilimsel sosyalizmin temel yapıtları peşpeşi sıra çevrilmeye başlandı. Yerli araştırmacı ve yazarlarımız ülke üzerine ilginç çalışmalar yaptılar ve okurdan da gerekli övgüyü ve ödülü aldılar.

2. 12 Mart 1971...

12 Mart'tan sonra yayınevlerine ve yazarlara kar-

şı akıl almaz, korkunç denecek bir baskı ve terör uygulandı. O günün siyasal güçlerinin resmî bildirimlerinde, karakol tutanaklarında ve mahkeme dosyalarında, ateşli ve ateşsiz silâhlarla birlikte kitap eşanlımlı kullanılmıştır. Ve tabii o sırada özgürlükleri kısıtlanmış yurtsever devrimciler arasında etkin siyasal eylemi olmayan pekçok yayıncı, kitapçı, yazar çizer ve aydın vardır.

Neden? Şundan diyoruz: Egemen güçler, yayın yoluyla, kitap yoluyla toplumu değiştirip daha iyiye, daha güzele götürmeyi amaçlayan bir avuç aydından korkmaktadırlar. Onların sayısız özveriyle kotarıp ortaya çıkardıkları kitapların, insanımızı çağdaş kültürle donandırıp, bu düzenin sömürüsüne başkaldırmalarından korkuyorlar. Bunun içindir ki, okur yazar yurtseverlerin evi insanca sayılmayacak bir yöntemle aramalara tabi tutulmuş; birtakım genç devrimcilerin evinde yakalanan silâhlar, kitaplarla birlikte tutanağa geçirilmiş ve yasaklanmıştır. Ne acıdır, bu tür yasaklama kararları bütün yurttan geçerli sayılmıştır. Yasaklanmış yayın ve kitap bahanesiyle çağdaş kültür ve düşünce düşmanlığı dolu dizgin yapılmıştır.

12 Mart sonrası uygulamalarının yayın ve kültür hayatımıza sayısız zararı dokunmuştur. Yalnız yayınevi yönetmenleri, yalnız kitap depoları hapsedilip cezalandırılmamış, fakat aynı zamanda kendini ve giderek toplumu değiştirmekle görevli okura da büyük gözdağı verilmiştir.

12 Mart'tan sonra ve MC Hükümetleri kurulmadan az önce II. Yayın Kongresi toplandı. 36 yıl sonra toplanan bu kongreye (24 - 27 Ocak 1975) ülkemiz yazar, yayıncı ve Bakanlık ilgilileri katıldı. Bir dolu yararlı öneriler tutanağa geçirildi ve öyle kaldı.

B. YAYINCILIGIMIZIN SORUNLARI

a. Antidemokratik maddeler...

Anayasamızın 20. maddesi: "Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollardan tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir." demektir. 21. madde: "Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir." demektir.

Resmî Gazete'nin 27 Mayıs 1949 ve 19 Mart 1954 tarihli sayılarında yayınlanarak ülkemizde iç hukuk yönünden de yürürlüğe girmiş iki önemli belge vardır. Birisi İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir. 19. madde aynen şöyledir: "Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir." Yukarıdaki ifade 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Özgürlüklerini korumaya ilişkin Roma Sözleşmesininin 10. maddesinde aynen yer almaktadır.

Durum böyleyken, halen yayın suçlusu olmanın, yayınların toplatılmasının, herhalde oluşturulmak istenen ulusal kültür adına korkunç ayıp ve çağdaş bilgi ve kültürle donatılmasını istediğimiz Türk insanına

saygısızlıktır. Halen cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü yayınevi yönetmenleri çile doldurmaktadır. Onlar ulusal kültürümüzün yüzakıdır.

b. Kâğıt Sorunu

Yayınevlerine kesinlikle kitap kâğıdı tahsis edilmelidir. Karaborsadan sağlanan 'gazete bobin kesmesi' kâğıtlara basılmaktadır son zamanlarda kitaplar. Bu kâğıtlar, kamu yararına sayılan ne idiği belirsiz naylon gazetelerin çarçur ettikleri, el altından karaborsaya aktardıkları tahsis kâğıtlarıdır. Bu tür gazetelerin tahsisleri ve adları büyük renkli gazetelerimizin hafta sonu v.s. ekleri, yayınevlerimizin kaç kitaplık tüketim maddeleridir. II. MC çok bilinçli olarak yalnızca kitap için kullanılan kâğıda zam yaptı. Bu zam yüzde yüzelliyi aştı. Okuru kitaptan uzaklaştırmak için bu türlü bir ekonomik kılıf hazırladı. Gazete kâğıtları bu denli zam görmedi. Yayınevleri bu zamla tarifeye de razı oldular. Yeter ki doğrudan Seka'dan alınabilsin, tahsis çıkarılsın. Çünkü karaborsadan alınan kâğıtlar hem daha yüksek fiyatlı, hem de istenen kalitede değil.

c. PTT Giderleri

Kitabın pahalılaştırılan bir neden de PTT giderleridir. Yayın merkezlerinden Anadolu'ya kitap gönderilmesi işlemi, bu yüksek ücret nedeniyle önce okur zararına, daha sonra da, kitap isteklerinin azalması yüzünden, yayınevleri zararına olmaktadır. Mektup fiyatları değil ama, kitap kolilerininin PTT ücretleri gerçekten yüksektir. Kültürel hizmet açısından değerlendirme yapılarak, kitap paketleri için belli bir indirim uygulanmalıdır.

d. Dağıtım v.s.

Ülkemizin nüfusu kırk milyonu aştı. Adlarını ve sayılarını bir anda kimsenin kolay kolay sayamayacağı pekçok lise, lise dengi ve yüksek okullarla fakülteler açıldı. Bütün bunlara karşın kitap baskı sayısında bu oranda bir artış olmadı. Bunun birkaç nedenini şöyle sıralamak mümkün bizce:

1. Dağıtım.

1960'larda yayıncılığımız hızla gelişme gösterirken, o zamana dek ilkel yollarla ve biraz da amatörce yapılan kitap dağıtım işleri birden daha önem kazandı. Bir büyük banka, bu amaçla Türkiye ölçüsünde dağıtım büroları açtı. Ardından iyi niyetli ve aydın gençlerimiz kitap dağıtım işini ciddi olarak benimseyip kolları sıvadılar. Giderek kurumlaşmaya doğru giden bu dağıtım evleri, bütün iyi niyet ve çalışkanlıklarına karşın, gelişen yayın hizmetleri önünde yeterince görev yapıyorlar diyemeyiz. Günümüzde ulaşımın kazandıdığı boyutlar; gazetelerin büyük organizasyonlarla aynı günde yurdun bütün kesimlerinde okurun eline geçmesi gerçekten övülecek bir olaydır. Yayınevleri için de, yayınevlerinin eşit şekilde ortak olduğu özerk Kitap Dağıtım Kurumu tezelden gerçekleştirilmelidir. Türkiye'nin il ve ilçe sayısı düşünüldükçe, böyle bir dağıtım örgütü eliyle, basılan üç ile on bin arasındaki kitabın artık ne kadar az geleceği anlaşılır. Kitap baskı sayıları daha da artacak, yazar ve yayınevi yarına daha güvenle bakacaklardır. Kültürel gelişmemiz, demokratikleşme sürecini hızla kısaltacaktır.

2. Eğitim sorunu

Ortaöğretimde hemen herkesin bildiği, eleştirilerin ayyuka çıktığı konu, ders kitaplarıdır. Özellikle edebiyat, felsefe ve sosyoloji derslerinde, günümüz Türk sanatçısına, çağdaş kültür ve düşünce akımlarına karşı resmî bir tavır egemendir. Yarının ülke sorumlularına salık verilen kitaplar ve incelemeleri istenen metinler, çocukları okumaktan soğutacak, kitaba karşı yapacak cinsten şeylerdir. Bu konu üzerinde mutlaka özel olarak durulmalıdır.

3. Büyük sermaye, ya da gazete ve banka yayıncılığı

Şu anda ülkemizin dört büyük gazetesi kitap yayını yapmaktadır. Gazetelerinde, hiçbir özel yayınevini yapamayacağı kadar ilan ve reklâmı, değerleri su götürür, Türkiye halkının kültürüne, eğitimine katkısı pekçok tartışılır kitapların tanıtılması için kullanıyorlar. Bu haksız bir rekabettir ve küçük bütçeli yayınevlerini baltalamaktadır. Belli satınalma gücü olan kitap okurunun karşısına hergün bu denli ilân ve reklâmla çıkmak, hangi kitabın satışını arttırmaz ki.. Yayın yapan bankaların ve büyük parasal güce sahip gazetelerin, Türkiye okuruna uzun vadeli, kalıcı ansiklopedik ve başvurma kitapları sunmaları sadece dileğimizdir. Ama biliyoruz ki, ulusal kültürden yoksun parabalalarının egemen olduğu ülkemizde bu dileğimiz kâğıt üzerinde kalacaktır.

4. Tanıtma ve özendirme

Büyük sermaye karşısında tutunmak, ülkemiz insanına enaz karşılıkla doğruyu, güzeli ve iyiyi sunmak için çarpınan yayınevlerinin ürünleri devlet organlarında ucuz veya ücretsiz tanıtılmalı, okurlara duyurulmalı, yılda birkaç kez kitap fuarları açılmalıdır.

Dar gelirli okurların genel ve okul kitaplıklarından sürekli yararlanabilmeleri için, ilgili Bakanlıkların bu konuya daha büyük ödenekler ayırmaları, seçilen kitaplar için yalnız yararlılık ölçüsünün gözönünde tutulması ve bunun özel ve tarafsız kurullar eliyle yürütülmesi dileğimizdir. Ayrıca ulusal demokratik kültürü geliştirmek ve bu konudaki çalışmalarını özendirme için Devlet, roman, şiir, öykü ve yerli araştırmalar için ödüller vermelidir.

5. Yurtdışında bulunan bir milyonu aşkın vatantaşımızın Türkiye'den kitap istekleri günden güne artmaktadır. Fakat eski ve anlaşılmaz bir 'mevzuat' gereğince, oradaki yurtdaşlarımıza, kitap göndermek işlemi hayli zorlukla karşılanmaktadır. Bir gün anayurda dönecek olan insanımızı, ulusal kültürden uzak tutmamak ve ülkeye döviz sağlamak bakımından bu konu hergün önemini korumaktadır.

C. YAYINCILARIMIZIN SORUMLULUĞU

Yukarıda kalın çizgilerle isteklerini ve sorunlarını belirlemeye çalıştığımız yayıncılarımızın da sorumlulukları tartışılmazdır.

1. Çeviri

Yayınevlerimiz ulusal kültürümüzün vazgeçilmez öğeleridir. Ancak ulusal kültürümüze katkıları büyük

olan yayınevlerimiz, dilimize kazandırmayı amaçladıkları yabancı kültür ve bilim adamlarının yapıtlarını mutlak surette ve hiçbir şeyden kaçınmayarak en doğru ve iyi çevirisiyle okurlara sunmalıdırlar. Bunun onuru ve değerliliği kadar, tersi de o denli ağır sorumluluk ve suçlama getirmektedir. Satınalma gücü sınırlı olan okuyucumuz, ikinci kez aynı kitabın bir başka çevirisini alacak güçte ve zorunda değildir.

2. Örgütlenme

Çeşitli yasal ve parasal baskılara karşı duracak, yayınevini destekleyecek ve mümkünse basında olduğu gibi tüm yayınevlerini kucaklayacak bir örgüt kaçınılmazdır. Bu örgütün, basın ahlâk yasası koşutunda, yayın ahlâk yasasını benimsemesi önemli bir gelişme olacaktır. Aynı yapıtın birkaç yayınevince aynı ay içinde çevrilip yayınlanması, çeşitli rekabet, takışma ve çakışmaların büyük ölçüde giderileceği kamsındayız.

D. KİTABEVLERİMİZ

İlginç bir gelişme var. 1960'lardan sonra nasıl ki yayıncılığımız okur yazar aydınlarımızın eline geçtiyse, kitabevlerimiz de bu tarihten başlayarak hızla nitelik ve nicelik kazandı. Büyük şehirlerde ve taşrada pekçok kitabevi yöneticileri yüksek öğrenim görmüş gençler, ya da çeşitli nedenlerle işlerinden edilmiş öğretmen ve memurlardır. Nedense Türkiye'de işsiz kalan aydın, kendisine en yakın iş alanı olarak kitapçılığı yakıştıyor. Belki konusu kitap olduğundan, belki de büyük bir sermaye gerektirmeyeceği varsayımıyla.. Ve işe başlayan çoğunda ticaret yapma, kâr etme itisi yoktur. Yeter ki günlük nafaka çıksın.. Gerçekten de kitapçılık ticari bir işkolu değildir. Çok yaygın bir deyişle, üzerinde fiyatı yazılan maddeden ticaret yapılmaz. Ayrıca henüz ülkemizde kitap okuma oranı yüksek olmadığı, öteki gıda veya tüketim maddeleri avarında görülmediği için, satışı yüksek değildir. Kitap okurunun genellikle satınalma gücü sınırlıdır. Satınalma gücü sınırlı olmayan da ne yazık ki kitap okuru değildir. Hâlâ ülkemizde kitap okurlarının çoğunluğu öğrenciler, küçük memurlar, öğretmenler ve ortahalli insanlardır. Günden güne artan yaşam zorluğu karşısında, son ayların getirdiği zamlı kitaplar bu sınıfın insanlarını kitaptan koparmaya itmektedir.

Kitabevlerinin sorunlarını şöyle sıralayabiliriz: Önce antidemokratik uygulamalar sonucu sık sık yasaklanmış kitap arama ve toplamalar, çeşitli manevî ve maddî baskılar.. Kaba kuvvet taraftarlarının insafsızca cana ve mala yönelik saldırıları.. İşyeri kiralalarının günden güne artması. Öteki işkollarına sağlanan banka kredilerinin kitabevlerine de tanınması zorluğu..

Kalın çizgilerle ve özetle yayınevleri ve kitabevlerimiz sorunlarını sergilemeye çalıştık.

Yararlanılan kaynaklar

- Sami N. Özerdim, *Elli Yılda Kitap* (1923-1973), Ankara, 1974
- Türkiye Yazarlar Sendikası, *Toplatılan Kitaplardan Seçmeler*, İstanbul, 1976
- T.C. Anayasası
- Gazete koleksiyonları.

MİMARLIK AÇISINDAN
ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜR

CENGİZ BEKTAŞ

A — GİRİŞ

B — MİMARLIK YAPITININ OLUŞUM SÜRECİ

- B1. Gereksinimin ortaya çıkışı
- B2. Programın saptanması
- B3. Olanak, gereç
- B4. Teknoloji
- B5. Uygulama
- B6. Sonuç
- B7. Kullanma süreci
- B8. Aşama olabilir

C — MİMARLIK YAPITININ OLUŞUM ÇİZGİSİNE GÖRE GERİYE BAKIŞ

- C1. Hakim güçlerin mimarlığı
- C2. Halkın mimarlığı

D — B ve C BÖLÜMLERİNİN ORTAYA KOYDUĞU SONUÇLAR

E — MİMARLIK AÇISINDAN, KÜLTÜR SİYASASINDAN BEKLENEBİLECEKLER

- A. Türkiye Yazıları Dergisi, T.M.M.O.B. Mimarlar Odasından, üyelerinden birini "Mimarlık Açısından Ulusal Demokratik Kültür Siyasetine Yaklaşım" konusunda bir bildiri vermek üzere görevlendirmesini diledi. Bildiri, derginin düzenlediği "Ulusal Demokratik Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım" seminerinde sunulmak üzere isteniyordu.

Mimarlar Odası beni görevlendirdi...

Bu açıklamadan amacım, bildirin, odamızın görüşlerine koşut olsa da, onların bilgilerine sunulmuş olsa da, kişisel olduğunu vurgulamaktır.

- B. Mimarlık dalının, bir konu karşısında (ya da içinde) durumunu saptayabilmek için, önce kendisinin ne olduğunun açıklıkla ortaya konması zorunludur. Bu belki 1970 lerin Türkiye'sinde böyledir. Belki de benim, kültür çevremizdeki izlenimlerime göre böyledir. Şöyle ya da böyle ilişkilerin saptanabilmesi için "Mimarlık yapıtı" nı oluşturan süreci başından izlemek gereğine inanıyorum.

B1. Mimarlık yapıtının oluşum sürecinin başlaması, gereksinimin ortaya çıkışıyla olur. İnsanoğlu önce, yatıp kalkacağı, çalışma dışında içinde bulunacağı, soğuktan, sıcaktan, kurttan, kuştan, şundan bundan korunacağı bir yere, bir oyluma gereksinim duyduğu için, konut; ardından da konut mimarlığı söz konusudur. Önce, çocukların topluca eğitilmeleri gereksinimi oluşur, ardından bu eğitimin yeri, oylumu düşünülür. Okul yapısı böylece ortaya çıkar.

B1. 1 Gereksinimin oluşması, ortaya çıkışı; yaşama biçimine, alışkanlıklarına, dünya görüşüne; bireyin toplumla, toplumun öteki toplumlarla ilişkilerine; uygarlık, kültür düzeyine bağlıdır. Temizliğe önem veren kişilerin toplumunda "hamam" düşüncesi doğar. Okuyup yazma isteği alışkanlığı olmayan bir ailede kitaplık gereksinimi yoktur.

İki toplum birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olsalar, birbirlerine karşı korunma gereksinimleri olmazdı. Korunma gereksinimi belince, bunun doğal engellerle sağlanması yollarının yetersiz kaldığı yerde kale yapımı, mimarlığı oluşmuştur.

B1. 2 Gereksinimin önceden belirlenmesi, görülmesi de söz konusudur. Bu da insanların *geleceklerinden ne beklediklerine*, bir de *imgelemlerine* bağlıdır. *Kalkınmasını işleyim toplumuna dönüşmeye* bağlı bulan, bugün tarımla uğraşan bir toplum, çocuklarını şimdi yetiştirmekte olduğu okul yapılarının yetersizliğini önceden görür. Bugünden başlayan, ilerideki gereksinimi saptar. Okul yapılarını buna göre yapmalarını mimardan ister.

B1. 3 Gereksinimin, mimarlığın konusu olabilmesi için ortaya konabilmesi, çözümünün istenmesi gerekiyor. Bu da kişiler arasındaki ilişkilere, toplumun sınıflı olup olmadığına, sınıflı ise gücün hangi sınıfın elinde olduğuna bağlıdır. Örneğin bir ailenin içinde kadının ya da erkeğin sözünün daha baskın oluşu, evin oluşmasını sağlayacak isteklerden, birininkinin daha ağır basma-

sı gibi, *sınıflı toplumlarda da baskın sınıfın istekleri, gereksinimleri öne çıkar.* (Özellikle geçmiş dönem mimarlıklarını incelerken bunların baskın sınıfın isteklerinin yansıtıcıları olduğunu hiç unutmamak gerekir.)

B2. Gereksinimin karşılanmasında ilk aşama bir programın saptanmasıdır. *Program saptamadaki başarı*, mimarlık yapıtının başarısının en önemli katmanlarından biridir. Gereksinimin çok iyi ölçülendirilmesine bağlıdır programın başarısı. Yemek masası çevresindeki oturma yeri sayısı, buna göre masanın büyüklüğü bilinmezse yemek yeme yerinin büyüklüğü bilinemez. Gereksinime bağlı program, olanak çizgisinden gelen baskının altındadır. Olanak çizgisi ayağımızı ona göre uzatacağımız yorganın büyüklüğüdür.

B2. 1 Bu aşamada yapılacak yanlışlık artık düzeltilemez de. Burada çok belirgin bir örneği bir kez daha vermek istiyorum. Ankara'da Eskişehir yolu üzerinde D. Karayolları Gn. Md., Devlet Su İşleri, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü yapıları; devletin kuruluşlarıdır, hepsi komşudur. Hepsinin ortalama 500 er kişilik "Konferans" salonları vardır. Bu salonların bir birine uzaklıkları en çok 160 m. dir. Herbirinin kullanış zamanlarını üst üste toplasanız yılda bir ay etmez. (Oysa, örneğin yeryüzünün en zengin ülkelerinden Amerika'da, yılın % 60 ında kullanılan bir salon rantabl sayılmazmış.)

B2. 1. 1. Bu kuruluşların herbirinin bir toplantı salonuna gereksinimleri vardır. Ama bu gereksinim programlaştırılırken doğru sayılandırılmamıştır. Doğru sayılandırılmalıydı belki de beşinin ortasına bir ortak salon yapılacaktı. Ya da, tüm Ankara için, belki de bir kaç toplantı salonunu yapıp zamanlamaları iyi yapılacaktı.

B2. 1. 2. Gereksinimi programa dönüştürürken, *ölçütler* kullanılacaktır. Örneğin bir sandalyaya hep yalnız bir kişi oturacaksa, ona göre, onun büyüklüğüne göre belirlenir sandalyanın ölçüleri. Herkesin ya da pek çok kişinin kullanacağı bir sandalya insan ölçülerinin ortalamalarıyla ölçülendirilir. Buna göre, örneğin kaç kişilik olacağı bilinen sinemanın büyüklüğü bulunur.

İşte bu türlü ölçütlerin saptanmasında, söz konusu toplumun, örneğin biçim ölçülerimizin temel alınmaları gerekir. (Oysa bizde bugün kullanılanlar batı ölçütleridir.)

Buradaki sandalya örneğini insan yaşamının her yanına çekebilirsiniz. (Örneğin, bir kentte kişi başına istenen yeşil alan gibi...)

B2. 2 Gereksinimin *programa dönüştürülmesinde tutulan yol*, günümüzde iyice önem kazanmıştır. Eski çağda Sultan'ın "şu büyüklükte bir cami istiyorum" demesine bağlıydı program. Bugün böyle bir toplantı yerinin büyüklüğü, çevresinde oturan ve onu ne sıklıkta kullanacakları öngörülen kişi sayısına göre belirlenecektir.

Bu saptama yönteminin bilimselliği, doğruluğu, sonucu doğrudan etkiliyecektir. Bir evin programını tek başına, o aile ile karşılıklı ilişkiler içinde saptayabilen mimar, bir toplu konut sorunu karşısında tek başına çaresiz kalacaktır. 5000-10000 kişinin yaşayacakları bir yerleşimin programını saptayabilmek için, sosyoloğundan sayılama uzmanına, ekonomistinden ruhbilimcisine pek çok disiplinin yer alacağı koca bir takımın birlikte çalışmak zorundadır mimar. Örneğin anketlerle çalışmak durumundadır.

B2. 2. 1. İşte bu türlü çalışmalarda *kimlerin görev aldığı* önemlidir. Örneğin bir sosyoloğun sorması gereken soruyu bir doktor bilemez ya da alacağı karşılığı onun gibi yorumlayamaz. Bu görevde olan kişinin programlarını saptıyacağı insanları tanıması, tanıyabilmesi gerekir. Bu kişinin bu toplumdaki olması giderek yabancılaşmamış olması gerekir.

B2. 2. 2. Gereksinimin saptanmasında tutulan yolun içtenliği önemlidir. *Gerekmiyen bir yere bir işleyim yapısını "oy" için yaptırabilir* günün politik gücü. O işleyim yeri çalışmıyabilir ileride. Yaşamayacak olan bir mimarlık yapıtıdır gerçekleştirilen.

B3. Saptanan programın gerçekleştirilmesi olanağa, olanakların sağlayacağı *gereklere bağlıdır*.

Mimar, yapıtını, gereciyle birlikte düşünmek zorundadır. Ahşabın olanaklarıyla betonarmenin olanakları bir değildir. Yörenin gereciyle çözüm aramak tutumsallık açısından önemlidir. Türkiye'de demir, çimento, tuğla, v.b. gibi çok kaba yapı gereçleri dışında, tüm ince yapı gereçleri konusunda yavaş yavaş dışa bağımlılık yaratılmıştır. Gereçler konusunda, patent yoluyla ya da doğrudan dışa bağımlılık, mimarlığı, ülkesiyle baştan çelişir duruma düşürmektedir.

B4. Uygulamanın kullanacağı yöntem, teknoloji, gerçekte genel anlamda binlerce yıldır değişmemiştir. Mısırlının yapım yöntemi ile bugünkü yöntem arasında çok önemli bir ayırım yoktur. Örneğin insan vücudundaki kemikler kendilerinden çok ağır bir yükü taşımaktadırlar. Oysa bizim yapılarımızda taşıyan, halâ, taşınandan pek çok ağırdır.

B4. 1. Ama geleneksel yapım yöntemi ile bugünkü gereksinmelere, programlara karşılık bulma olanağımız yoktur. Bunun en açık kanıtı konut sorununun durumudur. Konut açığını kapatabilmek için bugün batıda bilinen yöntemlerin bile yetersiz kalacağı açıklıkla görülebiliyor.

Ancak bence bundan da önemli bir sorun yurdumuzun kapısındadır. Tüm batı ülkeleri bize teknoloji satma yarışındadırlar. Özellikle konut olayında, önyapım (prefabrik) yöntemi, sağladığı hız nedeniyle bizi ilgilendirmektedir. Ne varki batı yaşama alışkanlıklarına, ölçütlerine göre tasarlanmış bir konutu çoğaltan teknolojinin, öylece yurdumuza aktarılması, hele halkın çıkarlarını herşeyin önünde tutmayan bir düzen varolursa, ne denli sakıncalar doğurur, ölçülenemez.

B4. 2. Türkiye'nin elbette tüm batı tekniklerinden de yararlanarak kendine özgü teknolojisinin bulunması gerekir. Bu, araştırmalarla, deneylerle olacaktır. Bu deneyler kamu eliyle yapılmalıdır.

B4. 3. Konut açığımız nedeniyle önyapım yoluyla sağlanan hız ilgiyi çekmek zorundadır. Ancak bu yöntem, en azından 3000-5000 konutluk bir iş kapsamında ilginç olmaya başlayabilmektedir. Bir başka açıdan, denetlediği alan da bu ölçüde büyük olmaktadır. Bugünkü düzende böyle yöntemlerin dış patentlerle büyük kapitalin eline bırakılması dışa bağımlılığı en üst düzeye çıkaracaktır. Bu konuda iyiniyet, varlıklardan (büyük kapitalden) varlıksıza (halka) kilim dokumasını beklemek demektir.

B5. Gereksinme sonucu ortaya çıkan programın eldeki olanaklarla şöyle ya da böyle bir teknoloji kullanılarak yapıya dönüştürülmesinin son aşamasıdır uygulama.

B5. 1. Uygulamayı ya kendiniz denetleyeceksiniz, başka deyişle, her işi ustasına doğrudan yaptırıp örneğin mimar aracılığı ile denetleyeceksiniz... Ya da...

B5. 2. Bir üstenciye vereceksiniz işi... Üstenci, örgüt kuracak, ustalara yaptırıp işleri birbirine bağlayacak ve sizden yapı giderleri üzerinden örneğin % 25 gibi bir kâr alacak.

Türkiye'mizde bu iki yolun dışında bir yol nedense aranmamaktadır. Oysa daha sağlıklı sonuçlara ulaştıracak başka yollar aranmalıdır. Yeryüzünün başka yerlerinde başka yollar bulunmuştur.

B6. Baştanberi anlatılan sürecin sonunda edilen elde edilen sonuç yapıdır. Yapının başarısı onun bir mimarlık yapıtı oluşuna bağlıdır. Ortaya çıkan fiziksel mekan, iç-dış oylumlar, varedildikleri yerin gerçek gereksinimlerinden, kültüründen, uygarlığından, doğan programdan; öz gereçlerinden, teknolojisinden yaratılmışsa; oraya özgü biçim elde edilmiş olacaktır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi bu biçim, belli bir iklimde, belli koşullarda yetişen bir ağaç gibidir. Oradan oraya, başka koşullara, iklimlere taşınmaz... Taşınırsa ya kurur ölür; ya da, yaşama yapan yapma çiçek olarak kalır.

B7. Mimarlık yapıtının doğruluğu ancak kullanılı-Yapı, yontu değildir. Dışından biçim olarak güzel olması yetmez, hiçbir anlam da taşımaz.

B7. 1. Kullanışlıdır yapının güzelliği. Ancak yanlış kullanılması da söz konusudur; tıpkı bir aracın yanlış kullanılması gibi... Örneğin, kerpetenin çekici yerine kullanılması gibi...

Bu, kullanıcı açısından bir kültür sorunudur. Örneğin, son günlerde İzmir'de mimarlık geçmişimizde en azından belge yeri olan bir yapının, yapılış işlevinin çok dışında, çarşı olarak kullanılmak istenmesi böyle bir kültür sorunudur. Yapı, tıpkı elbise gibi bakım ister. Bu da bir kültür sorunudur.

B7. 2. Yapının kullanımda işlevsel açıdan esnek (flexible) oluşu zamana uyabilmesini sağlar.

B8. Bütün bu özellikleri taşıyan yapı, yalnızca mimarlık yapıtı niteliğini kazanıp, çağının bir belgesi olmakla kalmaz; gelecek için bir basamak da olur. *Kalıcıdır, ama doğrucudur* da, kendinden sonraki aşamaları hazırlayandır.

C. Mimarlığın, neredeyse başlıklar olarak özetlediğim oluşum sürecini temel alarak, geçmiş dönemlere, gene çok kaba çizgilerle, bakalım:

C1. Gereksinimin ortaya çıkışı, saptanışı, programlanması (sosyo-ekonomik olgu olarak) hakim güce göre değişmiştir.

C1. 1. Hakim gücün din, monarşi, devlet oluşuna göre yapı programları, türleri değişmiştir; devlete hakim olan sınıfa göre değişmiştir. Halkın gereksinimi, hakim gücün kültürüne, uygarlığına, dünya görüşüne ama daha çok insafına kalmıştır. (Osmanlı imparatorluğunun yükseliş dönemlerinde, daha çok kamu yapılarının gerçekleştirilmesi gibi) Hakim gücün, sürekli, hiç olmazsa insafı olması bile sözü konusu değildir. (Halkın, İstanbul'da Eminönü'ndeki Yeni Cami'ye "Zulmiyye" adını takmış olması, din konusu içinde bile, yeteri açıklıkta anlatır durumu.)

Hakim güç belli bir sınıfın elindeyse, onun gereksinimleri önce giderilir. Bu sınıf bunun için yollar arar, halka inandırıcı gelecek kavramlar arar. *Örneğin dini kullanır* bu yolda... O zaman kendi gereksinmelerinin yanında dinsel yapılara da yer verir. *Örneğin ulusculuğu kullanır.* (Hitler'in yaptığı gibi...) *Yapılan yapıları Ulusal Mimari* olarak görmeğe başlarlar aldatılmış olanlar. Oysa bunlar, bir gücün, zorla ele geçirilmiş bir gücün, süslemeleri (dekorları), simgeleridir.

C1. 2. Demokratik toplumlarda gereksinimin saptanması daha doğru gibi görünür. Ancak demokrasinin ne biçim demokrasi olduğuna bağlıdır bu da... *Atina demokrasisi* gibi bir ana eşitsizliğe oturtulmuşsa; ya da "demokrasi" gene bir yutturmacanın adıyla, durum ötekilerden hiç de ayırın göstermez.

C1. 3. Özellikle, anamalcı düzenin çok uluslu şirketlerinin çağını yaşamakta olan dünyanın bir yarısında *İnternationalizm, Britalizm*, gibi benzeri izimler kapitale simge yapılar yaratma yarışına girerler. En yüksek, en büyük, en şu, en bu, deyimleri geçerlik kazanır. Bu düzen kendi gücüne yardımcı, ya da maşa olacak olanları iş başına getirir. (Böyle iş başına ge-

lenler içinde kendini mimar, şehirci sânanlar bile çıkabilir. Hitler'in yollar yapıtararak yeni iş alanları açmasından örnek alarak o da kalkar hareket yaratmak için yollar açıyorum diye İstanbul'u yıkar.)

C1. 4. *Sosyalizm düzeni içinde halkın gereksiniminin* daha gerçeğe yakın belirip programlanabileceği umudu vardır. Ancak burada da, aynı demokraside olduğu gibi, aldatmacalar, görünüşü başka içi başka olan örnekler, dönemler vardır. Ve bunları mimarlık hiç yapılmadan belgeler.

C2. C1 bölümünde gördüğümüz *hakim gücün gereksinimine göre oluşturulan mimarlığın genel özelliği; biçimci, gösterişçi oluşudur. Çözümde davranış, dıştan içe doğrudur. Önemli olan dış etkisidir yapının.* Bir de, gerçek gereksinme sahibinin, halkın yarattığı mimarlık vardır.

Halk müziği, halk edebiyatı der gibi halk yapı sanatı dediğimiz bu mimarlığın ürünleri, gereksiniminden, işlevden, içtenlikle doğarlar; iklim, yöreye, uygundurlar, yörenin gereciyle geleceği ilerleterek, tutumsallıkla yapılmıştır.

Bu tür mimarlığın ana özelliği işlevsel oluşudur. Çözümde davranış, içten dışa doğrudur.

D. Buraya kadar söylediklerimden çıkarılacak sonuçlardan altı kalın çizilecek olanlar şunlardır:

D1. En başta sosyo-ekonominin sonra kültür birikiminin belirlediği işlev strüktür biçim ilişkisi açıklıkla ortaya çıkmadan bir mimarlık yapıtının anlaşılması, değerlendirilmesi olası değildir. (Batılılar ve onun etkisinde olan bizimkiler Mimarlık Tarihini bugüne dek bir biçim tarihi olarak ele aldılar. Ana etkenin sosyo-ekonomi olduğu bir konuda en azından, çok eksik olan bir tutumdur bu. Bu tutumla ancak hakim sınıfların biçim kuşukları izlenebilir.)

D2. Mimarlık yapıtı bir başlangıç değil sonuçtur.

D3. Bu nedenle, mimarlığın hele biçim olarak önceden saptanması bir ilişkiyi tersine çevirmeğe çalışmak olur. Ortaya çıkan sonuç da yalnızca bu çabanın bir belgesi olarak kalır. (Her eski anıt iyi bir mimarlık anıtı değildir. Çoğu kez döneminin belgesi olarak bırakılmak zorunlulundan ötürü korunur.) (Böyle olan dönemlerde çoğunlukla ya idealizm adına davranılmıştır ya da faşizm, Örneğin 19. yüzyıl Avrupası eski Yunan mimarisinin biçimlerini yeni yapılarına yüz

olarak geçirmiştir. 1900 den 1960 a dek süren bir zaman aralığında Türkiye'yi de temelde bu açıdan görebiliriz. 1950 lere dek İttihat Terakkicilerin "Milli Mimari" düşleri sürdürülmüştür. Eskinin biçimleri, yapıların oralarına buralarına yapıştirılarak Milli Mimari yapılıyor sanılmıştır. Gerçekte, halktan, onun gereksinmelerinden kopuk bir üst yapının, yaratma yoksunluğu içinde, eski çağlardan yerli yersiz kopyalarıdır bunlar... 1950 den sonra da batıdan kopya edilerek aynı kopukluk sürdürülmüştür.

Faşizmin örneklerine gelince... Bunlar birbirine zıd görünen iki dünya görüşü içinde de bulunabiliyor. Bunlardan birincisi Hitler'in yeni bir Alman mimarlığı biçimi saptamağa çalışmasıdır.

Yunan özenticiliğinden yola çıkan Nazi Mimarlığı, halkın ezilmişliğinin, kandırılmışlığının kanıtlarını ortaya koymaktan öteye gidemedi. İkinci örnek Stalin döneminde, onun emriyle yapılan yapılarıdır. Nedense gene bir cıvık Yunan özentisi vardır burada da).

D4. Mimarlık yapıtı bir denklemin eşitliğinin sağ yanıdır. Bu nedenle, şaşmaz; dönemine bütün öteki dallardan daha somut bir belgedir.

(Bunun için her biçimci Mimarlıkta, gerçekte, önce halkın gereksinmelerini düşünmeyen bir yönetimin kokusunu alabilirsiniz.)

D5. Mimarlık yapıtının en somut, en kesin belge oluşu nedeniyle gerçek ürünlerinin iyi bilinip tanınmaları, gelecek kuşaklar için korunmaları gerektir. Bu önce bir (envanter) sayım döküm, sonra koruma işidir.

E. Sosyo-ekonominin konuyla baş ilişkisi açısından, siyasal ve ekonomik bağımsızlığın ne demeye geldiği açıklıkla görülmektedir. Halkın gereksiniminin tam ortaya çıkabilmesi için de özgürlüklerin eksiksiz olması zorunluğu tartışılmaz. (Oysa Anayasamızda hâlâ 141. - 142. maddeler vardır.) D. bölümünde sıralanan sonuçlara göre ,mimarlık açısından kültür siyasasından beklenebilecekleri gene en kaba çizgilerle şöylece özetliyebiliriz.

E1. Ön tanımlardan, resmi görüşlerden, kesinlikle kaçınılmalıdır.

(Bunun tarih içindeki örneklerinden daha önce söz ettim. Burada en küçüğünden bir başka örneğe de değinmek isterim. Hitler, mimarlardan ille de çatı istiyordu. Çatısız tasarım onay görmüyordu; bizim Bayındırlık Bakanlığımız da Hitler'in tutumundadır 1970 lerin Türkiye'sinde. Mimarlık yapıtı ancak onların "kapasite"lerince ola-

bilir. Ötesine akılları ermez. O zaman akılı başında bir mimarın bu bakanlığa iş yapması hemen hemen olanaksızdır.)

Hele hele Ulusal Mimarlık ötanımlamalarından kesinlikle uzak durmalıdır.

E2. Gereksinmelerin programa dönüştürülmelerinde beklentiler doğrultusunda davranılmalıdır. Buna göre yapı programlarımız gözden geçirilmelidir. Örneğin ilk okullarımızın, meslek okullarımızın, belediyelerimizin v.b.nin yapı programları amaçladığımız işleyim toplumuna ve düzene göre düzenlenmelidir.

E3. Konut programı başlı başına bir özel konu olarak ele alınmalıdır.

E4. Kamulaştırmalar hakim güçlerin işine yaramaktadır. Arsa ofisi konusu yeniden tartışılmalıdır. İmar planları yörelerinde dinamik (gelişmelere günü gününe karşılık verebilen) özel likte yapılmalıdır.

E5. Olanak ve gereçler konusunun boyutları, etkileri iyi saptanmalı, yapı gereçlerinde dışa bağımlılıktan kurtulma savaşımı başlatılmalıdır.

E6. Sömürücü teknoloji aktarılmasına, izin verilmemelidir. Bizim yöremizin, olanaklarımızın, koşullarımızın teknolojisinin araştırılmasına, gerçek boyutları ve hızı kazandırılmalıdır.

E7. Dışarıdan proje satın alınması kesinlikle önlenmelidir. Gereksinmelerimizi karşılamak için mimarlığımızın üstesinden gelebileceği bir mimarlık konusu yoktur. (Kapitalin kredi ilişkileri yüzünden dışarıya ödenen proje tutarları inanılmayacak ölçüdedir.)

E8. Türkiye mimarlık gücünün dışa açılmasına; (dış ilişkilerle, sergi, konferans v.b. tanıtma girişimleriyle) olanak sağlanmalıdır.

E9. Kültür değerlerimiz içinde en önemli yeri tutan mimarlık yapıtlarımızın, anıtlarımızın, tanımını sayımını doğru yapmalıyız. Örneğin konu, yalnızca tarihçilere, ya da klasik çağ, Bizans gibi belli dönemlerin uzmanlarına bırakılmamalıdır. Bütün çağların, bütün görüşlerin dile getirilmeleri sağlanmalıdır. Konunun günümüze uygun yasal ve ekonomik tabanı sağlanmalıdır.

E10. Mimarlık dalında yüksek öğrenim kurumlarının uygulama alanıyla ilişkileri kurulmalıdır.

YAZINIMIZIN TÜM SINIFLARA MALOLMASINDA KÖY GERÇEĞİ

ADNAN BİNYAZAR

Yazınımızın tüm sınıflara mal olması, yazınımızın halktan kişilerce işlenmesine bağlı bir olaydır. Yazarlık, eylem olarak belirli kesimlerin tekelinde olduğu sürece bu çelişki de sürüp gelecektir. Nitekim bizim yazınımızda bu çelişkiyi tüm özellikleriyle görüyoruz. Bu nedenle yazınımızın halka mal olması oldukça gecikmiş bir olaydır.

Divan yazını halktan kopuk bir yazındır. Hatta o yazını oluşturan kişiden bile kopuktur. Çünkü bu yazın insan gerçeğinden değil, simgelerden kaynaklanır. Divan yazınındaki aşırı biçimlilik, dili de biçimlemiştir. Biçimlenmiş bir dilden, biçimlenmiş anlamlar doğar. Biçimsel anlamlara bağlanmış bir toplumun bireyi de hiç bir zaman gerçek olarak yansıtılamaz.

Halk yazını bu biçimciliğe uzak gibi görünüyor. Ama üst yapının belirlediği beğeni, halk yazını da etkilemiştir. Nitekim Karacaoğlan, Pir Sultan, Dadaloğlu gibi ozanlarda bile birtakım "mazmun"lara rastlanır. Ozanın bu mazmunlara dayanması onu, belirli oranda da olsa biçimselleştirir. Buna karşın, gerek duyarlık, gerekse dil açısından, halk yazınında özgün kalmış ürünler çoktur. Ama bu yazını da salt etkilerden uzak görme olanaksızdır.

Bu yönden bakılırsa, gelişmiş bir yazın halkın yaşamını etkiler bir düzeyde gelişmiş değildir. Halk topluca yaratıcı bir işlev görmektedir. İkel sanat aşamasındaki bütün toplumların gerçeği bizim toplumumuz için de söz konusudur. Örneğin köy oyunlarını ele aldığımızda, köyde "sanatçı" denebilecek oyuncuların olmadığını, hemen herkesin, yerine göre bu sanatçılık görevini yükleniverdiğini görürüz. Halk şiiri de böyledir. Ürünleri çoğu sanki bir sanatçı tarafından değil de, bir toplum tarafından yaratılmış gibidir. Halk şiirindeki ortaklık özelliği de buradan geliyor. Her şiirin az çok birbirine benzemesi de bundandır. Halk şiiri bu yönden bir duyarlık fışkırmayı, ağıtı bir duygulanımı Tanrı'yla, sevgiliyle, doğayla hesaplaşmadır.

Bizde, yazının tüm sınıflara mal olması, Batı etkisindeki düşüncelerle başlamıştır. En başta, insanın gerçekçiliğiyle belirmesi önemlidir. Hangi insan hangi kesimdedir, o insanın ekonomik yaşamdaki yeri nedir, toplumsal yapısı nasıldır... Bunların açıkça belirmesi gereklidir. Bu belirlilik olmadı mı, o toplumda toplumsal bilinç de yoktur. İnsan, toplumdaki yerini bilmez. Toplumdaki yerini bilmeyen insana da bilinçli gözüyle bakılamaz.

Tanzimat bizim yazınımıza eşitlik ve özgürlük kavramlarını getirmiştir. İnsanın bu kavramlar üzerinde düşünmesi bile yerini bilme yönünden bir aşama sayıl-

malıdır. Eğer insan "eşitlik" diyorsa, demek ki eşitliği bozan birtakım etkenler vardır, özetti söylemek gerekirse, eşitlik denen bir şey yoktur. Özgürlük için de aynı şeyi düşünebiliriz. Şiirlerde sevgiliyle ilgili imgelerin yerini bu kavramların alması bir rastlantı değildir. Yavaş yavaş etkisini duyuran kavramlar, duygusal alandan düşünsel alana çıkmıştır. Toplum, başta kavramlar olmak üzere, kendi gerçeklerini düşünmeye başlamıştır. Tanzimat döneminin tiyatrolarında, romanlarında halk kesimlerine bir yönelmenin başladığı görülüyor. Halayıklar, odalıklar, şurdan burdan toplanmış gözdeleler kişi olarak işlenmeye başlanmıştır. *Karabibik* ve *Küçük Paşa* ile köy insanı romanımıza girmiştir. Kuşkusuz, bu romanlarda kişilerin işlenişi çok eleştirel düzeyde kalmaktadır.

Yazınımızda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanda götüğü bu anlayış uzun süre etkisini sürdürmüştür. Ne ki, *Yaban* romancılardan çok, toplumsal eleştiri yapan yazarları etkilemiştir. Örneğin Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ü bu toplumsal eleştiri yapan yapıtların başında gelmektedir. Ama Yakup Kadri Karaosmanoğlu'daki "feryat"ın yerini. Makal'da keskin gözlemler almıştır. Makal yaşadığını abartısız, ama etkili gözlemlerle yansıtmıştır. Aydın kesimler büyük ürkü duymuşlardır bu yazılanlar karşısında. Makal'ı, köyü yanlış yorumluyor diye suçlayanlar bile çıkmıştır. Oysa Makal'ın amacı ne bir takım aydın kesimlerde ürkü yaratmak, ne de anlattıklarıyla korku uyandırmaktır. Makal yaşadığını yazmıştır. Yaşamaz sayılan bir halkın varlığını duyurmuştur. Aydın kesimin, ürküsü yanında, toplumsal bir değişimin eşliğindeki Türkiye'de bu gerçeklerle ilgilendiğini de açıkça belirtmek gerekir. Hatta aydın kesimin bu ilgisi, yapının dış ülkelerde yaygınlaşmasını bile sağlamıştır.

Yazınımızın tüm sınıflara mal olmasında toplumsal gerçeklerin yansıtılması önemli bir etkidir. Ancak bu gerçeklerin yansıtılmasında birtakım gelişmelerin olduğu da bir gerçektir. Salt izlenimsel, gözleme dayalı gerçeklerin yansıtılması, sanatsal bir boyuta da varmıştır. Örneğin bugün halka yönelimde çeşitli alanların seçtiği özellikle görülüyor. Romanımızda somut olarak görülen bu alanları şöylece özetleyebiliriz.

Halkımızın gerçeklerinin yazılması yolunda gelişen bir alan, Yaşar Kemal'le beliriyor. Yaşar Kemal, Çukurova kesimini anlatmaktadır. Feodal ilişkiler içindeki toplum kesimi Yaşar Kemal'in dilinde toplumuza mal olmuştur. Böylece bu kesim, yazınımızda bütün toplum kesimleri gibi, büyük önem kazanmıştır. Ne ki, Yaşar Kemal'i salt bu kesimi anlattığı için önemli bulmak, yazınımızın yorumu yönünden büyük yanlıgı olur.

Aslında Yaşar Kemal'in önemi, yüzyıllardır birike birike halkımızın kişiliğine dönüşmüş birikimlerin roman boyutunda değerlendirilmesinden geliyor.

Gerçekten, ulusal yazınlarını yaratmış toplumlar da bu birikim çok önemlidir. Bir toplum destanını, söylencesini, türküsünü... bilmedikten sonra asıl yazınsal kaynaklarını da bilemez. Örneğin Cervantes'in *Don Kişot*'unda bütün bir İspanyol halkının yaratılarının etkisi vardır. Onu Cervantes değerlendirmeyi bilmiş, İspanyol ulusal yazınının doğmasına ön ayak olmuştur. Yaşar Kemal'de de aynı durumu görebiliriz. Yaşar Kemal'in romanlarının *Don Kişot* ölçüsünde olup olmadığı tartışılabilir. Çünkü *Don Kişot* konusunda zaman etkeni önemli bir öğedir. Ama *İnce Memed*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, *Yılanı Öldürseler...* üzerinde *Don Kişot*'taki zaman öğesini göz önünde bulundurmamak olanaksızdır.

Yazınımızın tüm sınıflara mal olmasında Yaşar Kemal köy gerçeğini yansıtırken, köyü halkıyla alıyor. Yalnız halkıyla değil, halkın tüm yaratılarıyla oluşturuyor romanını. Halkın, yaratımsal gerçekleriyle yansıtılması ise, gerçeklerinin belirlenmesi yönünden büyük önem taşımaktadır. Yaşar Kemal'in yazınımızdaki asıl önemi de burdan geliyor.

Yaşar Kemal, Çukurova çevrelerinin emekçi (bir bakıma gelenekçi) halkını yansıtırken, Orhan Kemal'in gene aynı kesime yöneldiğini görüyoruz. Orhan Kemal'in asıl ele aldığı işçi kesimidir. Yaşar Kemal tarlada emek üreten pamuk ırgatlarını ele alırken, Orhan Kemal bu ırgatların kent kesimindekilere yönelmiştir. Orhan Kemal onları tanımaktadır. *Kanlı Topraklar* ve *Hanımın Çiftliği*'nde köylüleri anlatma eğilimleri görülmesine karşın Orhan Kemal'i fabrika işçilerinin romancısı saymak gerekir. Nitekim en başarılı romanlarından biri olan *Murtaza*'da bu başarısı özellikle yansımaktadır. Romanımız, Orhan Kemal'le halkın başka bir kesimine, işçilerimizin gerçeklerine yönelmiştir. İşçi, çırak, küçük memur, kafası egemen güçlerce koşullandırılmış bilinçsizler... Orhan Kemal'in kişilerini oluşturur. Bunları gerçekçi yönleriyle yansıtmakta da Orhan Kemal'in başarısı yazınımızda her zaman anılacaktır.

Kemal Tahirde, yazınımızın tüm sınıflara mal olmasında bir tarih yorumu getirmektedir. İlk romanlarında Kemal Tahir, insanımızı gerçekçi yönleriyle kavramaya çalışmıştır. Özellikle hapisanede tanıdığı insanlarla bir Türkiye manzarası çizmiştir. Ancak, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Yorgun Savaşçı*, *Devlet Ana*, *Kurt Kanunu*, *Yol Ayrımı...* gibi romanlarında bir tarih yorumuna yönelmektedir. Bu, tarihsel gerçekler içinde yaşayan insanımızın tavrını saptama yolunda bir çabadır. Gerçekçilik açısından da önemi büyüktür bunun. Bizde tarih, kökenindeki olaylar yeterince yorumlanmış bir olgu sayılmamaktadır. Bir yandan tarihsel yapıtlar, bir yandan roman ve öyküler, yazınımızı bu açıdan da zenginleştirmiştir.

Köy gerçeğinin yansıtılmasında önemli bir aşama da, Fakir Baykurt'un, romanlarıyla yapmak istediğidir. Baykurt bütün romanlarında insanımızı kavramaya çalışmıştır. Diliyle, tavrıyla, Anadolu topraklarında tuttuğu yerle, insanımız, Baykurt'un romanlarında gerçekçi yönleriyle yansımaktadır. Bilindiği gibi roman kişisi, salt canlandırılmış kişiler değildir. Onları bir kültür ve yaşayış biçimi içinde yansıtmak önemlidir. Fakir Baykurt, insanımızı bu doğrallığı içinde vermediyi başarmıştır. Bunu yaparken de hiçbir zaman abartılara başvurmamıştır. İnsanımız doğrallığı ile bir görünüm kazanmıştır Baykurt'ta. Köy kesimi üretimi ve yaşayış biçimiyle bu romanlarda canlılık kazanmıştır. Anadolu üretim tarihinde Baykurt'un anlattığı insanımız daha bir canlılık kazanmaktadır. Bu nedenle yazınımızın tüm sınıflara mal olmasında Baykurt'un gerçekçi çabalarının etkisi de büyük olmuştur.

Öte yandan Aziz Nesin, yerel ölçüleri de aşarak insanımızdaki gerçek özeleştiriyi, espriyi, dünyayı algılayışı ortaya çıkarmıştır. Hep uyur sanılan insanımızın ne denli kül yutmaz, ne denli duyarlılık ve yaratıcı olduğu Aziz Nesin'in yapıtlarında tam bir somutluk kazanmıştır. Toplumsal eleştiri dediğimiz büyük çaplı değerlendirme biçimi, Aziz Nesin'in yapıtlarının özünü oluşturur. Aziz Nesin'le insanımız, yaşamı, gerçeği, dünya görüşü, tarihsel çekileri ile yazınımız yer tutmuştur. Nesin, varlığı hep görmezlikten gelinen insanımızın bir varlık kazanmasında özellikle büyük etki yaratmıştır.

Kemal Bilbaşar, Erol Toy, Dursun Akçam, Talip Apaydın da köy gerçeklerini yansıtırken, halk olarak bu kesimin sorunlarını da vurgulamaya çalışmışlardır. Ama bütün bu yazarların amacı, halk olarak bu kesimlerin varlığını duyurmaktır. Nitekim belirli kesimlerin varlığını var sayan anlayışlarla toplumcu yazarlar arasındaki çelişki de burada doğuyor. Son kırk elli yıldır, hemen hemen tutuklanmamış yazar, sanatçı yok gibidir. Bunun nedeni, bu yazarların demokratikleşmeyi gerçekleştirme açısından giriştikleri eylemdir. Bu topluma halk olmanın bilincini vermeye çalışmışlardır bu yazarlar. Halkın gerçek tabanını bulması yolunda bir eylem içinde bulunmuşlardır.

Son otuz kırk yıldır, yazarlar halktaki yaratma göcünü ve sonsuz birikimleri ortaya koyma yolunda geliştiriyorlar sanatlarını. Yaşamımızda halkın yaşamını belirleyen gerçekler ortaya konmuştur. Böylece varlığı kabul edilmeyen bir kesimin yaşamı somutlukla yazınsal bağlamda ele alınmıştır. Her kesim halkın yaşamı yazınımızda ayrı bir değer taşımaktadır. Yazarlar bir kesimin anlatıcısı değil, toplumun gerçeklerini yansıtan eylemci kişiler olmuşlardır. Köy gerçeğinin yazılması, özellikle bu yönden, yazınımızın tüm sınıflara mal olmasında etkili olmuştur. Yazarlar gerçek halkın, üretime katkıda bulunan gerçek emekçilerin yaşamlarını yazıyorlar. Çoğunlukla onlardan biri olarak yerine getiriyorlar bu işlevlerini. Bunu, yazınımızda önemli bir aşama saymak gerekir.

Adnan Binyazar

ÜLKEMİZDE YAZARIN DURUMU VE SORUNLARI

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI ADINA :
FAKİR BAYKURT

Geç de olsa, yazarlığı bir "meslek" olarak anlamak ve bunu topluma, devlete benimsetmek üzereyiz.

Yazarların hak ve özgürlüklerini güvenceye alacak yasa, tüzük ve yönetmeliklerin bir an önce çıkarılması, mesleğin hukuksal temelini oluşturabilmek için zorunludur.

1974 yılında kurulan Türkiye Yazarlar Sendikası, bu konularda daha önce yapılan çalışmaları ve birikmiş deneyleri dikkate alarak oluşturduğu görüş ve önerilerini ortaya koymakta, sorunlarını çözmek, mesleksi istemlerini gerçekleştirmek için çaba harcamaktadır.

Yazarlığı meslek olarak ele alırken önce onu tanımlamak, bu tanımın kapsamına kimlerin girdiğini belirlemek de zorunludur. İster şiir, roman, öykü, deneme gibi yazınsal türlerde ürün versin, isterse gazete, dergi, sinema, tiyatro, opera, bale, radyo, televizyon gibi alanlar için metin ve her türlü müzik için söz yazsın, çeviri, eleştirme, yorum ve inceleme yapsın, başka bir işte de çalışsa, bu alanlardan birinde, birkaçında sürekli olarak çalışan emekçilere "yazar" demek gerekir. Kısaca yazarlığı, yazılı metin üreterek bunları paraya çeviren insanların işi olarak tanımlayabiliriz.

Yazarlık, eninde sonunda, kamu adına bir anlatım, toplumun bugünü ve yarını adına bir açıklama, bir hak ve özgürlük savunması olduğu için, hiç kuşkusuz kamu hizmeti de sayılabilir. Aynı zamanda toplumun yönlendirilmesine, kamuoyunun daha derinlerden ve demokratik yollardan oluşmasına yarayan eğitici bir etkinlik olduğu için yazarlık, ne kadar bireysel görünürse görünsün toplumsal bir emektir.

Temel hak ve özgürlüklerin yeterince güvenceye alınmadığı, yasalara ve anayasaya geçirilse bile yaşama geçirilmediği, demokratik ve hukuksal kuralların yeterince kurumlaşmadığı toplumlarda yazarlık bir çile ve zorluklar mesleğidir. Yapıtlarıyla toplumların ileriye doğru değişerek gelişmesi doğrultusunda çağrı yapan yazarlar, pek çok ülkede, kurulu düzenden yana tavır alan kişi ve kuruluşların hasımlığına konu olmakta, saldırı görmekte, bu yoldaki yazarların hak ve özgürlükleri sık sık kısıtlanmaktadır. Gerçekten demokratlaşmamış ülkelerde devlet, kurulu düzenden yana olan yazarları her türlü yoldan kollayıp kayırırken, kurulu düzeni eleştirerek onu ileriye doğru değiştirmek ve geliştirmek çağrısında bulunan yazarları işsiz bırakmakta, cezaevlerine tıkmakta, sürgünlere yollamaktadır. Yurdumuzda ve dünyada bunun çok örneği vardır. Adı ne olursa olsun yeterince demokratlaşmamış

devletler, temsil ettikleri egemen sınıfların çıkarlarına uygun olarak birtakım tüzük, yönetmelik ve genelgelerle yazarları genel kitaplıklardan, okullardan, radyo ve televizyon olanaklarından uzaklaştırmakta, onların sinema, tiyatro ve benzeri yollardan halka ulaşmalarını engellemekte, yazarların yaratıcı çalışmalarını doğrudan ya da dolaylı olarak durdurmaktadır. Kimi zaman anlatım özgürlüklerini ve yaşamlarını güvenceye kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri savsaklayarak da bu engellemeyi yapabilen devletler, kimi zaman da kurulu düzenden yana koşullu, devletin görünür görünmez yetkililerinden güç alan kişi ve kuruluşları kışkırtarak, yazar emeklerinin halka sunulduğu basımevi, kitabevi, sinema ve tiyatro gibi yerlere saldırtarak yazarla toplumun iletişim kanallarını tıkamaktadır.

Hukuk sistemimizde, görünürde sadece sinema için varolan ödenetim (sansür), görünmez yollardan tiyatrolara, radyo ve televizyona, hattâ gazete ve dergilere, kitap yayın ve satış evlerine kadar geniş bir alanda uygulanabilmektedir.

Bütün bu durumlar karşısında Türkiye Yazarlar Sendikası, ülkemizde yazarın durumunu iyileştirmek için gerekli düzenlemelerin bir an önce yapılmasını istemektedir.

Yazar hak ve özgürlüklerinin güvenceye alınması için yapılacak düzenlemeler, alınacak önlemler, genel den özele, şöyle sıralanabilir:

1. Türkiye Yazarlar Sendikası, düşünce ve anlatım özgürlüğü ile bu alanda örgütlenmeyi engelleyen, düşünceyi suç sayan Ceza Yasası maddelerinin kaldırılmasını, ödenetimin hukuk sistemimizden çıkarılmasını, bunlar yerine, genel yargı denetimini, kendini, kendi içinden oluşacak organlarla denetlemeyi yeter görmektedir. Öte yandan, Türkiye Barolar Birliği'nin de önermekte olduğu gibi, Ceza Yasası'nın 49'uncu maddesine, "sanat suç sayılmaz" cümleciliğinin eklenmesi, böylece sanatsal sunma ve açıklamaların ceza baskısından kurtarılması sağlanmalıdır.

2. Yazarların her türlü yayın yoluyla doğan telif haklarının tanım, ilke ve ölçülerinin yeniden ve bütünüyle belirlenerek uygulanmasını, anlaşmazlık hallerinde bu hakların alınarak yazarlara iletilmesi konusunda her türlü savsaklamayı önleyici kuralların konulmasını, basımevlerinde kitapların baskı sayılarının denetlenmesinin yazar temsilcilerini de kapsayacak biçimde örgütlenmesini işletilmesini gerekli görür.

3. Yazarların telif hakkı konusu, çağdaş bir kavram ve uygulama olarak son derece gelişmiş ve genişlemiştir. Bugün genel kitaplıklarda yer alan kitapların her okunuşu için bu kitapların yazarlarına hak ödenmesini kurala bağlamış ülkeler vardır. Telif hakkı kavramının ancak böyle bir anlayışla ele alınması ve korunması, yazarlığı, ekonomik güvencesi sağlanmış bir meslek durumuna getirebilir.

4. Uluslararası düzeyde varolan telif hakkı sözleşmelerinde, ulusal kültürümüz ve yazarlık yaratıcılığımızın zararına olarak yer alan ve işleyen ilke ve uygulamaların kaldırılması için hükümetçe sonuç alıcı girişimler yapılmalıdır. Özellikle, üzerinden 10 yıl geçen yabancı yapıtların telif hakkı ödenmeden Türkçeye çevrilip basılması ilkesi kaldırılmalıdır, çünkü bu ilke kendi yazarlarımızın ve sanatımızın geniş zararına yol açmaktadır.

5. Yazarlık ürünlerinin radyo ve televizyonda haftada yada ayda bir yayımlanacak tanıtma saatlerinde eşit sürelerle tanıtılması sağlanmalıdır.

6. Her türlü edebiyat ürünlerimizin dış ülkelerde tanıtılması, yayılması ve pazarlanması gibi çalışmaların yasal dayanağı olan organlara yüklenmesi gerekir.

7. Yazarlık ürünlerinin ulusal ve özel eğitim kurumlarında, genel kitaplıklarda, televizyon ve radyolarda, tiyatro ve sinemalarda yararlanıcılara sunulabilmesi için yeni düzenlemelerin TYS temsilcisinin de katıldığı kurullarda saptanması gerekir. Okullardaki edebiyat öğretimi programlarının düzenlenmesinden, çeşitli seçici kurulların oluşmasına kadar her yerde TYS temsilcilerinin görüşlerinin dinlenilmesi, hangi organlarda TYS temsilcilerinin sürekli olarak bulunacağını ise ilgili devlet ve kültür bakanlığı ile birlikte kararlaştırılması gerekir.

8. Türkiye Yazarlar Sendikası, toplumun bütününün doyumu ve mutluluğundan yana bir kuruluş olduğu için, kendi üyelerinin hak ve güvencelerini savunurken, bütün ulus için adaletli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesini de ister. Bunun yanı sıra üyeleri için işsizlik, hastalık, sakatlık, emeklilik durumlarında geçerli toplumsal güvenlik önlemlerinin getirilmesini ister. Bütün yazarların SSK'ye bağlanmasıyla bu sorun çözümlenebilir. Sigortalılığa başlangıç olarak yazarın ilk yapıtının basıldığı yıl alınmalı, geçmiş pirimlerin ödenmesi taksitle ve faizsiz olarak gerçekleştirilmelidir. Bundan başka vergi bağışıklığı konusunda, yazarlık emeğinin her türlü toplumsal yararı dikkate alınarak, yeni düzenlemelerle sağlanacak vergi adaletini bozmayıcı, aynı zamanda sanatsal yaratmayı artırıcı bir bağışıklık oranını öngörür. Bugüne kadar uygulanagelen bağışıklık, 1953'te 5000, 1960'ta 10000 lira, yeniden düzenlenmelidir. Bunun için memur maaş kat sayısı ölçü alınmalı, bu sayı bugünkü bağışıklık ile çarpılarak elde edilecek miktar bağışıklık olarak uygulanmalıdır. Gene bu ilkedен kalkarak, basında çalışanlar için geçerli aylık ve indirimlerin, basın kartı da verilerek yazarlara da tanınması gerekir.

9. İçerde kültür ve sanat ürünleri dağılımının bir ölçüde genişlediği ve uluslararası ilişkilerin de sıklaştığı günümüzde, Ankara, İzmir ve İstanbul gibi kültür ve sanat merkezi şehirlerimizden başlayarak, devlet ve belediyelerce, içinde yazarların da mesleksel ilişkilerini yürütebileceği kültürevleri örgütlenmesine gidilmesi, hattâ sayılan büyük şehirlerde özellikle yazarların iç ve dış ilişkileri için kullanabilecekleri birer yazarların gerçekteştirilmesi güncel bir zorunluktur.

10. Ülkemizde yürürlükte olan kapitalist yayıncılık nedeniyle önü tıkanmış olan genç yazarlar için özel olanaklar sağlanması, bunun için yeni düzenleme ve örgütlemelere giderken TYS'nın görüşünün alınması gerekir.

11. Geçmiş yazılı kültür değerlerimizin yeni kuşaklara tanıtılması ve çağdaş yazarlık ürünlerinin çocuklar ve yetişkinler için yapılacak basımlarını kararlaştıracak organlara TYS temsilcisinin katılması gerekir. Bunun gibi, TRT'de, Devlet Planlama'da, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor bakanlıkları katında temsilcilerimizin bulundurulması gerekir.

12. Dışarda görev yapan kültür ateşelerimizin yetki, sorumluluk ve çalışmalarının yeniden düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu düzenleme yapılırken TYS'nin de görüşü alınmalıdır.

13. Yabancı kültür ateşelerinin yurdumuzda yürüttüğü kültür alışverişi çalışmalarının değini yeri olan devlet örgütleriyle TYS her zaman ilişkide olabilmelidir. Kültür anlaşmamız olmayan ülkelerle de bu anlaşmaların yapılması ve uygulanması sağlanmalıdır.

14. Basım için kâğıt, karton, mürekkep ve benzeri araç ve gereçlerin sağlanması ve bölüştürülmesinde yazarlardan yana sonuç verecek önlemlerin alınması, yayınlara uygulanan posta ücretlerinin yeniden gözden geçirilerek indirilmesi gerekir.

15. Bugünkü durumda, basılan kitapların fiyatlarının % 25 - 40'ı dağıtıcı ve satıcılara gitmektedir. Kitap fiyatlarının pahalılığına yol açan başlıca etmenlerden biri budur. Özerk bir dağıtım örgütü kurularak hem bu durumun önlenmesi, hem de en uzak köylere kasabalara kadar kitap dağılımının sağlanması gerekir.

16. Kitaplarından yada yazılarından başka nedenlerden dolayı yargılanması gereken yazarların hemen tutuklanması yönüne gidilmeyip yargılanmaları tutuksuz olarak yapılmalıdır. Ceza alan yazarlar cezaevlerinde yazarlıklarını sürdürebilecek koşullarda tutulmalıdır.

17. Mahkemelerde yasaklanan ve toplatılan kitapların bir listesinin yeniden düzenlenerek ilgililere yollanması sağlanmalı, bunun dışında alınmış kararlar kaldırılmalı, başkaca kitaplar toplatılmamalıdır.

Türkiye Yazarlar Sendikası, yazarlarımızın çağdaş bir çalışma ve yaşam düzeyine kavuşabilmeleri için başlattığı çalışmalarını sürdürecektir. Yandaş kuruluş ve örgütlerle dayanışma ve işbirliği halinde...

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜRÜMÜZ VE BATI

TAHSİN SARAÇ

Her toplumun kendi dışındaki yabancı kültürlerle ilişki ve etkileşime girmesi olağan ve doğaldır. Ne ki, Osmanlı'nın Batıyla ilk ilişkileri kültürel açılım gereksinimiyle değil, siyasal nedenlerle olmuştur.

Yayılmacılık ve toprak genişlemesi dönemi son bulup da yenilgiler başlayınca, bunun nedenleri üzerine eğilmek, Batıya üstünlük sağlayan etkenleri öğrenmek gereğini duyumsadı Osmanlı. Batıda oluşan sosyal devinimlerle toplumsal sınıflar belirlenmiş, yeni sınıflar doğup güç kazanmış, buna koşut olarak da, ekonomi ve devlet çarkını bu sınıflar yararına işleten yeni yönetimler doğmuştu. Ortaçağ uygarlığından, ileri ekonomik ve teknolojik temellere dayanan yeni bir uygarlığa geçiyordu Avrupa. Bujuva devrimini yapıyordu. Bu yeni uygarlığın üstünlüğü karşısında, kılıcının eski keskinliğinin kalmadığını ve her şeyin artık "iman kuvvetiyle" çözümlenemediğini gören Osmanlı, varlığını korumak için, gerekli askeri yenilikleri yapabilmek amacıyla, Batıyla siyasal ilişkiler kurma yoluna gitti. Güçsüzleşme ve gerilemenin, uzun süre, yalnız askeri alanda olduğu sanılırken, bunun ekonomik ve kurumsal nedenlere bağlı olduğu sonra sonra anlaşıldı.

İşte bu geriliğini gidermek amacıyla bir takım reformlar gerçekleştirme yoluna girdi Devlet. Batıdaki toplumsal gelişmenin organik sonuçları olan bir takım kavram ve kurumları hazırlap kaparak kendi toplumuna aşlamakla batılılaşacağını sanıyordu Osmanlı yöneticisi. Nitekim kurumlar taklit edildi, 200 yıl, bu yapay önlemlerle kâh gülünçleşme kâh aşağılanma durumlarına düşerek varlığını sürdürdü İmparatorluk, ama çökmekten kurtulamadı yine de.

Çünkü reformlar geniş halk yığınlarının değişen yaşam biçimlerinin zorladığı bir gereksinmeden kaynaklanmıyorsa yüzeyde kalıp etkisizleşmeye yarığandır. Osmanlı ise, bu reformları geniş bir halk temeline dayandırmak yerine, onları, Devlet gücüyle zorla benimsetmeye çalışmak yoluna gitti. Ve yanılışı da, batılı bir topluma dönüşmek için, ekonomik düzenekleri yığınların yararı yönünde değiştirip işletmek yerine, yukardan buyruklarla uygulatacağı önlemlerle olumlu bir sonuç alabileceğini sanması oldu.

Yinelemek gerekir ki, Osmanlı'nın öykündüğü Batıdaki bu yeni düzen, toplumdaki sınıflaşmadan, sınıflararası çıkar çatışmasından doğmuştu. Oysa bu dönemde, Osmanlı ülkesinde, dişe dokunur hiçbir düşünce devinimi yoktur. Tam bir durağanlığa itilmiş toplumda sınıflaşma olmadığından, sosyo-ekonomik durum

da böyle bir sınıfsal çıkar çatışmasına yol açabilecek nitelikte bulunmadığından, toplumun değiştirilmesi kavgası halktan gelmemekte, belirli bir egemen sınıfın ayrı görüşlü grupları arasında bir iktidar kavgası olarak kalmaktaydı.

Oysa, bunun sağlıklı örneği vardı tarihte yine aynı toplumda. Daha onbeşinci yüzyılda, toplumun kendi birleşimi olan ve sınıf çıkarları çatışmasına dayanan islamcı bir ortaklaşacılık savunucusu Simavnalı Şeyh Bedreddin, iktidara oynuyor, ve başkaldırısında, geniş halk yığınlarıyla birlikte, yanında, hanedandan Musa Çelebiyi buluyordu.

Yığımlardan kopuk aydınların Batıdan öykünerek getirdikleri yapay kurum ve soyut kavramlar halkça bir türlü benimsenmiyordu. Kurtuluşunu bağladığı siyasal çözüm, Burjuva devrimini yapıp kapitalistleşmiş bir topluluğun savsözleri olan özgürlük, eşitlik, anayasa gibi bir takım kavramları içeriyordu; oysa Osmanlı toplumu kapitalistleşememişti bir türlü, dolayısıyla, bu kavramlar pek soyut kalıyordu feodal düzende yaşayan halk için; pek bir anlam taşııyordu. Sanat ve kültür alanına da yansımaktan geri kalmadı bu durum. Kendi toplumuna yabancılaşmış, batılı davranışlar hayranı alafranga züppe tipler, yazarların alay konusu oluverdi çeşitli kitaplarda. Halkın, bu temelsiz değişim karşısındaki duygusunu yansıtan bir durumdu bu aslında. Batıdan aktarılan yüzeysel kurumların yarattığı özdeksel kültürle, toplumun tinsel kültürü arasında bir dengesizlik doğmuştu. Bu dengesizlikteki dramı ilk sezecekler elbette sanatçılar olacaktı; dramın kurbanları da bu alafranga züppeler.

Oysa toplumun, Anadolu'da Türk egemenliğinden sonra, üzerine konduğu zengin bir kültür kalıtı vardı. Ve Hitit, Urartu, Yunan, Roma ve Bizans, Asyadan ve islamdan getirdikleriyle kaynaştırıp özümleyen bu kültür, en büyük renklilikte ve her türlü çağdaş birleşime vücut verebilecek yetenek ve güçteydi. Kör bir Batı hayranlığıyla kendine yabancılaşmış Osmanlı bunu göremiyordu işte.

Kurtuluş için Batı uygarlığını benimseme, sonunda, Batı içinde eriyip kişiliksizleşmeye dönüşmüştü. Çünkü Türklerin Batı uygarlık topluluğu içinde gerçekten yer almasını Batılı istemezdi aslında. Onun istediği, biçimsel bir batılı görünüm altında, ülkenin, Batının bir siyasal uydusu olmasıydı. Dün olduğu gibi bugün de böyledir bu. Ve Batılılık, çağdaş uygarlık düzeyine varma anlamına alındığında, Türkiye ancak,

Batıya karşı batılılaşabilmiştir; o da, batı emperyalizmine karşı döğüşüp batı sömürçülüğüne ilk yumruğu indirdiği Mustafa Kemal döneminde. O güne dek batılılaşma denen şey uğrunda gösterilen çabaların gerçek içeriğini Atatürk anlamış, ve bu nedenle, batılılaşma değil "çağdaş uygarlık" deyimini kullanmıştır hep.

Ve bütün çalkantı ve firelerinden sonra, Batı ile ilişki, Türkiyede, her şeye karşı, özellikle kültürel alanda, Batı uyduruculuğuna sırt dönen bir bağımsızlık, bir çağdaş uygarlık, ve Batının hiç de işine gelmeyen bir ulusalcılık akımının çimlenmesine ortam hazırlamıştır.

İlericilik, devrimcilik kavramı, çağdan çağa değişen bir şeydir. Osmanlı döneminde Batıcılık, o çağın ileri uygarlık düzeyine erişme anlamına alınıyordu; bu bakımdan, o gün için batılılaşma, tüm yanlışlıklarına karşı bir ilericilik anlamı taşıyabilirdi. Oysa bugün, Batıcılık gericiliktir. Çünkü Tarihte belli bir dönem için ileri sayılan devrim, başka bir dönemde eskiyip değerden düşme durumuna girebilir. Batıya ilk açılış, o dönemlerde bir çağdaşlaşma çabası sayılabilirdi; oysa bugün batıcılık çağdaşlaşma değil çağın gerisinde kalmadır. Şundan ki, burjuva kültürünü ve kapitalizmi daha doğrusu emperyalizmi simgelemektedir artık Batı. Papaz, asker ve tüccarın, afyonlayarak, kesip biçerek, kan emerek gerçekleştirip yürüttüğü sömürüyü simgelemektedir. Ve biçimsel olarak bırakmış gibi görüldüğü sömürçülüğüne uyduruk bir özgürlükçülük örtüsü altında edimsel olarak yine sürdürmektedir. Sömürge plantasyonlarında çalıştırdığı kara ırgatlar ye-

rine gettolarında oturttuğu yabancı işçiler kullanmaktadır. Sınıf bilinci ve kavgasını yitirip, yabancı işçileri sömürmede patronla işbirliği ve kâr ortaklığı yapan işçi sınıfıyla da, bencil, dekadan, insana saygısız bir toplumu simgelemektedir. Onun için yineliyorum, gericiliğin simgesidir artık bugün Batı. Çünkü, günümüz devrimciliği sosyalist düşünce ve kültürden kaynaklanır ancak. Çağdaş uygarlık düzeyine varmak, bu düşünce, kültür ve sosyal düzen içinde yer almakla sağlanabilir. Sonra bugün, gerek teknolojik gerek ideolojik planda çağdaş uygarlık üstünlüğü Batının tek elindedir artık. Her ülke toplumsal ve kültürel devrimini sosyalist düşüncenin aydınlığında varacağı ulusal bireşimini gerçekleştirmekle sağlayacaktır. Biz de öyle. Oluşturacağımız yeni ulusal kültür ne batı düşmanı ne Batı hayranı olacaktır. Anadoludaki bütün eski uygarlıklarla sevgi köprüleri kuracak olan bu kültür hep evrenselci bir öz taşıyacaktır. Yaşadığı toprakların tarihsel birikimine saygılı olacak, ama bu saygı, gömüt taşı övünçliliğine, geçmiş tapıcılığına, boş inanç ve feodal kalıntılar yüceltmeçiliğine gitmeyecektir. Kısacası, geçmişinde, içinde devrimci ve ilerici bir öz bulduğu her ögeden yararlanacak bu kültür, yeni kuşakların gözlerini geriye değil hep ileriye doğru çevirecektir. Evrensel planda geçerli yeni bir Anadolu kültür bireşimi bu noktalar amaçlanarak gerçekleştirilecektir.

Bütün bu bireşime Batıya karşı bir tepkiyle varyörüz bugün. İşte Batının Ulusal Demokratik kültürümüzün oluşmasına katkısı bu olmuştur kanımca. Olumsuz bir örnek olarak, bizi doğru yolu Batı dışında yeni bir bireşim arama yoluna itmekte olmuştur Batının tek katkısı.

AĞIT

Hiç usuma gelir miydi sana ağıt yazacağım
Hey körpe, kumral, güzel kadın, Amarillis,
Kim derdi senin ağıtınla yanacak dudağım?
Kim derdi arpacı kumrusu gibi düşüneceği arkandan pis pis?

Geçmekte yaşlılığımın kadımsız günleri
Nice kimseye söylenmez acılara katlanarak.
Hiçbir giden güzel şey dönmüyor geri

Yaşlılık durmadan uçmak istiyor onlara kanatlanarak.
Kocaman tatlara bir ufacak başlangıç sayardım
Seninle şu kayın gölgesinde yattıklarımızı,
Gündelik işlerdenmiş gibi tattıklarımızı.

Şimdi, artık, ben şu kesin kaniya vardım:
Kutsaldır her türkü bir tad telimize çarpan
Ordan yola çıkmakta güzele doğru insan

H. İzzettin Dinamo

SİNEMA SANATININ ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜR POLİTİKASINDAKİ YERİ

MUTLU PARKAN — AHMET SONER

Değerli arkadaşlar, sayın konuklar

Ulusal demokratik Kültür politikası seminerinde devrimcilerin sinema konusundaki görüşlerini dile getirme görevi de bize verildi. Burada konuyu en özlü bir şekilde açmaya çalışacağız.

Konuya kültür konusundaki şu tanımla girmek istiyoruz: "Kültür, bireylerin, toplumdaki hakim kültüre sosyalizasyonları derecesinde, sosyal üretim ilişkilerinin sarsıntısız işlenmesine; bu ilişkilerde iyi konum elde edemeyen sınıfların bu durumlarının bilincini kazanmasına da yaramaktadır." (1) Kültürün nitelik ve işlevine ilişkin bu genel ilke, bize hedef göstermesi bakımından önemlidir. Ama bütün toplumlar için geçerli olan bu ilke, bizim toplumdaki ifadesini nasıl bulmakta ve biz devrimcilere hangi hedefleri göstermektedir?

Bilindiği gibi Türkiye, kapitalizmin iç dinamiklerle geliştiği Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak emperyalizmin güdümünde kapitalizme geçmeye çalışan bir ülkedir. Yani ülkemizde gerçek anlamıyla bir kapitalizmin varlığından söz edemeyiz. Konumuz sinema olduğuna göre emperyalizmin güdümündeki kapitalizmin, ifadesini sinema endüstrisi ve sanatında nasıl bulduğuna bakmamız gerekiyor. Bu ifadeden anlaşılacağı gibi sinemanın iki yönü olduğunu görüyoruz:

1. Endüstriyel yönü
2. Kültürel ve sanatsal yönü

Bugüne dek Türkiye'de uygulana gelmiş sinema pratiğinin her iki yönünde de kapitalizme rastlıyamıyoruz. Yani :

Mevcut sinema düzeninin alt yapısını kavrayabilmek için bu alandaki egemen güçleri ve bu güçler arasındaki ekonomik ilişkileri saptamak zorundayız.

Kapitalist bir sistemde, sinema endüstrisinde egemen olan güç yapımcıdır. Ülkemizde ise yapımcılar genellikle film üretimi için gerekli olan sermayeden yoksundurlar. Filimleri, işletmecilerden avans olarak aldıkları bonoları tefeciye kırdırmak suretiyle gerçekleştirirler. Yapımcıyla işletmeci arasındaki bu ilişkide, yapımcının basit bir aracı; işletmecinin egemen güç olduğu kolayca anlaşılacaktır. Böylelikle Türk Sinemasında egemen olan gücün işletmeci, egemen olan sermayenin ise tefeci sermayesi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Mevcut sinema endüstrisinin çok önemli bir özelliği de dışa bağımlı olmasıdır. Sinemamız, ihtiyacı olan ham madde ve araç-gerecin % 75'ini emperyalist ülkelerden ithal etmektedir. Bu durumuyla da bir dış ticaret pazarı ve sömürü alanı özelliği arz etmektedir. (2)

Sinemanın bu alt yapısının kültürel seviyedeki yansımaları da feodal değerlerin Türk Sinemasına hakim ol-

ması şeklinde gerçekleşmektedir. Burdan çıkan sonuç, Türk Sinemasının kültürel işlevinin, emekçi sınıf ve tabakaların ideolojik olarak çağdışı koşullar içine hapsedilmesine katkıda bulunduğudır. Türk Sinemasındaki bu duruma tepki olarak ortaya çıkan ilerici bir hareket, şu somut talepleri ileri sürmektedir:

1. Sansürün kaldırılması,
2. Sinema emekçilerinin geçmiş hizmetleri de değerlendirilerek sigorta kapsamına alınması,
3. Sinema kanununun çıkarılması; (Sinema kanunu çerçevesi içerisindeki)
  - a. Rüşüm indirimi yoluyla bazı filimlerin desteklenmesi,
  - b. Yapımcı ve yönetmenlere kredi verilmesi,
  - c. Devletin elinde dağınık olarak bulunan teknik olanakların kurulacak özerk bir kuruluşun bünyesinde merkezleştirilerek sinemaya uğraşanların yararına sunulması,
  - d. Sinema eğitimi yapan kurumların yeniden düzenlenerek bilimsel bir öğretim sistemine kavuşturulması.

Bu taleplerin gerçekleşmesi, Türk Sinemasının nispeten olumlu bir konuma gelmesini sağlayacaktır. Ne var ki baştan beri söylediklerimizden de anlaşılacağı gibi Türk Sinemasının sorunları çok temeldedir ve bu sorunların çözümü Türkiye'deki pre-kapitalist ve emperyalizme bağımlı yapının demokratik devrim yoluyla tasfiye edilmesine bağlıdır.

Devrimci sinemanın yolu, yalnız ve yalnız marksizmin sanat alanındaki izdüşümü olan Brecht sisteminde geçmektedir. Brecht sisteminin estetik ilkelerinin sinemaya uyarlanmasıyla şu olanaklar sağlanacaktır:

1. Toplumun ve insanların değiştirilebilir olduğunu göstermek,
2. İnsan tabiatının sınıfsal yapısına bağımlı ve çatışmaların sınıflar arası olduğunu göstermek,
3. Karakterleri gelişimleri, durumları ve gerçek gelişmeleriyle göstermek,
4. Diyalektik Maddeci dünya görüşünün sanatsal tadıyla birlikte seyirci tarafından önümsenmesini sağlamak.

Bugün dünyada proleteryanın sineması olan Brechtci sinema doğuş halindedir ve biz devrimci sinemacıların görevi de bu doğuşa katkıda bulunmaktır.

- (1) Dr. Ünsal Özkay/Kültürün Özellikleri ve İçerikleri /BYYO Yıllığı, 1973.
- (2) Genç Sinema Dergisi, S. 15, Şubat 1971/Türkiye'de Sinema Düzeni

RESİM HEYKEL ALANINDA SOMUT SİSTEMLER

BEDREDDİN CÖMERT

1. Resim ve heykel ürünlerinin tüm yurttta, halkın kolayca kullanabileceği bir biçimde örgütlenmesi gerekir. Bu ürünler, daha düzenli ve işil galerilerinde yalnız korunmakla kalmamalı, aynı zamanda halk için bir beğeni eğitimi aracı, sanatçı ve araştırmacılar için sürekli başvuru kaynağı olmalıdır.

2. Ulusal Müze vakit kaybedilmeden açılmalı, başına bu konuyu bilen uzman kişiler getirilmelidir.

3. Ulusal Müzenin açılışı beklenmeden, çeşitli devlet dairelerinde, Millî Kütüphanede, Bakanlıklarda, ve benzeri yerlerde, orada çalışan kişilerin keyfi beğenilerine terkedilmiş veya depolarda çürümeye bırakılmış sayısız resim yapıtlarının hemen toplanmasına gidilmeli, bu yapıtlar, düzenli bir müze anlayışıyla sergileninceye kadar, uzmanca ve bilgili bir tavırla korunmalıdır. Ayrıca aynı şey özel kuruluşların mülkiyetinde bulunan resim yapıtları için de yapılmalı, bu kuruluşların ellerinde bulunan resim yapıtlarını Ulusal Müzeye bağışlamaları için özendirici girişimlerde bulunulmalıdır.

Uzun süredir yangın tehlikesi gerekçesiyle kapalı tutulan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, herşeyden önce, Akademinin tekeli ve keyfi yönetiminden kurtarılmalı ve özerk bir yönetime kavuşturulmalıdır.

Bu müze, uzun süredir kapalı bulunmaktadır. Gerçek olarak da yangın tehlikesi gösterilmektedir. Dolayan söylentilere göre orada bulunan sanat yapıtları bilgisiz ve acımasız ellerce gelişigüzel depolanmıştır. İlk iş olarak uzman denetçilerden oluşan bir kurulun derhal buraya gönderilmesi ve durum tesbiti yapılması gerekmektedir. Yangın tehlikesinin olduğu söylenen bu yerde bunca sanat yapıtlarının nasıl hâlâ tutulduğu ve yangına karşı ne gibi önlemler alındığı açığa çıkarılmalıdır. Gerçekten yangın tehlikesi varsa, tüm sanat yapıtlarının vakit kaybetmeden güvenli bir yere taşınması ve hemen başka bir çözüm bulunarak halkın kullanımına sunulması zorunludur.

4. Devlet Resim ve Heykel Sergileri, son yıllarda düştükleri düzeyliliklerden kurtarılmalıdır. "Devlet" adı gerçekten işler kılınmalı, bu sergiler, birçok klik oyunlarının sergilendiği, sanata ve sanatçıya saygısızlığın alışkanlık haline getirildiği bir yer olmaktan çıkarılmalıdır.

5. Resim ve heykel ürünlerini kitlelere yaymak, kitlelerin bu ürünlerden haz almasını sağlamak için, sanat eğitimine, bugünkü müfredat programlarında olduğu gibi yedek bir iş olarak bakılmamalı, sanat tarihi dersleri örneğin en azından edebiyat dersleri kadar dikkate alınmalıdır. Bugün yalnızca liselerde sürdürülen sanat tarihi eğitimi, lise ikide haftada iki saat, lise

sonda bir saat okutulmaktadır. Bu gülünç duruma son verecek ve çocuklarımıza ortaokul sıralarından itibaren sanat beğenisini aşılayacak yeni müfredat programı geliştirilmeli, bunun gerçekleşmesi için gerekli tüm önlemler bir bütün halinde alınmalıdır.

6. Resim, heykel ve mimarlık eğitimi, görsel yöntemlerle yapılmak zorundadır. Oysa okullarımız böyle bir eğitimi gerçekleştirecek yansıtma aracı, slayd, fotoğraf atelyesi vb. araç ve gereçlerden tümünden yoksundur.

7. Liselerdeki sanat tarihi dersleri genellikle sanat tarihi eğitimi görmüş öğretmenler tarafından değil, resim öğretmenlerince verilmektedir. Bunun böyle olmasının nedeni de, sanat eğitimine "olsa da olur olmasa da olur" gözüyle bakılmasıdır. Müfredat programında eğitim ilkesi düzeyinde yapılacak değişikliklerin, koşut olarak öğretmenlere de yansıtılması ve sanat tarihi eğitimi yapmış yüksek okul mezunu öğretmenlerce yapılmasını sağlamak zorunludur.

8. Sanat tarihi metni diye okutulan kitaplar, tüm okul kitapları arasında hem en gerici, hem en çirkinlerindedir. Görsel yönetime dayanan bir bilim dalının ders kitapları çamur gibi resimlerin yer aldığı, beğeni-yi ürkütücü sayfa yığınları olmaktan çıkarılmalıdır. Ayrıca bu kitapların, sanatı ve sanat tarihini beğeni eğitimi olarak görmeyen, sanatı ve sanat tarihini kuru bilgicilikle, duygusuzlukla, dil sevgisizliğiyle karıştıran kişilerce yazılması önlenmelidir.

9. Bir yandan, yurdumuzda sanat tarihi alanında araştırma yapacaklar ve bu konuda bilgilerini artırmak isteyenlerin gereksinmesini karşılamak, öte yandan sanata bakış doğrultumuzu kabalıktan kurtarmak için başka dillerde yazılmış belli başlı araştırma kitaplarını vakit kaybetmeden dilimize kazandırmak gerekiyor. Elbette yıllardır savsaklanan bu işin üstesinden Devlet gelebilir. Kültür Bakanlığı bu alanın uzmanlarından bir danışma kurulu oluşturmalı, çevrilecek yapıtları ideolojik yantutuculuğu düşmeden saptamalı, bu çevirilerin yapım görevini özendirici bir ücretle, uzman kişilere vermelidir.

10. Ancak bu ve benzeri önlemlerden sonra, gerek çağdaş sanatın kitlelere ulaştırılması, kitlelerin sanatsal beğenide bilinçlendirilmesi, gerekse eğitim düzleminde sağlam bir bilgi ve beğeni temeli oluşturulması için somut adım atılmış olur. Ancak bu ve benzeri önlemlerden sonra, Ankara-İstanbul kentleriyle Anadolu'nun öteki merkezleri arasındaki fırsat eşitliği belki bir dereceye kadar gidecektir.

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜRÜMÜZ VE TİYATRO

ORHAN ASENA

Tiyatromuzun bugünkü durumuna göz attığımızda bu sorunun olumsuz yanıtını görebiliriz. Çünkü aşağı yukarı 1965'lerden bu yana hükümetlerin baskılı ama etkisiz yöntemleri tiyatrolarımızda da bir anarşi yaratmıştır. Devletin, ödenekli tiyatrolar üstündeki baskıları özel tiyatrolarda bir takım sağlıklı olmayan tepkilere yol açmıştır. Sonuç : Tiyatro seyircisinde bir bıkkınlığa, tam da oluşmakta, gelişmekte olan bir tiyatro seyircisinin tiyatrodan uzaklaşmasına yol açmıştır. Şimdi bu savımızı kanıtlayalım.

1 — Devlet Tiyatroları, devletin tiyatrosu olmaktan çoktan çıkmış, değil belli bir iktidarın, belli iktidarların belli kanatlarının, belli bakanlarının, belli müsteşarlarının yönetiminde durmadan ödüne üstüne ödün vererek, zızzaklar çizerek bu güne gelmiştir. Hangi güne? Bir zamanlar beş sahnesinin en az üçünü yerli oyunlarla açan Devlet Tiyatrosu bu yıl ancak bir tek yerli oyunla, o da daha önce oynanmış bir oyunun yinelenmesiyle tiyatro mevsimine girmiştir. Gerisi? Leydi Windermere'nin Yelpazesini, Sekiz Kadın gibi yavan oyunlarla işlevini sözüm ona yerine getirmektedir. Ne olmuştur yazarlarımıza? İki olasılık gelebilir akla; ya hepsi susmuşlar, ya da artık Devlet Tiyatrolarına ters düşmüşler... Sustuklarını sanmıyorum Türk yazarlarının. Ne var ki, Devlet Tiyatrolarının istedikleri oyunları yazamamaktadırlar... Çünkü artık Türk yazarı, kalemini halkı afyonlamak, kentsoylu beğenisini okşamak için kullanmamaktadır.

2 — Şehir Tiyatroları : Bir aralık canlanır, kıpırdar gibi olan şehir Tiyatrolarının bu yılki oyunlarına bir bakalım. Çoğu ya bir roman uyarlaması, ya tarih uyarlamaları, ya öykü uyarlamaları... Devrim adına mangalda kül bırakmayan genç yönetmenler, anlaşılan Tiyatro yazarlarının yapıtlarını istedikleri kadar devrimci bulamadıkları için olacak, kendileri üstlenmişler bu işi.

3 — Özel Tiyatrolar... Kendi yağlarıyla kavrulmak zorunda olan bu kuruluşlar ise, en başta ekonomik nedenlerle kendileri yazıp kendileri oynamak zorunda kalmışlar .

Kısacası : Türk Tiyatro yazarı, tiyatrolardan kovulmuş durumda. Bunu saptamak gerek. Bunu saptamalı ki sorunun özüne girelim.

Kanımcı bu olumsuz gelişmenin tam aksi yöndedir tiyatronun kurtuluşu. Tiyatro ilk önce kendini kurtaracak ki, ulusal demokratik gelişmede kendine düşeni

yapabilsin. Kendinden isteneni verebilsin. Ulusal demokratik gelişmemize bir katkıda bulunabilsin...

Konu geniş. Konuya dalıp boğulmaktansa, bir u-cundan girmek isterim. Başkaları daha başka yorumlar çareler getirebilir hiç kuşkusuz.

Tiyatro yaşamı en yakından izliyen sanattır. Yaşam, bir kişinin yaşamı, toplumun yaşamı, giderek insanlığın yaşamı. Ama her köşe başında insan vardır. Ve insan: gerek biyolojik, gerek fizyolojik, gerek psikososyal bir takım süreçler içinde durmadan değişen bir toplum birimidir.

İnsanı bu eytişimsel oluşumu içinde vermek demek, bir yerde toplumu da vermek demektir. Nedense bizde insanı böyle etiytle kanıyla canıyla almak, onda toplumsal olayların tüm yansımalarını göstermek kimilerince küçümseniyor. Yazar populist, hümanist gibi damgalar yiyor. İnsan toplumun yapı taşıdır, hücrelidir ve tiyatronun en vaz geçilmez ögesidir. Galibe unutulmuş bu. İnsanın yerine bir sloganı koymakla ne tiyatro yapılabilir, ne de ulusal demokratik sürece hizmet. Eğer ulusal demokratik gelişmede tiyatrodan yararlanacak isek, ilkin tiyatro yapmalıyız.

Elbette Tiyatronun bir sözü, bir demeci, bir toplumsal içeriği olacak, ama tıpkı meyvanın vitamini gibi o meyvanın içinde, kokusunda, dokusunda özünde olmalıdır. Yani meyva yenirken vitamin alınmalı, elbette vitamin almak için meyva yemek de var. Ama bunlara vitamin dozları daha yüksek daha komprime vitamin hapları, şurupları salık vermek daha doğru olur.

Tiyatronun da amacı tüm öbür sanatlar gibi, insanın ve toplumun yaşamını çağdaş isterler doğrultusunda değiştirebilmektir. Konu nereden seçilirse seçilsin, tarihten, efsaneden, günlük yaşamdan, nasıl işlenirse işlensin, dramatik, epik, geleneksel, imgesel, bir an bile gününden kopmamalıdır yazar. Günümüzün, gerek Türkiye'ye özgü, gerek evrensel çok büyük sorunları var. Denebilir ki pek çok tarihsel, sosyal oluşumların, zaman içinde pek çok süreçlerden geçerek, binlerce doğrultuda gelişme eğilimi gösterdiği bir çağda yaşıyoruz. Bu gün için bir bilgi kurgu konusu olan uzay serüvenleri belki de pek yakında günlük yaşamımızın sınırları ve sorunları arasına girecek. Bu gün Şili bize ne denli uzaksa, yarın merih de ancak o kadar uzak olacak. Hızlandıkça zamanı kısaltacak, mekânı küçülteceğiz. O ölçüde evrenimiz büyüyecek. Ama insan değişmeyecek, türlü yöntemler, yönetimler altında

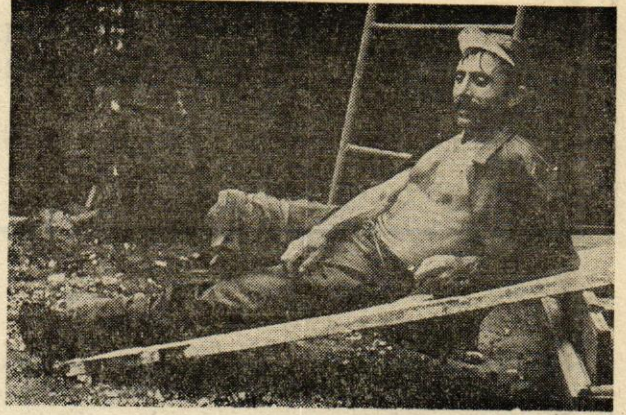

da bile olsa hep aynı insan kalacak. Bu insanın dünyasını güzelleştirmeliyiz. Bu insanı çağı içinde, çevresi içinde, kendi doğasına aykırı düşmeyecek biçimde, anlatarak, göstererek, bilinçlendirmeliyiz. Daha güzel bir yaşam, daha özgür bir yaşamın tüm gereksinimlerini duyurmalıyız ona. Bu gereksinimleri duyduğu an, bunun kendi hakkı olduğuna inandığı an, bir yeni dinamik kazanacaktır insan. Bu gizil güçle de kendi dünyasını, kendi doğrultusunda ister istemez değiştirecektir. Tiyatroyu bir okul, bir eğitim kurumu olarak görenler, işte bu işlevinden dolayı haklıdırlar.

Son zamanlarda toplumsal süreçlerin hızı karşısında böyle dolaylı yolla bilinçlendiren ve bu nedenle de toplumun değişim hızının gerisinde kalan tiyatronun bir yerde devrime ayakbağı olduğunu savlayarak işlevini dolaysız olarak, yerine getirmesini ve devrimin belli sloganlarını, vurgulaya vurgulaya kafalara sokmasını isteyenler var. Bu, herşeyden önce tiyatronun, kendini devrime kurban etmesini istemek demektir. Ve acaba devrime bir katkısı olurmu böyle bir kurbanın? Sanırım ki hayır. Bir kez söyledik, bir kez daha vurgulayalım: Tiyatro, işlevini yapabilmek için herşeyden önce tiyatro kalmalıdır. Yoksa tiyatro gibi bir eğitsel aracı işlemez hale getirmiş oluruz. Bugünkü görünüş de biraz budur.

Toplumsal gelişmenin belli bir noktasında, sanatı o günün, belli bir dünya görüşüne güdümlü kılmak bize hataların en büyüğü olur. Toplumsal gelişmede her aşama, daha önceki aşamanın karşısına bir karşıt tez olarak çıkar, aşılmalıdır da doğmalıdır. Bir fikir ancak doğmalaşmadıkça canlıdır, sürer, gider. Doğma ise artık ölü bir düşündür, kendi antitezini yaratmaktan acizdir çünkü. Bu nedenle biz dıştan güdümlendirilecek bir sanata karşıyız. Çünkü böylesi bir sanat bir kez belli bir ideolojiyle, o ideolojinin o gün için geçerli sistemiyle özdeşleşmişse, onunla birlikte doğmalaşacak, fosilleşecek demektir. Bizce yazar, içinde bulunduğu toplumdan aldığı verilerle, toplumun daima önünde gitmek zorundadır, böylece kendi toplumunun daima bir karşı tezi olarak toplumsal gelişmede itici, yüceltici işlevini yerine getirmiş olur. Yani biz sanatın dıştan güdümlendirilmesine karşı çıkıp sanatçının sorumluluğunu benimseyenlerdeniz.

Uzun süren bir baskı döneminin, gelişmekte olan tiyatromuza zararlı etkilerinden biri de bir boşalım tiyatrosu çıkışı açmış olmasıdır. Seyirci her gün yaşadığı, olayların acı ya da gülünç sahnelerinin eleştirisini izledikçe, dokunulmaz sandığı kişilerin, sahnelerde nasıl maskara edildiklerini gördükçe, derin bir oh çekmekte, gülmekte, böylece bir tür öç almanın keyfi içinde adeta boşalmaktadır. Ben buna boşalım tiyatrosu diyorum. Bu tür parodiler bir yerde halkı rahatlattığı için iyi para getirmekte, bu nedenle de pıtrak gibi çoğalmaktadır. Hiç değilse, bir zamanlar öyleydi. Bu tiyatronun iki zararı olmuştur, seyirciyi kola ya hazırlama, kaba dolantılara alıştırmış, öbür yandan

Refa Köseoğlu

devrimci dinamiği oluşturacak birikimin sağlanmasını engellediği için, sanatın imgelem gücünü hemen oracıkta tiyatro salonunda harcadığı için, sanatın amacı olan bilinçlendirmeyi önlemiştir. Oysa ulusal demokratik gelişmede bu birikimin çok büyük rolü olacaktır.

Tiyatronun tanımını yaparken, tiyatro yaşamı en yakından izleyen sanattır, malzemesi insandır dedik. Bu nedenle sanatlar içinde en somut olandır. Ne şiir gibi sözcüklerle, imgelerle, ne düzyazın gibi geniş bir zaman ve mekan çevresi içinde anlatıya anlatının kendine özgü sanatlarına dayanarak yapılabilir. Hareket sahnenin sınırları içinde ve kısıtlıdır. Bir de dialoglarla gelişen bir iç dinamiği vardır, görülmez, seçilir. Bu nedenle olacak tiyatro yapıtları bizde pek okunmaz. Şu halde bir tek olanağı vardır tiyatro yazarının: Sahne. Dönüp dolaşıp gene sahneye geldik. Bizdeki sahneler ise yukarıda belirttiğimiz gibi tiyatro yazarına nerdeyse kapanmış durumda.

Türkiyede, demokratik sol bir iktidarın işbaşına geldiği şu günlerde, tiyatro yazarının da bir bekle-yiş içinde olduğu bir gerçektir.

Ödenekli tiyatrolar hâlâ o kısır yöntemi sürdürecekler midir? Özel tiyatrolara karşı devletin nasıl bir politikası olacak? Eski hükümetlerin bu tiyatrolara karşı aşırı baskı ve tüm malî olanaklarını kurutma gibi bir tutumları vardı, bu sürecek mi? Bir zamanlar Tiyatro yayınları da yapan Millî Eğitim Bakanlığı yerine bu kez Kültür Bakanlığı, çok fazla satmadığı için hiç bir yaynevinin üstlenmediği bu görevi üstlenecek mi?

Toplumun oluşmasında, gelişmesinde bunca önemli yeri olan tiyatrolar bugüne dek hiç bu kadar boşalmamıştı, ona yeniden bir hareket kazandırmak devlete düşer. Baskısız, ama korumaya dayalı bir yeni kültür politikası bekliyor Türk Tiyatrosu.

Saygılar.

TRT ÇALIŞANLARININ DEMOKRATİK HAKLARININ YAYINLARA YANSIMASI

TRT-DER ADINA : ERKAN OYAL

GİRİŞ

Ülkenin demokratikleşme sürecine adım atmakta olduğu bir dönemin başında kültürel sorunlara çok yönlü ve ayrıntılı çözümler aramayı amaçlayan Türkiye Yazıları Dergisi'ne Tüm Radyo Televizyon Çalışanları Derneği adına teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bu bildiriye yer alan görüşler, TRT-DER yönetiminin bakış açısını ortaya koymaktadır. Sayısı kabarık ve geniş alana yayılan üyelerimizle, zaman kısalığı nedeniyle konuyu ayrıntılarıyla tartışıp, gözlemlerimize onları da katamadık. Bir bakıma eksik de olsa, TRT çalışanlarının demokratik hak ve istemlerini böyle bir nitelikli topluluğun önüne getirmeyi son derece yararlı buluyoruz.

Bugüne değin TRT Dosyası kamuoyunun gözleri önünde irdelendi durdu. Başta politikacılar olmak üzere, toplumun tüm çıkar çevreleri bu dosya konusunda anladıkları, bildikleri her şeyi ortaya koydular. Bu konuda konuşmayan, dinlenmeyen tek küme TRT çalışanları oldu. Derneğimiz ilk kez ayrıntılarıyla konuyu kamuoyuna sunmanın sorumluluğunu taşıyor ve bundan kıvanıyor.

Bilindiği gibi, kitleyi etkileme, yönlendirme açısından önemli yeri olduğu savunulan radyo-televizyon araçları bir üst yapı kurumu niteliğiyle devletin tekelindedir. Kurumun tek çıktısı yayındır. Bu çıktının biçimi ne olursa olsun, içeriğiyle toplumun yapısal değişim sürecine uygunluk göstermesi gereklidir. Her türlü çıktısı doğrudan halka yönelen böyle bir yayın kuruluşunun toplumdaki değişikliğin dışında kalması beklenemez. Hele o kurumun bir devlet tekeli olduğu düşünülürse... Oysa kanımızca "tekel demokratikleştirildiği oranda meşruluk kazanır". Bir başka deyişle yayın tekeli halkın özlem ve istem doğrusuyla çakiştiği oranda somut etkinlik kazanır, güvenilirliği artar, yararlı olur.

KÜLTÜR İŞLEVİ VE TRT ÇALIŞANI

Az gelişmişlik olgusunun biçimlediği durağanlığı etkilemede kendisine eğitim verme ve kültür yayma işlevi yüklenen TRT çalışanları, kurumda görev aldıklarından bu yana sorularına yanıt aramaktadırlar. Bu sorular, "toplumun kültür yapısı nasıl oluşmuştur? Ne-

dir? Dünya kültürleri içindeki yeri ve özellikleri nice-dir?" Bu soruların yanıtlarının bir an önce saptanmasından sonradır ki TRT çalışanları yollarını aydınlatacak ipuçları bulabilirler. Yoksa bu yanıtları bireysel çabalarıyla bulmak, kurum çalışanının görevi dışındadır.

Başka biçimde denildikte, Türk kültürünün ne olduğu belirlendikten sonra TRT'nin bu alandaki yeri ve üzerine düşen sorumluluk saptanabilir. Bugüne değin, bulanık, soyut ve beylik ilkelerle yola koşulan TRT, çalışmalarını elyordamıyla yürütmek durumunda bırakılmıştır. Bu durum yapım üreten görevlileri de etkilemiş, işlerine yabancılaştırmıştır.

Sözgelimi 359 sayılı yasanın "Görev ve Yayın Esasları" başlığını taşıyan maddesinde "...insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyete, Türk Devleti'nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek" ... "Milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinde, Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak" kurumun görevleri arasında sayılır. Peki, "milli kültür" denirken, yasa koyucunun düşüncesindeki "milli kültür" kavramıyla, uygulayıcıların ve de toplum bireylerinin aynı anlamı benimsedikleri öne sürülebilir mi? Açıktır ki, böylesi soyut kavramlar değişik düşün kesimlerinde ayrı biçimlerde algılanmakta, yorumlanmaktadır. Bu bakımdan TRT çalışanları, kurumun az gelişmiş bir ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmasına yardımcı olma işlevini yürütürlerken, bir yandan da bu belirsizlik ortamında ulusal kültür sorununa irdeleyici gözle eğilmek zorunluğunda kalmaktadırlar.

TRT'İN GÖREVİ

TRT Kurumu her şeyden önce nasıl bir topluma hizmet götürdüğünü ve toplumsal gereksinmelerin, istemlerin neler olduğunu belirlemek, bilmek zorundadır.

Toplumumuz 10-15 yıl öncesine değin büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşarken, bugün yüzde 40'a yakın bir bölümü kentlerde oturan bir nüfus özelliği göstermektedir. Sanayileşen -ancak çarpık- bir toplum yapısına geçmenin değişim ve güçlüğüntü yaşamaktadır. Okuma - yazma oranı uygar toplumların çok altındadır. Ayrıca nüfusun yarısını oluşturan kadınların okuma yazma oranı çok daha düşüktür. Bu nüfus kesim-

lerinin çağdaş eğitim ve kültür olanaklarından yeterince yararlanamaması sorunlar doğuruyor. İnsanın yetiştirme ve öğrenme sürecinde TRT, elindeki kitle iletişim araçlarıyla bu geniş yığın dünyaya açılan gözü, kulağı oluyor. Türkiye'de çok büyük bir kesimin bu araçlar aracılığıyla, dünyayı, olayları ve toplumu algıladığı rahatlıkla söylenebilir. Bu bakımdan kurumun ve çalışanların görevleri ve sorumlulukları da gerçekten büyük. Kısaca, böylesine etkili araçlar ancak özelliği, aşırı bir sorumlulukla kullanılabilir.

Oysa gerçekte, yeterli bilinçlenme ve sorumluluk düzeyinde bulunmasına karşın geniş bir yayın kadrosu, dönem dönem siyasal erkin ve üst yönetimin zorladığı resmi ideolojiyi, tüm aksaklıklarıyla kurulu düzeni savunan, onu pekiştiren programlar yapmaya zorlanıyor.

Haber ve program hizmetinin temeldeki amacı, toplumumuz insanının değişime yabancılaşmadan ayak uydurabilmesine yardımcı olmak, yeni değerlerin topluma yerleşmesine çalışarak gelişmeye katkıda bulunmaktır.

TRT YÖNETİMİNİN SORUMLULUĞU

TRT bu sorumluluğun bilincine varmış mıdır? Kanımızca olumlu yanıt vermek güç. Çünkü haber ve program hizmeti, yurt gerçeklerine, bireylerin beklemesine tam karşılık verecek biçimde planlanıp, gerçekleştirilememiştir. Arada bazı kişisel çabalar gözlenmiştir. Ancak yine de kural olarak yönetim - çalışan ikilemi işlemiş, çalışanların topluma karşı sorumluluğu, siyasal güdüm içindeki yöneticileri rahatsız etmiş ve sonunda yine yönetimin bürokratik aygıtı ağırlığıyla dış kaynaklı, eğlendirmeye ve yoz müziğe dönük, suya sabuna dokunmayan, azınlığa seslenen programlar sergilenmiştir ekran ve mikrofonlardan.

Yayın hizmetinin dış etkilerin dışında oluşabileceğini söylemek ve bunun gerekliliğini savunmak, içinde yaşanan çağda pek geçerli bir sav değil. Ancak bu demek değil ki, yayın hizmeti belli bir dünyanın isteklerine yanıt verecek biçimde oluşsun. Sözgelimi kurumun yurt dışında yeterli muhabiri olmadığı için haber hizmetlerinde dış kaynaklı haberler tümüyle evrensel tekeli basın ajanslarına abone olunarak yürütülmekte, onların dünya görüşü ve niteliğinin sınırlarıyla halk yönlendirilmektedir. Bu bakımdan Vietnam Savaşı yıllarını anımsamakta yarar var.

Radio yapımlarını tümüyle kurum emekçileri üretiyor. Yönetimin olanak verdiği ölçüde ya da denetim sınırlamaları zorlanarak, bazı gerçekler kamuoyuna yansıtılmaya çalışılıyor. Ne var ki özerkliğin bile çok görüldüğü TRT'de siyasal erk, halktan yana yapımların yayınlanmasından hiç hoşlanmıyor. Sayılamayacak kadar çok sayıda program yayınlanamıyor.

Televizyon yayınlarına gelince, üzerinde sık duru-

lan konu olarak, karşımıza yerli-yabancı yapım oranı sorunu çıkıyor. Yayın süresinin geniş bölümünü kapsayan yabancı dizi ya da filmlerin genellikle toplumumuzun, ulusal değerlerimize ne denli ters düştüklerini saptamak için uzun araştırmalara da gerek yok. Tarih boyunca özellikle iki kültürün etkisinde kalan Türk toplumu, bu kez çok sayıda kültürün bombardımanı altında. Yabancı filmler pazarı, parasal olduğu kadar ideolojik bir nitelik de taşıyor. Buna bir de ulusal televizyonun üretim darboğazları eklenince, sözü geçen pazarın ne denli kolay işleyeceği ve sürekli olacağı ortaya çıkıyor.

Televizyon yayımlarının tümü yerli yapımlarla dolurursa bile, TRT'nin öz gelir kaynağını oluşturan reklam programları varoldukça, bu yayının getirdiği felsefeye toplumumuz her zaman açık kalacak demektir. Toplumcu, ilerici, gerçekçi, nitelikli programların ardından batı tipi tüketim sloganları savuran reklam filmleri yayınlandıkça televizyon görevlisinin sorumluluğu ağır yaralar alıyor demektir. Hele bu yapımlar özellikle çocuğa yöneldiğinde tehlike boyutları daha da büyüyor demektir.

Kısaca, yayında bütünlük sağlanmadıktan sonra, yapımcılar ne denli iyi niyetli, yurtsever, sorumluluk taşıyan kişiler olsalar, en azından, Anayasa ile kuruma bırakılan işlevlerin yerine getirilmesine katkıda bulunabilecekleri savunulamaz.

TRT NE YAPABİLİR?

Kurum, etkili iki yayın aracının tekeli olarak, öncelikle planlı kalkınmanın isterlerine, toplumsal yarar ve değerlere uyarlı bir yayın planı oluşturmak ve bunu ödünsüz uygulamak durumundadır. Bu bakımdan gerekli önkoşul, kurumun özerk ve demokratik bir yönetsel yapıya kavuşturulmasıdır. Ayrıca yayın politikasının salt belirli yönetsel düzeylerdeki görevliler tarafından değil, tüm yayın personelinin katılımıyla, hatta geniş forumlarda tartışılarak oluşturulması gereklidir.

İkinci olarak, yayının temel ilkelerinde bir bütünlük sağlanmasına özen göstermek kaçınılmazdır. Daha önce de değinildiği gibi ulusal yarar ve değerleri gözetilen programlarla, ekonomik ussallık ve çağdaş düşünceye ters düşen yapımların yayınlanması durumunda böyleleri bir bütünlükten söz edilemez.

Üçüncü nokta, 359 sayılı TRT Yasası'nda yer verilen yayın ilkelerinin soyut, kaypak görünümünden arıtılmasıdır. Bu da en azından çalışanların görevlerini yürütürken dayanacakları esasları bilmeleri açısından gerekli ve önemlidir. Yeni ilkeler arasında toplumun demokratikleşmesine dönük, insan varlığının yüceliği ve saygınlığının artırılmasına, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye açık; buna karşın bireyciliğe, bölgeciliğe, faşizme, savaş kışkırtıcılığın, şövenizme kapalı bazı yeni kavramlar geliştirilebilir.

ÇALIŞANLARIN HAKLARINA YÖNELEN KISITLAMALAR

359 sayılı yasanın değiştirilen biçimi, çalışanların yönetime katılmasına olanak vermiyor. Oysa son değişiklikten önce kurumun sürekli kadrolarında çalışanlarla, devamlı olarak en az bir yıl çalışmış öteki personel arasından biri yönetici, öteki yüksek elektrik veya elektronik mühendisi olmak üzere 2 kişinin yönetim kurulunun öteki üyelerince seçilmesi olanağı vardı. Çağdaş yönetime katılma olgusunun haklı gerekçeleri karşısında çalışanların yönetim kurulu dışında tutulmasının anlamını kavramak güçtür.

Çalışanların yönetime katılmalarını önleyen ikinci engel, kurumun örgütlenme biçimidir. Örgüt yapısında oluşturulan kurullar -ki bunlar doğrudan yayınla ya da çalışanların çalışma haklarıyla ilgilidir- çalışanların gerçek temsilcilerini içermemektedir.

Program planlama kurulları bir yana, sözelimi TRT-1, TRT-2 ve TRT-3 postaları nicelik ve nitelik olarak derinlemesine düşünülmeden, gerekli hazırlık çalışmaları yapılmadan, çalışanların görüşleri alınmadan uygulamaya geçirilmiştir. Sonuç, üç ayrı postadan radyo yayını yapıldığı halde, dinleyiciyi çekebilecek ve ona bir şeyler verebilecek yayın -bir-iki program dışında- gerçekleştirilebilmiş değildir. Bunun başlıca nedeni ise, karar aygıtına çalışanların katılması bir yana, çalışanların araç-gerecinin, yerleşme yerlerinin, araştırma olanaklarının bile bulunmamasıdır. Programcının yaratıcı kişiliği gözönüne alınırsa, belirtilen koşullar altında çalışmanın olumsuz etkisi açıklıkla görülür.

Bu nedenle kurumun örgütlenme yapısının ivedi şekilde yeniden gözden geçirilip, biçimlendirilmesi; bu yapılırken de yapımcı-üretici birimlerin görüşlerinin esas alınması kaçınılmazdır. Kuruluş ve Görev Yönetmeliği'ne dayalı tüm yönetmelikler, hizmetin yürütülmesine ters düşmeyecek biçimde yeniden düzenlenmelidir.

Üçüncü yönetsel kısıtlama denetim aygıtından kaynaklanmaktadır. 12 Mart rejimini izleyen dönemde TRT denetimi çoklu aşamaları ile tam bir sansür niteliğine bürünmüştür. Oysa kurumun üretici kesiminin geniş bir bölümü, ilk denetimi kendi sorumluluklarıyla gerçekleştirebilecek yetenek ve beceri düzeyindedir.

Çalışanların hakları üzerindeki bir başka kısıtlama kurumun yayın politikası üzerinde etkin olan bazı kesimlerde yasa dışı yönetimlerce getirilen taraflılığı ve yetersizliği bilinen kişilerin hâlâ yerlerini korumakta olmasıdır. Anılan kişiler, program üreticisinden halka yönelen trafik üzerinde çeşitli yollardan etkili olmakta ve engelleme taktiklerini sürdürme olanağını bulabilmektedirler.

Bir başka engelleme, yayıncıların hizmet başında eğitiminde gösterilen savsaklamadan kaynaklanmaktadır. Özellikle kuruma 1970'den sonra alınanlar, bu tür bir haktan son derece sınırlı biçimde yararlanmışlardır.

TRT ÇALIŞANLARININ HAKLARI

TRT çalışanlarının hakları genelde tüm kamu kesimi çalışanlarına koşuttur. Başka şekilde dendiğinde, radyo-televizyon çalışanlarının temeldeki sorunlarının çözümü, tüm kamu personeliyle birlikte, grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklarının elde edilmesi koşuluna bağlıdır. TRT-DER'in uzun erimli savaşımının amacı da özde budur.

Bu genel yaklaşım içinde çalışanların haklarını elde edebilecekleri daha somut bir ortam kurumun demokratikleşmesi ile özdeştir. Sağlıklı, olumlu, gelişmeye açık, gerçekçi ve çoğulcu yayıncılık, radyo ve televizyonun yönetim ve örgütünün her bakımdan demokratlaştırılmasına bağlıdır. Kuşkusuz bu olgu, toplumun her alan ve düzeyde demokratikleşmesinden soyutlanamaz.

Önümüzdeki savaşım hedeflerinin, çalışma ve örgütlenme biçimlerinin doğru saptanabilmesi için geçmişteki deneyimlerin değeri sanıldan fazladır. Öncelikle görece kısa süren ancak kurum tarihinin önemli bir evresini oluşturan özerklik düzeyini iyi irdelemek gereklidir. Özerklik döneminde bile tam sahip çıkılmayan hakların yeniden sağlanması için savaşım vermeye gerek vardır.

Özerklik, radyo ve televizyonun, kamuoyunun özgürce oluşumu, kişiler ve siyasal partilerin, özel çıkar kümelerinin karışıcılığından uzak, demokratik kurallar ve eşitlik içinde yayınlarından yararlanılması için kamu tüzel kişiliğine kazandırılacak bir yoldur. Kurumu bu ilkelere uygun olarak düzenlemek, anlatım özgürlüğünü de güvence altına alacaktır. Siyasal erkin etkisinden uzak, hiyerarşi veya yönetsel, mali gözetim dışında bir yapı oluşturmak TRT çalışanları için dirimsel bir önem taşımaktadır.

TRT'nin özerkliğinin yitirilmesinin nedeni ve suçlusu kurum çalışanlarının dışında aranmalıdır. Kurum, bu statüyü kazandığı günden beri ülke koşullarının da zorlamasıyla kimi siyasal ve toplumsal güçler tarafından çok yönlü saldırılar karşısında kalmıştır.

Demek ki, kurum çalışanlarının demokratik haklarının özü TRT'nin özerkliğinde, demokratikleştirilmesinde yatıyor.

Kurumun baş yöneticisinin ve yöneticilerinin de demokratikleşmenin doğal sonucu olarak, siyasal iktidar tarafından atanmalarının önlenmesi gerekecektir. Bu bakımdan genel müdür ve yönetim kurulu üyelerinin oluşturulacak seçim kurullarınca seçilmesi, kurumun gerçek yansızlık ve özerkliğini perçinleyecektir.

Kurum çalışanları yönünden demokratikleşme iki bakımdan somut sonuçlar doğuracaktır:

- Yönetime katılma
- Yayının oluşmasına katılma.

Çalışanların yönetime katılması, 359 sayılı yasada değişiklik yapılarak gerçekleştirilebilir. Ancak TRT-

DER, bu aşamaya gelinmesini bile beklemeden Hükümet'e başvurarak üç hükümet temsilcisinden en az birisinin TRT çalışanları arasından atanmasını istemiştir. Şu anda kurumun yönetim kurulu üyeleri farklı kümelerden, değişik çıkar gruplarınca seçilmekte ya da atanmaktadır. Kurulda yer almayan tek ilgi kümesi ise kurum çalışanlarıdır. Yönetime katılma, en azından çağdaş yönetimin bir ilkesidir. Yayın görevlilerinin çok sayıda irili ufaklı sorununun yönetim kuruluna yansıtılması genel müdür kanalından gerçekleşmektedir. Bu süzgeçleme işlemi önem taşıyan genel müdürün çalışanlara duyduğu ilgi, onlara gösterdiği yakınlık olmaktadır. Oysa çözümün rastlantılara bırakılması kaderciliğin kendisidir.

TRT gibi etkili bir yayının tekeli, sakat bir taraf-sızlık perdesi ardında 40 - 50 yöneticinin sağduyusuna, yetisine terkedilemez. Hatta çalışanların sorumluluk ve sağduyuları bile yeterli değildir. Çalışanların kendi dağarcıklarını, öteki demokratik güçlerle, demokratlaşan halk yığınlarıyla, onların görüş ve beklentileriyle bütünleştirmeleri, uzlaştırmaları gereklidir.

Siyasal ve parasal çıkar çevrelerinin uydusu olan kadrolarla halka hizmet götürülemez. Bu açıdan TRT'nin siyasal görüş ve çıkarlara göre değil mesleğe dönük biçimde örgütlenmesi anlamlıdır. Çalışanların hakları da ancak böyle bir ortamda korunabilir.

Çalışanların yayına katılma hakları, hiç bir şekilde kısıtlanmaması gereken yetkili uzmanlık kurulları aracılığıyla yayını planlama, programlama, programı oluşturma, yayınlama ve besleyici yankıdan da yararlanarak yayını daha iyiye, güzele ulaştırma hakkıdır. Çalışanların mesleki çabalarını daha etkili kılmalarını, böylece halka en iyi hizmeti götürmeyi amaçlayan yeni düzenlemelere gereksinme vardır.

Bir başka deyişle, kamuoyu oluşturma, siyasal sürece katılma ve denetleme, ulusal kültür ve eğitim potasında kaynaşma ve habercilik işlevi, çalışanların söz hakkı olacak şekilde temsil edilecekleri, yazılı tutarlı, akılcı, dizgesel bir genel yayın planlamasının saptanmasından, siyasal baskı dışında halkla doğrudan ilişki kurmalarına, dışa açılıp çeşitli kültür, san'at, bilim ve siyasal kuruluşlarla bu ilkeler içinde ulusal bir işbirliği ve eşgüdümüne girmelerine değin uzanmalıdır.

Ulusal demokratik yayıncılık, eğlendirici yanı ağır basan, içeriği boş, halkı bıktıran, yabancılaşmayı saklayan programlarla değil, toplumsal gerçekleri gözler önüne sererek, yabancılaşmanın kaynağı olan toplumsal çelişkiyi çözmeye yardımcı olacak şekilde, bireylerin siyasal ve kültürel sürece katılmalarını sağlayarak kitlelere yabancılaşmanın üstesinden gelme olanağı sunmaktadır.

TRT ÇALIŞANLARININ SOMUT ÖNERİLERİ

1. TRT'nin ivedi olarak yasal bir üst yönetime kavuşturulması,

2. Kurum özerkliğinin yine elde edilmesi için tüm demokratik güçlerin sürekli bir savaşım vermeleri,

3. Çalışanların başta TRT Yönetim Kurulu olmak üzere, tüm yayın politikası saptayan ve program planlaması yapan kurullarda temsili,

4. Planlı-programlı yayıncılık ilkesinin sözde kalmaktan kurtarılarak, yıllık program planlarının süresinde yürürlüğe girmesine özen gösterilmesi,

5. 12 Mart'tan bu yana sansür niteliğine dönüşen denetim aygıtının, daha çağdaş ve yumuşak bir duruma dönüştürülmesi,

6. Çalışanların üzerindeki görünür-görünmez baskıların kaldırılarak, daha özgür bir çalışma ortamı yaratılması,

7. Yasa dışı dönemde işbaşına getirilen, hizmetin yürütülmesinde önem taşıyan kilit noktalardaki kişilerin ivedi olarak değiştirilmesi,

8. Yerli ve yabancı kaynaklı programların genellikle eğlence ve hoşça zaman geçirmeye, azınlığa dönük yayın yapılmasına, beğeniden yoksun, düzeysiz ve yoz müzik uygulamasına karşı çıkılarak, TRT'nin özellikle Televizyonun Türkiye koşullarına uygun olarak asıl işlevi olan eğitime katkıda bulunmasına,

Dahası çocuk, kadın ve köy programları gibi eğitici nitelikte yayınlara, genel olarak toplumsal gerçekleri irdeleyen, toplumu değiştirmeye katkısı olan dar dünya görüşünün sınırlarını aşan bir yayın politikası içinde özellikle köylü ve kentli emekçi kitlenin içinde bulunduğu olumsuz yaşam koşullarını değiştirmek üzere gereksinme duydukları bilgi ve becerileri kazandırıcı yapımlara önem verilmesine,

9. Toplumsal sorunlara dönük radyo televizyon programlarında demokratik çoğulcu bir yaklaşımla ilgili tüm görüşlere yer verilmesine,

10. Televizyon yayınlarında yerli-yabancı yapım dengesi gözetilerek, yabancı kökenli programların toplumsal koşullarımız yönünden incelendikten sonra yayın izni verilmesine, bu alanda özellikle eğitici ve kültürel yapımlara ağırlık tanınmasına,

11. Küçük bir azınlığın tüketim alışkanlığını kamçılayan, özendirici reklam yayınlarının biçim ve içerik olarak yeniden gözden geçirilmesine, süresinin kısaltılmasına ve gerekiyorsa kaldırılmasına,

12. Haber yayınlarının aksaklıklarının giderek, süre, sıralama, sunuş biçiminin kazanılan deneyimler ışığında yeniden ele alınmasına, özellikle siyasal haberlerin dinleyicinin sabrını taşıma sınırına gelmesi üzerine tüm siyasal parti yetkilileriyle bir protokol oluşturulmasına gerek vardır.

Türkiye radyoculuğunun 50'nci, televizyonculuğunun 10'ncü yılında kurum çalışanlarının bilgi ve deneyimi gerçekten doyurucudur. Artık bu deneyimin aradaki siyasal ve yönetsel engellerin kaldırılarak, çalışanların doğrudan eylemde bulunacakları bir ortamda halka ve topluma sunulması zamanının geldiği inancındayız.

ULUSAL DEMOKRATİK KÜLTÜRÜMÜZ VE MÜZİKTEKİ GELİŞMELER

TÜRKİYE YAZILARI ADINA : İNCİ ARAL

Halkımız, hiçbir sanat dalında, müzikte olduğu ölçüde "Ortadoğulu" değildir. Müzikte yüzyıllar boyunca izlediğimiz çizgi, batı toplumlarının izlediği çizgiden aypayrıdır. "Alaturka" müzik ile "alafiranga" müzik arasında, sadece ifade dili, ifade biçimi ve seslendirme araçları bakımından değil, bütünüyle bir sanat dalı olarak müzik anlayışı ve müzik evreni bakımından derin farklar bulunmaktadır. Nedir "alaturka", nedir "alafiranga"? En geniş ve kaba tanımıyla, "alaturka" doğuya ilişkin olan, alafiranga da batıya ilişkin olan müzik çizgileridir. Toplumların tarihsel gelişimini ve onun kurallarını incelemek demek olan bilim açısından, "alaturka"yı, "orientalizm"i, oriental toplumlara ilişkin olanı, biz şöyle yorumluyoruz: Oriental toplumların kendine özgü üretim biçim ve ilişkilerinin üstyapıdaki yansıması olan bir kültür anlayışı... Bu noktada biraz daha duralım: Nedir oriental toplumların tarih içindeki genel üretim ilişkilerinin niteliği? Doğu toplumlarına özgü köleci ve göçebe toplum ilişkileri ile gene doğu toplumlarına özgü feodal ilişkiler. Bu geri üretim biçim ve ilişkileri, daha sonra doğu toplumlarını, sanayileşmiş, gelişmiş batı toplumları karşısında, sömürülen, ezilen, geri kalmış toplumlar olarak tarih sahnesine çıkarmaktadır. Bugün, geri kalmış ülkelerin, emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmak için verdiği büyük savaşımın yaşandığı bir çağda bulunuyoruz.

İkellik, gerilik, son yüzyılları içine alan feodal üretim biçimiyle kalkınamamışlık, üstyapısal görünümün bir alanı olan müzikte, kendisini olanca geriliğiyle ortaya koymaktadır. Batı toplumları ise, feodal toplum biçiminden daha ileri toplum biçimlerine yönelirken, kültür-sanat alanında bir yenileşmeyi gerçekleştirmiştir. Bu yenileşmenin adı "Rönesans"tır. Rönesansla birlikte, batı toplumları müzikte tek sesli kilise ilâhileri düzeyini aşarak, çok sesli müziğin güçlü adımlarını atmaya başlamış, evrensel planda tüm insanlığın adına yaratıcı yapıtlarını birbiri ardınca sıralamıştır. Bizim gibi geri bir toplumun, bu yeni üretim biçimlerinin kültür alanındaki yansıması olan yeniliklere ayak uydurması olanağı yoktu. Dolayısıyla, daha o günden, on dördüncü ve onbeşinci yüzyıllardan başlayarak, batı müziği ile doğu toplumlarının müziği arasında tam bir kopukluk doğmuştur.

Öte yandan, müzik alanında, toplumumuzda süregelen bir gelişmeyi de burada özellikle vurgulamak isteriz: Kapitalistleşme sürecine çoktandır girmiş bulunduğumuz için, müzikte, feodal değerlerin ifadesi olan biçimler, toplumumuzun burjuva kesimlerini doyuramamaktadır. Feodal müziğin yetersizliği, kapi-

talistleşme sürecinin daha ileri aşamalarında kendisini daha da belirgin kılacaktır. Bugün, halk içinde bile, çok sesli müziğin öğelerine yaklaşan bir tutum gözlemekteyiz. "Minibüs müziği" olarak adlandırılan yoz müzikte bile, dikkat edersek, çok sesli müziğin belirtilerini saptarız. "Hafif Batı Müziği"nin toplumumuza uyarlanmış bir biçimi olduğu söylenen "aranjmanlar"ın, tümüyle çok sesliliğe yöneldiği de bilinmektedir. Bütün bu görünüşler, toplumumuzun artık çok sesli müziğe geçişe açık olduğunun kanıtlarıdır. Ama dikkat edelim, çok sesliliğe geçiş, en yoz biçimiyle, en çirkin, en pespaye biçimiyle gerçekleştirilmektedir. Halkımızın geleneksel ve ulusal değerleri çiğnenmekte, unutturulmakta, her alanda olduğu gibi, müzik alanında da, ayağımızı yere basarak, bu toprakların sesi olan kültür değerlerinin gelişmesi yönündeki çabalar baltalanmaktadır.

Bu gelişmeler karşısında, ulusal ve demokratik bir kültür politikasına yönelen bir anlayış açısından, müzik alanında zaman yitirilmeksizin önlemlerin alınması bizce zorunludur.

Tüm insanlığın gelişmesine halkımızın da kültürel değerleriyle katkıda bulunduğu tarihsel kültür mirasından yararlanan ve günümüzün somut koşullarını değerlendiren yoz müzik anlayışından arındırmayı amaç bilen bir tutumla, yerel olana, özgün olana olanak tanınmalıdır. Kitle haberleşme araçlarında yoz olanın değil, saf olanın, özgün olanın yaygınlaştırılmasına çalışılmalıdır. Çok sesli müziğe açık olma düzeyine gelmiş toplumumuzda, çok sesli müzik, batıya öykünmeksiz, batı aktarmacılığına yer vermeksizin, geliştirilmelidir. Bu sanat dalının teorisinde ve pratiğinde, ulusal ekolün serpilip, dünya halkları arasındaki saygın yeri alabilmesi için devlet olanaklarından yararlanılması yolu açılmalıdır. İlk ve orta dereceli okullardaki müzik öğretimi programı yeniden gözden geçirilmeli, yukarıda açıklamaya çalıştığımız doğrultuda yeniden düzenlenmelidir. Çok sesli müzik, sadece bir mutlu azınlığın beğenisine sunulma görünümünden kurtarılmalı, ezilen sınıfların müzik beğenisini geliştirecek önlemlerle birlikte, yurt yüzeyine yayılmalıdır. Geleneksel halk müziğinin günümüz koşullarında değerlendirilmesi anlamına gelen çalışmalar, arşivlenmeli, sanat teorisinde ve pratiğinde çalışan sanat adamlarımızın yararına açık tutulmalıdır.

Saygılarımızla.

Yayımlarımız - Okurlarımız

Bazı dost çevreler, kitap yayınının sorunlarını çok iyi tanıyan dost çevreler, *Türkiye Yazıları* olarak birkaç aydan beri hazırladığımız kitap yayını girişimini kuşkuyla karşıladılar. Bu konuda dostça öğütlerde bulundular. Son yedi aydan beri, yayıncılığın bir dar boğazda bulunduğunu vurgulayarak, kitap yayını girişiminin zararlı sonuçlanabileceğini, sonuçta derginin de zor duruma düşebileceğini söylediler. Bu dost çevrelere bir ölçüde hak veriyoruz. Gerçekten, son yedi aydan beri, kâğıda yüzde iki yüz elli oranında zam gelmiş, basımevi masrafları bu orana büyük ölçüde ayak uydurmuş, sonuçta, kitap fiatları, okurlar için olmadık rakkamlara ulaşmıştır. Yayıncılık kara günlerini yaşamaktadır; burası böyle. Ama sorun, *Türkiye Yazıları* açısından değişiktir: *Türkiye Yazıları*, başlangıçtaki ilkelerinden ödün vermeksizin, kendi çapında, (isterseniz karınca kararınca diyelim), küçük bir edebiyat devinimi koymuştur ortaya. Bu devinim, kendi ölçüleri çerçevesinde tutmuştur. Ve hemen belirtelim, bu tutunmanın sorumlulukları vardır. Bir edebiyat devinimi, aydan aya dergi çıkarmakla yetinemez. Dergicilik, şunun şurasında, birbirinden kopuk ve küçük ürünlerin bir araya getirilmesidir. Kitap haline gelmemiş bir ürün, zaman içinde yitmeye, unutulmaya biraz mahkûmdur.

İşte bu gerekçelerle başlatmak istiyoruz kitap yayını. Hem sorun maliyet sorunuydu, aynı şey dergi için de söz konusuydu. Ama bildiğiniz gibi, dergi, bütün bu maliyet zorluklarını, kâğıt zamları vb. zorluklarını atlatmasını bildi. Okurlarının desteğiyle başardı bunu. Aynı ba-

şarı, kitap yayını konusunda neden gerçekleşmesin?

İki dizi ile başlatıyoruz kitap yayını: "Sanat Dizisi", "Araştırma - İnceleme Dizisi". Nisan ayında kitaplığımıza "Türkiye Yazıları Yayınları"ndan şu iki kitabı yerleştireceksiniz: Fikret Otyam'dan KARASEVDAM ANADOLUM, Özgül Erten'den YÜZYILIMIZDA KADIN VE KADINLARIMIZ.

*

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında. Yarı bağımlı, geri bir tarım ülkesinde edebiyatın işlevi nedir? Hiç kuşkusuz, emekçi sınıflara bilince taşımak, uyandırmak ve öte yandan, emekçi sınıfların içinde bulunduğu gerçekleri gün ışığına çıkarmak, bu sayede çözüm yolunu göstermek... Bu işlevin en kestirme, en sağlıklı, yalın yolu, "belgesel edebiyat"tan geçer. Son yıllarda Batı'da bile, ilerici çevrelerde "belgesel edebiyat" a tam bir yöneliş vardır. Ama biz o kanadayız ki, Batı bu tür bir edebiyat anlayışına yönelirken, bizim Fikret Otyam bunu çoktan başarmıştır. İşte bu nedenle seçtik KARASEVDAM ANADOLUM'u. Belgesel edebiyatın en sağlam, en güzel örneklerinden birini sunuyoruz size. Beritan Aşireti'nin dilekçesinden tutun, doğuda jandarma zulmüne, bir karış toprak için yaşamı kahredenlere, "Mektup Kadın" a, çoban Adem'e, soğuk ve açlıktan ölen sekiz yaşındaki Feride'ye dek...

Çok seveceksiniz bu kitabı. Dönüp dönüp okuyacaksınız. Bileneceksiniz...

*

Biliyorsunuz, *Türkiye Yazıları* olarak ünlü-ünsüz ayırdetmiyoruz. Özgül Erten, pek ünlü bir ad değil. Ama bizce önemli de değil. Araştır-

ma - inceleme dizisinden ilk kitabımızı yayımlarken, yalnızca çalışmanın değerine önem verdik .

Köy ile kent, fikir işçisi ile beden işçisi, kadın ile erkek farklılıklarının giderilmesi, sosyalist toplumlar da çözüm bulabilir. Ancak, sınıflı toplumların köruklediği, büyüttüğü bu farklılıkların "sorun" olarak ele alınması, vurgulanması, üstüne yürünmesi konusunda gecikemeyiz. "Kadın" sorunu üzerine çok değerli yapıtlar yayımlandı ülkemizde. Özgül Erten'in çalışması "bunlardan biri" değil bizce, Sorunu genel çerçevesi içinde ele aldıktan başka, Türkiye'nin özelliklerine eğiliyor Erten. "Fuhuş" sorununu önemle inceliyor. Bunu başarmak için de, genelevlerde, randevuevlerinde, Zührevi Hastahklar Hastanesi'nde incelemeler yapmış. Her yönüyle "ayağını yere basan" bir çalışma. Tam *Türkiye Yazıları*'na göre bir kitap...

Bir sır verelim size : Özgül Erten'in incelemesi, Yunus Nadi Armağanı'nda ikincilik kazanmasaydı ve söz gelişi yirmi ikinci sıraya konsaydı, biz yine inançla, bilerek, beğenerek yayımlardık bu kitabı.

*

Türkiye Yazıları'nın başlattığı bu dikkatli yayıncılık çabasını okurlarımızın destekliyeceğine inanıyoruz. Aynı, dergi konusunda gerçekleştirildiği gibi, il ve ilçelerdeki, kasabalar-daki temsilcilerimizin, okurlarımızın, kitapçısına başvurarak *Türkiye Yazıları* yayımlarını getirtmek için çaba göstereceğine, ikide bir sorup ardını bırakmayacağına, yayımların yaygınlaşması için çevrelere öne-receğine güveniyoruz. Herkes bir ucundan tutarsa, dört başı bayındır bir iş çıkar ortaya. Yoksa, kitap yayımına nasıl girişebilirdik?

Ceyhun Ağabey Göçtü

Geniş oylumlu özel sayımızı zamanında çıkartabilmek için baskıya girdikten sonra, hepimizin bildiği kara haberle karşılaştık, kıvrandık kaldık. Hemen o günlerde Ceyhun ağabeyimiz için dergimiz yönetim yerinde küçük bir anma toplantısı yapmaktan başka birşey gelmedi elimizden. Gültekin Emre ve Ali Cengizkan arkadaşlarımız birer şiir getirmişlerdi Ceyhun ağabey için. Gültekin'in şiirini aşağıya sıkıştırabildik.

NEREYE

Ceyhun ağabey
Ceyhun ağabey
Ceyhun ağabey

"Devrimcinin Takvimi"ni

Tamamladım da

Biraz hava almaya mı

Yüreğinde "Yanık Hava"

Çiçek çiçek kokarken

Yumuk yumuk gülümserken

Baharı bırakıp da

Nereye

Kanın güle dönüştüğünü

Görmeye mi

"Kızamık Ağıdı"yla

Çocuklara mı

Günü müydü

Ağaçlardan süzülmenin

Yağmur olup yağmanın

Ve

"Bağımsızlık Gülü"

Baharı bırakıp da

"Çocuklar Gemisi"ne binmenin

Ceyhun ağabey

Ceyhun ağabey

Ceyhun ağabey

Nereye

Sergi

Açılışını Fikret Otyam'la yapan 'Galeri Evren, üçüncü sergisini Nadide Akdeniz Halil Akdeniz ile açtı. Gazi Eğitim Enstitüsü çıkışlı Nadide Akdeniz, 1966 yılından beri resim çalışmalarını sürdürüyor, 1972 de ilk kişisel sergisini açan Nadide Akdeniz (Pamir), 1971 de T.R.T. Resim-Heykel Yarışmasında ödül aldı. Daha sonra Devlet Resim ve Heykel Sergilerine, B.R.H.D. Sergileri, U.F.A.C.S.İ. karma sergilerine ve daha başka sergilere katıldı.

Resimlerinde İnsan - doğa - toplum ilişkisi, çelişkileri ve sorunları sanatçının kendi dünya görüşü ve sanatçı yorumu ile bütünleşerek ortaya koyuluyor.

Halil Akdeniz Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra Berlin Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde resim öğrenimi ve ihtisası yaptı, Türkiye'ye döndüğü 1974 yılından beri üçüncü kişisel sergisi bu. Bu yıllar içinde yurtiçi ve yurtdışı pek çok sergilere katıldı. 1975'de Devlet Resim ve Heykel Sergisinde resim ödülü aldı. Halil Akdeniz'in resim sorunlarına ve dünya sorunlarına bakışı, ele alışı oldukça değişik ve ilginç. Türk resminde alışageldiklerimizin ötesinde yenilikçi ve çağdaş bir tutum içerisinde. Sanatında duygusal öğeler, alışagelmemiş güzellik ölçüleri yer almıyor. "Çalışmalarında, seyirciyi

bir ölçülebilirlik içinde düşünceden anlamıya, anlamlıdan düşünceye yönelterek onda bir düşünce işlerliği ve birikimi yaratmak istedim" diyor Halil Akdeniz.

Konferans ve Açık Oturum

Çağdaş Sahne Kültür Merkezi, "Ulusal Kültür" konusunda bir dizi konferans ve bir de açık oturum düzenledi. Geçtiğimiz Mart ayı içinde. Muzaffer Erdost, Murat Belge ve Aziz Nesin, Çağdaş Sahne'deki konuşmalarını yaptılar. Son konferansı 4 Nisan günü saat 19'da Ahmet Say verecek. Ayrıca 11 Nisan Salı günü, "Ulusal Kültür" konusunda, Erdost, Belge, Nesin ve Say'ın katılacağı bir açık oturum yapılacak.

kültür
hizmetinde

TÜSTAV

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

İki Günün Ardından

Şükrü Gümüş

TÜRKİYE YAZILARI ÇORUM TEMSİLCİSİ

Anımsanmak, biryerlere çağırılmak güzel değil midir? Hele de bir dostsa bu, susadığınız bir konudaki seminere çağırıyorsa...

Türkiye Yazılırlarından, Ankara'daki seminerden söz etmek istiyorum.

Kentimizde yazını sevenleri bilemem ya, uğraşanlardan bir basket takımı bile çıkarılamaz. Recep, Hamdi, bir de Muzaffer vardır yazına emek veren. Atçılardan at, avcılardan it konuştuğu gibi, biz de yazından konuşuruz birleştığımızde. Türkiye Yazıları da sözkonusu olmuştur, konuşulanların tutanaklaıp 'Küçük Oturum'a gönderilmesi düşünülmüştür ya, olmadı işte...

*

Günlerden bir gün, birer soruşturma aldık Türkiye Yazılırlarından. Sağ olsun, bizi de anımsamış Ahmet Say, seminere katılıp katılamayacağımızı soruyor...

Katılalım, katılmayalım derken, Recep'le kararlanıverdik bu işe. Yakınlarda buluşup, ne zaman, nasıl gidilecek? onu kararlaayacağız.

Gecenin bir yarısına otobüsler geçiyor, onlarla gideceğiz... Geç zaman binersek, gece yolda geçirilecek; otel arama, şu bu angaryası kendiliğinden kalkacak...

*

Saat 22, bir Samsun otobüsündeyiz.

Sıradan bir yolculuk var kafamda... Koltuğa kaykılıp, kestirmeye çalışacak, kestiremeyince ciğaranın birinden ötekini yakarak yitip gideceğiz karanlığın içinde.

Sandığımca olmadı oysa...

Surgurlu'yu bulunaca akla kararı seçtik bulandıdan. Birşeyler tıkdıktan sonra da çenemiz açıldı, Kırikkale'ye dek uyku gelmedi aklımıza.

Öyle kolay mı uyumak? Yumdukça açılıyor insanın gözü. Işıldaklar dönüp dönüp alıcı kuşlayın beynimize saplanıyor...

Uyuduk mu, öyle mi sandık? Baktık, Ankaradayız.

Bir araba, bir insan... Terminalin içi taş taşı yiyor. 'Ana baba günü' denir ya, 'Ana baba gecesi' demek daha uygun böylesine... Gecenin ikisi...

"İstanbul, İstanbul..."

"İzmir, Aydın..."

"Bursa, Bursa, Bursa..."

Bizi Ankara'ya yakıştıramıyorlar besbelli, yakamızdan tutan biryerlere göndermek istiyor... Olmazlanınca söver gibi bakıyorlar, başkalarına yanaşıyorlar dayı dayı..

"En iyisi çay" diyoruz, "üst kata, yürü..."

Çay dediklerinin bardağı beş lira... Yarım saata bir de yineliyorlar. Servis çayı'yımuş, zorunluymuş... Beş lirasından geçiyoruz da, içmesi bir dert. Yarım saatte bir beş lira toplansalar daha az gücümüze gidecek...

Tan bile atmadı ki, çıksak sokağa da kurtulsak şu servis çayı'ndan ya, ne gezer...

Çıgırtkanların derdi de bizimle, iyi mi? Yakıştıramıyorlar Ankara'ya. Yakamıza sarılan, gitmeye biyerler öneriyor; niyetimiz olmadığını görünce de sövmüşleyn iriyor...

Bereket, tan atıyor, sokağa atıyoruz biz de kendimizi.

*

Kararladık, yürüyeceğiz Kızılay'a. Hem uykumuz açılacak hem zaman geçireceğiz.

Servis Çaylarını üstüste koyuyoruz, orta halli bir otel kapısı çalsaydık ondan çoğunu ödemezlik...

Ankara'yı bilmem ben, Recep'in de onca bildiği yok anlaşılın. Yürü yürü tükenmiyor, vardığımız yerin adı sanı belli değil...

Yedilerde Kızılay'dayız. Cadde adlarını okuyoruz, aşağı yukarı arşınıyoruz önümüze gelen yeri... Bu Tuna caddesi ne cehennemdeyse yok.

Bir gazete satıcısı gösteriyor 'Tuna Caddesi'ni. Piknik'i, Sanat Sevenler'i kendimiz çıkarıyoruz da, neden sonra bir 'oh' çekiyoruz.

Bulduk ya, sekiz bile değil daha, Dokuz olacak, dokuzun buçuğu olacak...

Üzülmiyoruz, 'Nasıl olsa geçiririz zamanı' diye düşünülüyor, 'kahvaltı, şu bu... bakarız saat gelmiş.'

Gelip dikiliyoruz Sanat Sevenler'in yamacına.

"Girsek mola?"

"Erken mi?"

"I?..."

İyi, bizden erkenciler de var...

"Türkiye Yazıları için" diyoruz, "seminer için..."

Ahmet Say beliriyor biryerlerden.

"Davetiye?.." diyor, "Anadolu'dan gelecekler var da... yerimiz sınırlı..."

Köylülüğümüz çöküyor üstümüze. Anadolu'dan geldiğimizi, adımızı sanımızı söylemeyi beceremiyoruz.

Salondayız.

Üçer beşer söyleşenler, oradan oraya dolaşanlar... Hiç bildik yok içlerinde. Bir Say var ya, bizi tanıyıyor o da...

Gelenler, gelenler...

Salon doldukca yitip gidiyoruz bir iyice... Azıcık daha kabuğumuza çekiliyoruz. Hele, şurdan burdan göztanışı ünlüler geldikçe 'dev' görmüş gibiyiz. Dirseklıyor; çenemizle gösteriyoruz birbirimize, şu şu, bu şu... Sıkıntı basıyor, salon alçalıyor. Büzüştükçe büzüşüyoruz olmuşsa?

*

Zindana kesiveriyor dünya. Ceryan kesiliyor birden!

Çakmaklar, kibritler, biryerlerden getiriverilen mumlar...

Bulanık bir aydınlık oluşuyor salonda. Kültür Bakanı da gelmiş, yandan yönden işitiyoruz.

Seminer başladı, başlayacak... gözlerimiz kamaşıveriyor. Birer oh çekiliyor ışıkların yanışına.

Açışı yapıyor Say, divan'ı buyur ediyor.

Başkan Kerim Korcan, yazman üyelikte iki genç ozan var...

Kısa konuşmasından sonra Bakan'ı buyur ediyor Korcan... Bakan bitiriyor, başkası alıyor sözü, o bitiriyor başkası...

Kendimizi bir iyice yitirip gidiyoruz konuşmaların içinde. Konuşmalar, konuşmalar, konuşmalar... Öğle arasına vardığımızda pişmanlığa varan bir duygudayız. Vaz geçtik, döneceğiz artık...

Yemek sonunda daha bir kararlıyız dönmede. Bizi çağıran Say'a bir eyvallah çekip, döngeri edeceğiz.

Say'ı bulup, açıyoruz derdimizi.

"Gideceğiz, izin bize?..."

"Vaaay..." diyor o, sarmaşıyoruz. "Niye tanımadınız kendinizi? Oturun hele, konuşalım hele... Ce deyip kaçmak olur mu? Akşam bendesiniz..."

Oturuyoruz, kararsızız ne yapacağımıza.

Arada uğruyor Say, birşeyler soruyor, söylüyor ya, katımızın açılacağı yok... İkinci oturumun yazmanlığını öneriyor bir ara.

Başkan Talip Apaydın; yazman üyelikteyiz bir ozan arkadaşla. Öylesine zor onca insanın yamacında oturmak... Ne yapsan ayıpsınıyorsun, herkesin gözü orada. Apaydın, Saraç'ı çağırıyor yerine; kurtuluyor. Biz gene yazmanlıktayız, mumyalıştık, uyuşmadık yerimiz yok...

Oturum sonunda buzumuz çözüyor azımcık, yerimize ısınmış gibiyiz. Bakıyoruz, kimsenin bizden ayrıcalığı yok. Dev sandığımız o ünlülerden hiç biri dört eli, dokuz ayaklı değil... Konuşuyorlar, gülüşüyorlar, arkalarda şaklabanlık ediyorlar okullu yaramazlıkla.

Büyü bozuluyor böylesini duyumsadığımızda.

Anadoludan gelenlere bir ikinci toplantı var. Mincik bir salona götürüyor Say bizi. Derginin, seminerin eleştirisi üstüne söz açıyor. Bambaşka, içten bir toplantı bu... Söz sırayla. Konuşan kendini tanıtıyor ilkin, dergi, seminer üstüne düşündüklerini söylüyor, söylenenler tartışılıyor oracıkta...

*

"Bekleyin" diyor Say, çıkışta, "birlikteyiz..."

Neylesek kurtulamıyoruz, aşevine yollanıyoruz bile. Yazındı, dergiydi söyleşiyoruz yemek boyu. 'Bey' deyişime takılıyor Say,

"Bey'i çiz, Ahmet yeter" diyor.

Bir ara, şu bizim servis çayı sözün konusu oluyor. Buluşmamız, gelmemiz... "İlle yazın bunu" diyor Say, "özel sayıda basalım, güzel olur..."

Yemekten sonra evdeyiz, sürüyor söyleşi...

"Köylülük etmeyin arkadaş" diyor ikide bir Say, "halt etmeyin... Zorla fırsat yaratıyor elin oğlu bak. Girişken olun, tanışın, konuşun önünüze gelenle"

Geç uyanmışız, kahvaltıyı dar yetiştiriyoruz sabah. Durağa seğirtiyoruz. Neresindeyiz Ankaranın, bilmiyorum, köpekli möpekli biryerlerden geçiyoruz. Demirli bir bahçedeki köpek, ödümüzü başımızdan alıyor, kulaksız koyacak bizi. Öte yakadaki kaldırıma zor sığıyoruz.

Katıla katıla gülüyor Ahmet.

"Bunu da yaz" diyor, "Bilmem ne köyünden gelip, Ankara'da itten korktuğunu da..."

*

Geç kalmış sayılmayız. Büzüşmemiz filan da kalmadı, tüyümüzü ısıttık artık.

Talip Apaydın'a kalemini veriyorum, dün divanda unutmuş... Tanışmamıza yol açıyor kalem, şurdan burdan söyleşiyoruz. Zap Boyları'nı okumamış, sunuyorum kendisine, teşekkür ediyor.

İkinci gün de konuşmalar, konuşmalar gene... Bilmediğimiz adlar, bildiğimiz konuşmalar. Değişik, çekici şeyler azdan az...

Bir ara, Ahmet omuzuma dokunuyor,

"Fakir'le tanıştırayım seni, gel..."

Üstata tanışma onuruna eriyorum. Hal hatır soruyor, şurdan burdan söyleşiyoruz ayaküstü. Yüreklenendiriyor beni...

Öğle arasınca bildiriler bitiyor. Tartışma yapılacak öğle sonu.

Yemeğe çıkıyoruz.

Ne büyük şans, Apaydın da geliyor vardığımız aşevine. Buyur ediyoruz, oturuyor. Yazınla oturup yazınla kalkıyoruz yemekten. Ekmeğe aşı doyuyoruz da, Apaydın'ın söyleşisine doyulmuyor. Üstat utandırıyor bizi, yabanlığımızı yüzümüze vurup, 'konuksunuz' diyor, verdirmiyor hesabı.

Kitapçıları dolaşyoruz, bir sergiyi gezdiriyor Apaydın bize, doyulmaması söyleşisi sürüyor.

Tartışma bölümünün başkanı Apaydın. Yerimizi alıp dinlemeye koyuluyoruz. Nedense, herkes ağırlığını koyma yarışında... Anadolu'dan gelenlere söz düşürülüyor. 'Biz hergün konuşuyoruz, azıcık da sizi dinleyelim' diyen yok, Cengiz Bektaş'ın dışında.

Anan yahşi baban yahşi, üstüne basılmadık konu kalmıyor. Kültür, mülter bırakılıp düpedüz gidiliyor. Bizim Recep de bir 'İspanak'tır tutturdu, konuşacak ya, söz sırası geliyor çocuğa...

*

Oturum kapandığında, ağırdan alıyoruz.

"Döneceğiz, bir eyvallah edelim Say'a" diyoruz.

Elimizi sıkıyor Say.

"Allasen yaz" diyor. "ayın başına yetiştir dedimi..." Olurluyorum.

Yakaları kaldırıp Ankara akşamına dahıyoruz paladır kültür.

İspanak'tan konuşuyor Recep hep,

"Bir bu kaldıydı" diyor, "şu ispanak işini de konuşsaydık ya millet dinliyoruz..."